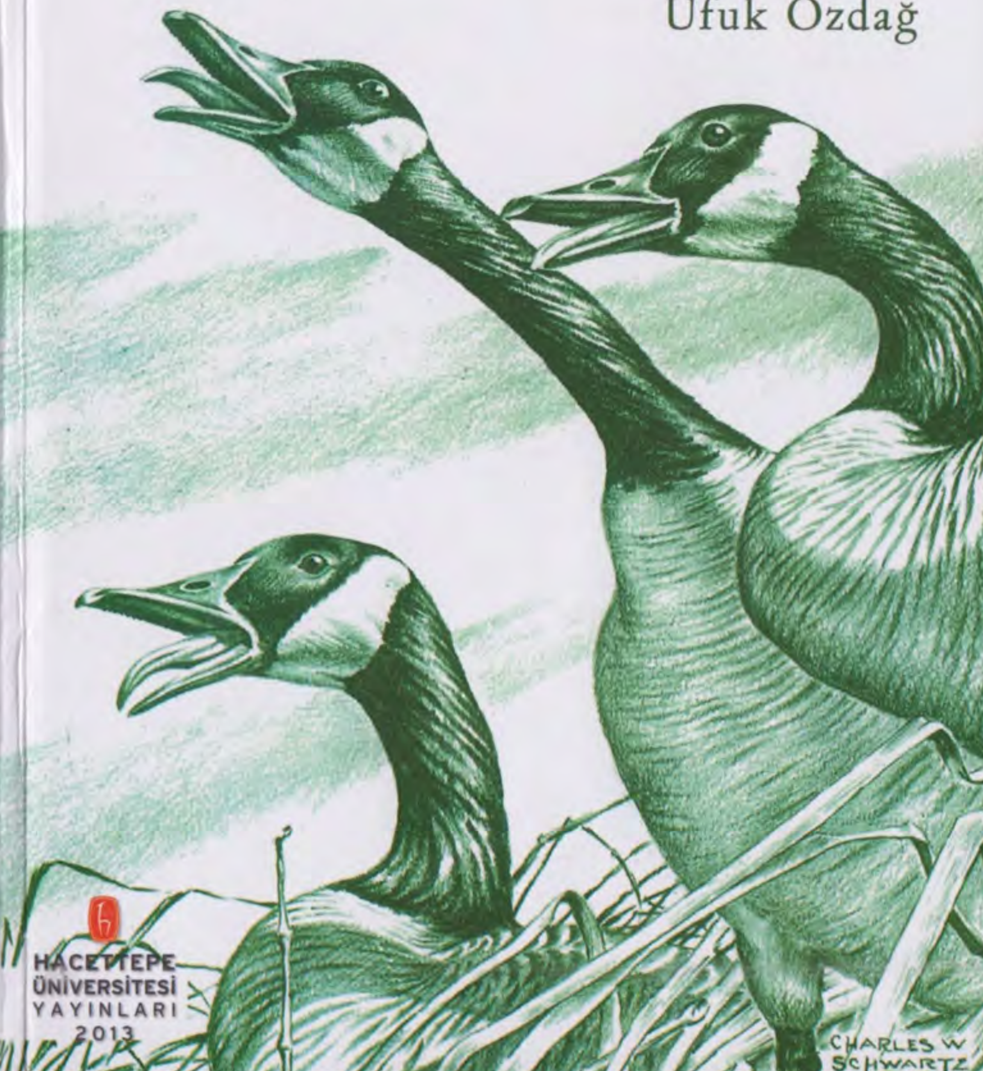
Bir Kum Yöresi ALMANAĞI

ALDO LEOPOLD

İngilizceden Çeviren
Ufuk Özdağ

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI
2013

Doğa Koruma Klasiği

Bir Kum Yöresi Almanağı

Aldo Leopold'un Bir Kum Yöresi Almanağı (A Sand County Almanac) *adlı kitabı Amerika Birleşik Devletleri'nde 1949'da yayımlandıktan 64 yıl sonra ilk kez Türkçe olarak yayımlanıyor. Aradan geçen süre zarfında Leopold'un eşsiz doğa felsefesi, daha da önem kazandı ve eser birçok dünya diline çevrildi. Günümüzde modern çevre hareketinin temel kitabı olarak nitelendirilen ve milyonlarca okuyucu ile buluşan* Bir Kum Yöresi Almanağı, *Altıncı Dünya Yabanıl Doğa Kongresi delegelerinin "yeryüzünü onarma yüzyılı" olarak öngördükleri yirmi birinci yüzyılın belki de en önemli doğa koruma ve yeryüzünü onarma kitabı olarak tarihe geçecektir.*

Ufuk Özdağ

Bir Kum Yöresi Almanağı'nın çevirmeni **Ufuk Özdağ,** Hacettepe Üniversitesi Amerikan Kültürü ve Edebiyatı Bölümü'nde öğretim üyesidir. Özdağ 1995'te doktora derecesini, 2006 yılında doçentlik unvanını almıştır. Özdağ'ın başlıca araştırma alanları doğa edebiyatı ve çevreci eleştiri ile edebiyat ve çevre üzerine disiplinlerarası çalışmalardır. Özdağ'ın Hacettepe Üniversitesi'nde vermekte olduğu "Edebiyat ve Çevre" başlıklı ders Türkiye'de bir ilktir. Özdağ'ın araştırma kitabı, *Edebiyat ve Toprak Etiği: Amerikan Doğa Yazınında Leopold'cu Düşünce* 2005 yılında, editörlerinden biri olduğu *The Future of Ecocriticism: New Horizons* [Çevreci Eleştirinin Geleceği: Yeni Ufuklar] ise 2011 yılında yayımlanmıştır. Özdağ merkezi Wisconsin'de bulunan Aldo Leopold Vakfı'nın eğitim programına katılarak 2010 senesinde "toprak etiği lideri" olmuştur.

A Sand County Almanac

Aldo Leopold

Bir Kum Yöresi Almanağı

İngilizceden Çeviren
Ufuk Özdağ

Sunuş
Curt Meine

Çizimler Charles W. Schwartz

HACETTEPE
ÜNİVERSİTESİ
YAYINLARI
2013

BİR KUM YÖRESİ ALMANAĞI

Yazar: ALDO LEOPOLD

Özgün Adı:
A SAND COUNTY ALMANAC AND SKETCHES HERE AND THERE
Kapak ve Çizimler:
CHARLES W. SCHWARTZ

İngilizce Aslından Çeviren:
UFUK ÖZDAĞ

ISBN: 978-975-491-363-7

Kitap İsteme Adresi
Hacettepe Üniversitesi
Kitap Satış Ofisi
06100 Sıhhiye-Ankara
Tel: (0312) 305 14 87

Hacettepe Üniversitesi tarafından Hacettepe Üniversitesi Basımevi'ne
1000 adet bastırılmıştır.

İçindekiler

Bölüm II

Türkçe Baskı için Sunuş

Aldo Leopold'un Bir Kum Yöresi Almanağı

Curt Meine

Aldo Leopold'un *Bir Kum Yöresi Almanağı* boyut olarak küçük bir kitap olmasına karşın muazzam bir etki yaratmıştır. Kitap 1949'da ilk yayımlandığından bu yana, milyonlarca Amerikalının toprakla ilişkilerine, iç içe olduğumuz doğal sistemlere ve yeryüzüne dair düşüncelerini değiştirmiştir. Böylelikle, toprakla yaşayan ve toprakla var olan vatandaşlar olarak bizlerin birbirimizle ilişkilerimize dair düşüncelerimize de yeni bir yön vermiştir.

Yıllar geçtikçe, *Almanak,* Amerika Birleşik Devletleri'nin dışında gittikçe genişleyen bir okur kitlesi kazanmıştır. Leopold'un sözleri okuyucular arasında, onun özenle betimlediği yörelerden ve deneyimlerden çok uzaklarda yaşıyor olsalar da siyasi ve kültürel sınırlar ötesinden gittikçe daha fazla paylaşılmaktadır. Dahası, her yerde insanlar Leopold'un şu en temel inancına bağlandıklarını hissetmektedir: İçinde bulunduğumuz dünyanın güzelliklerini, dramatik yönlerini ve çeşitliliğini daha da takdir ettikçe kendi öz benliğimize, doğadaki tarihsel süreçlere ve doğayla olan ortak kaderimize dair daha derin bir anlayış kazanıyoruz. Anlıyoruz ki biz insanların kaderi, yeryüzü evimizi oluşturan bitkilerin, hayvanların, toprakların, suların, atmosferin ve okyanusların kaderiyle tam bir birlik içindedir.

Aldo Leopold'un bu kadar uzun süredir bu derece farklı kesimlerden geniş okuyucu kitlelerine hitap ediyor olması onun edebî tarzının, öngörüsünün, inançlarının ve mesajının evrenselliğini kanıtlamaktadır. Leopold bilimsel bilgileri bir şairin kalemiyle ifade etmiştir. O, doğanın işleyişine uçsuz bucaksız

bir ilgi besliyor, en küçük ayrıntılardan en geniş yapılara kadar doğaya derin bir merak duyuyordu; doğada süregelen mucizeler ve onun büyük gizemi Leopold'un müthiş ilgisini çekiyordu. O, bilgilerine kendi deneyimlerinden, daha da önemlisi kendi hatalarından yola çıkarak ulaşmıştı. O, biz insanların doğayla ilişkisinin, maddi ve ekonomik kaygıların çok daha ötesinde bir yerlerde olduğuna inanmıştı. Bir seferinde, "Bu açıdan bakınca, bizim şu anki kültürümüz... sahte, onursuz ve kendi kendini yok eden bir kültürdür" diye yazmıştı. Leopold şunu önerdi: Birbirimizi, yaşadığımız yerleri ve "evrimin yolunda ilerleyen kardeş yolcuları" ayakta tutabilmek için insanlık, yeni bir etik anlayış oluşturmalıdır; insanın kendini büyük yaşam topluluğunun bir parçası olarak gördüğü bir etik anlayış olmalıdır bu.

Leopold'da bu nitelikler ve anlayış bütün bir ömrün, daha açık bir ifadeyle, profesyonel ormancı, yaban hayatı ekoloğu, arazi yöneticisi, çiftlik sahibi, üniversite profesörü, doğa koruma avukatı, karar verici ve yazar olarak görev yaptığı kırk yıllık kariyerin kazanımlarıdır. Amerika'nın ortabatısından olan Leopold, kıta topraklarının, suların, ormanların, balıkların, ve yaban hayatının sınırsızca tahrip edildiği bir dönemde yetişmişti. Fikirleri 1900'lü yılların başında, Amerikan doğa koruma hareketinin hız kazandığı bir dönemde olgunlaşmıştı. Leopold ormancılık eğitimi gören ilk Amerikalılardan biriydi ve daha sonraları tamamen yeni bir alan olan yaban hayatı ekolojisi ve yönetimi alanının kurulmasını sağladı. Bu süreçte Amerika'nın yabanıl alanlarının korunması için liderlik görevi üstlendi ve günümüzde sürdürülebilir tarım diye adlandırdığımız tarım şeklinin savunucusu oldu. Leopold, radikal bir görüş olan ekolojik restorasyona yani tahrip olmuş ve bozulmuş ekolojik toplulukların onarımına öncülük etti. Yazılarında ve düşüncelerinde, doğa korumacı dostlarına ve ülke halkına meydan okuyarak onları doğa korumanın felsefi temelleri hakkında daha

derin düşünmeye çağırdı. Bunlar katı ve kısa vadeli faydacılığı reddetmek, doğa korumayı göze hoş görünen ve ekonomik açıdan değerli yerlerle sınırlamayıp bunların da ötesine genişletmek, insanın doğayı kullanma ihtiyacı ile doğaya sevgi ve saygı beslemesi arasında bir uzlaşı bulmak gibi konulardı.

Tüm bunların yanı sıra, Aldo ve eşi Estella beş değerli çocuk yetiştirdi. Her biri seçkin birer bilim insanı ve doğa korumacı oldu. Onların yaşamlarının dönüm noktası, 1935 yılıydı. Bu yıl Leopold, Wisconsin'de toprakları bozulmuş büyükçe bir çiftlik satın aldı. İşte bu çiftlik Leopold ailesinin doğada yaşama odaklandıkları bir yer, *Bir Kum Yöresi Almanağı*'nın ilk bölümünde yer alan doğa yazılarının mekânı oldu. Burası bir doğa bilimci için cennet sayılamazdı; seneler boyu bu çorak topraklarda yapılan tarım, toprakları tarumar etmişti. Leopold ve ailesi hep birlikte bu toprakların nasıl işlediğini anlamaya çalıştılar. Onarım çalışmalarıyla, arazinin eski ekolojik çeşitliliğini ve sağlığını geri getirmeye çalıştılar.

İşte bu arazi ve bu deneyimlerden Leopold'un hem yepyeni, lirik yazım tarzı hem de genişletilmiş ekolojik topluluğun üyeleri olarak bizlere yol gösterecek olan toprak etiği düşüncesi doğdu. Leopold, *Almanak*'a yazdığı giriş yazısında, "Toprağı tahrip ediyoruz" diyordu, "çünkü onu bize ait bir mülk olarak görüyoruz. Toprağı bizim de ait olduğumuz bir topluluk olarak görmeye başladığımızda onu sevgi ve saygıyla kullanmaya başlayabiliriz." Ancak Leopold böyle bir etiğin, eğer dünyada anlam ifade edecekse, sadece bir kişiye ait bir söylem olamayacağını anlamıştı. Leopold, "Toprak Etiği" yazısında şunu belirtti: "Etik denen şey yazılmaz... Etik, düşünen bir toplumun zihninde gelişir."

İşte bu düşünen ve toprağa özen gösteren topluluk şimdilerde bütün dünyayı sarıyor. Elinizdeki bu Türkçe baskıyla, *Bir Kum Yöresi Almanağı*'nın başka dillere yapılan çevirilerine bir

yenisi ekleniyor. Esasen bu çevirilerle Leopold'un sözleri orta Wisconsin'in "kum yörelerinden" çok uzaklarda yaşayan okurlara ulaşıyor. Ve Leopold'un sesi artık tek bir ses değil. Şu anda farklı altyapılardan, mekânlardan, geleneklerden gelen sesler biraraya gelip koro halinde yükseliyor; her biri yükselen bir Yeryüzü etiğine temel katkılarda bulunacak seslerdir bunlar. Leopold'un mirasını onun ülkesinde yaşatan bizlerin en büyük arzusu, bu baskının Türkiye'deki daha çok kişinin doğaya dair bilgi ve sevgisini, toprağın ve gelecek nesillerin refahına duyduğu bağlılığı paylaşmaya yol açmasıdır.

Hep birlikte son derece kritik toplumsal, ekonomik ve çevresel sorunlarla yüz yüzeyiz. Bu sorunlarla yüz yüze olmak, birbirimizle bağlantılar kurmamızı, saygı içinde dinlememizi, öğrenmemizi ve değişmemizi gerektirecektir. Bu gerçeklerin emek gerektiren niteliği karşısında, eğer bizlere rehberlik edecek atalarımızın ilim ve irfanı olmasaydı durum çok daha ürkütücü olacaktı. Üç kuşak önce Aldo Leopold şöyle yazdı: "Toprağın ne işe yaradığına dair fikirleri değiştirebilirsek artık değiştiremeyeceğimiz hiçbir şey kalmaz." Tarih bize değişimin çok kolay olmadığını fakat eğer değişim gelmeye hazırsa, onu hiçbir şeyin durduramayacağını gösteriyor. *Bir Kum Yöresi Almanağı*'nda, Leopold bizleri hem değişime hem de günümüzün coşkusunu yaşamaya; nehirlerin şarkısından, çam ağaçlarının görkeminden, turnaların çağrısından, göçmen kazların hicretinden zevk almaya çağırıyor. İşte bunlar ve bunların bizler için anlamı adına bu değişimi zor da olsa başarabilmemiz gerekiyor.

Dr. Curt Meine
6 Ocak 2013

- "Türkçe Baskı için Sunuş"u İngilizceden çeviren: Ufuk Özdağ

Introduction to the Turkish Edition

Aldo Leopold's A Sand County Almanac

Curt Meine

Aldo Leopold's *A Sand County Almanac* is a small book that has had a large influence. Since it was first published in 1949, it has changed the way millions of Americans think about their relationship to the land, to the natural systems in which we are all embedded, and to the Earth itself. In doing so, it has also changed the way we think about our relationships to one another as fellow citizens and dwellers in the land.

Over the decades the *Almanac* has gained a growing audience outside the United States. Leopold's words are increasingly being shared across political and cultural boundaries, with readers who are far from the places and experiences that Leopold described with such caring attention. Still, people everywhere find themselves connecting with Leopold's fundamental conviction: that as we better appreciate the beauty, drama, and diversity of the world around us, we come to a deeper understanding of ourselves, our historical circumstances, and our shared destiny. We come to acknowledge that our fate as humans is bound up with the fate of the plants and animals, the soils and waters, the atmosphere and oceans that constitute our earthly home.

That Aldo Leopold has been able to speak meaningfully to so many readers, from so many different backgrounds, for so long, testifies to the universality of his literary style, his insight, his convictions, and his message. Leopold expressed his scientific knowledge through a poet's pen. He was boundlessly interested in the ways nature worked, deeply curious about

its small details and its large patterns, and endlessly intrigued by its everyday wonders and its great mysteries. He learned from his own experience—and most especially from his own mistakes. He believed that our human relationship to nature reaches far beyond the merely material and economic; that, as he once wrote, "in this respect our present culture... is false, ignoble, and self-destructive." He proposed that, to sustain ourselves, our places, and our "fellow-voyagers... in the odyssey of evolution," humanity must come to a new ethic, one that recognized humans as part of the larger community of life.

These qualities and concepts came to Leopold over a lifetime, and across a forty-year career as a professional forester, wildlife ecologist, land manager, farm owner, professor, conservation advocate, policy-maker, and writer. A son of the American Midwest, he grew up in a period of rampant exploitation of the continent's soils, waters, forests, fisheries, and wildlife. He came to maturity as the American conservation movement gained traction in the early 1900s. He was among the first Americans to be trained in forestry and later helped to establish the entirely new field of wildlife ecology and management. Along the way he became a leading champion for the preservation of America's wild landscapes, and a proponent of what we now call sustainable agriculture. He pioneered the radical idea of ecological restoration—of actively repairing damaged and degraded ecological communities. In his writing and thinking, he challenged his fellow conservationists and fellow citizens to think more deeply about conservation's philosophical foundations: to reject a strict and short-term utilitarianism; to extend conservation's reach beyond just the scenic, the special, and the economically privileged; to find some workable reconciliation of our human need to *use* nature and our human capacity to *love and respect* nature.

Aldo and his wife Estella also raised five remarkable children who became prominent scientists and conservationists themselves. A turning point in their lives came in 1935, when Leopold acquired the modest acreage of worn-out Wisconsin farmland that became the focus of the family's outdoor life and the setting for the early essays in *A Sand County Almanac*. This was hardly a naturalist's Eden; years of hard farming of the poor soils had brought it to ruin. Together the family sought to understand the workings of the land and to restore its ecological diversity and health.

Out of this place and experience came Leopold's new lyrical writing style, and his focused expression of a *land ethic* to help guide us in our membership within the larger ecological community. "We abuse land," he writes in the *Almanac*'s introduction, "because we regard it as a commodity belonging to us. When we see land as a community to which we belong, we may begin to use it with love and respect." Leopold, however, understood that such an ethic, if it is to have meaning in the world, cannot be the lone expression of a single individual. As he himself notes in "The Land Ethic," "nothing so important as an ethic is ever written.... [I]t evolve[s] in the minds of a thinking community."

That thinking and caring community now reaches around the world. This edition becomes the latest in a series of translations that have allowed Leopold's words to connect with readers far from the "sand counties" of central Wisconsin. And Leopold's voice is not alone. A chorus is now swelling, bringing together voices from varied backgrounds, places, and traditions, each with essential contributions to make to an emerging Earth ethic. For those of us who carry forward Leopold's work in his own home country, our fondest hope is that this edition may encourage more voices of Turkey to share your knowledge and

love of the natural world, and your expressions of commitment to the well-being of the land and of future generations.

Together we face critical social, economic, and environmental challenges. Meeting them will require that we connect, that we listen with respect, that we learn, and that we change. As demanding as this reality is, it would be even more daunting if we did not have the wisdom of our forebears to guide us. Three generations ago Aldo Leopold wrote, "When we change ideas about what land is for, we change ideas about what anything is for." History demonstrates that change rarely comes easily; but it also shows that nothing can stop change when it is ready to come. In *A Sand County Almanac*, Aldo Leopold calls us to change. But he also calls us to celebrate the present, to revel in the songs of rivers and the stateliness of pines, the rattling call of cranes and the migratory hegira of geese. It is for the sake of these things, and their meaning to us, that we are challenged to change.

Dr. Curt Meine
January 6, 2013

Çevirmenin Önsözü

Almanak'ı *Türk Okuruna Kazandırmanın Heyecanıyla...*

Ufuk Özdağ

Bir Kum Yöresi Almanağı'nı çevirmeye başladığım 2010 yılında, Aldo Leopold'un hayatta kalan çocuklarından Nina Leopold Bradley ile Wisconsin'deki Leopold Merkezi'nde[1] tanışma fırsatı buldum. O sıra doksan bir yaşında olan ve ertesi yıl hayata gözlerini yuman Nina, Aldo Leopold Vakfı tarafından düzenlenen Toprak Etiği Liderleri[2] programının kapanış oturumunda biz katılımcılarla bir anısını paylaştı:

> *Yakından tanıdığım bir aile bir arazi satın almıştı. Ailenin küçük çocuğu yeni alınan arazinin bakımlı ve yemyeşil topraklar olduğunu görünce müthiş bir hayal kırıklığı yaşayarak şöyle demişti: "Şimdi biz burada ne yapacağız, nereyi onaracağız?"*

Bu anı Leopold'un, Wisconsin Üniversitesi'nde görev yaptığı 1930'lu yıllarda, Sauk Vilayeti'nde, toprakları bozulmuş "kumlu" bir araziyi kasten satın almasına gönderme içeriyor. Leopold bu araziye, eşi ve beş çocuğuyla birlikte, on üç yılda 48.000 ağaç dikerek, kumlu toprakları tekrar eski sağlığına kavuşturmuştu.

Nina'dan dinlediğim bu anıyı bugün çok değerli buluyorum, çünkü günümüzde ismi toprağın onarımı düşüncesiyle özdeşleşmiş Leopold'un kitabını dilimize kazandırmak için neden büyük bir heyecan duyduğumu apaçık özetliyor. Bu kitabın okunması ve okutulması, ülkemiz gençlerinin, Leopold'dan etkilenen diğer ülkelerin genç kuşakları gibi, toprağın onarımı düşüncesiyle yetişip, her yörede sağlıklı topraklar yaratmaya; biyoçeşitliliği, yabanıl alanları, ekosistemleri korumaya; nesli azalan türleri geri getirmeye, kısacası her yörede doğa koruma

kültürü sağlamaya yönelik büyük bir adım olacaktır. Bu kitap, bizlerin kendi topraklarımızı görmemizi sağlayacaktır.

Aldo Leopold kimdir ve *Bir Kum Yöresi Almanağı* neden dünyada büyük bir etki yaratmıştır? Bu sorunun yanıtını 2005 yılında yayımladığım *Edebiyat ve Toprak Etiği: Amerikan Doğa Yazınında Leopold'cu Düşünce* başlıklı araştırma kitabımda vermeye çalıştım. Burada özetlemek gerekirse Leopold, düşünceleri nesilden nesile uzanan ve tüm zamanların en büyük doğa koruma hocasıdır. Onun paha biçilmez eseri *Bir Kum Yöresi Almanağı*'nda dile getirdiği "*toprak etiği*" düşüncesi, yerkürenin karalarını, sularını, nehirlerini, dağlarını, göllerini, tüm flora ve faunayı kucaklayarak dünya insanlarına çağlar boyunca rehberlik etmeye devam edecek eşsiz bir doğa öğretisidir. Leopold çağının çok ötesinde bir düşünürdür, zira doğa korumaya ve sağlıklı topraklar yaratmaya dair yapılması gereken ne varsa onları hep ilk söyleyen olmuştur. Leopold'a göre, "biyotik yurttaş" olmanın sorumlulukları vardır. Bunun ilk halkası, toprağa ve tüm canlılara sevgi ve saygı beslemektir. Leopold, milli marşımızı söylerken toprağa sevgimizi ve yükümlülüklerimizi haykırdığımızda "neyi ve kimi seviyoruz?" diye sorgular. "Elbette ki erozyonla akarsulardan aşağı indirdiğimiz toprağı değil. Elbette ki türbinleri çalıştırması, ve atık suların boşaltılması dışında bir işlevi olmadığını düşündüğümüz suları değil. Elbette ki gözümüzü bile kırpmadan topluca yok ettiğimiz bitkileri değil. Elbette ki en kalabalık ve en güzel türlerini ortadan kaldırdığımız hayvanları değil" der. Gerçekten de bugün yeryüzünden hangi canlı yok olup gitmediyse bilin ki, insan onu sevdiği ve yaşam alanlarına saygı duyduğu için var olabilmiştir. Leopold'un düşüncesi, geleceğin kırsal ve kentsel alanlarında toprağın ve canlıların sadece ekonomik değer açısından görülemeyeceğini, toprağın karmaşıklığını, ekosistemin bütünü oluşturan bireyler kadar değerli olduğunu, toprak sağlığını, yabanıl alanların

değerini, biyoçeşitliliğin korunması gerektiğini, ekolojik restorasyon düşüncesini, avcılık eğitimini, doğa koruma estetiğini, özel ve kamusal alanlarda toprak yönetimini, orman ekolojisi ve yönetimini, yöre insanları odaklı doğa koruma hareketini, çevre tarihini öğrenmenin önemini sağlayacaktır.

Kısacası, Leopold'un düşüncesinde derin bir anlam yatmaktadır... Şimdi bu derin anlamı öğrenmeyi ve Leopold'un izinden gitmeyi asli görev olarak görüyorum. Dünyaya, yeryüzüne, topraklara, sulara, denizlere, bitkilere ve tüm canlılara ahlaklı davranmanın öğretisidir bu. Bu öğretinin yolu da koptuğumuz doğaya tekrar bağlanıp doğadaki ekolojik süreçleri öğrenmekden geçmektedir. Leopold'u çalışmak, felsefesini benimsemek, özümsemek ve yaymak insana manevi mutluluk vermektedir.

Bir Kum Yöresi Almanağı'nda orijinal metne sadık kalmayı öncelikli görev edindim. Bu amaçla kitabı dilimize çevirirken pek çok bilgi notu hazırlayarak kitabın sonuna ekledim. Bu bilgi notlarını, Türk okuruna *Almanak*'ı daha anlamlı kılacak, Leopold'un yaşadığı ve gezdiği yörelerin flora ve faunasından Amerikan çevre tarihinin önemli olaylarına kadar hemen her konuyu içerecek şekilde hazırladım.[3]

Bir Kum Yöresi Almanağı'nı İngilizceden dilimize çevirdiğim süreçte Türkçe baskıyı orijinaline yakınlaştırmamı sağlayan son derece değerli kişilerle bir araya geldim ve onların yardımlarını gördüm. Teşekkür etmem gereken ilk kişi Aldo Leopold Vakfı'nın direktörü Wellington B. Huffaker, IV'tür. Kendisi, Leopold'un esinlendiği toprakları yakından inceleyebilmem için bana Wisconsin'de bulunan Leopold Merkezi'nde bir ofis tahsis ederek beni bir ay süresince ağırladı. Bu merkez, günümüzde ziyaretçi akınına uğrayan "shack" arazisinin çok yakınında bulunan ve halen "toprak etiği liderleri"nin yetiştirildiği bir kuruluştur. Leopold Merkezi'nde bulunduğum haftalarda ve daha sonraki süreçte *Bir Kum Yöresi Almanağı*'nın içeriğiyle ilgili çeşitli

sorularımı yanıtlayan Aldo Leopold Vakfı mensupları, Jeannine Richards, Jennifer Kobylecky, Anna Hawley, Carson Main ve Fletcher Clark'a; Wisconsinli doğa korumacı arkadaşlarım Dr. Jennie Farber Lane ve Sharon Reilly'ye en içten teşekkürlerimi sunarım. Kitapta geçen bitki ve hayvan türlerinin Latincelerinin listesini, kitabın Çince baskısında yayımladığı şekliyle bu kitapta yayımlamama izin veren çevirmen Wenhui Hou'ya, bu türlerin dilimizdeki adlandırmalarının çevirisine katkılarından dolayı ağabeyim Namık Özcan'a ve oğlum Çağlar Özdağ'a, bitki ve hayvan türlerinin Türkçe adlandırmalarının tümünü gözden geçiren değerli bilim insanı Prof.Dr. Ali Demirsoy'a yürekten teşekkür ederim. Kitabın çeşitli satırlarında orijinal ifadelerin şiirselliğini dilimize kazandırmama katkı sağlayan sevgili Hacettepeli öğrencilerime, tamamladığım çeviriyi yazım ve imla açısından dikkatle gözden geçirip çok değerli önerilerde bulunan dostlarım Doç.Dr. Gonca Gökalp Alpaslan ve Koray Üstün'e en içten teşekkürlerimi sunarım. Teşekkür etmem gereken bir diğer kişi de değerli koruma biyoloğu Dr. Curt Meine'dir. Aldo Leopold'un biyografisinin yazarı, birçok ödül almış Aldo Leopold belgeseli *Green Fire*'ın (*Yeşil Alev*) ekrandaki anlatıcısı Dr. Meine'ye Türkçe baskıya yazdığı *Sunuş* yazısı için minnetlerimi sunarım; Curt'ün yazısıyla bu kitap çok daha derin bir anlam kazandı. Bu kitabın yayımlanması sürecinde desteklerini esirgemeyen Hacettepe Üniversitesi Rektörü Prof.Dr. A. Murat Tuncer'e ve Rektör Yardımcısı Prof.Dr. Cem Saraç'a en derin şükranlarımı ifade etmek isterim. Üniversitemiz ile işbirliklerinden dolayı Oxford University Press'e; baskı aşamasında, özgün kitapta yer alan Charles W. Schwartz çizimlerinin ve özgün kapağın dijital kopyalarını sağlayan Aldo Leopold Vakfı'na; özverili ve titiz çalışmalarından dolayı Hacettepe Üniversitesi Yayınları mensuplarına ve özellikle Kübra Aydın'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

Bir edebiyat eserini Türkçeye çevirmenin çeşitli zorlukları vardır. Hele bu *Bir Kum Yöresi Almanağı* gibi bilim ve sanatın aynı potada eritildiği bir eserse, bu çeviri süreci daha da meşakkatli bir hâl alacaktır. Ancak şöyle söylemeliyim: Bu öyle güzel ve kalpten yazılmış bir eser ki her bir satırını çevirirken bu eseri çevirdiğime mutlu oldum, sevindim ve eseri Türk okuruna kazandırdığım için kendimi ayrıcalıklı hissettim.

Sevgilerimle...

Dr. Ufuk Özdağ
Hacettepe Üniversitesi
Ankara, 2013

Ufuk Özdağ ve Nina Leopold Bradley, Leopold Merkezi'nde. Baraboo, Wisconsin, 19 Haziran 2010.

Bir Kum Yöresi Almanağı

VE

ORADAN BURADAN ESKİZLER

Aldo Leopold

Çizimler Charles W. Schwartz

ESTELLA'ma[4]

Önsöz

Kimileri yaban hayata hiç ihtiyaç duymadan yaşamını sürdürebilir; kimileri de onsuz yapamaz. Bu yazılar onsuz yaşayamayan birinin aldığı hazları ve içine girdiği çıkmazları anlatıyor.

Rüzgârlar ve günbatımları gibi, yabanıl olanlar hep var olacak sanıldı, ta ki şu kalkınma denen şey onları yok etmeye başlayıncaya kadar. Şimdi ise hâlâ biraz daha yüksek bir 'yaşam standartı'nın doğal, yabanıl ve özgür olanları yok etmeye değip değmeyeceğini soruyoruz kendimize. Biz azınlıkta kalanlar, yaban kazlarını izlemeyi televizyon seyretmekten çok daha muazzam buluyoruz; bir rüzgâr çiçeği bulabilme fırsatını da konuşma özgürlüğü kadar geri alınamaz bir hak olarak görüyoruz.

İtiraf etmeliyim ki, sözünü ettiğim bu yabanıl şeylerin biz insanlar için fazla bir değeri yoktu, ta ki mekanikleşen dünya bizlere keyifli bir kahvaltının aslında ne anlama geldiğini farkettirene kadar, ta ki bilim dünyası yabanıl yaşamın hangi aşamalardan geçip nasıl bu günlere ulaştığının ve nasıl hayatta kalabildiğinin tiyatral hikâyesini gün ışığına çıkartana kadar... Tüm bu çelişkiler duyduğumuz kaygının derecesiyle ilgilidir. Biz azınlıkta kalanlar, kalkınmanın sağladığı getirilerin hep gerilediğini görüyoruz; muhaliflerimiz ise bunun farkında bile değil.

* * *

Artık hayatımızda bazı şeyleri değiştirmenin zamanı geldi. Bu yazılar kendi hayatımda yaptığım değişiklikleri anlatıyor. Yazılarımı üç bölümde topladım.

Kitabın birinci bölümü, ailemle birlikte boğucu moderniteden kaçarak sığındığımız hafta sonu kır evimizdeki, yani 'shack'[5] dedigimiz yerdeki gözlemlerimiz ve yaptıklarımız hakkındadır.

Üstünleşmiş toplumumuzun önce tahrip edip sonra da terk ettiği Wisconsin'deki bu kumlu arazide, başka yerlerde kaybettiklerimizi kazma kürekle yeniden geri kazanmaya çalışıyoruz. Tanrı'nın bize verdigi ekmeği hâlâ işte burada arıyoruz ve buluyoruz da.

Bu shack yazılarını mevsimlere göre düzenleyip 'Bir Kum Yöresi Almanağı' adını verdim.

'Oradan Buradan Eskizler' başlıklı ikinci bölüm, hayatımın insanlığın raydan çıktığını acı da olsa öğrendiğim bazı bölümlerini anlatır. Bu bölümler tüm kıtaya yayılmış ve kırk yılı içine alan, topluca doğa koruma diye adlandırabileceğimiz, deneyimlerimden örnekler sunar.

'Sonuç' başlıklı üçüncü bölüm, biraz daha mantık çerçevesinde, farklı düşünen bizlerin neden farklı düşündüğünü akla uygun açıklayan bazı görüşleri ortaya koyar. Üçüncü bölümdeki felsefi meselelerle sadece bu konulara sempati duyan okuyucular uğraşmak isteyecektir. Öyle sanıyorum ki bu bölümün yazıları insanlığa nasıl tekrar rayına girebileceğini anlatıyor.

* * *

Doğa koruma hiçbir fayda sağlamıyor çünkü bu bizim Hz. İbrahim'den gelen toprak anlayışımızla bağdaşmıyor. Toprağı tahrip ediyoruz çünkü onu bize ait bir mülk olarak görüyoruz. Toprağı bizim de ait olduğumuz bir topluluk olarak görmeye başladığımızda onu sevgi ve saygıyla kullanmaya başlayabiliriz. Toprağın mekanikleşmiş insanın yıkıcı faaliyetlerine tahammül etmesinin başka yolu yok... Bizlerin de, bilimin dahilinde, toprağın kültüre kazandırabileceği estetik ürünlerden faydalanmamızın başka yolu yok.

Toprağın bir topluluk oluşu ekolojinin temel kavramıdır ancak toprağın sevilmesi ve sayılması etiğin bir uzantısıdır. Topraktan kültürel bir ürün kaldırılabileceği uzun zamandır bilinen bir gerçektir ama ne yazık ki, son zamanlarda bu unutulmuştur.

Buradaki yazılar bu üç kavramı birbirine kaynaştırıyor.

Böyle bir toprak ve insanlık anlayışı elbette kişisel deneyim ve önyargıların lekeleme ve çarpıtmalarına maruz kalacaktır. Ama gerçek ne olursa olsun, şu apaçık ortadadır: Bizim üstünleşmiş toplumumuz şimdi, tıpkı bir hastalık hastası gibi, kendi ekonomik sağlığını öyle bir sabit fikir haline getirmiş durumdadır ki artık kendisi sağlıklı kalabilme yetisini kaybetmiştir. Bütün dünya daha fazla mülk edinmek için öyle bir hırs içindedir ki, artık onları üretmek için gereken istikrarı da kaybetmiş durumdadır ve denebilir ki artık insanlar musluğun ağzını kapatmayı dahi bilmiyor. Gelinen şu aşamada, hiçbir şey maddi nimetleri biraz hor görmek kadar faydalı olmayacaktır.

Belki de değer yargılarımızda böyle bir değişiklik, doğal olmayan, ehlîleştirilmiş ve sınırlandırılmış unsurlara doğal, yabanıl ve özgür olanlar ışığında bakıp yeniden kıymetlendirmeye bağlı olacaktır.

ALDO LEOPOLD

Madison, Wisconsin
4 Mart 1948

Bölüm I

Bir Kum Yöresi Almanağı

Ocak

Ocak Ayında Buzlar Eriyor

Her yıl kışdönümü tipilerinin ardından buzların çözülmeye başladığı bir gece gelir ki, toprak damlayan suların şırıltısını duymaya başlar. İşte bu gece, alışık olmadığımız bir kıpırdanışı da beraberinde getirir; sadece gece vakitleri uyuyan canlılara değil, kış ayları boyunca uyumuş olanlara da. Derin ininde kıvrılmış kış uykusundaki kokarca gerinip karda göbeğini sürüyerek ıslak dünyayı kolaçan etmek için bir atak yapar. Kokarcanın bıraktığı izler, yıl diye adlandırdığımız bu başlangıç ve bitiş döngüsünde tarihlendirebildiğimiz en erken olaylardan biridir.

Geniş alanda dümdüz uzayıp giden bu izler adeta etrafta olup biten her şeye büyük bir aldırmazlık gösterir. Sanki izleri çıkaran, yük vagonunu yıldızlara iliştirmiştir ve dizginleri de aşağı doğru salıvermiştir. Bu izleri, onları bırakanın ruh halini ve isteklerini, hatta varsa hedefini kestirebilmek için takip ediyorum.

* * *

Ocak ayından ta hazirana kadar yılın ayları dikkat dağıtıcı olaylarla geçen geometrik bir dizindir. Ocak ayında, kokarcanın izlerini takip edebilir, baştankara üzerindeki şeritleri inceleyebilir, geyiğin hangi taze çamları taradığını ya da vizonun hangi misk faresi evlerini kazdığını görebilirsiniz; tabii bunları yaparken arada başka hafif işlere de dalabilirsiniz. Ocak ayı gözlemleri neredeyse kar gibi sade ve huzurlu, soğuklar kadar da sürekli olabilir. Sadece kimin ne yaptığını görmek için değil, neden yaptığını düşünmek için de yeterince vaktiniz vardır.

* * *

Yaklaşmamla ürken bir çayır faresi, kokarcanın izleri boyunca cesareti kırılmış olarak fırlayıp gidiyor. Gündüz vakti neden ortalıkta peki? Muhtemelen yumuşayan havaya kederlendiğindendir. Binbir zorlukla karların altındaki hasır gibi çimenlerin içinden kazdığı labirent şeklindeki gizli tüneller, artık tünel değil de, herkesin görüp alay edeceği patikalar gibi bugün. Doğrusu, karları eriten güneş, mikrotinlerin[6] ekonomik sisteminin temel varsayımlarıyla dalga geçiyor!

Fare bu toprakların ağırbaşlı bir sakinidir. Çimlerin fareler onları yer altında saman olarak saklasınlar diye büyüdüklerini bilir, hatta karın da farelerin bir saman yığınından diğer saman yığınına alt geçitler inşa edebilmeleri için yağdığını bilir; arz, talep ve ulaşım hepsi özenle tertiplenmiştir. Fare için kar, isteklerden ve korkulardan kurtulmak demektir.[7]

* * *

Bir paçalı şahin ilerdeki çayırdan aşağı süzülerek geliyor. Birden durakladı, yalıçapkını gibi havada asılı kaldı ve aniden tüylü bir bomba gibi bataklığın ortasına bırakıverdi kendini. Bir daha da görünmedi. Eminim bir şey yakaladı ve şu anda da onu yiyor. Bu yediği, düzenli dünyasına gelen zararı teftiş etmek için geceyi bekleyemeyen endişeli bir mühendis faredir, muhtemelen.

Paçalı şahin, çimlerin neden büyüdüğüne dair bir fikre sahip değildir ama karın, şahinlerin tekrar fareleri yakalayabilmesi için eridiğinden emindir. O, kutuplardan karların erimesi umuduyla çıkıp gelmiştir çünkü karların erimesi onun için isteklerden ve korkulardan kurtulmak demektir.

* * *

Kokarcanın izleri ormanın içlerine kadar uzanıyor, tavşanların izledikleri rotalardaki karları biraraya topladığı ve pembemsi

idrarla beneklediği çıplak bir alanla kesişiyor. Gün ışığına yenice çıkmış meşe fideleri, dallarında yeni oluşan kabuklarıyla karların erimesinin karşılığını ödediler. Kümelenmiş tavşan tüyleri, erkek tavşanlar arasında dişiler için yılın ilk kıyasıya savaşlarını kanıtlıyor. Ötede, baykuşun kanatlarının geniş bir yay çizerek çevrelediği kanlı bir nokta gözüme çarptı. Bu tavşana karların erimesi, ihtiyaçlardan kurtulmayı getirdi ama baykuş tedbirsiz tavşana baharla gelen hayallerin dikkatli olmanın yerini alamayacağını gösterdi.

* * *

Kokarcanın izleri, önüne çıkabilecek olası yiyeceklerle ilgilenmediğini, komşularının boğuşmalarına ve misillemelerine de aldırmadığını göstererek devam ediyor. Doğrusu aklından geçenleri merak ediyorum, onu yatağından kaldıran sebep ne olabilir ki? Eriyen karlarda heybetli gövdesini sürüyen bu şişko arkadaşa romantik nedenler yüklenebilir mi? Nihayet izler sürüklenmiş odun parçaları yığınına girdi ve orada da kaldı. Ağaç kütükleri arasında damlayan suyun şırıltısını duyuyorum ve kokarcanın da aynı sesleri duyduğunu sanıyorum. İçimde bir merak, eve dönüyorum.

Şubat

Hayırlı Meşe

Bir çiftlik sahibi olamamanın iki manevi tehlikesi vardır. Birincisi kahvaltımızın marketlerden, diğeri de ısının kaloriferlerden geldiğini zannetmemizdir.

Birinci tehlikeden korunmak için insanın bir bahçeyi ekip biçmesi gerekir. Bunu da tercihen, karışıklığa meydan vermemek için, etrafta market olmayan bir yerde yapsa iyi olur.

İkinci tehlikeden korunmak için de insanın demir ocağın üstüne hayırlı bir meşe kütüğünü yerleştirip yakması gerekir. Bunu da tercihen etrafta kalorifer olmayan bir yerde yapıp, şubat ayında tipi dışarıdaki ağaçları devirirken kemiklerini ısıtmasına izin verse iyi olur. Eğer biri kendi meşe ağacını kesip, parçalayıp, taşıyıp, bir köşeye yığdıysa ve bunları yaparken bir yandan da bunun anlamını düşündüyse, artık ısının nereden geldiğini iyi hatırlayıp daha birçok zengin bilgiler edinecektir ki, hafta sonunu şehirde bir kaloriferin yanı başında yayılıp geçiren kişiye bu bilgiler bağışlanmaz.

*　　　*　　　*

Şimdi demir ocağımda kıpkırmızı yanan bu bahsettiğim meşe, bir zamanlar göçmenlerin gelip geçtiği eski yolun kum tepesine tırmanılan kenarında büyümüştü. Ağacın kütüğünü devrildikten sonra ölçtüm, tam yetmiş beş santimlik yarıçapı var. Kütükte seksen tane büyüme halkası saydım, demek ki ağacın geçmişi, ilk halkasını 1865 yılında, yani İç Savaş'ın[8] sonunda oluşturduğu fidede yatıyor. Fakat şimdiki fidelerin tarihinden biliyorum ki kışın tavşanların hışmına uğrayıp yazın tekrar büyüyen taze meşe fidelerinin büyüyebilmesi için fidesine o yıl hiçbir tavşan ulaşamamalıdır; bu da her on yılda bir anca

olur. Gerçekten de şurası apaçık ortadadır ki, her yaşayan meşe ya tavşan ihmalkârlığı ya da tavşan kıtlığı sonucu hayatta kalabilmiştir. Bir gün sabırlı bir botanikçi çıkacak ve meşe doğum yıllarının bir sıklık eğrisini çizecek ve gösterecek ki bu eğri her on yılda bir tümsek yapıyor ve her bir tümsek on yılda bir gerçekleşen tavşan döngüsündeki düşüşten kaynaklanıyor.[9] (Türler arasındaki işte bu ebedi savaş süreciyle flora ve fauna topluca ölümsüzlüğe kavuşuyor.)

O halde şu olasıdır ki, altmışların ortasında meşe ağacım yıllık halkalarını oluşturmaya başlayınca tavşan sayısında on yılda bir olan düşüş yaşanmıştı, ama onu oluşturan meşe palamudu, göçmenleri taşıyan at arabaları hâlâ benim yolumun üstünden Muhteşem Kuzeybatı istikametine doğru yol alırlarken on yıl önce yere düşmüştü.[10] Bu yol kenarını böylesine çıplak bırakan, gelip geçen göçmen trafiği olsa gerek ve meşe palamudunun ilk yapraklarını güneşe doğru uzatabilmesi işte bu yüzdendi olsa olsa. Bin tane meşe palamudundan sadece bir tanesi tavşanlara karşı koyabilecek büyüklüğe erişmişti. Diğerleri daha doğar doğmaz çayırlar denizinde boğulmuştu.

Bu meşe palamudunun vaktiyle boğulmamış olması ve seksen yıl boyunca yaşayarak haziran güneşini içinde depolamış olması, içimi ısıtan bir düşünce. Şu anda açığa çıkanlar işte bu güneş ışıkları ve benim kır evim ile ruhumu ısıtmak için açığa çıkıyorlar; bütün bunlar da seksen tane fırtınalı tipi görmüş ağacıma baltamla ve testeremle müdahale ettiğim için oluyor. Her esen rüzgârla bacamdan tüten bir parça duman buna tanıklık ediyor ve her kim ilgilenirse ona diyor ki, bunca zaman güneş hiç de boşuna parlamamış.

Köpeğim ısının nereden geldiğiyle ilgilenmez ama hevesle bekler durur. Eminim burayı ısıtma kabiliyetimi sihirli bir şey olarak görüyor, çünkü ne zaman şafak sökmeden soğukta uyansam ve şöminenin başına titreyerek ateş yakmak için

eğilsem, benimle küllerin üzerine koyduğum odunların arasına uysalca sokuluyor ve benim de onun bacaklarının arasından odunlara kibrit çakmam gerekiyor. Böylesi bir inanç, dağları yerinden oynatan cinsten olsa gerek.

Bu meşenin odun yapma serüveninin sona ermesine, üzerine düşen bir şimşek sebep oldu. Bir temmuz gecesi şiddetli bir gürültüyle uyandık. Şimşek yakınlarda bir yere düşmüş olmalı diye düşündük ve bizim üstümüze düşmedi ya deyip uyumaya devam ettik. İnsanlar yaşadıkça hep risk alırlar ve bu, özellikle şimşek çaktığı zamanlar için geçerli.

Ertesi sabah kum tepelerinde dolanırken ve yeni yağmur görmüş koni çiçeklerinin ve kır yoncalarının sevincini paylaşırken önümüze, yol kenarındaki meşenin gövdesinden yeni kopmuş kalın bir parça kabuk geldi. Ağacın gövdesinde de spiral şeklinde uzun kabuksuz bir tabaka açılmıştı; bu parça otuz

santim genişliğinde vardı ve henüz güneşten sararmamıştı. Ertesi gün geldiğinde, yapraklar sararmaya başlamıştı ve anladık ki şimşek bize üç kordon yakacak odun miras bırakmıştı.

Yaşlı ağaç için yas tuttuk ama biliyorduk ki, kumların üzerinde yükselen dimdik ve kuvvetli bir düzine yavrusu odun yapmada onun yerini almıştı bile.

Ölen emektarın bir yıl daha, artık ışıklarını kullanamadığı güneşte kurumasına izin verdik, sonra da soğuk bir kış günü yeni bilenmiş bir testereyi sağlam temeline dayadık. Mis kokulu küçük tarih parçaları testerenin kestiği yerlerden etrafa sıçramaya ve yere çömelmiş her hızarcının önünde karların üstünde birikmeye başladı. Hissettik ki bu iki küme testere talaşı odunun ötesinde bir şeydi: Bunlar aslında bir asrın bütünleşmiş kesitiydi; aslında testeremiz her ileri geri hareketinde yıl be yıl geriye, hayırlı meşenin yıllık halkalarına içten içe yazılmış bir ömrün kronolojisine doğru iniyordu.

* * *

Sevmeyi ve yaşatmayı öğrendiğimiz bu çiftliğe sahip oluşumuzun birkaç yılını kesmeye testerenin sadece birkaç hareketi yetti. Sonra birdenbire çiftliğin bizden önceki sahibinin yıllarını testerelemeye başladık. İçki kaçakçısı olan bu kişi çiftliğinden nefret ederdi; çiftliğin verimliliğinden geriye ne kaldıysa soyup soğana çevirip, çiftliğini yakıp, ödenmemiş vergi borçlarını tekmeleyip vilayetin eteklerine fırlattıktan sonra Büyük Buhran'da[11] topraklarını yitiren isimsizlere karışıp gitmişti. Ama meşesi ona iyi odun yapmıştı; onun testere talaşları bizimkiler kadar hoş kokulu, sağlam ve pembeydi. Bir meşe saygı gösterilecek insanı nereden bilsin ki?

İçki kaçakçısının hükümranlığı 1936, 1934, 1933 ve 1930'daki toz çanağı[12] kuraklığı sıralarında sona ermişti. Meşe odunu yaktığı içki imalathanesinden ve için için yanıp kül olan

turbalardan tüten dumanlar[13] o yıllarda güneş ışıklarını epeyce karartmış olsa gerek, üstelik federal doğa koruma programları[14] bu topraklarda geniş şekilde uygulanırken... Ama biriken testere talaşları hep aynı talaş.

'Dinlenin!' diyor baş hızarcı[15] ve nefeslenmek için duruyoruz.

* * *

Şimdi testeremiz 1920'leri kesiyor; herşeyin pervasızca ve küstahça büyüyüp iyileştiği Babbitt'çi[16] yıllardır bunlar ve bu durum borsanın çöktüğü 1929'a kadar sürmüştü. Meşemiz bu çöküşü duymuş olsa bile odunları hiçbir ipucu vermiyor. Üstelik yasama meclisinin ağaçlara beslediği sevgiye de aldırmamıştı: Bunlar 1927'de bir Milli Orman[17] bir de orman tıraşlama yasası, 1924'te Yukarı Mississippi düzlüklerinde büyük bir doğa koruma alanı ve 1921'de yeni bir orman politikasıdır. Üstelik meşemiz ne 1925'teki eyaletin son ağaçsansarının ölümünün farkına varmıştı ne de 1923'teki ilk sığırcık kuşunun gelişini.

1922'nin Mart ayında Büyük Dolu komşu karaağaçları lime lime etmişti, ama ağacımız bundan hasar almamış görünüyor. Şunun şurasında hayırlı bir meşe için bir ton buz nedir ki?

'Dinlenin!' diyor baş hızarcı ve nefeslenmek için duruyoruz.

* * *

Şimdi testeremiz 1910-1920 arasını kesiyor; bunlar orta Wisconsin'de, her ne kadar geriye sadece kül yığınları kaldıysa da, çiftlik arazisi elde etme uğruna kazı makinelerinin bataklıkların canına okuduğu drenaj hülyası yıllarıdır. Bizim bataklığımız bundan kurtulmayı başarmıştı. Mühendisler ihtiyatlı davrandığından ya da hoşgörülü olduklarından değildi; nisan aylarındaki nehir taşkınlarıydı buna sebep. Nehir, 1913-1916 yılları arasında sırf intikam almak için taşmıştı-belki de savunma amaçlı bir intikamdı bu. Meşemiz odun yapmaya her zamanki gibi devam etti; Eyalet Yüksek Mahkemesi'nin eyalet

ormanlarını feshettiği ve Vali Phillip'in 'eyalet ormancılığının iyi bir iş teklifi olmadığına' dair ahkâm kestiği 1915'te bile.[18] (Vali neyin iyi olup olmadığına dair birden daha fazla tanım olabileceğini hiç düşünmemişti, hatta neyin iş olup olmadığına dair de. Mahkemeler yasa kitaplarına iyi bir işin ne olduğunu tanımlarken yangınların topraklara bir başka tanım yazdıklarını aklından bile geçirmemişti. Belki de vali olmak için, öncelikle bu tip işleri kendine dert etmeyen biri olmak gerek.)

Ormancılık bu on yıl süresince gerilerken av hayvanlarını korumada ilerlemeler kaydedildi. 1916'da Waukesha bölgesine sülünler başarıyla yerleşti, 1915'te bir federal yasa ilkbaharda avcılığı yasakladı, 1913'te bir eyalet av hayvanları çiftliği kuruldu, 1912'de bir 'erkek geyik yasası' dişi geyikleri korudu. 1911'de mülteci geyikler[19] bütün eyaleti sardı. 'Mülteci' lafı kutsal bir kelime haline geldi ama meşemiz bunu pek umursamadı.

'Dinlenin!' diyor baş hızarcı ve nefeslenmek için duruyoruz.

* * *

Şimdi sıra 1910 yılını kesmeye geldi. Bu yıl büyük bir üniversitenin rektörü doğa koruma üzerine bir kitap yayımladı,[20] büyük bir testere sineği salgını milyonlarca şimal çamını öldürdü, büyük bir kuraklık çam ormanlarını yaktı geçti ve büyük bir tarak makinesi Horicon bataklığını kuruttu.

1909'u kesiyoruz: Bu yıl Büyük Göller'e ilk kez gümüş balıkları bırakıldı ve yağışlı geçen yaz mevsimi Yasama Meclisi'nin orman yangını ödeneklerini kesmesine neden oldu.

1908'i kesiyoruz: Susuz geçen bu yazda ormanlar cayır cayır yandı ve Wisconsin son pumasını da yitirdi.

1907'yi kesiyoruz: Bu yıl ortalarda gezinen bir vaşak, vaadedilmiş toprakları yanlış yerde ararken Dane Bölgesi'ndeki[21] çiftliklerde kariyerine son verdi.

1906'yı kesiyoruz: Bu yıl eyaletin ilk orman korucusu göreve başladı ve bu kum yörelerindeki yangınlarda 50.000 dönüm

arazi alev alev yandı. 1905'i kesiyoruz: Bu yıl kuzeyden büyük bir atmaca sürüsü akınlar halinde geldi ve bu bölgede ne kadar orman tavuğu varsa hepsini yedi bitirdi (eminim bir kısmı bu ağaca tüneyip benimkilerden de yemiştir). 1902-1903'ü kesiyoruz: Zehir gibi soğuk bir kış. 1901: Kayıtlara geçmiş en kurak yıl (yağışlar 43 cm'i geçmedi). 1900: Yüz yılda bir gelen ümit ve temenni yılı, bir de meşemizin olağan yıllık halkası.

'Dinlenin!' diyor baş hızarcı ve nefeslenmek için duruyoruz.

* * *

Şimdi testeremiz 1890'lara giriyor; bu yıllara gözlerini toprağa değil de şehirlere çeviren bazıları neşeli yıllar diyor. 1899'u kesiyoruz: En son yolcu güvercinin kuzeye doğru iki bölge ileride, Babcock yakınlarında, tüfek saçmalarıyla çarpıştığı yıl bu. 1898'i kesiyoruz: Susuz bir sonbaharın ardından karsız bir kışın geldiği ve toprağı tam iki metre dondurup elma ağaçlarını öldürdüğü yıl bu. 1897: Bir başka ormancılık kurulunun daha ortaya çıktığı bir başka kurak yıl. 1896: Sadece Spooner köyünden 25.000 adet çayır tavuğunun marketlere doğru sevkedildiği yıl bu. 1895: Bir başka yangınlar yılı. 1894: Bir başka kuraklık yılı ve 1893, 'Mavi Kuş Kasırgası' yılı: Mart ayında şiddetli bir kar fırtınası göçmen mavi kuşların sayısını neredeyse sıfıra indirdi (Yılın ilk mavi kuşları bu meşeye inerdi, ama doksanların ortasında meşemiz bunları görmemiş olmalı). 1892'yi kesiyoruz: Bir başka yangınlar yılıydı bu. 1891: Orman tavuğu döngüsünde gene düşüş yaşadık ve 1890, 'Babcock Süt Cihazı' yılı: Yarım yüzyıl sonra Vali Heil'in, Wisconsin, Amerika'nın süt çiftliğidir diye böbürlenmesine olanak sağlayan yıl bu.[22] Bu böbürlenmenin ardından şimdinin sıra sıra gösteri yapan taşıt ruhsatları o vakitler tahmin edilememişti; üstelik bunu Profesör Babcock bile tahmin etmemişti.

İşte bu yüzden 1890'da tarihin en kocaman çam salları Wisconsin Nehri'nden, tam da benim meşemin gözlerinin önünden,

kayıp gitti. Amaç, çayırlık eyaletlerin ineklerine kırmızı ağıllar imparatorluğu kurmaktı. O halde şu anda inekleri kar fırtınalarından koruyan ağıllar işte bu hayırlı çamdan yapılmıştır... Aynen şu hayırlı meşe kütüğünün beni kar fırtınasından koruduğu gibi.

'Dinlenin!' diyor baş hızarcı ve nefeslenmek için duruyoruz.

* * *

Şimdi testeremiz 1880'lere giriyor; 1889'a: Ağaç Dikme Günü'nün[23] ilk kez ilan edildiği kurak yıl. 1887'ye: Wisconsin'in ilk kez av hayvanı müdürleri atadığı yıl. 1886'ya: Tarım Koleji'nin çiftçilere ilk kez kısa bir ders açtığı yıl. 1885'e: 'Daha önce hiç görülmemiş uzunlukta ve şiddette' bir kışı takip eden bir yıl. 1883'e: Dekan W. H. Henry'nin Madison'da ilkbahar çiçeklerinin her zamankinden on üç gün sonra açtığını bildirdiği yıl. 1882'ye: 1881-82'deki tarihi 'Şiddetli Kar' ve soğukları takiben Mendota Gölü'nün bir ay geç çözüldüğü yıl bu.

Keza 1881'de Wisconsin Tarım Topluluğu, 'Son otuz yıl içinde bütün ülkeye sıçrayan kara meşelerde ikinci defa büyümeyi nasıl açıklarsınız?' sorusunu tartışmıştı. Benim meşem işte bunlardan biriydi. Tartışmaya katılanlardan bir kişi kendiliğinden oluşum iddiasında bulunmuştu, bir başkası da güneye giden güvercinlerin meşe palamutlarını geri getirdiğini iddia etmişti.

'Dinlenin!' diyor baş hızarcı ve nefeslenmek için duruyoruz.

* * *

Şimdi testeremiz 1870'leri kesiyor, Wisconsin'de buğday cümbüşü yılları bunlar. 1879'da bir pazartesi sabahı tahtakuruları, kurtçuklar, ekin pası ve bitkin topraklar nihayet Wisconsinli çiftçileri toprağı aşırı buğday ekerek öldürme yarışında batıdaki bakir çayırlarla rekabet edemeyeceklerine ikna etti. Öyle sanıyorum ki bizim çiftliğimiz de bu yarıştan payını almıştı ve

benim meşemin hemen kuzeyinde esen kum rüzgârlarına sebep işte bu aşırı buğday ekimiydi.

Bu 1879 yılı, Wisconsin'de ilk sazan balığı ekimine şahit oldu ve Avrupa'dan kaçak yolcu olarak ilk kez ayrıkotları geldi. 27 Ekim 1879'da altı tane göçmen çayır tavuğu Madison'daki Alman Methodist Kilisesi'nin çatısına kondu ve gittikçe büyüyen şehre şöyle bir baktı. 8 Kasım'da Madison'da pazarların on sente satılan ördeklerle dolup taştığı bildirildi.

1878'de Sauk Rapids'den gelen bir geyik avcısı, 'Avcılar, sayılarının geyik sayısını geçeceğine söz veriyor,' diye bir kehanette bulundu.

10 Eylül 1877'de iki erkek kardeş Muskego Gölü'nde bir gün içinde tam 210 tane mavi kanatlı çamurcunu sırtladı.

1876'da kayıtlara geçmiş en yağışlı yıl yaşandı ve yağışlar 125 santimi buldu. Çayır tavuklarının belki de bu şiddetli yağışlar yüzünden sayıları azaldı.

1875'te dört avcı doğuya doğru bir vilayet ötedeki York Çayırı'nda tam 153 tane çayır tavuğunu öldürdü. Aynı yıl Birleşik Devletler Balık Kurumu benim meşemin 10 mil güneyindeki Devil's Gölü'ne ilk Atlantik somon balıklarını bıraktı.

1874'te ilk fabrika yapımı dikenli teller meşe ağaçlarına geçirildi. Umarım testerelediğimiz meşemizin içinde bu sanat eseri yatmıyordur!

1873'te Chicago'da bir firma tam 25.000 tane çayır tavuğunu ele geçirdi ve pazarladı. Chicago ticareti düzinesi 3.25 dolardan toplam 600.000 tane çayır tavuğu satın almıştı.

1872'de, güneybatıya doğru iki vilayet ötede, en son yabani Wisconsin hindisi öldürüldü.

Öncülerin buğday cümbüşünü sona erdiren yıllar keşke öncülerin güvercin kanı cümbüşünü de aynı şekilde sona erdirseydi. 1871'de, meşemden kuzeybatıya açılan 50 millik üçgen bölgede, 136 milyon güvercin yuva yapmıştı ve belki de bazıları

meşemde yuvalanmıştı, çünkü o zamanlar meşem 6 metre boyunda kuvvetli körpe bir ağaçtı. Sayısız güvercin avcısı ağlarla, tüfeklerle ve sopalarla ticaretlerini katladılar ve trenler dolusu müstakbel güvercinli turta güneydeki ve doğudaki şehirlere doğru yol aldı. Bu Wisconsin'de kalan en son büyük yuvalanmaydı ve eyaletlerin tümünde de kalan en sonunculardandı.

Bu 1871 yılı, imparatorluğunun yürüyüşünün[24] başka delillerini de beraberinde getirdi. Bunlar birkaç vilayetin ağaçlarını ve topraklarını yok eden Peshtigo Yangını ile bir ineğin protesto tekmesinden başladığı rivayet olunan Chicago Yangını'dır.

1870'de çayır fareleri kendi imparatorluklarını kurmuşlardı bile. Genç eyaletin genç meyve ağaçlarını yiyip tükettiler ama benim meşemi yiyemediler çünkü meşemin kabuğu onlara fazla kalın ve sert gelmişti.

Keza 1870'de bir pazar yeri nişancısı *American Sportsman*'da[25] bir mevsimde Chicago yakınlarında tam altı bin tane ördek öldürmekle övünmüştü.

'Dinlenin!' diyor baş hızarcı ve nefeslenmek için duruyoruz.

* * *

Şimdi testeremiz 1860'ları kesiyor. Bunlar binlerce kişinin acaba insan toplulukları parçalansın mı meselesini halletmek için öldükleri yıl.[26] Bu mesele halledildi ama ne o zamanlar ne de şimdi aynı meselenin insan ve toprak toplulukları için de geçerli olduğunun kimse farkında değil.

Bu yıllar daha önemli bir konuya ilgisiz değildi. 1867'de Increase A. Lapham,[27] Eyalet Bahçıvanlık Topluluğu'nu fidanlık ekimlerini[28] ödüllendirmeye teşvik etti. 1866'da Wisconsin'in en son yerli kızıl geyiği öldürüldü. Testere şimdi meşemizin doğum yılını, 1865'i ayırıyor. O yıl John Muir[29] erkek kardeşinin çiftliğini satın almayı teklif etti... Çiftlik benim meşemin otuz mil doğusunda bulunuyordu. Buralar Muir'in gençliğini

şenlendiren yaban çiçeklerinin tapınağıydı. Kardeşi toprağından ayrılmayı reddetti, ama kendisi bu fikirden de bir türlü vazgeçemedi. 1865 yılı hâlâ Wisconsin tarihinde doğal, yabanıl ve özgür şeylere merhametin doğum günüdür.

Tam ortayı kestik. Şimdi testeremiz tarihteki yönünü tersine çeviriyor; bizler ağacın kökünü, yıllar geriden şimdiye, ve kökün en dışına doğru kesmeye devam ediyoruz. En sonunda heybetli kütükte bir sarsıntı başlıyor; testerenin yaptığı çentik aniden genişlemeye başlıyor. Testere derhâl çekiliyor ve hızarcılar geriye atılıp kendilerini emniyete alıyorlar. Herkes "Ağaca dikkat!" diye bağırıyor. Meşem inleye inleye eğiliyor ve yeri göğü sarsan büyük bir gürültüyle devrilip vaktiyle doğumuna sebep olmuş göçmen yoluna boylu boyunca uzanıyor.

* * *

Şimdi de odun işine bakma zamanı geldi. Gövdeden kısımlar birer birer parçalara ayrılırken çelik takoza çarpan baltanın sesi çınlıyor ve mis kokulu kütükler yol kenarında bağlanmak üzere etrafa dağılıyor.

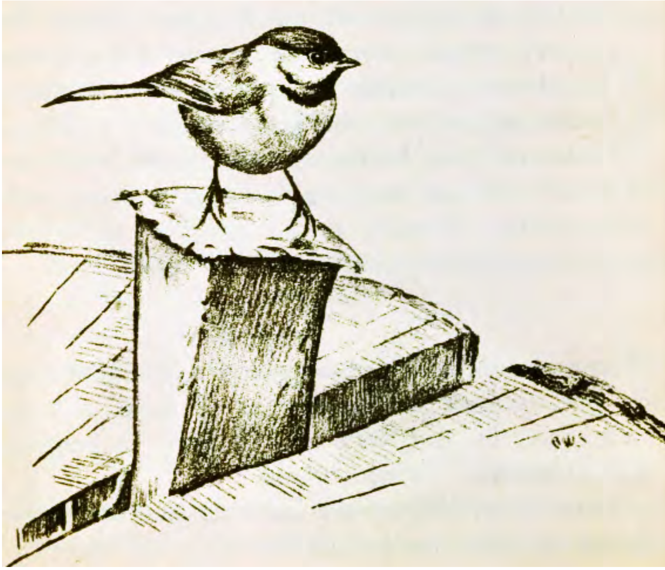
Testere, takoz ve baltanın çeşitli işlevlerinin tarihçiler için bir alegorisi var.[30]

Testere sadece yılları boydan boya kesmeye yarar; birbiri ardı sıra giden yılları testere tek tek ele almalıdır. Tırmığın dişleri her seneden minik gerçek parçalarını sürükler ve bu gerçekler oduncuların testere talaşı, tarihçilerin de arşiv dedikleri küçük kümeler halinde birikir; oduncu da tarihçi de önlerinde görünür kıldıkları örneklerden öbeklerin karakterini anlamaya çalışır. Ağaç ancak kesit çıkarma işi tamamlanınca devrilir ve ağacın kökü sayesinde bir yüzyıla topluca bakılabilir. Ağacın, devrilişiyle de tarih denen karmaşanın birlik beraberliğine tanıklık eder.

Takoz ise sadece gövdenin ortasından kenarlara doğru yarıklarda işe yarar. Böyle bir yarık tüm yılların topluca bir görüntüsünü verir ya da yarığın hangi yüzeyini seçtiğimize bağlı

olarak hiçbir görüntü de vermeyebilir (Eğer şüpheniz varsa, bırakın bir yarık meydana gelinceye dek gövde bir yıl kurumaya bırakılsın. Alelacele sıkıştırılmış birçok takoz, kerestenin içine sıkışıp kalmış olarak ormanların bir köşesinde paslanıyor).

Bir balta ise yıllara sadece çaprazlama bir açıdan bakar ve bu da sadece yakın geçmişimizin dış kenara ait halkalarını ortaya çıkarır. Baltanın özel rolü dalları budamaktır. Bu iş için testere ve takoz hiç işe yaramaz.

Bu üç alet hayırlı meşe ve hayırlı tarih için elzemdir.

*　　　　*　　　　*

Çaydanlık ıslık çalarken ve hayırlı meşe beyaz küllerin üzerinde kıpkırmızı kömürlere dönüşürken işte bunları düşünüp taşınıyorum. Gelecek baharda kum tepesinin eteklerindeki meyve bahçesine geri döneceğim.[31] O küller bana belki de kırmızı elmalar olarak ya da kendisinin de bilmediği bir sebepten meşe palamutları diken tombul bir ekim sincabındaki girişimcilik ruhu olarak geri gelecekler.

Mart

Kazların Dönüşü

Eğer tek bir kırlangıç gördüyseniz bu yazın başladığı anlamına gelmez ancak mart ayında buzların erimesiyle o hüzünlü havayı yarıp gelen bir kaz sürüsü gördüyseniz bahar geldi demektir.

Havalar ısındı diye baharı müjdeleyen ancak daha sonra hata yaptığını farkeden bir kardinal kuşu, hatasını yeniden kış sessizliğine bürünerek telafi edebilir. Güneşlenmek için ortaya çıktığında tipiyle karşılaşan bir çizgili sincap, geri dönüp yatağına yatabilir. Ama göçmen bir kaz, gölde yuva yapacağı bir açıklık bulma umuduyla gecenin karanlığında kendini 200 mil tehlikeye attıysa artık kolay kolay geri adım atamaz. Onun varışı gemilerini yakan bir kâhinin inancını taşır.

Gökyüzünü görmek için başını kaldırmaya hiç yeltenmeyen ya da kazların sesine hiç kulak kabartmayan biri nasıl sıkıcıysa mart sabahları da işte öyle donuktur. Bir keresinde Phi Beta Kappa[32] üyesi eğitimli bir bayanla tanışmıştım; çatısına kadar gelip de mevsimin değiştiğini yılda iki kere alenen bildiren kazları ne duyduğunu ne de gördüğünü söylemişti bana... Kabahati de iyi yalıtılmış çatısına bulmuştu. Acaba eğitim denen şey, doğanın farkında olmayı pek de değeri olmayan bir başka farkındalığa yeğleme süreci midir? Bir kaz kendindeki farkındalığı bir başka şeyle değiştirmeye kalkarsa dikkatsizlikten kısa sürede bir kuş tüyü yığını haline gelir.

Çiftliğimize mevsimlerin değiştiğini haber veren kazlar, Wisconsin yasaları dahil, çoğu şeyin farkındadır. Kasım ayında güneye doğru yolculuk eden kaz sürüleri, ses çıkarmadıklarına bakılırsa, en sevdikleri kum adacıklarını ve bataklıkları pek farketmeden, yükseklerden ve mağrur bir şekilde üzerimizden uçup giderler. Bir karga nasıl hiçbir yere sapmadan dümdüz bir

çizgide uçuyorsa, kazların güneye doğru yirmi mil mesafedeki en yakın büyük göle gidişi daha da kestirme olur;[33] uçup gittikleri yerler, gündüzleri geniş sularda vakit geçirdikleri, geceleri de yeni kesilmiş anızlardan mısır aşırdıkları yerlerdir. Kasım kazları, şafak vaktinden karanlıklar çökünceye kadar her bataklığın ve göletin, av tüfekleriyle dolup taştığının farkındadır.

Mart kazlarının ise ayrı bir hikâyesi vardır. Çoğu kış aylarında vuruluyor; iri saçmalarla hırpalanmış kanat tüylerinden biliyoruz bunu ama şimdi baharda ateşkes olduğunu biliyorlar. Şimdi silahsız köşelere ve adalara dalış yaparak, ırmağın dönemeçlerinden kıvrılarak uçuyorlar ve her bir kum adacığıyla sanki uzun zamandır hasret kaldığı bir arkadaşıymış gibi gevezelik ediyorlar. Bataklıkların ve çayırların üzerinden alçaktan zikzak yapa yapa uçarak her yeni eriyen su birikintisini ve gölcüğü selamlıyorlar. Sonunda bataklığımızın üstünde *formalite icabı* birkaç dönüşten sonra, siyah iniş takımlarını hazırlayıp karşı tepelere karşı seçilen beyaz popolarıyla, kanat çırpmayı bırakarak gölete doğru sessizce süzülüyorlar. Suya dokundukları anda, bizim yeni gelen misafirler kırılgan su kamışlarındaki kışın son kırıntılarını da yok eden sesler çıkarmaya ve suda oynaşmaya başlıyorlar. Kazlarımız tekrar yuvalarına döndü!

İşte her yıl bu zamanlar, gözleri bataklıkla aynı hizada bir misk faresi olsam derim.

Bu ilk kazlar, gelir gelmez, her göçmen kaz sürüsünü aşağı davet edercesine yaygarayla ötüyor ve böylelikle birkaç günde bataklık onlarla dolup taşıyor. Çiftliğimizde baharın ihtişamını ölçmeye iki tane kıstasımız var; dikilen çamların sayısı ve inen kazların sayısı. Rekoru 11 Nisan 1946'da kırdık, o gün tam 642 tane kaz saydık.

Sonbaharda olduğu gibi, ilkbaharda da kazlar mısırlara günlük ziyaretlerini gerçekleştiriyorlar ama bunlar gece vakti yapılan gizli kaçamaklar gibi değil; kaz sürüleri yaygaracı bir şekilde

gün boyu mısır anızlarına bir gidip bir geliyorlar. Mısırlara her gidiş damak zevklerinin gürültülü tartışmalarını takip ediyor ve her dönüşte gürültüleri daha da artıyor. Geri dönen sürüler, yuvalarına tamamen geldikten sonra bataklığın üstündeki *formalite icabı* dönüşlerini bırakıyor. Bir sağa bir sola savrularak inişe geçiyorlar ve tıpkı akağaç yaprakları gibi aşağıdan gelen hoş geldin seslerine doğru eğiliyorlar. Bunu izleyen gevezelikler de sanki akşam yemeğinin faziletlerine dair gibi geliyor bana. Şimdi kış boyunca kardan battaniyenin mısır arayan kargalardan, pamuk kuyruklu tavşanlardan, çayır farelerinden, sülünlerden koruduğu mısır artıklarını yiyorlar.

Şurası apaçık ortada; kazların beslenmek için seçtiği mısır anızları daha çok eski çayırlar.[34] Kazların bu çayır mısırlarını tercih etmesinin sebebi yüksek besin değerinden mi kaynaklanıyor, yoksa çayır günlerinden kalma nesilden nesile geçen bir geleneği mi yansıtıyor, işte bunu kimse bilmiyor. Belki de bu, yalnızca çayırdaki mısır tarlalarının geniş bir alana yayılmış olduğunu yansıtıyordur. Mısıra günlük gidiş gelişler öncesi bu şiddetli tartışmaları anlayabilseydim, kazların neden çayırlara meylettiklerini de anlayabilirdim. Ancak bunu anlayamıyorum ve bunun bir sır olarak kalmasından da ayrıca çok memnunum. Kazlar hakkında her şeyi bilseydik ne kadar sıkıcı bir dünya olurdu bu!

Bahar ayları kaz kurultaylarının günlük olağan işlerini böylece izlerken, bekâr kazların çoğunlukta olduğunu fark ediyor insan... Çok uçup çok da konuşan yalnız kazlardan bahsediyorum. Hani bu kazların yürek dağlayan çığlıklarına bakıp onların kırık kalpli dullar ya da kayıp çocuklarını arayan anneler olduğunu düşünebiliriz. Ama görmüş geçirmiş kuşbilimciler kuş davranışlarına bu tür öznel yorumlar yüklemeyi riskli bulurlar. Oysa ben uzun zamandır bu konuda açık görüşlü olmaya çalışıyorum.

CHARLES W
SCHWARTZ

Öğrencilerim ve ben altı yıl boyunca bir sürünün kaç kazdan oluşabileceğini saydıktan sonra, tek başına uçan kazların ne anlama geldiğine dair beklenmedik bir şey öğrendik. Matematiksel analiz sonucu altılı sürülerin ya da altının katları sürülerden oluşan grupların tahminimizden fazla olduğunu ve bunun tesadüfi bir sayı olmadığını gördük. Diğer bir deyişle, kaz sürülerinin hepsi ailelerdir ya da aileler topluluğudur ve ilkbahardaki yalnız kazlar muhtemelen bizim aklımıza ilk gelen nedenle yalnızlar. Onlar kış avcılarının ellerinden sağ kurtulup ailelerini beyhude arayan matemli kazlar. Şimdi bu yalnız başına çığlık atan kazlarla birlikte ve onlar için üzülmeye fazlasıyla hakkım var.

Duygudan yoksun matematiğin bir kuş severin duygusal telkinlerini böylesine doğruladığı nadirdir.

Nisan gecelerinde hava dışarıda oturmaya yeter derecede ısınınca bataklıktaki kurultayın tartışmalarını dinlemeyi severiz. Bir su çulluğunun kanat çırpışını, uzaktaki bir baykuşun ötüşünü ya da âşık bir su tavuğunun genizden gıdaklamasını duyduktan sonra uzun bir sessizlik olur. Sonra birdenbire cırlak bir yaban kazı sesi duyulur, arkadan da bir kıyamet kopar. Suda kanat çırpışlar, suyu çalkalayan yüzgeçlerle hareket eden koyu renkli başların telaşı ve coşkulu mücadeleyi izleyenlerin bağrışmaları vardır. Sonunda son kaz çığlıkları duyulur ve çıkan sesler, kazlar arasında hiç sona ermeyen ama zorlukla duyulabilen bir hoşbeşe kadar alçalır. Bir kez daha keşke bir misk faresi olsaydım diyorum!

Rüzgâr çiçekleri tamamen açtığında, kaz kurultayları azalır ve mayıstan önce bataklığımız bir kez daha sadece ala kanatlı karatavukların ve sora suyelvelerinin canlandırdığı çimenli ıslaklığa dönüşür.

* * *

Büyük güçlerin, milletlerin birliğini 1943'te Kahire'de keşfetmiş olmaları tarihin bir ironisidir.[35] Dünyamızın kazları bu bilgiye daha uzun bir süredir sahipler ve her mart ayında bunun doğruluğuna inanarak hayatlarını tehlikeye atıyorlar.

Başlangıçta sadece Buz Tabakası birliği vardı. Sonra mart aylarında buzların çözülmesi birliği ve uluslararası kuşların kuzeye doğru hicreti başladı. Buzul Çağı'ndan beri her mart, kazlar Çin Denizi'nden Sibirya Stepleri'ne, Fırat Nehri'nden Volga'ya, Nil'den Murmansk'a, Lincolnshire'dan Spitsbergan'a birlik çağrısı yapmaktadır. Buzul Çağı'ndan beri her mart, kazlar Currituck'tan Labrador'a, Matamuskeet'ten Ungava'ya, Horseshoe Gölü'nden Hudson Körfezi'ne, Avery Adası'ndan Baffin Adası'na, Panhandle'dan Mackenzie'ye, Sacramento'dan Yukon'a birlik çağrısı yapmaktadır.

Kazların bu uluslararası ticaret ilişkisi yoluyla, Illinois'nin artık mısırları, bulutların üzerinden geçip Kutup tundralarına taşınır; artık mısırların amacı havanın hiç kararmadığı bu yerlerde haziran ayının azıcık güneş ışığıyla birleşip arada kalan tüm topraklar için kaz yavruları yetiştirmektir ve her yıl tekrarlanan bu ışık için gıda maddesi, yaz yalnızlığı için kışın ılık havası değiş tokuşunda tüm kıtanın net karı bulanık gökyüzünden mart çamurlarına düşen yabani bir şiirdir.

Nisan

Taşkınlar Başlıyor

Kocaman nehirler büyük şehirlerin içinden nasıl akıp gidiyorsa aynı mantıkla akıp giden nehirler baharda sellere yol açar ve bazen salaş çiftlikleri çaresizlik içinde bırakabilir. Bizimki de pek

ahım şahım olmayan bir çiftlik ve buralara nisan ayında geldiğimizde bazen biz de mahsur kalıyoruz.

Kimileri, gayriihtiyari, kuzeydeki karların ne zaman eriyeceğini hava raporlarından bir dereceye kadar kestirebilir ve ortalığı basan sellerin nehrin üst yakasındaki şehirleri tarumar etmesine kaç gün kaldığını az çok tahmin edebilir. Pazar akşamı gelip çatınca da şehre, işinin başına dönmesi gereken biri bazen hiç bir yere kıpırdayamaz. Gittikçe yayılan sular, pazartesi sabahı için verilmiş sözleri berbat ettikleri için nasıl da tatlı tatlı geçmiş olsun diyor! Gölleşmeye yüz tutmuş mısır tarlaları arasında uçuşan kazlar, nasıl da derinden ve boğuk boğuk bağırışıyor. Her yüz metrede bir yeni gelen bir kaz havayı dövüp duruyor, bir taraftan da bu yepyeni, sular altındaki dünyayı sabah sabah denetlerken sıranın başını çekmeye çabalıyor.

Kazların yükselen sulara duydukları heyecan kolay kolay göze çarpmaz, üstelik kazların dedikodularına kulak misafiri olmayanlar bunu göz ardı bile edebilir ama insan sazan balıklarının heyecanını nasıl da hemen fark ediveriyor. Yükselen sel suları çimenlerin köklerini ıslatır ıslatmaz buralara doluşuveriyorlar, çayırlara salınmış domuzların coşkusunu andıran müthiş bir zevkle, parıldayan kırmızı kuyrukları ve sarı göbekleriyle eşelenip debeleniyorlar; suyun altında kalmış araba ve inek patikalarını takip ederek acelelerinden önlerine gelen sazlıkları ve çalılıkları sallaya sallaya gittikçe genişleyen bir evrenin keşfine çıkıyorlar.

Kazların ve sazanların aksine, karadaki kuşlar ve memeliler yükselen suları âdeta bir filozof gibi kayıtsızca kabulleniyor. Huş ağacının tepesindeki bir kardinal kuşu, civardaki ağaçlar da olmasa fark edilmeyecek toprakların üzerindeki hakkını son perdeden haykırıyor. Bir yakalı orman tavuğunun sel basmış ağaçlıklardan gelen davul sesi duyuluyor; seslendiği kütüğün en yüksek ucuna tünemiş olmalı. Çayır fareleri minik misk

farelerinden aldıkları güvenle bayırlara doğru paytak paytak yürüyorlar. Bostandan bir geyik çıkageliyor, söğüt çalılarının altındaki olağan gündüz uykusundan kalkmış olsa gerek. Her yerde tavşanlar cirit atıyor... Bizim tepenin bir bölümünü sakin sakin Nuh'un gemisinin yerine koyup geziniyorlar.

Bahar taşkınları bizlere sadece bu gibi heyecanlı maceralar sunmakla kalmıyor, aynı zamanda nehrin üst yakasındaki çiftliklerden arakladıkları akla hayale gelmez türlü türlü yüzen nesneyi getiriyor. Çayırlarımızın kıyısına vurmuş eski bir tahta parçası bizim için, kereste deposundan yeni çıkmış bir tahtadan iki misli daha değerli. Nehirden yüzüp gelen her bir eski tahta parçasının kendine özgü bir tarihi, bir geçmişi vardır; bu tarihçeyi tam olarak bilemesek de ağacın türünden, ölçülerinden, çivilerinden, vidalarından, boyasından, cilasından ya da cilasızlığından, yıpranmasından ve çürümesinden bir dereceye kadar tahmin edebiliriz. Hatta tahtanın kenarlarındaki ve uçlarındaki aşınmadan, geçmiş yıllarda kaç tane selin onu sürüklediği bile anlaşılabilir.

İşte bu sebeple tamamı nehirden ikmal edilen bizim kereste yığını sadece bir kişilik koleksiyonu değil aynı zamanda nehrin üst yakasındaki çiftliklerde ve ormanlarda yaşayan insanların mücadelelerini anlatan bir antolojidir. Eski bir tahtanın özyaşamöyküsü henüz üniversite kampüslerinde öğretilmeyen bir edebiyat türüdür fakat nehir kenarlarındaki her bir çiftlik, eli çekiç ya da testere tutan birinin istediği zaman okuma yapabileceği bir kütüphanedir. Gelin taşkınlar, yeni kitaplarınızı da beraberinizde getirin.

* * *

Issızlığın çeşitli dereceleri ve çeşitli türleri vardır. Göldeki bir adada bunun bir türüne rastlarız fakat göllerde gezinen sandallar her zaman birinin gelip sizi ziyaret edebileceğini gösterir. Üzeri bulutla kaplı tepelerde ise ayrı türden bir ıssızlık vardır

ama bu tepelerin keçi yolları ve bu yolların da gezginleri vardır. Ben hiç baharda gelen taşkınların yarattığı kadar güvenli bir ıssızlık düşünemiyorum; türlü türlü ıssızlığı yaşamış kazlar da bu konuda bana katılacaklardır.

İşte bu nedenle bizim tepede yeni açmış bir rüzgâr çiçeğinin yanı başında oturuyoruz ve kazların geçişlerini izliyoruz. Bizim kır evimize giden yolun, sel sularının içinde yavaşça kayboluşunu izliyorum. İçimden sevinerek fakat etrafa pek belli etmeden şu sonucu çıkarıyorum: Buraya gidip gelmek için trafik sorunu, en azından bugünlük, sadece sazan balıkları arasında tartışılabilecek bir konudur.

Kaya Çiçeği

Birkaç hafta içinde, şu yeryüzünün açan en küçük çiçeği, yani Kaya Çiçeği, her kumlu alanı minicik çiçekleriyle bezeyecek.

Başını gökyüzüne doğru kaldırıp öylece baharın gelmesini dört gözle bekleyenler, bugüne değin Kaya Çiçeği kadar minik bir çiçek görmemiştir. Bahardan hoşnut olmayan ve başı hep yerde gezinenler de bilmeden üzerine basıp geçecektir. Oysa dizlerine kadar çamura batıp baharın yolunu gözleyenler Kaya Çiçeği'ni her yerde bulacaktır.

Kaya Çiçeği'nin fazla bir isteği yoktur... Aradığı bir parça ılık hava biraz da konfordur. İstediklerini az da olsa elde eder. Peşinden gidilmeyen zamanların ve yerlerin geride bıraktıklarıyla geçinip gider. Bitki bilimi kitapları Kaya Çiçeği'ne iki ya da üç satır ayırır fakat hiçbir zaman tam sayfa bir resim ya da portre ayrılmaz ona. Daha iri çiçeklerin açması için kifayetsiz olan topraklar ve kifayetsiz güneş ışıkları Kaya Çiçeği için kâfidir. Ne de olsa o, sadece bir bahar çiçeği değildir, aynı zamanda ümide bir dipnottur.

Kaya Çiçeği kalbimizin kapısını çalmaz. Eğer hoş bir kokusu varsa da bu rüzgârlarda kaybolur gider. Rengi süt beyazıdır.

Yaprakları hassas, yumuşak bir giysiyle kaplıdır. Onu hiçbir canlı yemez; çok küçüktür. Hiçbir şair onu şiirine konu etmez. Bir keresinde bir bitki bilimci ona Latince bir isim verdi, sonra da unuttu gitti. Kısacası, Kaya Çiçeği'nin hiçbir önemi yoktur, o sadece küçük bir görevi iyi bir şekilde ve çabucak yapan minik bir canlıdır.

Palamut Meşesi

Okul çağındaki çocuklara bir eyaletin simgesel kuşu, çiçeği ya da ağacı ne olabilir diye sorulduğunda yeni bir karar vermiyorlar. Aslında onlardan bölgenin doğa tarihini bilmeleri bekleniyor. Tarih palamut meşesini boşuna bu bölgenin karakteristik ağacı ilan etmemiş... Çayırlar Wisconsin'in güney bölgelerinde ilk kez hüküm sürmeye başladığı zaman olmuş bu. Palamut meşesi, çayır yangınlarına direnip hayatta kalmayı başarabilen tek ağaçtır.

Kalın bir kabuk tabakasının bütün ağacı en küçücük dal parçasına kadar hangi amaçla kapladığını düşündüğünüz oldu mu hiç? İşte bu kabuk, bir tür zırhtır. Palamut meşeleri, istilacı orman tarafından çayırlara saldırınaları için yollanmış hücum birlikleriydi; savaşmaları gereken şey yangındı. Her nisan ayında, çayırlar yanmayan yeni otlarla yeşerip kaplanmadan önce yangınlar, kalın kabuklarından dolayı kavrulmayan bu çok yaşlı meşeleri es geçip bölgede istedikleri yönde ilerlerdi. İlk göçmenlerin 'meşeli açık alanlar' olarak tanımladığı, sağa sola yayılmış ve gazi ünvanına erişmiş koruluklarm pek çoğu, palamut meşelerinden oluşuyordu.

Aslında yalıtımı mühendisler icat etmemiştir, onlar çayır savaşlarının bu kıdemli askerlerinden kopya çekmişlerdir. Bitki bilimciler bu savaşların hikâyesinin yirmi bin yıllık sürecini okuyabiliyor. Kayıtlar kısmen çürümüş bitkilerin oluşturduğu kömürlere gömülü polen taneciklerini, kısmen de muharebe

alanının gerisinde kalmış ve orada unutulmuş bitki kalıntılarını ortaya koyuyor. Kayıtlar orman cephesinin bazı zamanlar neredeyse Superior Gölü'ne kadar geri çekildiğini bazen de güneyde uzak noktalara kadar ilerlediğini gösteriyor. Cephe bir ara güneyde o kadar uzağa gitmişti ki, ladin ağacı ve diğer 'artçı kuvvet' türleri Wisconsin'in güney sınırının da ötesine kadar ilerlemişti. Ladin ağacının polenleri belli bir seviyeye kadar bölgede bulunan bütün turbalarda gözlenmekte. Ancak çayır ve orman arasındaki savaş hattı, eskiden de, tahminen şu anda olduğu yerdeydi ve savaşın sonunda berabere kalmışlardı.

Bunun sebebi savaş sırasında, desteğini önce bir tarafa sonra da diğer tarafa veren müttefiklerdi. O yüzden tavşanlar ve fareler yazları bölgedeki çayır otlarını kemirdiler; kışlarıysa yangınlardan sağlam çıkmayı başarmış bütün meşe fidelerinin etrafını kuşattılar. Sincaplar sonbaharda meşe palamutlarını sakladılar ve yılın geri kalan ayları boyunca bu palamutları yediler. Haziran böcekleri larva evrelerindeyken çayırdaki çim alanlarının altındaki toprakları eşelediler ama yetişkin evresine geldikleri zaman, meşe ağaçlarının yapraklarını tahrip etmeye başladılar. Müttefiklerin bu zafer naraları olmasaydı eğer, bugün haritalarda son derece hoş duran zengin çayır ve orman mozaiklerini göremeyecektik.

Jonathan Carver bizlere, çayırlık alan sınırlarının yerleşim öncesi dönemlerine ait çok canlı bir tasvirini armağan etmiştir. 10 Ekim 1763 tarihinde Dane Bölgesi'nin güneybatı sınırına yakın -günümüzde artık ağaçlandırılmış- bir dizi yüksek tepeden oluşan Mavi Dağlar'ı gezen Carver şöyle demiştir:

> Bu tepelerin en yüksek olanlarından birine tırmandım ve oradan göz alabildiğine geniş manzarayı seyrettim. Küçük tepeler dışında kilometrelerce hiçbir şey görünmüyordu; bu tepeler de, ağaçtan yoksun oldukları için uzaktan, ot yığınları gibi görünüyordu. Sadece ceviz ağaçlarının oluşturduğu birkaç koruluk ve bodur meşeler vadilerin bazılarını kaplıyordu.[36]

1840'larda, yeni bir canlı türü -yerleşimci- çayır savaşlarına katıldı. Aslında onun niyeti bu değildi; o sadece çayırları eski müttefikinden yoksun bırakmaya yetecek kadar alanı sürmüştü. Bu müttefik yangındı. Dikilen meşe ağaçları kısa bir sürede otlaklar üzerinde askerî birlikler misali yürüdü ve bir zamanların çayırlık bölgesi ağaç dolu çiftlikler bölgesine dönüştü. Eğer bu hikâyenin doğruluğundan şüphe duyuyorsanız Wisconsin'in güneybatısında herhangi bir ağaçlık alanda bulunan istediğiniz ağaç kütüğünün üzerindeki halkaları sayın. En yaşlı gazi ağaçlar dışındaki bütün ağaçların doğumu 1850-60'lara kadar uzanmaktadır ve bu yıllar yangınların çayırlarda dinmeye başladığı yıllardır.

John Muir[37] o sıralarda Marquette Vilayeti'nde çocukluğunu geçiriyordu. Bu yıllar yeni ormanlık alanların eski çayırlara baskın geldiği ve filizlenen ağaçların meşe ağaçlı açık alanları içine alıp yuttuğu yıllardı. Muir, *Boyhood and Youth* [Çocukluğum ve Gençliğim][38] adlı eserinde o dönemi şöyle anlatır:

> Illinois ve Wisconsin çayırlarının aralıksız zengin toprakları, yangına elverişli öyle uzun otlar yetiştirdi ki üzerinde hiçbir ağaç büyüyemezdi. Eğer yangınlar hiç olmasaydı bölgenin karakteristik özelliklerinden biri haline gelen bu güzel çayırlar en sık ormanlarla kaplanabilirdi. Meşe ağaçlı açık alanlara insanlar yerleşmeye başlayıp çiftçiler çimen yangınlarını engelleyince kökler dallanıp budaklanmış ve öylesine uzun ve sık ağaçlıklar oluşturmuşlardı ki aralarından yürümek epey zorlaşmış ve güneş alan [meşeli] 'alanların' her biri yok olmuştu.

Bu sebepledir ki, gazi unvanına erişmiş palamut meşesine sahip olanlar, bir ağaçtan çok daha fazlasına sahip demektir. Bu kişiler hem bir tarih kütüphanesinde hem de evrim sahnesinde ayrıcalıklı bir yerin sahibidir. Onların çiftliği, eğer fark edebilirseniz çayır muharebelerinin bir madalyası ve sembolüyle ödüllendirilmiştir.

Gök Dansı

Koruluğumun semalarında nisan ve mayıs akşamları, gök dansını seyredebileceğimi, bu çiftliği[39] satın aldıktan ta iki yıl sonra öğrendim. Bu gök dansını keşfettiğimizden beri de ailemle birlikte tek bir gösteriyi bile kaçırmıyoruz.

Gösteri, nisan ayının ilk ılık akşamında saat tam 6.50'de başlar. Haziran ayının ilk günü saat 7.50'yi gösterene dek sahne perdesi her akşam bir dakika geç açılır. Gösterideki bu bir dakikalık gecikmeyi de dansçının yoğun duyguları belirler; onun dans edebilmek için beklediği romantik ışığın derecesi tam tamına 0.05 ayak-mum'dur.[40] Sakın gösteriye geç kalmayın ve sessizce oturun ki kuş kaçıp gitmesin.

Sahne dekorları, tıpkı perdenin açıldığı saat gibi, dansçının değişken isteklerini yansıtır. Sahne, ağaçların veya çalılıkların arasındaki açık bir alanda bir amfi tiyatro olmalıdır; sahnenin tam ortasında yosun tutmuş bir alan, kıraç bir toprak parçası, düz bir kaya çıkıntısı veya düzlük bir yol bulunmalıdır. Bir erkek çulluğun düzgün bir dans pisti için bu kadar titiz davranması önceleri beni hayrete düşürmüştü, ama şimdi anlıyorum ki bu tercih çulluğun bacaklarından kaynaklanıyor. Çulluğun bacakları kısa olduğu için, sık çayır çimenlerin veya otların arasında yapacağı gösteri ona hiç fayda sağlamaz yani böyle bir ortamda dişi kuş onun bacaklarını göremez ki. Benim birçok çiftçiden daha fazla çulluğum var çünkü benim arazimde, onların topraklarına kıyasla, daha fazla yosunlu ve çimen tutmaz kumluk alan var.[41]

Yeri ve zamanı öğrenip dans pistinin doğu[42] tarafında bir çalılığın altına yerleşir, güneş batarken çulluğun gelişini beklersiniz. Derken çulluk yakındaki bazı fundalıkların üzerinde alçaktan uçarak yosunlu düzlük alana konar ve bir an önce uvertürüne başlar: Boğazından, iki saniye aralıklarla, çobanaldatanın yaz çığlıklarına benzer tuhaf *piiint* sesleri çıkarır.

CHARLES W
SCHWARTZ

Aniden bu *piiint* sesleri kesilir ve kuş, etrafa müzikal bir cıvıltı yayarak geniş daireler çize çize gökyüzüne doğru kanat çırpar. Havada yükselir yükselir, yükseldikçe daireler giderek dikleşir, küçülür, cıvıltılar da gitgide çoğalır ta ki dansçı, gökyüzünde bir benek halini alana kadar. Daha sonra, hiç uyarı vermeden mart ayı mavi kuşunun kıskanacağı yumuşak bir şakımayla birlikte, arızalanmış bir uçak gibi yuvarlanarak inişe geçer. Yere iyice yaklaşınca düzelir ve şakıdığı düzlüğe, yani gösterinin tam başladığı noktaya dönerek oradan *piiint* diye ötmeye devam eder.

Çok geçmeden, kuşu yerde ayırt edemeyeceğiniz kadar hava kararır fakat onun gökyüzünde daha bir saat kadar uçtuğunu görebilirsiniz ki bu da bir gösterinin ortalama süresidir. Ama ay ışığı olan gecelerde kuş, ay parladığı sürece, gösterisine aralıklarla devam eder.

Şafak sökerken tüm gösteri tekrar eder. Nisan ayının başında perde sabah 5.15'te kapanır. Haziran ayına kadar günler iki dakika uzar ta ki o yıl için gösteri sabah saat 3.15'te bitene kadar. Gösterinin saati ne diye gerileyip duruyor ki? Korkarım fazla romantizm çulluğu bıktırıyor... Çünkü gün batımında gök dansını başlatmak için, şafak vaktinde dansı sonlandıran ışığın beşte biri yetiyor.

* * *

İnsan koruluklardaki ve çayırlardaki yüzlerce küçük gösteriyi ne kadar sıkı gözlerse gözlesin, bunların bir tekinin bile belli başlı özelliklerini tam olarak öğrenemez ama belki de bu iyi bir şeydir. Gök dansı ile ilgili hâlâ anlayamadığım konu şu: Dişi kuş acaba nerede ve eğer bir rolü varsa acaba hangi rolü oynuyor? Çoğu kez bir şakıma alanında iki tane çulluk görürüm, bunlar bazen birlikte uçarlar ama asla birlikte ötmezler. Bu diğer kuş, dişi kuş mu yoksa rakip bir erkek mi?

Başka bir bilinmeyen ise, duyulan cıvıltı vokal mi yoksa mekanik mi? Arkadaşım Bill Feeney bir keresinde ötmekte olan bir kuşu ağla yakalamış ve üst tarafındaki kanat tüylerini koparmıştı. Kuş ötmeye ve şakımaya devam etmiş fakat artık hiç cıvıldamamıştı. Ama böyle tek bir deneyden kesin bir sonuca ulaşılamaz.

Diğer bir bilinmeyen de erkeğin, bir yuva kurmanın hangi aşamasına kadar gök dansına devam ettiğidir. Kızım bir keresinde içinde kuluçkaya yatırılmış yumurta kabukları bulunan bir yuvanın yirmi metre kadar ötesinde öten bir kuş görmüştü ama bu yuva onun dişisinin yuvası mıydı? Ya da bu ağzı sıkı arkadaş bize hiç belli etmeden iki eşli miydi? Bunlar ve benzeri sorular gecenin ilerleyen karanlığında birer muamma olarak kalıyor.

Gök dansı gösterisi, her gece, yüzlerce çiftlikte sahnelenir; bu çiftliklerin eğlence düşkünü sahipleri böyle bir gösterinin sadece tiyatro salonlarında görülebileceği yanılgısına kapılırlar. Çünkü onlar toprakta yaşarlar, toprakla değil.

Çulluk, bir av kuşunun bir avcıya hedef olarak hizmet etmesi veya bir dilim kızarmış ekmeğin üstünde zerafetle poz vermesi gerektiği teorilerini çürüten canlı bir kanıttır. Ekim ayında benden başka çulluk avlayan pek olmaz ama gök dansını keşfettiğimden beri ben de kendime bir ya da iki kuşun yeterli olduğunu söylüyorum... Yoksa nisan ayı geldiğinde, gün batımı semalarında dans eden kuşlar olmazsa ben ne yaparım.

Mayıs

Arjantin'den Dönüş

Karahindibalar Wisconsin çayırlarına mayısın geldiğini haber verdiğinde bahar aylarının son kanıtını dinleme zamanı gelmiş demektir. Çimlere oturun, gökyüzüne kulak kabartın, çayırkuşlarının ve ala kanatlı karatavukların şamatasını bekleyin. Çok geçmeden onu işiteceksiniz: Arjantin'den henüz dönmüş uzun kuyruklu düdükçünün[43] uçuş şarkısı bu.

Eğer güçlü gözleriniz varsa gökyüzüne bakıp onu titrek kanatlarıyla pamuk gibi bulutların arasında dönüp dururken görebilirsiniz. Gözleriniz zayıfsa bunu denemeyin bile sadece çitlerin direklerini izleyin. Kısa sürede gümüşi bir parıltı düdükçünün hangi direğe konarak uzun kanatlarını kapattığını size söyleyecektir.[44] 'Zarafet' kelimesini her kim bulduysa düdükçünün kanat kapama hareketini görmüş olmalı.

İşte oraya konmuş oturuyor ve bütün varlığıyla sizin bir sonraki adımınızın onun bölgesini terk etmeniz olduğunu ima ediyor. Bölge kayıtları bu çayırlık alanın size ait olduğunu kanıtlayabilir ama böyle önemsiz formaliteler düdükçünün umrunda değildir. O 4.000 millik yoldan Kızılderililerin ona verdiği

tapuyu beyan etmek için daha yeni gelmiştir;[45] yavruları kanatlanana kadar da bu çayır düdükçüne aittir ve bölgesine izinsiz girenler onun itirazlarıyla karşılaşacaktır.

Yakınlarda bir yerde dişi düdükçün dört büyük sivri uçlu yumurtanın üstünde kuluçkaya yatıyor... Kısa bir süre sonra çatlayıp içinden kendi başının çaresine bakabilecek dört yavru çıkacak. Yavrular tüylerinin kurumasıyla birlikte kolonlarda gezinen fareler gibi çimenlerin arasında oradan oraya seğirtirler ve onları yakalamak için beceriksizce hamlelerinizi savuşturmakta da üstlerine yoktur. Otuz gün içinde civcivler tamamen büyür, başka hiçbir su kuşu bu kadar hızla gelişemez. Ağustos geldiğinde uçma okulundan mezun olmuşlardır ve serin ağustos gecelerinde güney ve kuzey Amerika'nın kadim birliğini kanıtlamak için pampalara[46] doğru kanat çırparlarken çıkardıkları ıslık seslerini duyabilirsiniz. Yarıküre dayanışması devlet adamları için henüz yeni bir gelişme olsa da gökyüzünün kanatlı filoları için hiç de yeni değildir.

Uzun kuyruklu düdükçün tarım alanlarının olduğu topraklara kolayca uyum sağlar. Şimdi kendine ait çayırlarda otlayan siyah beyaz renkli bufaloların peşinden gider, onların bir zamanların kahverengi bufalolarının yerini almış olmalarına itirazı yoktur.[47] Düdükçün, çayırlar kadar tarlalarda da yuva yapar ama sakar sülünlerin aksine, biçerdöverlere yakalanmaz.[48] Samanlar tam biçilmeden önce, genç düdükçünler kanatlanıp uçuvermiştir. Bu çiftlik bölgelerinde düdükçünün sadece iki düşmanı vardır: oluklar ve drenaj çukurları.[49] Belki günün birinde bunların bizim de düşmanlarımız olduğunu anlarız.

1900'lerin başında, Wisconsin çiftliklerinin kadim zamanlardan kalma mevsim simgelerini neredeyse kaybettiği, mayıs çayırlarının hiç kuş sesi duyulmadan yeşillendiği, ağustos gecelerinin yaklaşan sonbaharı müjdeleyen cıvıltılar olmadan geçtiği bir dönem yaşandı. Evrensel barut ile düdükçün etinin

Victoria dönemi sonrası ziyafet sofralarında cezbediciliğinin bedeli fazlasıyla ağır ödendi. Göçmen kuşları koruyan federal yasalar gecikmiş de olsa neyse ki tam zamanında kabul edildi.[50]

Haziran

Kızılağaç Çatalı – *Bir Balıkçılık Destanı*

Irmağın suyu öyle azalmıştı ki, geçen sene alabalıkların kaynaştığı kayalıklarda çulluklar[51] geziniyordu. Su da öyle ılıktı ki ırmağın en derin yerine bile ürpermeden dalıp çıkabiliyorduk. Bizi serinleten bu yüzüşlerden sonra bile, biz dalıcı kuşlar kendimizi güneşin altında sıcak katranlı kâğıt gibi hissediyorduk.

Akşamki balık avı, bizi hayal kırıklığına uğratmıştı ve zaten alametler de bunu göstermişti. Biz ırmaktan alabalık istemiştik fakat o bize kefal vermişti. O gece, sivrisinekleri kovan bir tütsü yakıp etrafında oturarak ertesi gün ne yapacağımızı tartıştık. Sıcak tozlu yollardan geçerek iki yüz mil gelmiştik... Bulduğumuzsa hayal kırıklığına uğramış bir derenin aceleci akışı ve bir gökkuşağı olmuştu. Hiç alabalık yoktu.

Derken bir şeyi hatırladık... Akarsu burada kollara ayrılıyordu. Bir keresinde, ırmağın üst yakasındaki su başında bir yerlerde dar, derin ve kızılağaçların altından çağıldayan soğuk kaynak sularıyla beslenen bir çatallanma görmüştük. Kendine saygı duyan bir alabalık böyle bir havada ne yapardı? Aynen bizim yaptığımızı... Irmağın üst yakasına çıkardı.

Sabahın tazeliğinde, yüzlerce ak boğazlı çinte geri geleceğini unuttukları tatlı ve serin havayla çoşarlarken, çiğle kaplı kıyılardan aşağı indim ve Kızılağaç Çatalı'na adım attım. Bir alabalık derenin üst yakasına yüzüyordu. Hep böyle yumuşak ve

kuru kalmasını dileyerek oltadan biraz iplik saldım ve uzaklığı bir iki deneme fırlatışla hesaplayarak balığın döneceği son girdabın otuz santim kadar yukarısına su sinekli oltayı yerleştirdim. Artık sıcak ve bunaltıcı yollar aşıp geldiğimi, sivrisinekleri ve utanç verici kefali unutmuştum. Balık sahte yemi bir lokmada yuttu. Bir süre sonra da ıslak kızılağaç yapraklarıyla döşeli balık sepetinin dibinde debelendiğini duydum.

Derken, ırmağın en tepesinde, bir grup sık kızılağaçla çevrili göletten daha da büyük bir balık sıçradı. Suyun orta akıntısında, sapları kahverengi bir çalı aralıksız ama sessiz bir kahkahayla sallanmaya başladı. En dıştaki yaprağının iki üç santim ötesine bir yere tanrıların veya insanların fırlatacağı bir olta sineğiyle alay eder gibiydi.

* * *

Bir sigara tüttürecek süre kadar nehrin ortasında bir kayanın üzerinde oturuyorum. Oltam ve sopam güneşli kıyıda kızılağaçlara dayalı kururken ben de onu koruyan çalının üzerinden alabalığının sıçrayışını izliyorum. Sonra sırf ihtiyattan biraz daha bekliyorum. Şu anda yukarıdaki gölet gayet sakin görünüyor. Biraz esmeye başladı... Esinti bir an için suyu dalgalandırabilir, bu da bağrına göndereceğim oltayı daha da ölümcül yapabilir.

Nasılsa gelecek... Bir esinti, sarsılan kızılağacın dibinden bir güveyi çekip çıkaracak kadar kuvvetli olacak ve onu gölete sürükleyecek.

Hazırlan! Kuru oltayı sar ve suyun ortasında dur, sopayı da hazırda tut. İşte geliyor! Tepedeki titrek kavak ağacındaki hafif uyarıcı sallantı, oltamı yarı açmamı ve onu ileri geri sallayarak suya yollamak için hazırlanmamı sağladı. Unutma, oltayı sadece yarım açacaksın! Güneş şimdi tepede... Yukarıda oynayan her gölge, yaklaşan kaderini avıma önceden haber verebilir.

Şimdi! Oltanın son üç metresi de açıldı, olta sineği sarsılan kızılağacın dibine zarifçe düşüyor. Balık onu kaptı! Sık yosunların ötesine kaçmaması için mücadele ediyorum. Balık akıntının alt yakasına doğru atıldı. Birkaç dakika sonra o da balık sepetinde debelenmeye başladı.

Oltamın ipi yine kururken, kayamın üzerinde oturup alabalıklar ve insanlar üzerine mutluluk dolu düşüncelere dalıyorum. Nasıl da balıklara benziyoruz; zamanın ırmağına düşen fırsatların üstüne atlamaya hazır ve nazırız! Parıldayan lokmanın ucunda kancayı görünce nasıl da aceleci davrandığımıza pişman oluyoruz. Böyle bile olsa, amacı doğru ya da yanlış olsun, bu heveste bir erdem olduğunu düşünüyorum. Devamlı ihtiyatlı davranan bir insan, bir alabalık ya da dünya ne kadar da sıkıcı olurdu! Biraz önce sırf ihtiyat olsun diye bekledim mi dedim? Yanılmışım. Bir balıkçıya gereken tek ihtiyat bir başka fırsat kollamak için yapılan ön hazırlıktır.

Şimdi başlamanın tam sırası! Birazdan su yüzüne çıkmaktan vazgeçecekler. Suda derenin en tepesine doğru, belime kadar bata çıka yürüyorum, başımı cüretkâr bir şekilde sallanan kızılağaca doğru uzatıp içeriye bakıyorum. Orman haklı! Biraz ileride zifiri karanlık bir gölcük, yeşilliklerin içinde öyle bir saklanmış ki bu derin suya bir sopayı değil, bir eğreltiotunu bile batıramazsın. İşte burada, kocaman bir alabalık zifiri karanlık kıyılara sürünerek ve önüne çıkan bir böceği de mideye indirerek tembelce dönüp duruyor.

Onu sezdirmeden avlamanın imkânı yok... Zavallı bir solucan bile işe yaramaz. Ama yaklaşık yirmi metre ötede suyun üzerinde parıldayan güneşi görüyorum, suda bir başka açıklık. Yoksa derenin alt yakasında mı olta sallamalıyım? Bu çok zor bir iş ama yapılmalı.

Geri çekiliyorum ve kıyıya çıkıyorum. Balzaminlerin ve ısırgan otlarının içine boğazıma kadar batmış olarak, kızılağaç

çalılarının içinden ilerideki açıklığa doğru dolanarak gidiyorum. Majestelerinin banyosunu bulandırmak istemeyen bir kedi dikkatiyle suya giriyorum ve ortalık sakinleşsin diye beş dakika hareketsiz bekliyorum. Bu sürede de oltanın ipini sol elime dokuz metre kadar doluyorum. Ormanın girişinden o kadar uzaktayım.

Şimdi şansımı tekrar deniyorum! Olta sineğine, üstündeki tüyleri son bir kez kabartmak için üflüyorum ve ayaklarımın dibine serip ipi hızlı hızlı çözüyorum. Sonra da ip düzleşirken ve olta sineği koyu yeşilliklerin içine doğru çekilirken karanlık sularda yatan servet için gözlerimi zorlayarak derenin alt yakasına doğru yürüyorum. Suya ışık düşen noktalardan anlık bir iki görüntü, olta sineğinin hâlâ orada olduğunu gösteriyor. Köşeyi kıvrılarak dönüyor. Hemen o aralık, yürüyüşümden bulanmış sular balığı uyandırmadan, olta sineği karanlık gölete ulaşıyor. Belki göremiyorum ama muazzam balığın acelesini işitebiliyorum. Ve işte savaş başladı.

Sağduyulu hiçbir adam, bir dolarlık olta sineğini riske atıp bir alabalığı derenin kıvrımını oluşturan dev bir diş fırçası misali kızılağaç dallarının arasından suyun üst yakasına çekmez. Ama dediğim gibi sağduyulu hiçbir adam balıkçı değildir. Yavaş yavaş, çok büyük bir dikkatle balığı suyun ortasına doğru açıklığa çekiyorum ve oradan da balık sepetine.

Şimdi bir itirafta bulunacağım... O üç alabalıktan hiçbirinin kafası kesilmemeliydi ya da fileye sığsın diye ikiye katlanmamalıydı. Yakaladığım alabalıklar büyük değildi... Büyük olan önüme çıkan fırsattı. Dolu olan da filem değil zihnimdi. Sabahın hep süreceğini sanan ak boğazlı çinteler gibi ben de Kızılağaç Çatalı'nda hep büyük balık avlanır sanmıştım.

Temmuz

Büyük Zenginlikler[52]

Tapu dairesindeki memura bakılacak olursa benim bu dünyadaki topraklarım üç yüz altmış dönüm ya vardır ya yoktur. Oysa bu memur, kayıt defterlerine hiçbir zaman saat dokuzdan önce bakmayan uykucu bir ahbaptır. Bu defterlerin seher vakti gösterebilecekleri, şimdi üzerinde duracağım meseledir.

Kayıtlarda görünsün ya da görünmesin şu bir gerçek ki -ve bu buluş, köpeğimle bana ait- seher vakti üzerinde yürüyebildiğim bütün dönümlerin tek sahibi benim. O saatlerde yalnızca fiziksel sınırlar ortadan kalkmaz, sınırlandırılmış olma düşüncesi de yok olur. Tapu senetlerinin veya haritaların bihaber olduğu topraklardan her tanyeri haberdardır ve benim yaşadığım ilçede artık kalmadığı zannedilen ıssız yerler bir çiğ tanesinin düştüğü her yere uzanır.

Her geniş toprak sahibi gibi benim de kiracılarım var. Kirayı ödeme hususunda belki biraz rahatlar fakat kendi imtiyazları hakkında gayet titizler. Gerçekten de nisandan temmuza kadar her şafak vakti kendi sınırlarını birbirlerine beyan ederken -öyle anlıyorum ki- aynı zamanda bana bağlılıklarını da gösteriyorlar.

Her gün tekrarlanan bu törensel hadise, düşündüğünüzün aksine son derece edebe uygun başlar. Bunun protokolünü ilk kim başlattı derseniz işte onu bilemiyorum. Sabah saat 3.30'da, bir temmuz sabahı olabilecek en yüksek vakarla kulübemden dışarı adımımı atarım... İki elimde hükümranlığımın simgeleri kahve cezvem ve not defterim vardır. Bembeyaz parıldayan sabah yıldızına karşı bir banka otururum. Cezvemi yanıma yerleştiririm. Gömleğimin içinden de kimsenin bu garip taşıma yöntemini fark etmemesini dileyerek kahve kupamı çıkarırım. Saatimi ortaya çıkarır, kahvemi doldurur, not defterimi

de dizlerimin üzerine koyarım. İşte bu, birazdan başlayacak beyannamelere bir işarettir.

Saat tam 3.35'te en yakınlardaki tarla serçesi, nehir kıyısının kuzeyine ve eski taşlık yolun güneyine düşen banks çamları bölgesini tuttuğunu tenor bir cıvıltıyla beyan eder. Ve işitme menzilinde olup da bunu duyan diğer bütün tarla serçeleri de teker teker kendi bölgelerini cıvıldayarak anlatmaya başlar. Şimdilik -en azından bu saatte- ortada herhangi bir anlaşmazlık yok gibidir ve ben de onları dinlemeye koyulurum, tabi içimden keşke dişi serçeler de *statükoyu* bir tarafa bırakarak bu mutlu ortama eşlik etse diye geçiririm.

Tarla serçeleri iyice coşmadan evvel, büyük karaağaçtaki nar bülbülü, önceki buz fırtınasının koparıp attığı daldan arta kalan çatalın sahibi olduğunu yüksek sesle cıvıldar (tabii hemen aşağıdaki çimenlik alanda bulunan solucanlar da buna dahildir).

Daha sonra nar bülbülünün o bitmek tükenmek bilmeyen şarkısı sarı asma kuşunu uyandırır. Sarı asma kuşu da artık kendi hemcinslerine, karaağaçtan sallanan bir dalın kendine ait olduğunu cıvıldamaya başlamıştır, tabii buna etraftaki diğer bütün lifli ipekotu sapları ve bahçede bulunan çalı çırpı da dahildir artık; ve o bir daldan diğerine kıvılcım gibi parlayarak konma hakkını elden bırakmayacaktır.

Saatim şimdi 3.50'yi gösterirken tepedeki mavi kiraz kuşu 1936 yılının kuraklığından kalan cansız meşe dalı üzerindeki hakkını yakınındaki çeşitli böceklere ve otlara beyan ediyor. Ve bana öyle geliyor ki kiraz kuşu, yüzünü doğan güneşe çeviren diğer bütün mavi kuşları ve telgraf çiçeklerini saf dışı etme hakkını apaçık belli ediyor.

Şimdi de bir çalıkuşu şarkısına başlıyor... Kulübenin saçağındaki budak deliğini keşfeden kuştan bahsediyorum. Civarda sayıları yarım düzineyi bulan diğer çalıkuşları da ona katılıyor ve sonunda kızılca kıyamet kopuyor. İri gagalı ispinozlar,

kahverengi kamçılı kuşlar, sarı ötleğenler, mavi kuşlar, vireo kuşları, uzun kuyruklu ispinoz kuşları ve kardinal kuşları hep bir ağızdan bu cümbüşe katılıyorlar. Şarkıya ilk başlama sırasıyla sanatçıların birer birer ve duraksayarak ötüşleri azalmaya başlıyor ve artık kulağım bu kesilmelerin sırasını pek ayırt edemiyor. Üstelik cezve boşalmış. Hava da aydınlanmak üzere... Tapum elden gitmeden en iyisi nüfuz bölgemi biraz daha inceleyeyim.

Artık köpeğimle ben maceramıza gelişigüzel başlıyoruz. Bu arada köpeğim tüm bu kuş cıvıltılarına pek de hürmetkâr değil, çünkü onun için buraların kiracısı olmak demek şarkı söylemek değil de koku yaymaktır; ona göre her cahil kuştüyü torbası bir ağaçta patırtı koparabilir. Şimdi köpeğim bana, kim bilir hangi suskun canlıların yaz gecelerinde yazıp onun da koklayabildiği şiirleri açıklayacak. Öyle ya her şiirin bir de yazarı var ve bakalım onları görebilecek miyiz? İşte bunları beklemiyorduk: Oradan kaçıp gitmek isteyen bir tavşan, telaşla haklarından feragat eden bir çulluk ve tüyleri çimenlerde ıslandığı için çok içerlemiş bir erkek sülün.

Arada sırada, dün geceki avından yeni dönmüş bir rakuna veya bir vizona rastlıyoruz. Bazen yakalayacağı balıkların izini süren bir balıkçıl kuşunu[53] hezimete uğratıyoruz, kimi zaman da derede minik yavrularıyla birlikte pontaderya çalıları sığınağına doğru yol alan bir orman ördeğine sürpriz yapıyoruz. Bazen yoncalarla, yavşan otlarıyla ve yabani marullarla kaplı çalılıklara dönen bir geyik görüyoruz. Ara sıra da yerleri bir ipek gibi kaplayan çiğ örtüsü üzerinde tembel tembel gezinen ineklerin bıraktıkları koyu izlere rastlıyoruz.

Şimdi doğan güneşi hissedebiliyorum. Kuşlar korosunun nefesi tükendi artık. Uzaklardan gelen çıngırak sesleri çayırlarda otlamaya can atan inek sürülerini haber veriyor. Bir traktör sesi komşumun uyandığına işaret ediyor. Artık dünya, ilçe memurlarının kayıtlarındaki insafsız sınırlara geri çekiliyor. Kahvaltı vakti de geldi çattı; kulübemizin yolunu tuttuk bile.

Kırların Doğum Günü

Nisandan eylüle kadar her hafta ortalama on yabani bitki, çiçek açmaya başlar. Haziranda her gün bir düzineye yakın bitki türünün tomurcukları çiçekleniverir. Bizlerin tüm bu yıldönümlerini farketmemiz tabii ki mümkün değil fakat bütün bu olanları da gözardı edemeyiz. Mayısın karahindibalarını görmeyip üstüne basıp geçsek bile ağustosun kanaryaotu polenleri yüzünden yolumuzu değiştiririz;[54] nisanın karaağaçlarının kızıl sisini göz ardı etsek bile haziran katalpalarının[55] yere düşen çiçekleri üzerinde arabamız savrulur.[56] Söyleyin bana kim hangi bitkinin doğum gününü farkediyor, ben de size onun mesleği, hobileri, bahar nezlesi ve aldığı genel ekoloji eğitiminin seviyeleri hakkında bir sürü şey söyleyeyim.

* * *

Her temmuz, çiftliğime gidip gelirken içinden geçtiğim bir köy mezarlığını dikkatle izler dururum. Bu dönem kırların doğum

gününe denk gelir ve mezarlığın bir köşesinde, bir zamanların bu önemli olayını kutlayan birileri hâlâ yaşamaktadır.

Burası ladin ağaçlarla çevrili, sıradan bir mezarlıktır. Pembe granit ya da beyaz mermerden mezar taşları üzerine bilindik pazar günü demetleri, kırmızı ya da pembe sardunyalar bırakılmıştır. Burayı olağan dışı kılan da dört köşe yerine üçgen bir arazi oluşudur. Böylece çitlerin keskin köşeli ucunda mezarlığın kurulduğu 1840 yılından beri, bitki örtüsü hiç bozulmamış, eskiden kalma kırların ufak bir kalıntısı bulunur. Şimdiye kadar orak ya da tırpanların ulaşamadığı, eski Wisconsin kırlarından kalan bu doğal alan her temmuz, sapları adam boyuna ulaşan ve fincan tabağı büyüklüğünde ayçiçeğine benzer çiçekleri olan Silfiyumların doğum yeri olur.[57] İşte bu yer, buradan geçen otoban boyunca -ve belki de ülkenin tüm batı yakasında- bu bitkiye rastlayabileceğiniz yegâne yerdir. Üç bin dönüm alanı kaplayan Silfiyumlar bufaloların karnını gıdıklarken buraların nasıl göründüğü bir daha asla cevaplanamayacak bir sorudur ve hatta belki de bu soru hiç sorulmayacak.

Bu yıl Silfiyumlar 24 Temmuz'da, normalden bir hafta geç açtı. Son altı yıldır ortalama olarak 15 Temmuz'da ilk çiçeklerini açıyorlardı.

3 Ağustos'ta mezarlığın oradan geçerken yol çalışanları tarafından çitlerin kaldırıldığını ve silfiyumların kesildiğini gördüm. Şimdi artık geleceği tahmin etmek kolay, birkaç yıl boyunca Silfiyumlarım orak makinelerinin arasından boşuna boy vermeye çalışacak ama sonunda ölecekler. Onlarla birlikte kırların çağı da sona erecek.

Karayolları Müdürlüğü yazın Silfiyumların açma zamanında üç ay boyunca 100.000'in üzerinde aracın bu istikametten geçtiğini söylüyor. Bu araçların içinde en az 100.000 kişi tarih denen dersi almıştır; bunların içinde de belki en az 25.000'i bitki bilimi denen dersi okumuştur. Ama içlerinden on kişinin bile Silfiyumu gördüğünden kuşkuluyum ve bunlardan bir kişi bile onun yok oluşunu fark etmeyecek. Bitişikteki kilisenin vaizine, yol çalışanlarının otları biçme bahanesiyle mezarlıktaki tarih kitaplarını yaktığını söylesem hayretler içinde kalır ve de hiçbir anlam veremez. Ona göre çalı çırpı nasıl kitap olur ki?

Anlattıklarım buralara özgü bitki örtüsünün cenaze töreninden küçük bir bölümdür ve dolayısıyla dünyadaki bitkilerin cenaze törenlerinin de bir parçasıdır. Makineleşmiş insan, etrafındaki bitkilerden bihaber, yaşadığı araziyi temizlediğinde kaydettiği ilerlemeyle gururlanıyor. Bence okullardan gerçek bitki bilimi ve gerçek tarih derslerinin kaldırılması akıllıca olur. Böylece gelecekte bazı vatandaşlar kendileri iyi yaşasınlar diye çiçeklerin yaşamına mal olan bu bedel için vicdan azabı da çekmezler.

* * *

Sonuçta şöyle bir anlayış oluşmuştur: Civardaki çiftlik bölgeleri bitki örtüsünün fakirliği oranında iyidir. Ama ben kendi

çiftliğimi, bu iyilik olmadığı ve içinden yollar geçmediği için seçmiştim. Aslına bakılırsa, civardaki tüm komşu araziler Kalkınma Nehri dalgalarının gerisinde bulunuyor. Benim arazimin içinden geçen yol, çakıldan, makinelerden ve buldozerlerden arınmış; öncülerden kalma orijinal kağnı yollarıdır. Komşularımsa kalkınma isteyen Vilayet Temsilcisi'ne iç geçirtiyor. Çitlerinin etrafını yıllardır biçmiyorlar. Bataklıklarına ne set çekip çevreliyorlar ne de kurutuyorlar. Balık tutmak ve gelişmek arasında tercih yapmaları gerekse, balık tutmayı tercih etme eğilimindeler. Böylelikle, hafta sonları bu geride kalmış yerlerin bitkileriyle haşır neşir bir yaşamım var; hafta içindeyse üniversite çiftlikleri, üniversite kampüsleri ve banliyölerdeki bitki örtüsüyle yetinmek zorunda kalıyorum. On yıldır, hobi olarak, bu iki farklı alandaki yabani bitki türlerinin ilk kez çiçek açmalarıyla ilgili kayıt tutuyorum.

İlk Çiçek Açan Türler (Ay)	**Banliyö ve Kampüs[58]**	**Geri Kalmış Çiftlik**
Nisan	14	26
Mayıs	29	59
Haziran	43	70
Temmuz	25	56
Ağustos	9	14
Eylül	0	1
Toplam görsel ziyafet	**120**	**226**

Görünen o ki, çağdışı bölgelerde çiftçinin gözü üniversite öğrencisinin ya da iş adamının gözünün neredeyse iki misli doyuyor. Tabii ki her iki taraf da kendi bitki örtüsünün henüz farkında değil; dolayısıyla daha önce de belirttiğim gibi, iki seçenekle karşı karşıyayız: Ya halkın süregelen körlüğünü korumaya devam edeceğiz ya da aynı anda hem kalkınmaya hem de bitkilere sahip olup olamayacağımız sorusuna cevap arayacağız.[59]

Bitki çeşitliliğinde azalma deyince, toprağın bitki artıklarından temizlendiği cins tarım,[60] ağaçlık alanlarda otlatma yapılması ve açılan güzel mi güzel yollar akla geliyor. Bu zaruri değişikliklerin her biri, elbette ki doğal ve yabanıl bitkilerin yaşayabileceği alanları daraltıyor ancak saydıklarım, bitki türlerinin çiftliklerden, bucaklardan ya da ilçelerden topluca yok olmasını ne gerektirir ne de bundan bir fayda sağlar. Her çiftlikte ayak basılmayan noktalar vardır, böyle yerlere otoyol kenarlarında da boylu boyunca rastlarsınız. Öyleyse ineği, pulluğu, biçeri bu gibi noktalardan uzak tutun ki, hem tüm yerel bitki türleri hem de başka bölgelerden taşınan düzinelerce ilginç bitki her vatandaşın normal çevresinin bir parçası olabilsin.

Ne gariptir ki, kır çiçeklerinin mükemmel korumacısı böyle anlamsız şeyleri hem pek az biliyor hem de bunlara pek aldırış etmiyor. Bahsettiğim yerler çitle çevrilmiş demiryollarıdır. Bu demiryolu çitlerinin birçoğu kırlar sabanla sürülmeden önce dikilmişti. Böyle uzayıp giden korunaklı alanlar boyunca kır çiçekleri, mayısta açan pembe çuha çiçeklerinden ekimde açan mavi yıldızpatıya kadar değişen renk cümbüşünü serpmeye devam ediyor hâlâ; üstelik kor, kurum ve yıllık temizlik amaçlı yakılan yangınlardan tamamen bihaber olarak. Uzun zamandır, buraların kurdu olmuş bir demiryolu müdürünü yufka yürekliliğini ortaya çıkaracak bu fiziksel kanıtla yüzleştirmek istemişimdir. Bunu yapamadım çünkü öyle birine henüz rastlamadım.

Demiryolları işletmeleri, rayları yabani otlardan temizlemek için elbette alev püskürtücüler ve kimyasal ilaçlar kullanıyor ancak böylesine zaruri temizliğin maliyeti, bu temizliği döşeli rayların ötesine taşımak için hâlâ çok yüksek. Belki de daha ileri seviyede gelişmeler pek yakındır.

Eğer hakkında yeterince bilgi sahibi değilsek farklı insan tiplerinden birinin silinip gitmesi bizim için çok da acı verici değildir. Çin'e özgü şeylere dair farkındalığı ara sıra yediği Çin

yemeğiyle sınırlı bizim gibiler için, bir Çinlinin ölümü çok az şey ifade eder. Yani bizler sadece tanıyıp bildiğimiz şeyler için kederleniriz. Dane Vilayeti'nin batısından Silfiyumun yok olması, kederlenmeye sebep değildir; tabii eğer Silfiyuma sadece botanik kitabında öylesine rastlayıp geçtiysek.

Silfiyumun benim için bir şahsiyete dönüşmesi, çiftliğime götürüp dikmek üzere birini kökünden çıkarmaya kalktığım vakit oldu. Bu tıpkı bir meşe fidanını yerinden sökmek gibiydi. Kan ter içinde kalarak yarım saat boyunca kazdıktan sonra bile Silfiyumun kökü, tıpkı dikine giden büyük bir sarmaşık patatesi gibi hâlâ genişliyordu. Anladığım kadarıyla o Silfiyumun kökü en dipteki kayacı da delip geçiyordu. Silfiyumu yerinden sökemedim ama bu vesileyle, kırlardaki kuraklığı savuşturmak için ne gibi karmaşık yeraltı taktikleri geliştirdiğini öğrenmiş oldum.

Daha sonra, büyük, özlü ve tadı ayçiçeği tohumlarına benzeyen Silfiyum tohumları ektim. Birden toprakta bitiverdiler fakat beş yıllık bekleyişin ardından filizler hâlâ olgunlaşamadı ve bir çiçek sapı dahi çıkaramadılar. Belki de bir Silfiyumun çiçek açabilmesi için on yıl geçmesi gerekiyor. O zaman, mezarlıktaki sevgili bitkim kaç yaşındaydı acaba? 1850 yılından kalma en

eski mezar taşından bile daha yaşlıydı herhalde... Muhtemelen firari Black Hawk'ın Madison Gölü'nden Wisconsin Nehri'ne geri çekilişini izlemişti, ki bizim Silfiyum tam da bu meşhur yolculuğun rotası üstünde duruyor.[61] Emin olun ki burada bulunan yerel öncülerin, kır ayrıklarının altındaki ebedi istirahatlarına doğru teker teker çekilirlerken birbiri ardına gelen cenaze törenlerini de izlemiştir.

Bir keresinde, motorlu bir kepçenin yol kenarlarına hendek kazarken, bir Silfiyum bitkisinin tatlı patatese benzer kalın kökünü yardığını görmüştüm. Hemen sonrasında kök, yeni yapraklar filizledi ve sonra da yeni bir çiçek sapı çıkardı. Bu da yeni alanlara istilacı olmayan bu bitkinin, neden yine de yeni eğimlendirilmiş yol kenarlarında zaman zaman görülebildiğini açıklıyor. Görünen o ki, bir kere dikildi mi daimi otlatma, biçme ya da sabanla sürme haricinde her türlü bozucu etmene karşı dayanıklı bir bitki bu.

Peki, Silfiyum neden hayvanların otlatıldığı alanlardan yok oluyor? Bir keresinde bir çiftçinin ineklerini, daha önce yabani otların biçilmesi için nadiren kullanılmış bakir bir çayıra sürerken görmüştüm. İnekler görünürdeki diğer bitkileri yemeden tüm Silfiyumu tüketiverdi. Demek ki bufalolar da bir zamanlar Silfiyuma rağbet ediyordu, fakat onları bütün bir yaz boyunca bir tek çayıra kapatan çitlere tahammül etmek zorunda değillerdi. Kısacası, bufalolar sürekli otlamıyordu ve bu Silfiyum için katlanılabilir bir durumdu.

Şunu bir tür nimet olarak görüyorum... Birbirini imha etmiş binlerce bitki ve hayvan türüne, sırf günümüzün bilindik dünyası kurulsun diye, şu tarih bilinci denen şey hiç verilmemiş. Bu tarih bilincinin biz insanlara verilmemesi de bir nimettir. Son bufalo Wisconsin'i terk ettiğinde çok az kişi kederlenmişti ve son Silfiyum, periler ülkesinin yemyeşil ovalarına doğru bufalonun peşi sıra gittiğinde yine çok az kişi kederlenecek.

Ağustos

Yeşil Mera

Kimi tablolar zaman içinde çok ün kazanır çünkü bu dayanıklı eserler bir taraftan kuşaklar boyu seyredilirken diğer taraftan da her kuşakta onların değerini anlayan birileri çıkar.

Öylesine değişken bir tablo[62] biliyorum ki etrafta dolaşan bazı geyikler dışında nadiren seyredilmiştir. Bahsettiğim, fırçasını ustalıkla kullanan bir ırmaktır. Ama bu ırmak, yaptığı çalışmayı göstermek için koşup arkadaşlarımı getirmeye gittiğimde, eserini sonsuza dek insanoğlunun görüş alanından siliverir. Sonra da eser sadece zihnimde yaşar gider.

Tıpkı diğer ressamlar gibi, benim ırmağımın da günü gününe uymaz. Resim yapmak için onun ruh halinin ne zaman uygun olacağını ya da çalışmasının ne kadar süreceğini önceden kestirmeniz mümkün değildir. Buna rağmen, yaz aylarının ortasında, küme küme beyaz bulutlar sakin geçen günler boyu gökyüzünde süzülürken, ırmağımın iş başında olup olmadığını görmek için kıyı kordonuna doğru şöyle bir gezinti yapıverin.

Irmak resim yapmaya, suları geri çekilen bir kıyı şeridinin kumlarının üzerine, geniş bir alüvyon kurdelesi çizerek başlar. Kurdele, usul usul güneşte kurudukça saka kuşları üzerindeki su birikintilerinde yıkanır. Üzerinde gezinen geyikler, balıkçıllar, çayır cılıbıtları, rakunlar ve kaplumbağalar her yere dantel gibi ayak izleri bırakır. Bu aşamada, çalışmadan ortaya ne gibi bir şey çıkacağını tahmin etmek neredeyse imkânsızdır.

Ancak, alüvyon şeridinin Eleokaris bitkisiyle bezenerek yeşile çaldığını gördüğümde artık dikkatle izlemeye başlarım çünkü bu, ırmağın resim yapma havasında olduğunu gösteren bir işarettir. Eleokaris bitkisi bir gecede kalın bir çimen haline geliverir. Öylesine gür ve öylesine yoğundur ki bitişiğindeki yaylada

bulunan çayır fareleri onun cazibesine dayanamaz. Kitleler halinde yeşil meraya akın ederler ve gecelerini, göğüslerini bu kadife gibi çayırlarda parlatarak geçirirler. Farelerin açtığı düzgün patika yollar, onların bu coşkulu gezintilerini gösterir. Geyikler ise, bu güzelliği ayaklarının altında hissetmenin zevkine varmak için, Eleokarislerin üzerinde bir aşağı bir yukarı gezinirler. Yuvasından çıkmayı sevmeyen köstebek bile kuru kumları aşıp Eleokaris kurdelesine doğru yol almıştır... Yemyeşil çimleri kalbinin istediği gibi kabartıp duracaktır.

İşte tam bu sıralarda sayamayacağımız kadar çok ve cinsini belirleyemeyecegimiz kadar minik tohumcuk, yeşil kurdelenin altındaki nemli ılık kumlardan yaşama doğru fışkırır.

Resmi tamamlandığında izlemek için, ırmağa üç hafta kadar süre tanıyın ve daha sonra bir sabah, güneş şafak sisini eritir eritmez burayı ziyaret edin. Artık ressam tüm renklerini ortaya dökmüştür ve renklerin üzerlerine çiy tanecikleri kondurmuştur. Her zamankinden daha yeşil olan Eleokaris otları, mavi mimuluslar, pembe Virjinya ballıbabaları ve suoklarının süt beyazı çiçekleriyle pullanıp süslenmiştir. Orada burada kardinal çiçekleri kırmızı filizlerini göğe doğru mızrak gibi uzatmıştır. Alüvyon şeridinin en ucunda, mor çiçek açan otlar[63] ve açık pembe kum döken çiçekleri, dizi dizi söğütlerin başladığı yerde dimdik uzamıştır. Eğer, yalnızca bir kereliğine güzel olan böyle bir yere teamül gereği usulca ve mütevazı bir biçimde yaklaştıysanız, dizlerinden üstünü gördüğünüz kızıl renkli bir geyiği sonsuz keyif aldığı bu bahçede şaşkına uğratabilirsiniz.

Yeşil merayı bir kez daha izlemek için boşuna geri dönmeyin çünkü bu mera bir daha orada olmayacak. Ya düşen yağmurlar onu bitirmiştir veyahut yükselen sular kıyı şeridini aşındırarak kumu kendine özgü sadeliğiyle baş başa bırakmıştır. Ama tabii isterseniz bu tabloyu aklınızın bir köşesinde asılı tutabilirsiniz, ırmağa bir başka yaz mevsiminde tekrar resim yapma şevkinin gelmesi umutlarıyla.

Eylül

Korulukta Bir Koro

Eylül ayı geldiğinde gün doğarken kuşlardan fazla birşey beklemeyin. Bir ötücü çinte kısacık süren yarı gönüllü bir şarkı söyleyebilir, bir çulluk gündüz vakitleri uğradığı fundalığa giderken yol üstünde cıvıldayabilir, bir çizgili baykuş son bir tereddütlü haykırış ile gecenin münakaşasına son verebilir, ancak bunların dışında çok az kuşun söyleyecek bir sözü ya da şarkısı bulunur.

İşte bu gibi sisli sonbahar şafaklarında bıldırcınların hep bir ağızdan koro halinde söylediği şarkıları duyabilirsiniz. Sessizlik aniden bir düzine kontralto sesle bozuluverir... Bıldırcınlar doğan güne övgülerini sunmak için daha fazla bekleyememiştir. Bir iki dakika sonra da müzik, başladığı gibi birdenbire son buluverir.

Dalların arasında nadiren gördüğümüz kuşların müzik yeteneklerine diyecek yoktur. Ağaçların en üst dallarında şakıyan kuşlar ise kolayca görüldüklerinden olsa gerek kolayca da unutuluverirler. Bir bakıma onlar, hep ortalarda olmanın sıradanlığını taşır. Hatıralarda kalanlar ise kendini iyice saklamış bir ardıç kuşunun gölgelerin arasından altın sesiyle ve ahenkle ötüşüdür, göğe yükselen bir turnanın bulutların ardından yükselen trompet sesidir, sislerin arasında bir anda beliren çayır tavuğunun gürlemesidir, şafağın sessizliğinde bıldırcının Ave Maria ezgisidir... Hiçbir doğa bilimci bu koroya tanıklık edememiştir. Çünkü küçük kuş sürüleri hâlâ çayırlardaki gizli tüneklerindedir yani oralara yaklaşmak için herhangi bir girişim, derhâl etrafı sessizliğe gömecektir.

Haziran ayında önceden kestirebildiğimiz durum şudur: Işık yoğunluğu 0.01 mum gücüne eriştiğinde nar bülbülü şakımaya başlar ve bunun ardından diğer kuşların cıvıltıları sırayla

onlara eşlik eder. Sonbaharda ise nar bülbülü pek suskundur... Koro halinde şarkı söylerler mi kimse bilemez. Bu suskun sabahlarda hissettiğim hayal kırıklığı, belki de, ümit ettiğimiz şeylerin hâlihazırda elimizde olanlardan daha yüksek bir değere sahip olduğunu gösteriyor. Bıldırcının sesini işitme umuduyla geceler boyu karanlıkta uyanıyorum ve buna fazlasıyla değiyor.

Sonbaharda, çiftliğimde her zaman bir ya da daha fazla küçük kuş sürüsü olur ama şafak korosu genellikle uzaklardan gelir. Sanırım bunun sebebi küçük kuş sürülerinin, bıldırcınlara benden daha fazla ilgi duyan köpeğimden olabildiğince uzaktaki çalılarda tünemeyi tercih etmeleri. Ama ekimde bir şafak vakti, dışarıda ateşin yanında oturmuş kahvemi yudumlarken, koro az ötede coşkulu bir şarkıya başladı. Beyaz çam koruluğunda konaklamışlardı, bunu da muhtemelen yoğun çiylenme sırasında kuru kalmak için yapmışlardı.

Hemen kapımızın eşiğinde söylenen bu şafak ilahisiyle onurlandırıldık. Her nasılsa o andan itibaren çam ağaçlarının mavimsi sonbahar iğneleri daha da mavileşti ve çam ağaçlarının altında âdeta kırmızı bir halıya dönüşmüş böğürtlenler daha da bir kızardı.

Ekim

Puslu Altın Rengi

İki çeşit avlanma vardır: sıradan avlanma ve yakalı orman tavuğu avı.

Orman tavuğu avlamak için iki yer vardır: sıradan yerler ve Adams Vilayeti.[64]

Adams'da avlanmak için iki zaman dilimi vardır: sıradan zamanlar ve şimal çamlarının dumanlı altın rengine büründüğü zamanlar. Bu yazıyı bazı şanssız kişiler için yazdım, çünkü jet gibi hareket eden orman tavuklarını avlamaya çalışırken onların kurşunları hep boşa gider, üstelik orman tavukları hiç yara almadan banks çamlarının arasına karışıp giderken vurup geçtikleri altın gibi parıldayan iğne yaprakların yere doğru süzülüşünü onlar hiç durup izlememişlerdir.

İlk soğuklarla kuzeyden çulluklar, büyük serçeler ve kara gözlü junkolar buralara akın ettiğinde, şimal çamları yeşilden sarıya döner. O sıralar sürüler halindeki nar bülbülleri, kızılcık fundalıklarındaki son beyaz dutları silip süpürürken, çıplak kalan dallar tepelerde pembemsi bir renge bürünür. Dere kenarındaki kızılağaçlar yapraklarını döktüğünden çobanpüskülleri orada burada öbekler halinde gözlerimin önüne serilir. Böğürtlen çalılıkları o kadar ışıltılıdır ki, orman tavuklarına doğru yol alan adımlarınızı aydınlatır.

Köpeğim, orman tavuklarına giden yolu sizden daha iyi bilir. Onu yakından takip etseniz iyi olur; rüzgârın anlattığı hikâyeyi, hep havayı koklayıp durduğu için dikilen kulaklarında okuyabilirsiniz böylece. Sonunda köpeğim donmuşçasına durup, yan yan bakışlarla 'Hazırlan!' dediğinde, sorulacak soru şudur: Ne diye hazırlanayım ki? Bu cıvıldayan bir çulluk mu, orman tavuğunun yükselen çığlığı mı, yoksa sadece bir tavşan mı? İşte bu belirsizlik anında, orman tavuğu avının tüm erdemleri saklıdır. Eğer iyi bir avcı değilseniz yani fazla tereddüt ediyorsanız siz en iyisi sülün avına çıkın.

*　　　*　　　*

Avcılıktan aldığınız hazlar farklı farklıdır çünkü neyle karşılaşacağınızı bilemezsiniz. En tat vereni gizlice ve gözlerden ırak yapılanlardır. Ummadık güzellikte deneyimler için ya daha

önce hiç kimsenin ayak basmadığı yabanıl doğaya git ya da herkesin burnunun dibinde ama henüz keşfedilmemiş bir yer bul!

Adams Vilayeti'nde orman tavuğu olduğunu pek az avcı bilir; arabayla buralardan geçerken sadece işe yaramaz bildikleri banks çamları ve yermeşeleri gözlerine çarpar. Çünkü gittikleri anayol, batıya doğru akıp giden ve herbiri bir bataklığa varıp çorak kumların içinden nehre dökülen birçok dereyle kesişmektedir. Esasen kuzeye giden anayol, bataklık barındırmayan çorak arazilerle kesişir fakat otoyolun hemen üzerinde ve kuru fundalıkların arkasında, her dere geniş bataklık şeritlerine açılır. İşte buralar kesinlikle orman tavuklarının sığınağıdır.

Burada, ekim geldiğinde, şimal çamlarımla baş başa kalır; anayolda kuzeydeki kalabalık bölgelere doğru son sürat giden avcıların arabalarının gürültüsünü duyarım. Onların virajlı yolda dans eden hız göstergelerini, gergin yüzlerini ve kuzey ufkuna odaklanmış hevesli hallerini gözümün önüne getirdikçe kendi kendime güler dururum. Onlar gürültüyle geçerken bir erkek

orman tavuğu da onlara meydan okuduğunu ilan eder. Onun gittiği yönü görünce köpeğim sırıtmaya başlar. Bizce, o arkadaşın biraz egzersize ihtiyacı vardır; birazdan onu aramalıyız.

Şimal çamları sadece bataklıklarda değil, sınırında kaynakların bulunduğu tepelerin eteklerinde de büyür. Her kaynak, çamurlu bir teras oluşturmuş yosunlarla sarmalanmıştır. Ben bu teraslara asma bahçeler diyorum zira suya batmış yosunların üzerindeki püsküllü gensiyanalardan mücevher gibi mavi çiçekler fışkırır. Şimal çamlarının altın sarısıyla tozlanmış işte böyle bir ekim gensiyanası, yola ara verip uzun uzun onu seyretmeye değer; hatta köpeğim ilerideki orman tavuğuna işaret etse bile...

Her bir asma bahçeyle dere kenarı arasında, avcıların kolayca takip edebileceği ve kızıl orman tavuğunun kaşla göz arasında geçeceği yosun kaplı bir geyik patikası bulunur. Sorun, kuş ile silahın bir saniyenin nasıl bölünmesi gerektiği konusunda anlaşıp anlaşmayacağıdır. Eğer anlaşamazlarsa oradan geçecek olan bir sonraki geyik, orman tavuğunun tüyleri yerine bir çift boş kovanı koklar geçer.

Küçük derenin yukarısında terk edilmiş bir çiftliğe rastlarım. Eskiden kalma bu tarla boyunca dizilmiş körpe banks çamlarının yaşından oradaki talihsiz çiftçinin ne kadar zaman önce kumlu arazinin mısır yetiştirmeye değil de yalnızlığa davet olduğunu farkettiğini anlamaya çalışırım. Eğer yeterince bilgili değilseniz banks çamları -her yıl bir yerine birçok dal budak saldığı için- sizi yanıltır. Şu anda ambarın kapısına dayanmış bir karaağaç fidesi bana göre daha iyi bir zaman ölçerdir. Bakıyorum da halkaları 1930'daki kıtlığa kadar uzanıyor.[65] Belli ki o tarihlerden beri hiç kimse bu ambardan dışarı süt taşımamış.

Bu ailenin, mahsulden elde ettikleri geliri ipotekleri aştığında ve çiftliklerini terk etmek zorunda kaldıklarında ne düşündüğünü merak ediyorum. Düşüncelerimiz tıpkı uçup giden orman tavukları gibi hiçbir iz bırakmadan yok olur ama bazıları

on yıllarca sürecek ipuçları bırakır. Geçip gitmiş bir nisan ayında şu leylağı diken kişi gelecek nisanlarda açacak çiçekleri keyifle düşünmüş olmalı. Birçok pazartesiyle olukları aşınıp incelmiş şu yıkama tahtasını kullanan hanım da tüm pazartesilerin sona ermesini dilemiştir muhtemelen.

Tam da bu sorulara dalıp gitmişken derenin aşağısında, yaşadığım bu dakikalar yüzünden sabırsızlanan köpeğimin farkına vardım. İhmalimden ötürü özür dileyerek ona doğru yürüyorum. Tam önümde som göğsünü ekim güneşinde ıslatmış bir çulluk cıvıldıyor ve av işte böyle geçip gidiyor.

Böyle bir günde insanın orman tavuğuna odaklanması zor; çünkü dikkatimi dağıtan bir sürü şey var etrafta. Kumda bir erkek geyiğin bıraktığı izi görüp merakla takip ediyorum. İz, neden kırpıldığı belli dallar boyunca, bir kırmızı kökten[66] diğerine doğru uzayıp gidiyor.

Bu bana kendi öğle yemeği vaktimin geldiğini hatırlattı. Yemeğimi av ceketimin cebinden çıkarmadan önce, gökyüzünde daireler çizerek uçan ve çok yüksekte olduğu için tam seçemediğim bir şahin gördüm. Havada dönüp kızıl kuyruğunu[67] gösterene kadar bekliyorum.

Öğle yemeğim için tekrar cebime uzanıyorum fakat gözüm bu sefer de kabuğu soyulmuş bir kavağa[68] takıldı. Bir erkek geyik yeni çıkan boynuzundaki kaşınan kadife deriyi buraya sürtmüş. Bu ne kadar zaman önceydi? Ortaya çıkan odun yüzey biraz kararmış, o halde boynuzlar çoktan temizlenmiş olmalı.

Tekrar öğle yemeğime uzanıyorum fakat bu sefer de köpeğimin heyecanlı havlaması ve bataklıktaki çalılıkların hışırtısı yemeğime mâni oldu. Çalıların arasından bir erkek geyik sıçrıyor, boynuzları parlak, derisi mavi karşımda dimdik duruyor. Evet, kavak doğruyu söylemiş.

Bu sefer öğle yemeğimi çıkarabildim ve yemeye oturdum. Bir baştankara beni izliyor ve onun yiyeceğine dokunmayacağımdan

emin olmak istiyor. Ne yediğini bana söylemiyor; belki soğuk şişkin karınca yumurtalarıdır yediği ya da benim söğüş kızarmış orman tavuğuna eşdeğer uçan bir şey.

Öğle yemeğinden sonra altın sarısı dalları gökyüzüne değen bir grup genç şimal çamını seyrediyorum. Her birinin alt kısmını, yere düşen iğne yapraklardan puslu altın renginde bir örtü sarıyor; her birinin ucunda da yarının hazır nazır temkinli tomurcukları gelecek baharı bekliyor.

Erkenden

Erkenden kalkmak boynuzlu baykuşlara, yıldızlara, kazlara ve yük trenlerine mahsus bir alışkanlıktır. Kimi avcılar bu alışkanlığı kazlardan edinir, kimi kahve cezveleri de avcılar sayesinde erkenden raftan iner. Sabahları erkenden kalkmak zorunda olanların sadece bu sıraladığım birkaçı, bu erken saatlerin uyanmak için en hoş ama bir o kadar da işe yaramaz saatler olduğunu keşfetmiş olmalıdır.

Oryon takım yıldızı erkencilerin şahı olduğu için, erken kalkan tayfanın hocası olmalıdır. Bu saatlerde Oryon, çamurcun

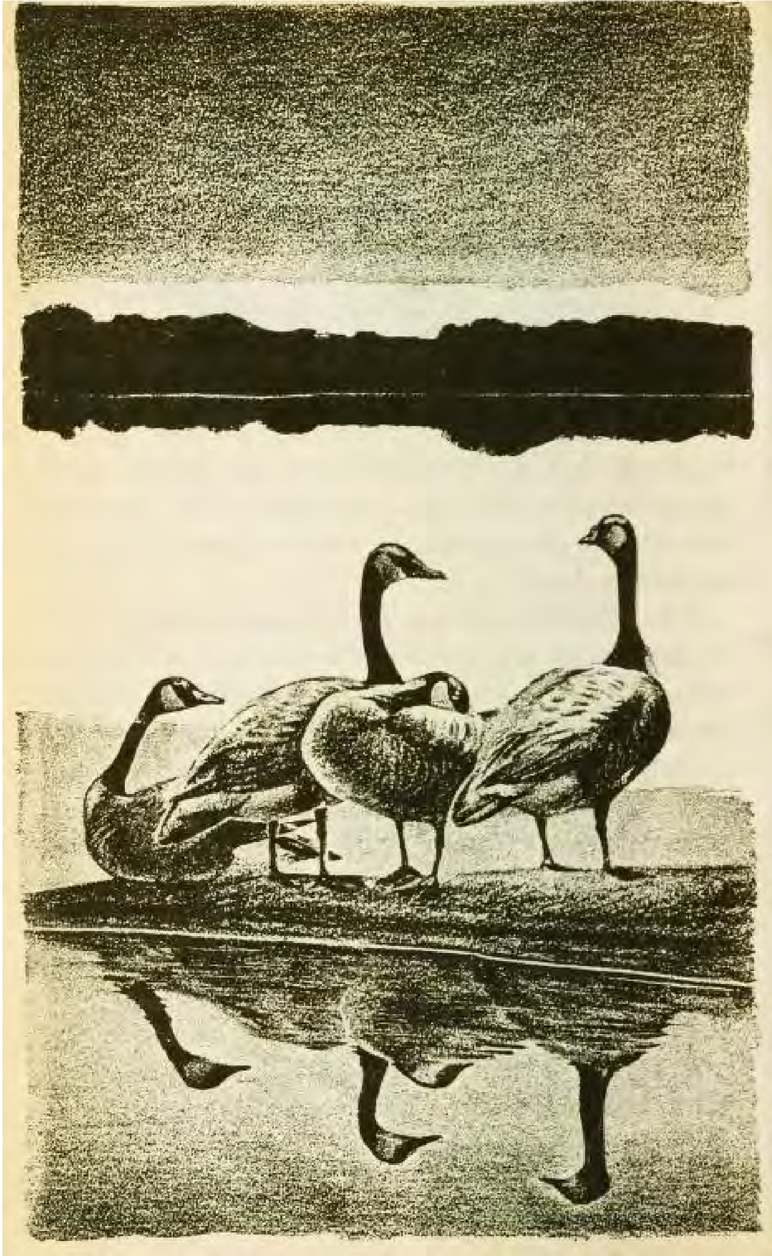
ördeğini gökte tüfeğinle izlediğin mesafe kadar batıya doğru yol almıştır.

Erkenciler birbiriyle barış içindedir çünkü bence onlar, geç yatanların aksine, kendi başarılarını hafife alma eğilimindedir. İçlerinde en çok seyahat eden Oryon'un gıkı bile çıkmaz. Kahve cezvesi ilk hafif tıkırtısından itibaren içinde ağır ağır kaynayıp duran nesnenin meziyetlerini görmezden gelir. Baykuş, üç heceden ibaret yorumlayıcı ötüşünde, gece işlenen cinayetlerin lafını bile etmez. Kıyıda duran kaz, orada kalmaya ya da uçup gitmeye dair aralarında geçen –ve bizim de duyamadığımız- bir tartışmada, en uzak tepelerin ve denizin ona verdiği bilgelikle konuştuğuna dair hiçbir imada bulunmaz.

Kabul ediyorum, yük treni kendi önemi konusunda hiç de ketum değildir ama onun bile bir çeşit alçak gönüllülüğü vardır: O hep kendi gürültülü işine odaklıdır ve asla başkasının işine karışmaz. Yük katarının bu tek bir şeye odaklanmasındaki kararlılık bende derin bir emniyet duygusu yaratır.

*   *   *

Bataklığa çok erken saatlerde gelmek, arı bir dinleyiş macerasıdır; kulak, elin gözün ve başka şeylerin engeline takılmadan gecenin binbir sesi arasında gönlünce dolaşır. Yeşilbaş ördeği suda coşkuyla yemek aranırken işittiğinde, onu su mercimeklerinin arasında iştahla çorbasını içerken resmedebilirsin. Bir yaban ördeği öttüğünde hiçbir engele aldırmayan bir hava filosu görmeyi umabilirsin. Ve mavi gagalı ördek sürüsü, uzun bir pikeyle, gölete doğru gökyüzünün kadife karanlığını yırttığı zaman nefesini tutar dinlersin, fakat yıldızlardan başka görecek bir şey bulamazsın. Bu gösteriye gün içindeki tepkiler farklı olur; insanlar işittiğini görür, nişan alır, ıskalar ve buna da çarçabuk bir mazeret uyduruverir. Gündüzün aydınlığı, geceleri sadece duyarak varlığını hissettiğiniz ve gök kubbeyi düzgünce ikiye bölen titrek kanatların resmine hiçbir şey ekleyemez.

Kuş sürüleri -her biri gittikçe grileşen doğuda bir karartı olana dek- sakin kanatlarını daha geniş ve güvenli sulara doğru çırparak ayrıldıkları zaman benim kulak kabartma saatlerim sona erer.

Sınırlayıcı birçok antlaşma gibi, şafak öncesi antlaşması da karanlıklar, kendini bir şey sananın kibrini kırdığı müddetçe devam eder. Ketumluğun dünyadan her gün kendini çekmesinin sorumlusu güneştir âdeta. Öyle ya da böyle, sis karşı düzlüklerde beyazlaşıncaya kadar her horoz dilediği şekilde öterek böbürleniyor ve büyüyen her mısır, şu ana kadar yetişmiş her mısırdan iki kat daha uzunmuş gibi davranıyor. Gündoğumuna değin, her sincap şahsına yapıldığını zannettiği saygısızlıkları abartıyor ve her alakarga tam o anda keşfettiği ve kendi toplumuna ilişkin sözde tehlikeleri sahte bir duygusallıkla beyan ediyor. Uzaktaki kargalar, dünyaya ne kadar uyanık olduklarını göstermek için hayali bir baykuşu paylıyor ve bir erkek sülün, belki de dişilerin peşinde koştuğu geçmiş günlerin düşüncesine dalarak kanatlarıyla havayı dövüyor ve dünyaya bu bataklığın ve içindeki tüm dişilerin sahibi olduğunu söylüyor.

Tüm bu kendini bir şey sanma hülyaları sırf kuşlara ya da diğer canlılara özgü değildir. Kahvaltı vaktinde yeni uyanan yandaki çiftliğin sesleri, birbirlerine seslenişleri, fısıltıları gelir ve son olarak akşam saatlerinde ayarsız çalan radyonun uğultusu... Daha sonra herkes, geceden çıkaracağı dersleri tekrar öğrenmek için yatağına gider.

Kırmızı Fenerler

Kekliği avlayabilmenin bir yolu onu nerede avlayacağınıza dair iyi bir plan yapmaktır... Bu plan mantığa ve olasılıklara dayandırılmalıdır. İşte bu, sizi kuşların bulunduğu yere götürecektir.

Bir başka yol ise, amaçsızca bir kırmızı fenerden diğerine gezinip durmaktır. Bu gezinti de muhtelemen sizi kuşların

bulunduğu yere götürecektir. Bahsettiğim fenerler ekim güneşinde rengi kırmızıya dönen böğürtlen yapraklarıdır.[69]

Kırmızı fenerler birçok bölgeye yaptığım memnun mesut avlarımda yolumu aydınlatmaya devam eder. Ben böğürtlenlerin ışıl ışıl parlamayı ilk kez orta Wisconsin'in kumluk bölgelerinde öğrendiklerini düşünüyorum. Kendi iç ışıkları güç bela yanıp sönenler tarafından pek beğenilmeyen bu bataklıklı dereler boyunca böğürtlenler, mevsimin ilk ayazından son gününe kadar her güneşli günde ışıl ışıl kıpkırmızı yanar dururlar. Her çulluğun ve her kekliğin bu yaban güllerinin altında özel solaryumu vardır. Bunu bilmeyen birçok avcı yaban gülsüz çalılıklarda kendilerini yorar durur ve eve eli boş dönerek bizim gibileri huzur içinde bırakırlar.

'Biz'den kastım kuşlar, dere, köpeğim ve ben. Dere tembel bir deredir; sanki nehre ulaşmaktansa burada kalmayı tercih ediyormuş gibi kızılağaçların arasında kıvrıla kıvrıla akar durur. İşte benim tercihim de bu. Derenin dirsek yaptığı her yer, yamaç yaban güllerinin nemli ve donmuş eğrelti otlarıyla, çamurlu zemindeki balzaminlerle bitişik olduğu dere kıyıları demektir. İnanın hiçbir keklik böyle bir yerden uzun süre ayrı kalamaz, ben de öyle. Öyleyse keklik avı, bir yaban gülü çalılığından diğerine ve esintiye karşı yaptığınız bir dere kenarı gezintisidir.

Köpeğim yaban güllerine yaklaştığında, atış mesafesinde olduğumdan emin olmak için etrafına bakınır. Sonra da dikkatini gizleyerek ilerler... Islak burnuyla o kokuyu yüzlerce diğer kokudan ayırt etmeye çalışır, zira onun olası varlığı gidilen her yeri anlamlı kılıp hayat verir. O, sürekli havanın katmanlarını koklayan bir altın madeni arayıcısıdır. Keklik kokusu da onun dünyasını benimkine bağlayan bir altın madenidir.

Bu arada köpeğim, keklikler hakkında daha çok şey öğrenmem gerektiğini düşünüyor; profesyonel bir doğa bilimci olarak ona katılıyorum. Bana eğitimli bir burundan sonuç çıkarma

sanatı konusunda ders veriyor... Üstelik bunu bir mantık profesöründen beklenen sükûnet ve sabırla yapıyor. Onun -kendisine göre apaçık ama bence şüpheli- verilerden bir sonuca ulaştığını gördüğümde memnun oluyorum. Belki de bir gün kabiliyetsiz öğrencisinin koklamayı öğreneceğini umuyor.

Diğer kabiliyetsiz öğrenciler gibi, nedenini tam olarak kestiremesem bile profesörün ne zaman haklı olduğunu bilirim. Silahımı kontrol edip başlarım. Iskaladığım zaman -ki bu çok sık başıma gelir- her iyi profesör gibi, köpeğim bana asla gülmez. Sadece bir bakış atar ve bir başka orman tavuğu bulmak için dereden yukarı yürür gider.

Dere boyunca ilerlerken aslında iki ayrı bölgede yürürsünüz... Avınızın peşinde katettiğiniz üst yamaçlar ve köpeğin avı yakaladığı daha alt bölgeler. Kuşları bataklıktan ürkütüp kaçırmak için yumuşacık kuru kurtpençesi halılarına basa basa yürümenin kendine has bir tılsımı vardır ve bir keklik avı köpeğinin geçmesi gereken ilk sınav, siz kuru dere boyunca onunla aynı hizada yürürken onun bu ıslak görevi yerine getirmeye gönüllü olup olmadığıdır.

Kızılağaçların genişlediği bir alana geldiğinizde ortaya bir problem çıkar, köpeğiniz gözden kaybolmuştur. Böyle bir durumda, civardaki bir tümseğe çıkıp hiç kımıldamadan ve gözlerinizi dört açıp pürdikkat etrafı süzün. Aniden oraya buraya uçuşmaya başlayan ak boğazlı çinteler köpeğin yerini belli edebilir. İnce bir dal parçasına basıp kırdığını, bir su birikintisine düştüğünü veya dereye cup diye atladığını duyabilirsiniz. Bütün sesler kesildiğinde hazır olun, çünkü muhtelemen bulunduğunuz noktadan çıkıverecektir o. Şimdi de ürkmüş bir kekliğin havalanıp kaçacağını haber veren gıdaklamalarını dinleyin. Derken o anda birbiri ardına gıdaklayan ve hızla uçuşan bir veya iki keklik –hatta altı tane gördüğüm bile olmuştur- yükseklerdeki hedeflerine odaklanıp uçar gider. Onlardan birinin

atış mesafesinden geçip geçmeyeceği tamamen şansa kalmıştır ve eğer zamanınız varsa bu olasılığı hesaplayabilirsiniz: 360 derecenin 30'a bölünmüş hali ya da silahınızın siperi baktığınız hangi alanı kapsıyorsa... Tekrardan üçe ya da dörde bölün, bu sizin ıskalama ihtimalinizdir. Av montunuzdaki tüylerin hakiki olup olmadığını şimdi daha iyi anlarsınız.

İyi bir keklik avı köpeğinin ikinci sınavı, böyle bir olayın ardından olan biteni rapor edip edememesidir. Oturun ve köpeğiniz nefes nefese solurken onunla bu konuyu konuşun. Sonra yeni bir kırmızı fener aramaya başlayın. Böylece avlanmaya devam edip durun.

Ekim esintisi köpeğime orman tavuğundan başka daha nice kokular getirir, her biri kendine özgü farklı bir olaya sürükleyen kokulardır bunlar. Kulaklarını komik bir şekilde dikip bir şeye işaret ettiğinde anlarım ki, uyuyan bir tavşan bulmuştur. Bir keresinde çok ciddi bir işaret olmasına rağmen hiç kuş yoktu ama köpek hâlâ hareketsiz duruyordu; tam burnunun ucunda, sazlıkların içinde ekim güneşinden nasibini almaya çalışan uykucu ve şişko bir rakun vardı. Köpeğim çıktığımız her avda en azından bir kere, sık böğürtlen fundalıkları arasında bir kokarcaya havlar. Bir keresinde de derenin ortasına doğru işaret ediyordu... Irmağın üst yakasında üç ahenkli ötüşün ardından gelen kanat sesleri bana köpeğimin bir orman ördeğinin akşam yemeğini böldüğünü haber veriyordu. Çok sık olmamakla birlikte köpeğim, sık çalılarla kaplı kızılağaçların içinde küçük su çulluğu bulur ve son olarak da kızılağaç bataklığının yan tarafında, yüksek bir ırmak kenarında güpegündüz dinlenen bir geyiğin rahatını bozabilir. Acaba bu geyiğin şarkı söyleyen sulara karşı şairane bir zaafı mı var yoksa ses çıkarmadan yaklaşılması mümkün olmayan yatağına karşı beslediği bir sevgisi mi? O büyük beyaz kuyruğunun içerlemiş hareketinden yola çıkarak, birinin ya da her ikisinin de doğru olabileceğini düşünüyorum.

Bir kırmızı fenerden diğerine yol alırken, aklınıza gelsin ya da gelmesin, hemen her şeyle karşılaşabilirsiniz.

* * *

Orman tavuğu sezonunun son günü, gün batımında, civardaki her bir böğürtlen ışıklarını söndürür. Sıradan bir çalının nasıl oluyor da böyle yanılmadan Wisconsin kanunları hakkında her şeyi bilebildiğini bir türlü aklım almıyor fakat ertesi gün bunun sebebini öğrenmeye kalkıp hiç geri gittiğim de olmadı. Daha sonraki on bir ay boyunca, fenerler sadece hafızalarda ışıldar. Bazen diğer ayların, iki ekim ayı arasında öylesine bir zaman aralığı olarak oluşturulduğunu düşünüyorum ve zannediyorum ki köpekler ve hatta orman tavukları bile benimle aynı fikirdeler.

Kasım

Rüzgâr Olsam

Kasım ayı geldiğinde mısır tarlalarını müziğe boğan rüzgârın bir acelesi vardır. Bitki sapları mırıldanır, başakların gevşek dış yaprakları yarı gönüllü havada bir yukarı bir aşağı kıvrılır durur ve rüzgâr aceleciliğine devam eder.

Bataklıkta upuzun rüzgârlı dalgalar çimenli sulak alanlardan taşarak, uzaklardaki söğütlere kadar uzanır. Bir ağaç çıplak dallarını sağa sola eğerek birşeyler anlatmaya çalışır, fakat rüzgâra karşı gelebilen yoktur.

Kıyı kordonunda sadece rüzgâr vardır ve denizden tarafa sürüklenen ırmak. Çimenlerin her bir tutamı kum üzerinde daireler çizer durur. Kumların üzerinde biraz gezinip oralara kadar sürüklenmiş bir ağaç kütüğüne gelirim. Üstüne oturup bu

evrensel kükreyişi ve kıyıya vuran dalgacıkların çınlamasını dinlemeye koyulurum. Irmakta hayat kalmamıştır: ne bir ördek ne bir balıkçıl ne bir mavi doğan ne de bir martı... Hepsi rüzgârdan sığınacak bir yer bulmuştur kendine.

* * *

Bulutların içinden uzaktaki bir köpeğin güçsüz havlamasına benzer belli belirsiz bir ses gelir. Ben yerkürenin bu sese kulak kabartmasını çok tuhaf bulurum ve merak eder dururum. Sonra bu ses daha belirginleşir... Bu, yaban kazlarının sesidir. Şu anda görünmüyorlar ama yaklaştıkları kesin.

Yaban kazları alçak bulutların arasından çıkıverir... Sanki kuşlardan oluşan orası burası yamalı bir sancaktır bu görünen. Bata çıka, havalana düşe, topyekün ve dağınık uçarlar ve rüzgâr, savrulan her bir kanatla sevecenlikle boğuşur. Sürü gökyüzünün çok uzaklarında bir leke halini aldığında, onların sesini son kez duyarım... Gelecek yaz için yat borusunu üflüyorlar.

* * *

Oturduğum kütüğün arkası artık ılıklaştı çünkü rüzgâr kazlarla çekip gitti. Eğer rüzgâr olsaydım ben de hiç durur muydum?

Baltalar Elimizde

Bize şu öğretildi: Bir tek Tanrı verir, verdiğini de bir tek Tanrı geri alır. Fakat artık bunu yapan sadece O değil. Çok eskiden yaşamış atalarımızdan biri küreği icat ettiğinde artık o da bir veren olmuştur, zira o kişi bir ağaç dikebilmiştir. Balta icat edildiğindeyse o, bir geri alan olmuştur, zira bu kişi bir ağaç kesebilmiştir. O halde her kim ki bir parça toprak sahibidir, farkında olsa da olmasa da, bitkileri yaratmanın ve yok etmenin ilahî vazifesini üstlenmiştir.

Daha yakın zamanlardaki atalarımız da o zamanlardan beri başka aletler icat etmiştir. Yakından incelendiğinde bunların her birinin ya daha önce bahsi geçen temel aletlerin geliştirilmiş halleri ya da bunlara ilave parçalar oldukları görülür. Biz kendimizi birtakım mesleklerle sınıflandırırız. Bu mesleklerin her biri belli bir aleti kullanan, satan, onaran, keskinleştiren ya da nasıl kullanılacağına dair tavsiyelerde bulunan mesleklerdir. Böyle bir iş bölümüyle, kendimizinkinden başka herhangi bir alet kötüye kullanıldığında doğabilecek tüm sorumluluklardan kendimizi muaf tutarız. Fakat öyle bir uğraşı vardır ki –buna felsefe denir- insanların düşüncelerinden ve isteklerinden yola çıkarak aslında onların topyekûn tüm aletleri kullandıklarını bilir. Felsefe bilir ki, bir âleti kullanmaya değip değmeyeceğini belirleyen, düşünce ve ümit ediş şekilleriyle yalnızca insandır.

* * *

Kasım ayı birçok nedenle, balta ayı olarak bilinir. Bu ay bizler donmadan baltayı bileyecek kadar ılık, fakat bir ağacı rahatça devirecek kadar da soğuktur. Yapraklar sert ağaçlardan

dökülmüştür; amaç da dalların nasıl iç içe geçtiği ve geçen yaz ağaçların ne kadar büyüdüğü görülsün diyedir. Ağaç tepelerinin bu net görüntüsü olmasaydı, toprağın iyiliği için hangi ağacın devrilmesi gerektiğine karar verilemezdi.

Doğa korumacının ne olduğuna dair birçok tanım okudum ve birkaç tane de ben kendim yazdım fakat düşünüyorum da, en iyi tanım kalemle değil baltayla yazılandır. Bu, birinin bir ağaç keserken ya da hangi ağacı keseceğine karar vermeye çalışırken ne düşündüğü meselesidir. Bir doğa korumacı, her bir balta darbesiyle toprağa imzasını attığının alçak gönüllülükle farkında olan kişidir. İmzalar, ister baltayla ister kalemle atılmış olsun, tabii ki farklılık gösterir; böyle de olması gerekir zaten.

Kendi 'elimde balta' kararlarımın arkasındaki nedenleri, her şey olup bittikten sonra[70] incelemeyi şaşırtıcı buluyorum. Her şeyden önce, görüyorum ki, ağaçların hepsi özgür ve eşit yaratılmamıştır.[71] Öyle ki bir beyaz çam ile bir huş ağacı birbirlerine yer bırakmadıklarında ister istemez taraf tutuyorum ve çamın iyiliği için her zaman huş ağacını kesiyorum. Neden?

Bir kere, her şeyden önce, çamı kendi küreğimle diktim; oysa huş ağacı çitin altından ilerleyerek kendi kendine büyüdü. Dolayısıyla taraflılığım bir bakıma babalık hissiyatından... Fakat bütün sebep bu olamaz; çünkü çam da huş ağacı gibi doğal olarak büyüyen fide olsaydı, onu daha da değerli bulurdum. Bu yüzden, taraflılığımın altında yatan mantığı, eğer varsa, daha derinlemesine incelemeliyim.

Huş ağacı benim yaşadığım yerlerde oldukça fazla bulunur, üstelik sayıları daha da artıyor; oysa çam az bulunan bir ağaç ve sayıları daha da azalıyor. Belki de taraflılığım çamın yenik taraf olmasındandır. Ya benim çiftliğim çam ağaçlarının bol, huş ağaçlarının da az olduğu daha kuzey bölgelerde olsaydı ne yapardım? İtiraf etmeliyim ki bilmiyorum. Benim çiftliğim burada.

Çamlar bir yüzyıl yaşar, huş ağacı ise bunun yarısı kadar; yoksa imzamın kaybolmasından mı korkuyorum?[72] Komşularım çam dikmediler fakat hepsinin bir sürü huş ağacı var; yoksa ben komşularımdan farklı olmak isteyen bir züppe miyim? Çam bütün kış yeşil kalır, huş ağacı ise ekimde yapraklarını dökmeye başlar; yoksa ben kendim gibi kış rüzgârına karşı duran ağacı mı kayırıyorum? Çam bir orman tavuğuna sığınak olacak ama huş ağacı onu besleyecek; yoksa ben yatacak yeri yiyecekten daha mı önemli sayıyorum? Çam ağacı bine on verecekken, huş ağacı iki verecek; yoksa benim parada pulda gözüm mü var? Tüm bu olası sebeplerin taraflılığımda payı var ama hiçbiri anlamam için yeterli değil.

O halde tekrar deniyorum, belki bu sefer bulurum. Bu çamın altında bir alıç, bir yabani boru çiçeği, bir pirola ya da bir küçük kuzey çiçeği yetişecekken huş ağacının altında bulabileceğimiz yegâne bitki gensiyanadır. Bu çamda bir tepeli ağaçkakan kendine yuva yapacak, huş ağacı ise sıradan bir ağaçkakan ile yetinmek zorunda kalacak.[73] Nisanda bu çamda rüzgâr bana şarkı söylerken huş ağacı yalnızca çıplak dallarını tıngırdatacak. Bu muhtemel sebeplerin taraflılığımda payı var, ama neden? Çam ağacı hayal gücüm ve umutlarım üzerinde huş ağacından daha derin bir etki mi bırakıyor? Eğer öyleyse, mesele benden mi yoksa ağaçlardan mı kaynaklanıyor?

Şimdiye kadar vardığım tek sonuç şu: Bütün ağaçları seviyorum ama çama âşığım.

Söylediğim gibi, kasım ayı balta ayıdır ve diğer aşk ilişkilerinde olduğu gibi, taraflılığınızı göstereceğiniz durumlarda yeteneğin rolü vardır. Eğer huş çamın güneyindeyse ve çamdan daha uzunsa baharda onun tepesini gölgeleyerek çam hortumlu böceğinin oraya yumurtalarını bırakmamasını sağlayacaktır. Huş ağacının rekabet peşinde koşması, yavruları çamın tepesini öldüren ve ağaca zarar veren bu böceğinkiyle karşılaştırıldığında

daha küçük bir sorun gibi görünüyor. Bu böceğin güneşi tercih etmesinin yalnızca kendi soyunun devamını değil, benim çamımın alacağı şekli ve bir balta ve kürek kullanıcısı olarak benim başarımı da belirlediğini derinlemesine düşünmek ilginç.

Bir başka konu da, huşun gölgesini çekip almamı kurak bir yaz takip ederse, sıcak toprak suya rekabeti artırır ve çamımdan yana taraf tutmam pek de işe yaramaz.

Son olarak, eğer huş ağacının dalları rüzgârlar eserken çamın en uçtaki filizlerine sürtünecek olursa bu elbette ki çamı zedeleyecektir. Bu durumda huşun ya kaldırılması ya da çamın yaz aylarında ne kadar büyüyeceği göz önüne alınarak, her kış huşun dallarının budanması gerekir.

Bir balta kullanıcısında öngörünün, yapacağı kıyaslama ve alacağı kararların lehte ve aleyhte yanları budur; yeter ki taraflılığı, en azından, iyi niyetin ötesinde bir şeyler verebilsin.

Bir balta kullanıcısının, çiftliğindeki ağaç türleri kadar çok taraflılığı vardır. O her türe yıllar boyunca karakter diyebileceğimiz bir dizi özellikler atfeder; bu özellikler onun ağaçların güzelliğine ve faydasına ilgisiyle, ağaçların da kendilerine verilen emeğe cevaplarıyla ilintilidir. Tek ve aynı ağaca farklı insanların ne kadar farklı karakterler atfettiklerini öğrendiğimde şaşırıyorum.

Bu yüzden bana göre titrek kavak muteber bir ağaçtır, çünkü ekim ayını yücelttiği gibi kışın da orman tavuğumu besler; fakat bazı komşularım için kavak işe yaramaz çalı çırpıdan başka bir şey değildir. Çünkü büyükbabalarının kütüklerden arındırmaya çalıştıkları topraklarda güçlü bir şekilde boy atmışlardı. (Buna dudak bükemem çünkü ben de karaağaçların filiz verip durmalarından çamımı tehdit ettikleri için hiç memnun değilim.)

Yine, şimal çamları benim beyaz çamlarımdan sonra en sevdiğim ağaçlarımdır, çünkü onlar benim bölgemde tükenmek

üzereler (bu benim ezilenden yana olma meselem). Bir başka sebep de, onların ekim ayının orman tavuklarını altın gibi parlatmalarıdır (bu benim barut tozundan yana olma meselem). Dahası, şimal çamları toprağın asit oranını yükseltip en güzel orkidelerin yetişmesine sebep olurlar. Diğer taraftan ormancılar şimal çamlarını aforoz etmişlerdir çünkü onlar emeğe değmeyecek kadar yavaş büyüyorlar. Bu tutumlarını desteklemek için de onların periyodik olarak testere sineği salgınına yakalandıklarını söylerler. Fakat benim şimal çamlarımın bunun için daha elli yılı var, o yüzden bu konuda endişelenmeyi torunuma bırakıyorum. Bu arada benim şimal çamlarım öyle kuvvetle büyüyorlar ki, benim ruhum da onlarla birlikte gökyüzüne eriyor.

Bana göre yaşlı bir doğu kavağı, ağaçların en muhteşemidir; çünkü gençliğinde bufalolara gölge olmuş ve güvercinlerden bir hale giymiştir. Genç bir doğu kavağını da severim çünkü o da günün birinde belki yaşlanacaktır; Fakat çiftçinin karısı (ve dolayısıyla çiftçinin kendisi de) bütün doğu kavaklarını hor görür; çünkü haziranda dişi ağaçlar tüm camları pamuk içinde bırakır. Modern dünya her ne pahasına olursa olsun rahatlık istiyor.

Ben kendi taraflılıklarımı komşularımınkinden daha fazla sayıda buluyorum. Çünkü birçok türe karşı kişisel bir sevgi besliyorum, bu sebeple de hepsini bir kategori altında topluyorum: çalılar. O halde papaz külahını geyikler, tavşanlar ve fareler onun köşeli dallarını ve yeşil kabuklarını yemeye can attıkları için ve o kıpkırmızı meyveleri kasım ayında yağan karlarda sıcacık parladığı için severim. Kızılcık ağacını severim çünkü ekim ayının nar bülbüllerini besler. Dikenli dişbudak ağacını severim çünkü benim çulluklarım onun dallarının altında günlük güneş banyolarını alırlar. Fındık ağacını severim çünkü ekim ayındaki gösterişli rengi göz zevkimi okşar, kasım ayındaki salkımları da benim geyiklerimi ve orman tavuklarımı besler.

Yaban yaseminini severim çünkü onu babam da severdi ve çünkü her yıl temmuzun birinde geyikler birdenbire onun yeni yapraklarını yemeye başlıyorlar; ben de gelen misafirlerime bunu bilip bilmediklerini sorup duruyorum. Ben bu bitkiyi nasıl sevmem? Sadece bir profesör olan beni, her yıl bir kahin, bir peygamber yapıp çıkıyor.

Çok açık ki bitkiler söz konusu olduğunda, taraf tutmamız kısmen geleneksel nedenlere bağlıdır. Eğer dedeniz cevizi sevmişse siz de ceviz ağacını seversiniz, çünkü babanız öyle öğretmiştir. Öte yandan, eğer dedeniz üzerine zehirli sarmaşık dolanmış bir kütüğü yakmış ve hiç aldırış etmeden dumanında kalmışsa, siz de bu türü sevmezsiniz; o her sonbahar kıpkırmızı rengiyle göz zevkinizi okşamaya devam etse bile.

Yine gayet açık ki, bitkiler söz konusu olduğunda taraf tutmamız sadece mesleğimizi değil, meraklarımızı de yansıtır... Önceliği de -çalışkanlıkla tembellik arasında olduğu gibi- birine veririz. Orman tavuğu avlamayı inekleri sağmaya tercih eden bir çiftçi, çayırlarını ne kadar istila ederse etsin alıç bitkisini sevmezlik etmeyecektir. Rakun avcıları ıhlamur ağacını sevmezlik etmeyecektir. Dahası her yıl saman nezlesiyle boğuşmalarına rağmen kanarya otuna asla kin beslemeyen bıldırcın avcıları tanıyorum. Taraflılıklarımız aslında tutkularımızın, zevklerimizin, alışkanlıklarımızın, cömertliklerimizin ve hafta sonlarımızı nasıl da ziyan ettiğimizin bir toplamıdır.

Ben kendi taraflılıklarım doğrultusunda, kasım ayını elimde baltayla ziyan etmekten mutluluk duyuyorum.

Yenilmez Kale

Çiftliklerin ağaçlık bölgeleri, çiftlik sahiplerine, kereste, yakacak ve bir meşguliyet vermenin yanı sıra, bir de özgür düşünmeyi öğreten bir eğitim vermelidir. Böylesine erdemli bir eğitim bizi asla yanıltmaz fakat böyle bir eğitim hep ayağımıza gelecek

diye de bir şey yok. İşte şimdi burada, kendi ormanlık arazimde öğrendiğim dersleri kayda geçiriyorum.

* * *

Bu ağaçlık araziyi satın aldıktan hemen sonra -ki bu on yıl önceydi- şunu fark ettim: Sahip olduğum ağaçların sayısı kadar ağaç hastalığı satın almışım. Benim ağaçlık bölgem, ağaçların miras aldığı tüm hastalıklar yüzünden şaşkın. Nihayet kendime, Nuh peygamber gemisini doldurduğunda keşke ağaç hastalıklarını geride bıraksaydı demeye başladım. Fakat kısa süre içinde anladım ki bu bahsettiğim hastalıklar, benim ağaçlıklarımı ülkede eşi benzeri olmayan yenilmez bir kaleye dönüştürmüş.

Benim ağaçlıklarım bir rakun ailesinin bir nevi karargâhıdır; komşularıma ise pek uğramazlar. Kasım ayında bir pazar günü, yeni bir kar yağışından sonra bunun sebebini öğrendim. Bir rakun avcısının ve av köpeğinin taze izleri, beni rakunlarımdan birinin sığındığı, kökleri dışarı uğramış bir akağaca götürdü. Birbirine dolanmış don ağaç kökleri ve toprak, burayı kazmak için fazla taşlık ve sertti; köklerin altı da oyuk içindeydi ve her birini ortaya çıkarmak imkânsızdı. Avcı rakunsuz ayrılmıştı çünkü bir mantar hastalığı akağaca musallat olup köklerini zayıflatmıştı. Fırtına tarafından yarı devrilmiş bir ağaç, rakun krallığı için kimsenin ele geçiremeyeceği bir kaledir. Bu bomba geçirmez korunak olmasa, benim rakunlarımı avcılar her sene bir bir yok ederdi.

Benim ağaçlığım bir düzine yakalı orman tavuğuna ev sahipliği yapar. Çok kar yağdığında, orman tavuklarım komşularının ağaçlıklarına kaçar gider, çünkü oralarda daha iyi korunak bulurlar. Fakat ben daima, yaz aylarındaki fırtınaların devirdiği meşe ağaçlarının sayısı kadar orman tavuğu barındırırım. Bu yaz rüzgârlarının devirdiği ağaçlar kuruyan yapraklarını saklar ve kar yağdığında, her bir ağaç bir orman tavuğuna barınak olur. Bu devrilmiş ağaçlar gösterir ki her bir orman

tavuğu, fırtınalar boyunca, yaprakların gizlediği bu daracık yerlerde tüner ve beslenir; rüzgârdan, baykuştan, tilkiden, avcıdan da korunur. Kurumuş meşe yaprakları sadece kamuflaj görevi yapmakla kalmaz, onlar orman tavuklarının -her nedense- lezzetli bulduğu bir yiyecektir üstelik.

Bu devrilmiş meşe ağaçları hastalıklı ağaçlardır. Hastalığa yakalanmasalar, meşe ağaçlarının çok azı devrilirdi ve tabii ki keklikler de saklanacak yer bulamazdı.

Hastalıklı meşeler, görünüşe bakılırsa, orman tavuğuna lezzetli bir başka yiyecek daha sunuyor: meşe ağacı urları.[74] Yeni büyüyen dalları taze ve suluyken böcek[75] sokarsa işte bu hastalık oluşur, ince dallar hastalıklı büyür. Ekim ayında benim orman tavuklarım bu meşe urlarını tıka basa yer durur.

Her yıl balarıları, benim içi oyuk meşe ağaçlarımdan birini bal petekleriyle doldururlar ve ağaçlığımdan izinsiz geçip giden bal avcıları her yıl benden önce bu balı toplar. Bu kısmen onlar, arılar gibi kestirmeden gidip arıların üşüştüğü ağaçlara 'dümdüz bir çizgiden ulaşmada'[76] benden daha becerikli oldukları içindir, kısmen de ağ kullandıkları için. Böylece bal avcıları, sonbaharda arılar hareketsiz kalıncaya kadar çalışabilir. Ama eğer hastalık meşenin orta kısmındaysa balarılarına kovan olacak oyuk da bulunmaz.

Döngünün bazı yıllarında, ağaçlıklarımda tavşan istilası başlar. Onlar, yaşatmaya çalıştığım hemen her cins ağacın ya da çalının kabuğunu, ince dalını yiyip durur; yaşamasa da olur dediğim hemen her çeşidi de es geçerler. (Tavşan avcısı kendine bir çam korusu ya da meyve bahçesi yaptığında, tavşan av hayvanı olmayı bırakır ve evcil bir hayvan olur çıkar.)

CHARLES W
SCHWARTZ

Tavşan çok iştahlı olmasına rağmen bazı konularda rahatına pek düşkündür. Daima çamın, akağacın, elma ağacının ya da papaz külahının elle dikilmiş olanlarını yabani olanlara tercih eder. Üstelik yiyeceği salatanın da önceden marine edilmiş olmasını ister. Bu yüzden tavşan kızılcık ağacını, virgül kabuklu bitleri tarafından sarılana kadar reddeder, sonra da bu ağacın kabuğu, civardaki tüm tavşanlar tarafından iştahla yenilen leziz bir yiyecek olur.

Bir düzine baştankara sürüsü, yılı benim ağaçlıklarımda geçirir. Kışın, yakacak odun için hastalıklı ya da kurumuş ağaçları keserken, baltanın tınlama sesi baştankara kabilesi için akşam yemeği çanıdır. Onlar, işimizi yavaş yapıyoruz diye arkamızdan şımarıkça yorum yaparak, ağacın devrilmesini açıkta bekler dururlar. Nihayet ağaç devrildiğinde ve takozun araladığı yerlerden ağacın içi görünmeye başladığında, baştankaralar beyaz peçetelerini önlerine bağlayıp yemek yemeye başlarlar. Ölü ağaç kabuğunun her bir parçası onlara yumurta, larva ve koza ziyafeti sunar. Bilirler ki, ağacın göbeğindeki karıncaların tüneller açtığı sert kısımlar sütle, balla doludur. Yeni kestiğimiz bir parçayı yakındaki bir ağaca dayayıp iştahlı baştankaraların karınca yumurtalarını silip süpürmesini seyrederiz. Yeni kesilmiş meşe ağacının güzel kokulu nimetlerinden, bizim yanımız sıra onların da yararlandığını bilmek bütün yorgunluğumuzu alır.

Hastalıklar ve zararlılar olmasa bu ağaçlarda beslenecek bir şey olmazdı, tabii kışın ağaçlıklarıma neşe saçacak baştankaralar da.

Diğer birçok yaban hayatı türü ağaç hastalıkları sayesinde yaşamlarını sürdürür. Benim ağaçkakanlarım hastalıklı kısımlardan şişko kurtçukları çıkarmak için sağ çamları oyar durur. Benim çizgili baykuşlarım karga ve alakargalardan nefes almak için yaşlı bir ıhlamur ağacının içi oyuk kalbine sığınır; bu hastalıklı ağaç olmasaydı onların günbatımı serenadının sesi

muhtemelen kısılır giderdi. Benim orman ördeklerim, ağaç kovuklarına yuva yapar; her haziran ayında ağaçlığımın bataklık yerleri ince tüylü ördek yavrularıyla şenlenir. Tüm sincapların daimi sığınağı, ağaçların kapamaya çalıştığı yara almış dokuyla çürüyen kovuk arasındaki dengeye bağlıdır. Sincaplar ön kapılarının genişliği daralmaya başladığında, yara izi dokusunu kemirerek yarışmada yer alır.

Hastalıkların istilasına uğramış ağaçlığımın gerçek mücevherleri çalı bülbülleridir. Onlar eski bir ağaçkakan deliğine ya da suya sarkmış cansız bir kırık dalın oyuğuna yuva yapar. Haziran ayı ağaçlıklarının nemli çürüyen köşelerinde, onun altın sarısı ve mavi renkli tüylerinin parıltısı, kurumuş ağaçlara can geldiğinin baş kanıtıdır. Bu düzenin erdeminden şüphe duyduğunda çalı bülbüllerine bir göz at.

Aralık

Yaşam Alanı

Çiftliğimde yaşayan yabanıl hayvanlar, benim yöremin ne kadarının kendi gündelik yaşamlarında yer aldığını söylemek konusunda alenen tereddüt ediyor. Bu konu aslında merakımı cezbediyor çünkü onların dünyasıyla benimki arasındaki büyüklük oranı hakkında bana fikir veriyor; ayrıca bu çok daha önemli bir soruyu da beraberinde getiriyor: İçinde yaşadığımız bu dünyayı hakkını verecek şekilde acaba hangimiz daha iyi tanıyoruz?

Benim hayvanlarım çoğu zaman, aynen insanlar gibi, kelimelerle anlatamadıklarını davranışlarıyla belli ediyor. Ne var ki bu açıklamaların ne zaman ve nasıl ortaya çıkacağını tahmin etmek çok zor.

* * *

Köpeğimin, baltayla herhangi bir işi olmadığından bizler odun keserken özgürce avlanabilir. Ani bir *yip-yip-yip* sesi bize, çimenlerin içindeki yuvasından fırlayan bir tavşanın acele acele bir yerlere gittiğini bildiriyor. Çeyrek mil kadar ötede bir odun istifine kestirmeden gidiyor, belli ki avcının menzilinin dışında, iki bağlı istif arasında sinip kalacak. Köpeğim sert meşenin gövdesinde birkaç sembolik diş izi bıraktıktan sonra pes edip fazla açıkgöz olmayan bir başka pamuk kuyruklu tavşanın peşine düşüyor ve biz de odun kesmeye devam ediyoruz.

Bu küçük olay bana tavşanın, çayırdaki yatağı ile odun yığınının altındaki gizli sığınağı arasındaki bütün alana aşina olduğunu gösteriyor. Aksi takdirde bu kestirme yolu nereden bilebilirdi ki? Demek ki bu tavşanın yaşam alanı en az bir çeyrek mil çapında.

Yemlenmeleri için hazırladığımız yeri ziyaret eden baştankaraları her kış pusuya düşürüp halkalıyoruz. Komşularımızın

bazıları baştankaraları besliyor ama hiçbiri onları halkalamıyor. Bizim yemlikten, halkaladığımız baştankaraları görebileceğimiz en uzak noktayı tespit ederek bu kuş sürümüzün yaşam alanının kış aylarında yarım mil çapında olduğunu ama bunun sadece rüzgârdan korunaklı alanları kapsadığını öğrendik.

Yaz aylarında bizim halkalanmış baştankaralar üreme sezonu için dağıldıklarında daha uzak mesafelerde gözlenebiliyorlar ve çoğu zaman da halkalanmamış kuşlarla çift oluşturmuş vaziyette görülüyorlar. Bu sezonda baştankaralar -sık sık açık ve rüzgârlı alanlarda bulunduklarından biliyorum- rüzgârı pek önemsemiyorlar.

Dün yağan karın üzerinde, gayet belirgin, üç geyik izi bizim ağaçlığımızın içinden geçiyor. Bu izleri geriye doğru takip ediyorum, kıyıdaki kumluk alanda bulunan büyük söğüt fundalığında karın uğramadığı üç tane yatma yeri izi buluyorum.

Daha sonra izleri ileriye doğru takip ediyorum ve izler beni komşumun mısır tarlasına kadar götürüyor; geyikler karın altından atık mısırları eşelemişler, ayrıca balyalardan birini de darmadağın etmişler. İzler daha sonra başka bir rota izleyerek yine kıyıdaki kumluğa geri dönüyor. Yolda geyikler içlerindeki taze yeşil filizlere erişebilmek için yer yer çim öbeklerini eşelemiş, oradaki bir kaynaktan da su içmiş. Gecenin rutin yaşantısına ait kafamdaki resmi tamamladım. Yattıkları yerle kahvaltı ettikleri yer arasındaki mesafe bir mil.

Bizim ağaçlıklarımızda her zaman orman tavukları barınır ama geçtiğimiz kış bir gün, yoğun bir kar yağışından sonra, bir orman tavuğuyla ne karşılaştım ne de izine rastladım. Köpeğim geçen yaz rüzgârdan devrilen bir meşe ağacının yapraklı tepesindeki bir noktaya eriştiğinde kuşlarımın buradan taşındığı sonucuna varmak üzereydim. Tam o sırada üç orman tavuğu saklandığı yerden çıkıp birer birer uçtu gitti.

Devrilmiş ağacın ne altında ne de yakınında onlarla ilgili bir iz vardı. Besbelli buraya uçup girmişlerdi ama nereden? Orman tavuğu özellikle hava sıfır dereceyken bir şeyler yemeli; bu yüzden herhangi bir ipucu bulabilmek için dışkılarını inceledim. Çok ayırt edilemeyen yığının arasından filiz kabukları ve donmuş köpek üzümlerinin sert ve sarı kabuklarını buldum.

Yazın, genç yumuşak akçaağaç fundalığında bol miktarda köpek üzümü yetiştiğini fark etmiştim. Oraya gittim ve kısa bir araştırmadan sonra bir ağaç kütüğünün üstünde orman tavuğu izlerine rastladım. Kuşlar yumuşak karın üstünde gezinmemişlerdi; kütüklerin üzerinde yürüyerek erişebildikleri yerlerdeki üzümleri toplamışlardı. Burası devrilen meşe ağacının çeyrek mil doğusunda kalıyordu.

O akşam güneş batarken çeyrek mil batıda, kavak ağacının çalılığını eşeleyen bir orman tavuğu gördüm. Hiç bir iz yoktu. Bu olay bütün hikâyeyi açıklığa kavuşturdu. Bu kuşlar, yumuşak kar yerde durduğu müddetçe, yaşam alanlarına ayak basmak

yerine kanatları üstünde gidip geliyorlardı ve uçuş menzili de yarım mil vardı.

* * *

Bilimin yaşam alanları hakkında çok az şey bildiği ortada: Yaşam alanlarının farklı mevsimlerdeki büyüklüğü nedir, bu alanlar ne tür yiyecekler ve barınaklar içermelidir, dışarıdan geleceklere karşı savunma ne zaman ve nasıl sağlanır? Ayrıca buralar bireysel mi, ailecek mi yoksa grup olarak mı sahiplenilir? Bunlar hayvanlar dünyası ekonomisinin ya da ekolojisinin temelleridir. Her çiftlik, hayvan ekolojisi üzerine bir ders kitabıdır; odunculuk ise bu kitabın tercümesidir.

Karlar Üzerinde Çamlar

Yaratma eylemi genellikle tanrılara ya da şairlere özgüdür ama mütevazı bir insan da, nasıl yapacağını öğrenirse bu kısıtlamayı yenebilir. Örneğin bir çam dikmek için tanrı ya da şair olmak gerekmez, yapılması gereken tek şey bir kürek edinmektir. Kurallarla ilgili bu ilginç açıklığın ışığında, en beceriksiz kişi bile 'Bir ağaç olsun!' diye buyurduğu an bir ağaç oluşur.

Eğer vücudu sağlamsa ve küreği keskinse on bin tane de yapar. Ve yedinci yıl küreğine dayanıp ağaçlarına bakar ve onların iyi olduğunu görür.

Tanrı eserini yedi gün gibi kısa bir sürede teslim etmiş ama fark ettim de o zamandan beri eserinin ne kadar değerli olduğunu umursadığı pek yok. Görünen o ki Tanrı ya söylemesi gereken her şeyi söylememiş ya da ağaçlar dururken incir yapraklarına ve göklere daha fazla değer biçmiş.

Kürek acaba neden ağır ve sıkıcı bir işin sembolü olarak görülür ki? Muhtemelen tüm kürekler kör uçlu olduğundandır. Tabii ki tüm ağır işlerin kürekleri kör uçludur ama bu iki gerçekten hangisi neden, hangisi sonuç, bundan emin değilim. Tek

bildiğim, kuvvetle tutulan iyi bir eğenin yumuşak toprağı dilen küreğime şarkı söylettiğidir. Bana keskin rendede, keskin çapada ve keskin neşterde müzik olduğu söylendi ama ben müziğin en iyisini kendi küreğimde duyarım. Ben çam dikerken bileklerimde şarkı mırıldanmaya başlar. Zamanın arpında kusursuz bir nota çıkarmaya böylesine gayret etmiş kişinin çok zor bir enstrüman seçtiğini düşünüyorum.

Sadece baharda ağaç dikilmesi iyi bir şey, çünkü her şeyde -kürek kullanırken bile- ölçülü olmak esastır. Diğer aylarda bir çamın büyüme serüvenini izleyebilirsiniz.

Bir çam için yeni yıl, en uç dalların tomurcukları 'mum'a dönüştüğünde, yani mayısta başlar. Yeni büyüyen yapraklara kim bu adı verdiyse belli ki çok ince bir ruhu var. 'Mum' kelimesi iyi bildiğimiz gerçeklere klişe bir gönderme gibidir; bu yeni filiz, balmumlu, dik ve kırılgandır. Ama çamlarla yaşayan biri, mumun daha derin anlamları olduğunu iyi bilir, çünkü mumun ucunda geleceği aydınlatan ebedi bir alev yanar. Mayıslar boyu benim çamlarım mumlarını gökyüzüne doğru çevirir, her biri zirveye doğru yol alır ve zirveye ulaşmaya çalışır, yeter ki borular çalmadan önce önlerinde yeterince sene olsun. En sonunda birçoklarının içinde en önemli mumunun hangisi olduğunu unutan, çok yaşlı bir çam olur ve en tepedeki dallarını gökyüzünde düz bir hizaya getirir. Siz belki unutabilirsiniz ama diktiğiniz çamların hiçbiri bunu siz hayattayken unutmayacaktır.

Eğer bunu gerçekten isterseniz, çamların iyi birer arkadaş olduğunu görürsünüz, çünkü ilerisini düşünmeden yaşayan sert ağaçların tersine, onlar asla yeni kazandıklarını harcamazlar, sadece geçen senenin birikimleriyle yaşarlar. Aslında her çam, haziranın otuzuna kadar bakiyesinin kaydedildiği açık bir hesap cüzdanı taşır.[77] Eğer o zamana kadar tamamlanmış mumları on veya on iki taneli küme tomurcuk oluşturmuşsa önümüzdeki bahara göğe doğru altmış hatta doksan

santim uzayabilecek kadar yağmur ve güneşten enerji depolamıştır. Eğer sadece dört veya altı kümeli tomurcuğu varsa daha az uzayacaktır ama yine de o, ödeme gücünü gösteren havasını takınacaktır.

Zor seneler, insanlara olduğu gibi çamlara da uğrar ve bu yıllarda çamlar gelişip serpilemezler. Mesela art arda gelen dalların arasındaki daha kısa aralıklar buna işaret eder. O halde bu kısa aralıklar, ağaçlarla tanışıklığı olan birinin onların hayatını okuyabileceği birer özgeçmiş gibidir. Zor geçmiş bir yılı doğru tahmin edebilmek için, ağacın az uzadığı o yıldan bir yıl çıkarmalısınız. Örneğin 1937 yılında bütün çamlarda az uzama kaydedilmişti. Bu durum 1936'daki küresel kuraklığın baş belirtisidir. Diğer yandan, 1941'de bütün çamlar çok uzamıştı; belki de onlar gelecekteki gelişmeleri gördüler ve dünyaya şu mesajı vermek için özel bir çaba sarfettiler: İnsanlar nereye gittiklerini bilmese de, çamlar hâlâ nereye gittiklerini biliyorlar.

Ne zaman ki bir çam, komşuları öyle olmadığı halde az büyüdüğü bir mevsim geçirse, işte o zaman rahatlıkla yerel veya özel bir neden gösterebilirsiniz; bir yangının izi, kemirgen bir çayır faresi, rüzgârın sebep olduğu bir yanık veya toprak dediğimiz bu karanlık laboratuarda o bölgeye ait bir darboğaz olabilir bu.

* * *

Çamlar arasında çok fazla boş konuşma ve dedikodu olur. Sırf bu gevezeliğe kulak kabartarak, kasabada olmadığım hafta neler olup bittiğini öğrenirim. Örneğin martta geyikler beyaz çamlarla beslenirken eriştikleri yükseklik bana geyiklerin ne kadar aç olduğunu söyler. Karnı mısırla dolu bir geyik, bilirim ki yerden yüz yirmi santim yukarıdaki bir dalı kemirmeye üşenir; aç bir geyik ise arka ayakları üzerinde neredeyse iki buçuk metreye kadar yükselip dalları kemirebilir. Gördünüz ya, ben

daha geyikleri görmeden onların yemek yeme alışkanlıklarını, tarlasına gitmeden de komşumun mısır balyalarını toplayıp toplamadığını bilirim.

Mayıs ayında yeni mum henüz bir kuşkonmaz sürgünü kadar yumuşak ve kırılgan olduğu için üstüne konan bir kuşun onu kırması çok muhtemeldir. Her bahar böyle birkaç tane başları kırılmış ağaç görürüm, solmuş mumlarını da otların içinde bulurum. Bundan rahatlıkla bir sonuç çıkarılabilir ama yıllar süren gözlemlerimde bir kere bile bir kuşun bir mumu kırdığını *görmedim.* Demek ki şöyle bir ders alabiliriz: İnsan göremiyorum diye inanmazlık etmemeli.

Her yılın haziran ayında beyaz çam ağaçlarından bazılarının mumlarının solduğu görülür ve kısa bir süre sonra da ağaçlar kahverengine dönüşerek ölür. Bir çam hortumlu böceği dalın en ucundaki tomurcuk kümesine kadar ilerleyip oraya yumurtalarını bırakmıştır. Yumurtalar çatlayınca kurtçuklar ağacın yumuşak dokusunda yayılarak filizi öldürür. Bu şekilde öncüsünü kaybetmiş bir çam başarısızlığa mahkûmdur, çünkü hayatta kalan dalları, kimin gökyüzüne doğru ilerleyeceği konusunda bir türlü anlaşamaz. Hepsi ilerlemeye kalkar ve sonuç olarak ağaç bir çalı olarak kalır.

İnsanı hayrete düşüren bir konu şudur: Çam hortumlu böcekleri sadece güneş ışığını çok iyi alan çamlara gelir yani gölgedeki çamlar görmezden gelinir. Bazen şanssızlık, bilinmedik sonuçlar doğuruyor.

Ekim ayında çamlarım, aşınmış kabukları aracılığıyla bana, erkek geyiklere ne zaman 'arpalarının fazla geldiğini' anlatır. Yaklaşık iki buçuk metre boyunda olan ve etrafında başka ağacın olmadığı bir banks çamı, bir erkek geyiğe dünyanın dürtülmeye ihtiyacı olduğu fikrini aşılıyor gibi görünür. Böyle bir ağaç, zorunlu olarak öteki yanağını da çevirmelidir, ağacın kabuğu daha beter bir şekilde aşınacak olsa bile. Bu tip mücadelelerde

adil olan tek şey şudur; ağaç ne kadar çok cezalandırılırsa, erkek geyiğin daha tam parıldamamış boynuzlarında o kadar çok reçine tohumu taşınıp gidecektir.

Ormanlardaki sohbeti tercüme etmek bazen zor olur. Bir keresinde kış ortasında, orman tavuğu tüneğinin altına düşen dışkıların içinde, tam teşhis edemediğim yarı sindirilmiş parçacıklar buldum. Bunlar bir santimden biraz fazla uzunlukta minyatür mısır koçanlarını andırıyorlardı. O bölgede aklıma gelebilecek bütün orman tavuğu yiyecek türlerinden örnekleri araştırdım, ama 'koçan'a benzer hiçbir ipucuna rastlamadım. Sonunda bir banks çamının en uçtaki sürgün içinde bulunan tepe tomurcuğunun içini açtım ve yanıtı içinde buldum. Orman tavuğu tomurcukları yemiş, reçine tohumunu sindirmiş, kabuklarını kursağında soyarak ayırmış ve gelecek nesilleri getirecek koçanı bırakmıştı. Denebilir ki, bu orman tavuğu banks çamlarının 'geleceği' üzerine tahminlerde bulunmuştu.

* * *

Wisconsin'in üç yerli çam türünün (beyaz çam, kızıl çam ve banks çamı) evlenme yaşı hakkındaki görüşleri birbirinden çok farklıdır. Banks çamı erken gelişir ve bazen anaokulundan çıktıktan bir iki sene sonra serpilip kozalaklarını oluşturur. On üç yaşındaki bazı banks çamlarım çoktan torunlarıyla övünmeye başladı bile. On üç yaşındaki alaçamlarım ise bu yıl yeni serpildiler, ama beyaz çamlarım henüz serpilmediler; onlar özgür, beyaz ve yirmi bir yaşındalar, diye bilinen Anglo-Sakson öğretisine sıkıca bağlılar.

Toplumsal yaşantıdaki bu büyük çeşitlilik olmasaydı, kırmızı sincaplarımın yemek listeleri çok daha kısıtlı olurdu. Sincaplarım her sene yaz ortalarında, tohumları için banks çamı kozalaklarını parçalamaya başlarlar... Etrafa o kadar çok kabuk saçarlar ki, İşçi Bayramı pikniğinde etrafa saçılan çerez ve meyve kabukları bunların yanında hiç kalır: Her ağacın altında

yığınlar halinde yıllık ziyafetlerinin kalıntıları bulunur. Yine de, yeni nesillerin -altınbaşakların dibinde bitmesiyle doğrulandığı gibi- hâlâ saklayacakları kozalakları vardır.

Çamlarda çiçek olabileceğini çok az insan bilir ve bilenlerin çoğu da bu çiçeklenme festivalini olağan bir biyolojik fonksiyon olarak görmekten öte gidemeyecek kadar sıradan kişilerdir. Böyle düş kırıklığı içindekiler mayısın ikinci haftasını çam ormanlarında geçirmeliler ve gözlük taktıkları gibi yanlarında fazla mendil de getirmeliler. Çam polenlerinin savurganlığı -diyelim ki çalı kuşlarının şarkısı yetmedi- mevsimin ne büyük bir taşkınlık içinde olduğuna herkesi ikna etmelidir.

Genç beyaz çamlar genellikle, ebeveynlerinin yokluğunda gelişip serpilir. Öyle koruluklar biliyorum ki, gençler en güneşli alanlarda yer edinmiş olsalar bile, büyükleri tarafından büyümeleri engellenmiş bodur kalmışlardır. Bu tip kısıtlamaların olmadığı koruluklar da var. Bu tür farklı durumlar gençlerin hoşgörüsünden mi, yaşlılarınkinden mi yoksa toprağınkinden mi kaynaklanıyor, keşke bilebilseydim.

Çamlar, tıpkı insanlar gibi, iş arkadaşları hakkında seçicilerdir ve kimi sevip kimi sevmediklerini belli etmeme konusunda pek başarılı değillerdir. Bu nedenle beyaz çamlar ve böğürtlenler arasında; kızıl çamlar ve sütleğenler arasında; banks çamları ve kaya eğreltileri arasında bir bağlılık vardır. Böğürtlen kümelerinin arasına bir beyaz çam diktiğim zaman, onun bir yıl içinde iri kümeler halinde sürgünler vereceğini, yeni iğnelerinin sağlığın ve can ciğer arkadaşlığın işareti olarak maviye çalan çiçekler açacağını kolayca tahmin edebilirim. O, aynı gün aynı ihtimamla aynı toprağa dikilen, ama böğürtlen yerine çimenlerin arkadaşlığıyla beslenen akranlarından daha çok büyüyecek ve daha çok çiçek açacaktır.

Ekimde bu mavi, tüy gibi filizlerin arasında yürümeyi severim... Kırmızı halı misali böğürtlen yapraklarının arasından

hepsi kuvvetle ve dimdik havaya doğru yükselmişlerdir. Kendi sağlıklarının yerinde olduğundan haberdarlar mı merak eder dururum. Tek bildiğim kendimin bundan haberdar olduğudur.

Çamlar 'hep yeşil' kalmakla şan şöhret sahibi olmuşlardır ve bir bakıma hükümetler de hep işliyor görüntüsü için aynı yöntemi kullanır... Örtüşen görev süreleridir bu. Çamlar her yıl yeni filizlerle yeni iğneler edinerek ve eski iğnelerini daha uzunca bir süre tutup sonra atarak sıradan bir seyircinin onların daima yeşil kaldığına inanmasına neden olmuşlardır.

Her çam türünün kendine ait bir anayasası vardır; bu yapı her çam türünün iğnelerine kendi yaşam tarzına uygun bir görev süresi tayin eder. Böylelikle beyaz çamlar iğnelerini bir buçuk yıl boyunca korurken kızıl çamlar ve banks çamları iğnelerini iki buçuk yıl korur. Yeni gelen iğneler haziranda göreve başlarken, gidenler ekimde elveda konuşmalarını kaleme alır. Giden bütün iğneler aynı şeyi, aynı sarımsı kahverengi mürekkeple yazar... Tabii kasıma kadar bu renk tamamen kahverengiye dönüşür. Sonra iğneler düşüp toza toprağa karışarak ayakta duranların bilgeliğine bilgelik katarlar. İşte çamların altında yürüyenlerin ayak izlerini gizleyen, bu birikmiş bilgeliktir.

Kış ortalarına yaklaştığımızda çamlarım bana, koruluk politikalarından, rüzgârın ve havanın duyurduğundan daha da önemli bir şey öğretir. Bunun özellikle kasvetli bir akşamda, karın gereksiz bütün detayları örttüğü ve doğadaki üzüntünün derin sessizliğinin yaşayan her şeyin üzerine çöktüğü bir akşamda olma olasılığı yüksektir. Böyle zamanlarda çamlarım, karın onca ağırlığı altında tüfek gibi dimdik ayakta durmaktadır; gün batarken uzaklara uzanan daha yüzlercesinin de varlığını sezer dururum. Böyle zamanlarda onlardan içime doğru alışılmadık bir cesaretin kuvvetle akıp geldiğini hissederim.

65290

Kuş halkalamak, piyango bileti satın almak gibi bir şeydir. Çoğumuz bu biletleri hiçbir beklentimiz olmadan alırız... Hiçbir getirisi olmasa da sigorta şirketlerine bel bağlamak gibi bir şey bu. Ne de olsa şirketler bize umut ışığı verme konusunda epey fazla şey bilir. Halkalanmış olup da yaşamamış bir serçenin ya da bir gün tekrar tuzağınıza düşüp de hâlâ hayatta olduğunu kanıtlayacak bir baştankaranın üzerine bir çekilişe katılmış olmak, bu kuşun akıbeti hakkında tamamen tarafsız kalmamız gereken bir deneyimdir.

Acemi birinin heyecan kaynağı, yeni kuşları halkalamaktır. Bu kişi kendi kendinin rakibi olduğu bir tür oyun oynayarak toplam sayılara ait bir önceki rekorunu kırmaya can atmaktadır. Ancak bu uğraşta kıdemliler için, yeni kuşları halkalamak sıradan bir olay haline gelmiştir ve asıl zevk uzun zaman önce halkalanmış olan bir kuşun yakalanmasıdır. Bu öyle bir kuştur ki yaşını, maceralarını ve daha önceki arzularını belki de kuşun kendisinden daha iyi bilirsiniz.

Böylece bizim ailede beş yıl boyunca, 65290 halka numaralı baştankaranın bir kışı daha çıkarıp çıkaramayacağı sorusunu sorduk durduk ve bu da bizim çok önem verdiğimiz, haklı bir soruydu.

On yıl öncesinden itibaren her kış, çiftliğimizdeki baştankaraların çoğunu yakaladık ve halkaladık. Kışın ilk başlarında, tuzaklardan genellikle halkalanmamış kuşlar çıkar; bunlar tahminimce o yılın baharında yumurtadan çıkmış genç kuşlardır ve bir kere halkalandıklarında artık yaşları hep bilinir. Kış mevsimi ilerledikçe artık tuzakta halkalanmamış kuş kalmamıştır ve biz de etraftaki kuş nüfusunun çoğunlukla işaretlenmiş kuşlardan oluştuğunu biliriz. Halkalama numaralarından kaç kuşun mevcut olduğunu ve bu kuşlardan kaç tanesinin önceki halkalama yıllarından sonra hayatta kalanlar olduğunu anlayabiliriz.

65290, '1937 sınıfını' oluşturan yedi baştankaradan biriydi. Tuzağımıza ilk girdiğinde, görünürde hiçbir dâhilik örneği sergilemedi. Aynı sınıf arkadaşlarında olduğu gibi, sığır etinin yağına[78] verdiği kıymet, sağduyusundan daha fazlaydı. Sınıf arkadaşları gibi, onu tuzaktan çıkarırken parmağımı ısırdı. Halkalanıp serbest bırakıldığında bir ağacın dalına doğru kanat çırptı, yeni alüminyum halkasını biraz içerleyerek gagaladı, karmakarışık tüylerini çırptı, hafiften bir küfür savurdu ve gruba yetişmek için aceleyle uçup gitti. Yaşadığı tecrübeden herhangi bir felsefi sonuç çıkarıp çıkarmadığı şüpheli, çünkü aynı kış üç kez daha yakalandı ('parlayan her şey karınca yumurtası değildir'[79] sözünü hatırlayalım).

İkinci kışa geldiğimizde, tekrar yakaladığımız kuşlardan, yedi kişilik sınıf mevcudunun üçe düştüğünü, üçüncü kış ise bu sayının ikiye düştüğünü gördük. Beşinci kışa vardığımızda ise 65290, neslinin hayatta kalan tek üyesiydi. Onda görünürde

hiçbir dâhilik belirtisi yoktu fakat yaşamak için olağanüstü yeteneğe sahip olduğuna dair artık tarihsel kanıt bulunuyordu.

Altıncı kış boyunca 65290 hiç ortalarda görünmedi; halkalama yaptığımız sonraki dört tuzak boyunca da görünmeyişi onunla ilgili 'muharebede kayıp' hükmümüzü doğrulamış oldu.

Böylece, on yıl boyunca halkalanan doksan yedi baştankaradan, sadece 65290, beş kış geçirmeyi başarabilmişti. Üç tanesi dört yıl, yedi tanesi üç yıl, on dokuz tanesi iki yıl yaşadı, altmış yedi tanesi de ilk kışın ardından kayboldu. O halde ben eğer yavru kuşları sigortalıyor olsaydım, sigorta ücretini güvenli bir şekilde hesaplayabilirdim. Fakat bu şöyle bir sorun yaratırdı; dul kalanlara hangi para birimiyle ödeme yapardım? Sanırım karınca yumurtalarıyla.

Kuşlarla ilgili o kadar az şey biliyorum ki, 65290'ın diğerlerinden neden daha uzun yaşadığı konusunda sadece tahminde bulunabiliyorum. Düşmanlarından hızlıca kaçıp kurtulma konusunda daha mı zekiydi? Peki, bu düşmanlar kimdi? Küçücük bir baştankaranın hiç düşmanı olur mu? Evrim denen bu kaprisli arkadaş önce dinozorları kendi ayak parmaklarına takılıp düşünceye kadar büyüttü; sonra da baştankarayı, sinekkapan kuşları böcek niyetine kapamasalarda, şahin ve baykuşların peşine düşemeyeceği kadar küçültmeye çalıştı. Sonra da eserine dikkatle baktı ve güldü. Küçücük olup da böylesine büyük coşkuları olan şu canlara insanlar gülmesin de ne yapsın?

Atmaca, cüce baykuş, örümcekkuşu ve özellikle de küçük baykuş,[80] baştankarayı öldürmeye değer bulabilir, fakat sadece bir keresinde böyle bir cinayetin kanıtına rastladım: Bir cüce baykuşun midesinden çıkardığı pelette[81] halkalarımdan bir tanesi vardı. Belki de bu küçük haydutlar, küçük kuşlara karşı benzer duygular besliyordur.

Bir baştankaranın tek katili hava gibi görünüyor... Çünkü soğuk havalar ne espri yapar ne de bu kuşun boyutu hakkında

bilgi sahibidir. Tahminimce baştankaraların devam ettiği Pazar Okulu'nda onlara iki ölümcül günahtan sakınılması öğretiliyor: Kışın rüzgârlı yerlerde uçmaya cüret etmeyeceksin, kar fırtınasında ıslanmayacaksın.

Bu emirlerden ikincisini puslu bir kış akşamının karanlığında, koruluğumda geceleyecek olan bir baştankara sürüsünü izlerken öğrendim. Puslu hava güneyden doğru gelmişti ama sabah olmadan kuzey batıya kayacağını ve dondurucu bir soğuk olacağını söyleyebilirdim. Baştankaralar ölü bir meşe ağacında yataklarına çekilmişlerdi; ağacın kabukları soyulmuş, soyulan yerler bukle bukle kıvrılmış, kıvrımlar çeşitli büyüklük ve şekillerde oyuklar oluşturmuştu. Güneyden esen tipiye karşı kuru ama kuzeyden gelen tipiye karşı savunmasız bir tünek seçen kuş, sabaha kadar donmuş olacaktır. Tüm cephelerden kuru kalacak bir yerde tüneyen kuş sağ salim uyanacaktır. İşte, baştankaralar ülkesinde hayatta kalmak için gereken bilgelik bu, bence. Ve bu da 65290 ve onun gibilerinin hayatta kalış nedenini açıklıyor.

Baştankaranın rüzgârlı yerlere karşı olan korkusu, davranışlarından kolaylıkla anlaşılır. Kışın, sadece ılık günlerde koruluklardan uzaklaşmaya cesaret eder ve uçup gittiği mesafe rüzgârla ters orantılı olarak değişir. Tüm kış boyunca çok rüzgâr aldığı için baştankarasız kalan ama diğer mevsimlerde onların sürekli uğradığı birkaç koruluk biliyorum. Buralarda rüzgârlar hüküm sürer çünkü inekler ağaçların altında ot bırakmamıştır. Eğer kızgın bir bankacı daha çok otlak diyen ineklere sahip bir çiftçinin arazisini ipotek ettiyse rüzgâr öyle büyük bir dert değildir, Flatiron dönemeci[82] hariç tabii. Bir baştankara için kış rüzgârları, yaşanabilir bir dünyanın sınırlarını çizer. Eğer bir baştankaranın ofisi olsaydı masasının üzerindeki özlü söz şu olurdu: 'Sakin ol'.

Baştankaranın tuzaktaki davranışı bunun sebebini açıklamaya yeter. Tuzağını döndür ki kuyruğunda hafif bir rüzgârla bile içeri girebilsin, bu durumda hiçbir kuvvet onu yeme çekemez. Tuzağı diğer tarafa döndürürsen sonucu iyi olabilir. Bu durumda arkadan tüylerinin altına doğru soğuk ve nemli bir rüzgâr eser ki bu onun taşınabilir çatısı ve klimasıdır. Sırasıyla sıvacı kuşları, kara gözlü junkolar, ağaç serçeleri ve ağaçkakanlar da arkadan esen rüzgârdan korkar, fakat onların ısıtma sistemleri ve dolayısıyla rüzgâra karşı dayanıklılıkları daha fazladır. Doğayla ilgili kitaplar nadiren rüzgârlardan bahseder, çünkü bu kitaplar sobanın başında yazılmıştır.

Sanıyorum ki baştankaralar ülkesinde üçüncü bir emir[83] vardır: Her yüksek sesi araştıracaksın. Koruluğumuzda ağaç kesmeye başladığımızda baştankaralar birdenbire ortaya çıkıverir ve etrafta kalırlar, ta ki devirdiğimiz ağaç ya da yarılmış kütükle ortaya büyük bir lezzetle yiyecekleri yeni böcek yumurtaları ya da pupalar çıkana kadar. Bir silah sesi de baştankaraları biraraya toplar fakat bu işte pek kâr yoktur.

Acaba eskiden onların akşam yemeği zili yerine geçen şey neydi? Yani ortada baltalar, çekiçler ya da silahlar yokken? Büyük ihtimalle devrilen ağaçların çıkardığı çatırtı bu işi görüyordu. 1940'ın aralık ayında bir buz fırtınasında, koruluğumuzda inanılmaz derecede fazla sayıda ölü budak ve canlı dal devrildi. Baştankaralar, fırtınanın getirdiği kârla dopdolu bir ay boyunca bizim tuzağımızla alay edip durdular.

65290 artık erenlere karıştı. Umarım yeni ormanında, karınca yumurtalarıyla dopdolu büyük meşe ağaçları gün boyu devrilip duruyordur, umarım huzurunu kaçıracak ya da iştahını kapatacak rüzgârlar oraya uğramıyordur ve umarım hâlâ benim halkamı taşıyordur.

Bölüm 2

Oradan Buradan Eskizler

Wisconsin

Sulak Alana Ağıt

Bir şafak rüzgârı muazzam bataklığı hareketlendiriyor. Rüzgâr büyük bir sis kümesini geniş bataklığın üzerine, bir boydan bir boya ağır ağır seriyor. Sis, âdeta buzuldan bir beyaz hayalet gibi, bölük bölük şimal çamlarının üzerinden, çiyle kaplı bataklık çayırlarının üzerinden kayarak ilerliyor. Bir ufuk çizgisinden diğerine yayılan derin bir sessizlik kaplamış her yeri.

Çok uzaklardan gelen zillerin çıngırtısı sessizliğe kulak kesilmiş toprakların üstüne çöküyor. Yine sessizlik... Şimdi de bir av köpeğinin tatlı havlaması duyuluyor ve ardından onlara cevap veren bir sürünün yaygarası. Sonra da av borusunun göklerden çıkıp sisin içine yayılan net patlama sesi.

Yüksek sesler, alçak sesler, sessizlik ve nihayet, yakında olup da nereden geldiği belirsiz trompetlerin, tıkırtıların, bed seslerin, çığlıkların bataklığı titreten velvelesi... Sonunda bir güneş ışıltısı birbiri yanı sıra dizilmiş büyük bir kuş sürüsünün yaklaşmakta olduğunu gösteriyor. Durgun kanatlarıyla kaybolmakta olan sisin içinden beliriyorlar, son bir kez gökyüzünde bir yay çiziyorlar, sonra da gürültüyle döne döne beslenme alanlarına iniyorlar. İşte turna[84] bataklığında yeni bir gün başladı.

Böyle bir yerde zaman kavramı bulunmaz. Burası ta buzul çağından beri her yıl, baharı turnaların çığlığıyla karşılamıştır. Bataklığı oluşturan turba katmanları çok eskiden kalma bir gölün havzasında yatar. Turnalar burada âdeta kendi tarihlerinin ıslanmış sayfalarının üzerinde dururlar. Bu turbalar sıkıştırılmış kalıntılardır; onları buzul tabakası geri çekildiğinden beri,

gölcükleri tıkayan yosunlar, yosunların üzerine yayılmış şimal çamları, şimal çamlarının üstünde çığlık atıp duran turnalar meydana getirmiştir. Ardı arkası kesilmeyen bir nesiller kervanı, geleceğe açılan bu köprüyü, bu habitatı kendi kemikleriyle oluşturmuştur... Gelecek nesiller de burada yaşayabilsin, üresin ve bu dünyadan göçüp gitsin diye.

Peki amaçları neydi? Bataklıktaki bir turna, talihsiz kurbağayı bir lokmada yutuyor, hantal bedeniyle gökyüzüne havalanıyor ve muazzam kanatlarını şiddetle aça kapaya sabah güneşini dövüyor. Şimal çamları onun kendinden emin bağırtısıyla yeniden yankılanıyor. Sanki her şeyi biliyor.

* * *

Doğadaki üstün nitelikleri algılama yeteneğimiz, sanat eserlerinde olduğu gibi, güzel olanla başlar. Bu güzel öğe, güzellik denen şeyin ardışık evrelerinden geçerek henüz hiçbir dilin tanımlayamadığı değerlere ulaşır. İşte turnaların değeri bence, kelimelerle ifade edilemeyen bu evrede yatar.

En azından şu kadarını söyleyebiliriz: Dünya yüzündeki tarihleri yavaş yavaş açığa kavuştukça turnaları daha iyi anlıyoruz. Şimdi biliyoruz ki onların kavmi üçüncü çağın[85] çok ötelerine dayanıyor. Kendi atalarının da ait olduğu faunanın diğer üyeleri uzun zamandır tepelerin arasında gömülü. Bu kuşun sesini duyduğumuzda öylesine bir kuş sesi deyip geçmeyelim. Burada duyduğumuz, evrim orkestrasının trompetidir. O bizim evcilleştirilemez geçmişimizin, kuşlar ve insanların günlük ilişkilerini belirleyen binlerce yıllık inanılmaz bir geçişin sembolüdür.

O halde bu turnalar sadece içinde sıkışıp kaldığımız şu anda değil, evrimsel zamanın geniş uzamlarında yaşar ve varlıklarını sürdürür. Turnaların her yıl geri dönüşleri, jeolojik saatin tiktakıdır. Turnalar dönüp geldikleri yerlere alışılmamış bir ayrıcalık

katar. Sıradan yerlerin hep süregelen aleladeliği ortasında turna bataklığı, sonsuzluğa doğru yürüyüş yolunda kazanılmış ve sadece av tüfeğiyle değiştirilebilecek, paleontolojik imtiyazlarla donanmış bir asalete sahiptir. Bazı bataklıklarda hüküm süren hüzünlü hava belki de eskiden buraların turnalarla dolup taşıyor olmasındandır. Şimdi bu yerler tarihin sayfalarında boynu bükük ve başıboş bir halde duruyor.

Turnalardaki bu kadim özellik çağlar boyu avcılar ve kuşbilimciler tarafından sezinlenmiş olsa gerek. Böylesine bir av uğruna Büyük Roma İmparatoru Frederick, akdoğanlarını kullandı. Yine böylesine bir av uğruna Kubilay Han'ın şahinleri turnaların üzerine dalışlar yaptı. Marco Polo şöyle anlatır: "Kubilay Han'ın en büyük zevki akdoğan ve şahinlerle turna avlamaktır. Guyuan'da hanın büyük bir sarayı vardır. Bu saray, üzerinde çok sayıda turna görebileceğiniz hoş bir düzlük alanla çevrilmiştir. Han, turnalar kaçıp gitmesin diye oralara tahıl ektirir.

Kuşbilimci Bengt Berg, İsveç kırlarında daha çocuk yaşlarda turnaları görerek, hayatı boyunca onlar üstüne araştırma yapmıştır. Turnaları Afrika'ya kadar takip ederek onların Beyaz Nil nehrinde kışın konakladıkları yerleri keşfetmiştir. Onlarla ilk karşı karşıya gelişini Berg, şöyle anlatır: "O öyle bir manzaraydı ki, anka kuşunun Binbir Gece Masalları'ndaki uçuşunu bile geride bıraktı."[86]

* * *

Kuzeyden gelen koca buzul kütlesi, tepeleri ve vadileri eze eze ilerlerken buzulun maceraperest bir duvarı Baraboo Tepeleri'ni[87] tırmandı ve Wisconsin Nehri'nin ağzındaki geniş oluğa oturdu. Yükselen sular geriye çekilerek eyaletin yarısı boyunda, doğusunda buzdan kayalarla sınır çizen, dağlardan eriyip gelen sularla beslenen bir göl oluşturdu. Bu eski gölün kıyı şeridi halen

görülebilmektedir ve onun tabanı da işte bu yüce sulak alanın tabanını oluşturur.

Göl, yüzyıllar boyu yükselerek nihayet Baraboo bölgesinin doğusuna doğru genişleyip taştı, bu bölgede yeni bir nehir kanalı oluşturarak sularını buraya boşalttı. Gölden arta kalan lagünlere turnalar inmeye başladı; kış aylarının yenilgisinin müjdesini vere vere, bataklıklara yeniden can verecek diğer tüm canlıları sulak alana çağıra çağıra geldi turnalar. Bataklıkta yüzen sfagnum torfları alçak seviyedeki suları tıkayarak buraları doldurdu. Bataklık alanda ard arda sazlıklar, deri yapraklı çalılar, şimal çamları ve ladinler kök salarak ilerledi, oradaki suyu emerek turbaları oluşturdu. Lagünler yok olmasına oldu ama turnalar yok olmadı. Eskiden kalma su yollarının yerini alan yosunlu çayırlara turnalar dans etmek, çığlıklar atmak ve uzun boylu kızıl kahverengi yavrularını büyütmek için her bahar geri döndüler. Bunlara kuş yavrusu değil de *tay*[88] deniyor. Aslında bunun nedenine dair pek de bir fikrim yok. Çiğle kaplı bir haziran sabahı, kızıl çamura bulanmış baba turnaların ayaklarının dibinde coşku dolu danslarını bir izleyin... Nedenini kendiniz anlayabilirsiniz.

Günlerden bir gün geyik derisinden giysisiyle bir Fransız avcı kanosunu, büyük sulak alanda, boylu boyunca uzanan yosunlara batmış derelerden birine doğru sürdü. Turnalar, çamurdan kalelerinin işgal edilme çabasına edepsizce ve gürültülü bir kahkahayla yanıt verdi. Bir ya da iki yüzyıl sonra İngilizler üstü kapalı vagonlarla geldi. Bataklığın hemen yanındaki kerestelik alandaki ağaçları kesip mısır ve karabuğday ektiler. Onların amacı, Guyuan'ın Yüce Han'ının aksine, turnaları beslemek değildi. Fakat turnalar buzulların, imparatorların ya da önderlerin niyetini sorgulamaz ki. Turnalar tahılları yedikleri zaman, öfkeli bazı çiftçiler onların mısır tarlasını kullanabilme hakkını kabullenemedi. Turnalar da kalk borularını çalarak bataklığın karşısındaki başka bir tarlaya uçup gitti.

O zamanlar yoncalar yoktu ve tepelerdeki tarlalardan -özellikle de kurak geçen yıllarda- pek saman elde edilemiyordu. İşte böyle yıllardan birinde şimal çamlarını biri ateşe verdi. Yangın süratle büyüyerek Kanada çimlerine[89] kadar yayıldı ve kurumuş ağaçların yok olmasıyla buralar saman çayırına dönüştü. Bu olaydan sonra, her ağustosta samanları kesmek için birileri gelmeye başladı. Kışın turnalar güneye gittikten sonra, yük arabalarını donmuş sulak alanlardan geçirip samanları tepelerdeki tarlalarına taşıdılar. Her yıl ateş ve baltalarla sulak alanları yağmaladılar ve yirmi yıl gibi kısa bir süre içerisinde saman çayırları bütün bölgeyi kapladı.

Her ağustosta harmancılar şarkılar söyleyerek, içki içerek ve koşum hayvanlarını kırbaçlayarak kamp kurmaya geldiklerinde, turnalar yavrularını toparlayıp daha da uzaklara çekildi. Harmancılar turnalara 'kırmızı şeytanlar' diye isim takınışlardı zira o mevsimde doğal gri tüyleri çamura bulanıp kızıl bir renk alıyordu. Samanlar biçildikten ve sulak alanlar tekrar turnalara kaldıktan sonra dönüp, Kanada'dan göçüp gelen ekim sürülerini bu alana çağırıyorlardı. Hep birlikte turnalar yeni biçilmiş koçanları tarıyor, kışın buzlanmalar göç vaktinin geldiğini haber verene kadar, mısır tarlalarından beslenip duruyorlardı.

Bu çayır günleri sulak alan sakinlerinin Pastoral çağıydı. İnsanlar ve hayvanlar, bitkiler ve toprak, hep birlikte karşılıklı anlayışla ve her bireyin faydasına olacak şekilde yaşıyorlardı. Bu sulak alanlar saman üretmeye, çayır tavukları, geyikler ve misk fareleri, dahası turna müziği ve yaban mersinleri için yaşam alanı sunmaya sonsuza kadar devam edebilirdi.

Ancak, buraların yeni derebeyleri bunu anlayamadı. Onların ortaklık anlayışında toprak, bitkiler ya da kuşlar yoktu. Böylesi dengeli bir ekonominin getireceği kâr belli ki onlara yetmemişti. Onlar tarlalarının sadece sulak alanları çevreleyen yerlerde

değil, aynı zamanda içinde de bulunmasını istediler. Kanallar açça açça yeni toprakları kullanıma açma furyası yavaş yavaş her yere yayıldı. Sulak alanlar sıra sıra drenaj kanallarıyla bölündü, araları yeni tarlalar ve çiftliklerle bezendi.

Ama mahsulden yeterince verim alınamadığı gibi ürünleri kırağı vurmaya başlamıştı... Yüksek maliyetli drenaj kanalları da borçlara yenilerini ekliyordu. Zamanla çiftçiler o bölgeyi terk etti. Turba yatakları kuruyup, büzüşüp yer yer yanmaya başladı. Ta buzul çağlarından çıkıp gelen güneş enerjisi buruk dumanıyla bütün bölgeyi sarıp sarmaladı. Hiç kimse bu ziyana sesini yükseltmedi, insanlar kötü kokuya sadece burunlarını tıkadı. Turbalarda için için süren yangınları kurak yaz mevsiminin ardından gelen kar yağışları bile dindiremedi. Tarlalar çayırlar delik deşik yanıklar içinde kaldı, arazilerdeki derin yara izleri eski gölün yüzyıllardır turbalarla kaplı kumluk alanlarına kadar ulaştı. Sıra sıra yabani otlar bir iki sene sonra titrek kavak çalılıklarına dönüşmek üzere küllerin arasından fışkırmaya başladı. Turnalar artık zor durumdaydı... Yanmadan kalabilmiş kalıntı çayırlarda sayıları gün geçtikçe azalıyordu. Toprağın yeni sahiplerinin gücünü anlatan şarkı, turnalar için bir ağıttan öte gidemiyordu. Kalkınmanın yüce önderlerinin turnalardan haberi bile yoktu... Turnalar onların umurunda değildi. Bir canlı türünün mühendisler için ne önemi olabilirdi ki? Kurutulmamış bir bataklığın neresi iyi olabilirdi ki onlar için?

On ya da yirmi yıl boyunca mahsul gittikçe verimsizleşmiş, yangınlar çoğalmış, ağaçlık alanlar genişlemiş ve turnaların sayısı yıldan yıla azalmıştı. Görünüşe bakılırsa, sadece kurutulan alanların yeniden sularla kaplanması turbaların yanmasının önüne geçebiliyordu. Bu süreçte, drenaj kanallarını kapatan yaban mersini üreticileri birkaç noktada su taşkını oluşturarak iyi mahsul alabilmişti. Hariçten gazel okuyan politikacılar

kenarda köşede kalan topraklardan, fazla üretimden, işşizliği ortadan kaldırma projelerinden ve doğal kaynakları korumaktan yana atıp tuttu; ekonomistler ve planlamacılar bataklığı görmeye geldi; arazi ölçen memurlar, teknisyenler ve Sivil Koruma Birliği'nden[90] gelenler ise bir iş yapıyormuş gibi ortalıkta dolaştı. Bu sefer de kurutulan arazileri tekrar suyla doldurma furyası başladı. Devlet, bölgedeki toprakları satın aldı, çiftçileri başka yerlere yerleştirdi ve drenaj kanallarını kapattı. Yavaş yavaş kuruyan turbalar yeniden sularla ıslanıyor. Yangınların oluşturduğu o çukur alanlar tekrar göletlere dönüşüyor. Çayırdaki yangınlar halen devam ediyor ama bu yangınlar artık ıslanmış toprağı yakamıyor.

Sivil Koruma Birliği kampları ortadan kalktıktan sonra yaşananlar, turnalar için iyi haberdi ancak yanan alanların içinden önü alınamaz bir şekilde büyüyüp etrafı saran küçük çalılıklar ile devletin doğa koruma adına açtığı labirent şeklindeki yeni yolların turnalar için iyi olduğu pek söylenemezdi. Yeni yollar açmak ülke topraklarının gerçekte neye ihtiyacı olduğunu düşünmekten çok daha kolaydır. Nasıl ki imparatorluğun peşinde koşanlara göre kurutulmamış bir bataklığın hiçbir değeri yoksa, sözde doğa korumacılar için de içinden yol geçmeyen bir bataklık o kadar değersizdir. Issız yerler -ki buralar Sivil Koruma Birlikleri'nin hâlâ güzellikler bahşetmedikleri yegâne doğal kaynaklardır- şimdiye kadar sadece kuş bilimciler ve turnalar tarafından değerli görüldü.

Bu yüzden tarih denen şey, ister bir bataklığın isterse bir pazar yerinin tarihi olsun, her zaman çelişkiyle son bulur. Bu bataklıkların en değerli özelliği yabanıl oluşlarıdır ve turnalar da o yabanıllığın vücut bulmuş şeklidir. Ancak tüm bu yabanıl alanları koruma çalışmaları aslında kendi kendini baltalayan bir uğraştır; çünkü bizler bir şeyleri bağrımıza basmak için o şeyleri görebilmeli ve sevmeliyiz. Ancak tam da dikkatle bakıp

sevmeye başladığımızda yabanıl alanlardan geriye bağrımıza basacak pek bir şey kalmamıştır.

*   *   *

Bir gün, belki de kendimize nimetler sağladığımız bu süreçte, belki de içinde bulunduğumuz bu jeolojik zamanda, son turna da elveda diyerek büyük bataklıktan gökyüzüne daireler çizerek havalanacak. Yüksekteki bulutların arasında av borularının sesi, gözlerden ırak bir köpek sürüsünün ulumaları, küçük zillerin çıngırtısı yankılanacak ve sonra da samanyolundaki çok uzak çayırlardan birinde duyulabilecek olası bir sesin dışında, bir daha hiç bozulmayacak bir sessizlik her yeri kaplayacak.

Kum Yöreleri

Her mesleğin kendine özgü bir terimler sürüsü vardır; o mesleği icra edenler dilediklerince koşturabilecekleri bir çayıra ihtiyaç duyar. Örneğin marjinallik, gerileme ve kurumsal katılık gibi karalamalar için ekonomistlere açık bir alan gerekir. İşte her yere uzanan bu Kum Yöreleri'nde,[91] bu sitemkâr ekonomik terimler kârlı uygulama alanları, rahatça at koşturulacak otlaklar bulur ve atsineği misali iğneleyici eleştirilere bağışıklık kazanır.

Toprak uzmanları da, benzer şekilde, Kum Yöreleri olmasa zor bir hayat sürerdi. Aksi takdirde onların podzol ve gley toprakları ile oksijeni kullanmayan canlıları nerelerde yaşam bulabilirdi ki?

Toplum planlamacıları son yıllarda Kum Yörelerini kısmen farklı ama bir bakıma da benzer bir amaçla kullanmıştır. Kumlu bölgeler, bölgeye ait tapu-kadastro haritalarında epeyce geniş, solgun renkli ve boş alanlardır. Haritada her bir nokta, on adet mesken, beş adet bayanlara hizmet tesisi, bir millik asfalt yol ya da mezbahalarda bir pay demektir. Böylesi haritaların her yeri aynı biçimde beneklenseydi çok sıradan görünürdü.

Kısacası Kum Yöreleri yoksuldur.

Ancak 1930'lara gelindiğinde, Sivil Koruma Birlikleri[92] kırk atlı misali Big Flats'de[93] dört nala koşarken ve bu kumlu arazilerdeki çiftçileri başka bir yere yerleşmeye teşvik ederken, bu cahil halk hiçbir yere gitmek istemedi. Federal arazi bankasının onlara vadettiği %3'lük teşvik bile etkili olamadı. Bunun nedenini merak etmeye başladım... Sonuç olarak da kendime bu bölgede bir kum çiftlik satın aldım.

Bazen haziran aylarında, her bir lupinin[94] üzerinde kâra dönüşmemiş çiğ taneleri gördüğümde bu kumlu toprakların yoksul olduğuna pek inanasım gelmez. Para getiren çiftliklerde, üzerlerinde parıldayacak çiy taneleri şöyle dursun, lupinler yetişmez bile. Eğer yetişebiliyor olsalardı çiğ taneleriyle bezenmiş şafak vaktini hemen hiç görmeyen tohum kontrol memuru, hiç şüphe yok onların biçilmesinde ısrar ederdi. Acaba ekonomistler baharda büyüyen lupinler hakkında bilgiye sahip midirler?

Belki de Kum Yörelerinden ayrılmak istemeyen çiftçilerin, orada kalma tercihlerinde geçmişe dayanan köklü nedenleri vardı. Her nisanda rüzgâr çiçekleri her bir çakıllı bayırda açtığında bunu hatırlarım. Rüzgâr çiçekleri pek bir şey söylemez ancak seçimlerinin yıllar öncesinde o çakılları taşıyan buzullara dayandığını düşünüyorum. Nisan güneşinde rüzgâr çiçeklerine bir dirsek boyu alanı yalnızca tepelerin çakıllı sırtları verebilir. Kara, doluya ve kuru ayaza karşı, yalnız başlarına çiçek açma ayrıcalığı için direnirler.

Bu dünyada zenginlikten ziyade geniş alan talep eden başka bitkiler de bulunur. Bunlardan biri de küçük kum otlarıdır. Lupinler en yoksul tepeleri mavi renge bürümeden kum otları oralara beyaz kurdeleli bir başlık bırakır. Kum otları iyi bir çiftlikte yaşamayı düpedüz reddeder... Çakıl taşı bahçesi ve begonyalarla donatılmış çok iyi çiftliklerde bile göremezsiniz onları.

Daha sonra küçük, minicik, incecik nevruz otları gelir. O kadar mavidirler ki ayağınızın dibine gelene kadar onları göremezsiniz. Bir nevruz otunu rüzgârın yığdığı kumların üstü hariç kim görmüş ki?

Ve son olarak, yanında nevruz otlarının bile çok sayıda ve upuzun kaldığı Kaya çiçeği vardır. Kaya çiçeği hakkında bilgi sahibi olan bir ekonomistle daha hiç karşılaşmadım. Ancak ben kendim bir ekonomist olsaydım, ekonomi üzerine uzun uzun bütün düşüncelerimi Kaya çiçeği burnumun dibinde olacak şekilde kumun üzerine yüzükoyun yatarak yapardım.

Yalnızca Kum Yörelerine ait kuşlar vardır. Bunun sebeplerini bazen kolayca bazen de zorlukla tahmin ederiz. Kil renkli serçe[95] hep buralarda görülür, bunun sebebi çok açıktır. Bu serçeler buraların kumuna âşık banks çamlarıyla büyülenmiştir. Kanada turnaları ise buraların sükûnetine âşıktır çünkü bu tenhalığı artık başka hiçbir yerde bulamıyorlar. Peki, çulluklar niye kumlu bölgelerde yuva yapar? Onların bu tercihlerinin altında neyle beslendikleri gibi sıradan bir sebep yatmıyor zira yedikleri yersolucanları daha iyi topraklarda daha bol miktarda bulunur. Yıllar süren incelemelerim sonunda sanırım şimdi sebebini biliyorum. Erkek çulluk, gök dansına bir piint[96] sesi ile başlangıç yaptığında tıpkı yüksek topuklu ayakkabı giymiş bir bayan gibidir: üzeri sımsıkı yeşilliklerle kaplı topraklarda onun bu dansını kim görebilir ki? Oysa Kum Yörelerinin en zayıf otlak ve çayırlarının en yoksul kumlu yollarında, en azından daha nisan ayında, mantar hariç hiç yeşillik örtüsü olmaz. Buralarda rastladığımız bitki türleri yosun, Kaya Çiçeği, soğanlı suteresi, kuzukulağı ve kediayağıdır ki, onlar da kısa bacaklı kuşların dansına pek mani olmaz. Buralarda erkek çulluk tüm izleyicileri önünde, ona hiçbir şey ayak bağı olmadan özgürce çalım satıp kırıtabilir. İşte günün yalnızca bir saati, yılın bir ayı ve belki de her iki cinsiyetten yalnızca biri için önemli, ekonomik yaşam

koşullarıyla da tamamen alakasız bu ufak durum, çullukların evlerinin neresi olacağına dair tercihlerini belirler.

Ekonomistler çullukları anlama zahmetine hâlâ kalkışmadı.

Odise

Paleozoik dönemin denizleri karaları kapladığından beri X, akıp giden zamanı kalkerlerin çıkıntılı yüzeylerine yazmıştı. Bir kayanın içine hapsedilmiş bir atom için zaman geçmek bilmez.

Bir palamut meşesi ağacının kökü, bulduğu bir yarıktan içeri burnunu sokup orada bulduğu ne varsa emmeye başladığında işte o an geldi çattı. Kaya bir yüzyıl içinde çürüdü ve X, yukarıya, yaşayan varlıkların dünyasına doğru çekildi. Bir yıl içinde çabucak önce bir çiçek çıkardı, o da meşe palamuduna dönüştü, o da bir geyiği şişmanlattı, o da bir Kızılderiliyi besledi.

X, Kızılderilinin kemiklerindeki yatağından yeniden kovalamaca ve kaçışa, ziyafet ve açlığa, umut ve korkuya doğru yol aldı. O bunları, her atomu sonsuza dek kuvvetle çeken ufak kimyasal itiş kakışlarda değişimler olarak hissetti. Kızılderililer çayırlık bölgeleri terkettiğinde, X yeraltında ufalanıp çürüdü ki yeniden toprağın kan damarlarında ikinci bir seyahate başlayabilsin.

Bu kez onu emip yukarı çeken ve bir yaprakta misafir eden, kır ayrığının ince köklerinden biriydi; yaprak yeşil dalgaları andıran haziran çayırlarında yüzerek güneş ışığını toplama görevine iştirak etmişti. Bu yaprağa da sıradışı bir görev yüklenmişti: Bir uzun kuyruklu düdükçünün yumurtalarına gölge düşürmek. Süzülerek uçan, kendinden geçmiş düdükçün, mükemmel bir şey üzerine övgüler yağdırdı. Övgüler belki yumurtalara, belki gölgelere, belki de çayırda uzanan pembe nakil çiçeğinin pusunaydı.

Harekete geçen uzun kuyruklu düdükçünler Arjantin'e doğru kanat çırpmaya başladığında bütün kır ayrıkları yeni uzun püskülleriyle onları uğurladı. İlk kazlar kuzeyden geldiğinde ve

bütün kır ayrıkları şarap kırmızısına büründüğünde tedbirli bir geyik faresi, X'in içinde olduğu yaprağı kesti ve onu, pastırma yazından kalma bir parçacık sıcağı ayazdan saklamak istercesine yeraltındaki yuvasına gömdü. Ama bir tilki, farenin bunu yapmasını engelledi, küfler ve mantarlar onun yuvasını dağıttı ve X özgür bir şekilde tekrar toprağa kavuştu.

Bir sonraki sefer X, bir sarkaçotuna, bir bufaloya, bir bufalo tezeğine sonra da tekrar toprağa girdi. Daha sonra da bir telgraf çiçeğine, bir tavşana ve bir baykuşa. Oradan da ince bir çimen[97] demetine.

Olağan şekilde yürüyen her şeyin bir sonu vardır. X'in sonunu getiren ise çayır bitkilerini duman, gaz ve küle çeviren bir çayır yangınıydı. Fosfor ve potas atomları külde kaldı ama nitrojen atomlarını rüzgâr savurmuştu. İşte bu noktada, eğer bütün olan biteni biri izleyebilseydi biyotik dramın vaktinden önce sona ereceğini tahmin edebilirdi; çünkü nitrojeni tüketen yangınlar yüzünden toprak bitkilerini kaybedip etrafa dağılıp gidebilirdi.

Ama çayır bir taşla iki kuş vuruyordu. Alevler çayırın çimlerini zayıflatırken orada bulunan baklagil türü, otları kalınlaştırdı: kır yoncası, Japon tırfılı, yaban baklası, burçak, yalancı çivit, su yoncası ve Baptisya... Her biri ince köklerindeki yumrularında kendi bakterilerini taşıyordu. Her bir yumru havadaki azotu önce bitkinin içine, oradan da toprağa veriyordu. Böylece çayır bankası baklagillerden, yangına ödediğinden daha fazla azot depoluyordu. En mütevazı geyik faresi bile çayırın bereketli olduğunu bilir; çayırın neden bereketli olduğu ise çağlar boyu nadiren sorulmuş bir sorudur.

Biyotaya yaptığı her bir seyahat arasında X toprakta kaldı, yağan yağmurlarla santim santim bayırlardan aşağılara taşındı. Canlı bitkiler atomları hapsederek, ölü bitkilerse onları çürümüş dokularında saklayarak bu sürüklenişi geciktiriyordu.

Hayvanlar bitkileri yiyip onları ara ara bayır yukarı ya da bayır aşağı taşıyordu; nereye taşıdıkları beslendikleri yerden yukarıda mı yoksa aşağıda mı öldüklerine veya dışkı bıraktıklarına bağlıydı. Hiçbir hayvan öldüğü yerin rakımının ölme şeklinden daha önemli olduğunun farkında değildi. Nitekim bir tilki çayırda bir tarla sincabı yakaladı ve X'i bir kayanın yamacındaki yuvasına taşıdı, bir kel kartal da onu yere serdi. Ölümün eşiğindeki tilki, tilkiler krallığında sonunun geldiğini hissetmişti ancak bir atomun yolculuğundaki yeni başlangıcı sezememişti.

Sonunda bir Kızılderili kel kartalın tüylerini miras aldı ve bu tüyleri Kızılderililere ayrı bir ilgisi olduğuna inandığı üç tanrıçanın[98] gönlünü almak için kullandı. Kızılderili, onların yerçekimine karşı zar atmakla meşgul olabileceklerini hiç mi hiç anlamamıştı; fareler ve insanların, toprağın ve şarkıların, atomların denize ulaşmasını geciktirmenin sadece bazı yolları olabileceğinin farkında değildi.

Günlerden bir gün X, nehir kenarındaki bir doğu kavağının içinde yatarken bir kunduz onu yedi... Biliniz ki kunduz hep öldüğü yere göre daha yükseklerde beslenir. Kunduz, keskin bir don sırasında, yaşadığı gölet buz tutunca açlıktan öldü. X leşle birlikte, baharda yağmur selleriyle her saatte bir asırdan daha çok irtifa kaybederek sürüklendi. En sonunda kendini durgun suların bataklık kollarından birinin balçığında buldu. Burada bir kerevite, bir rakuna ve sonra da onu nehir kıyısındaki bir höyükte son uykusuna yatıran bir Kızılderiliye yem oldu. Bir bahar günü nehrin dönemeci kıyıda bir oyuk açtı, bir toprak kümesini deldi; X su altında geçirdiği kısa bir haftadan sonra, eski tutsaklığına yani denize yerleşti.

Bir atom, kocaman biyotada öylesine özgürdür ki, özgürlüğün ne olduğunu bile bilmez; denize geri dönmüş atomlar ise bunu unutup gitmiştir. Denize kaptırdığımız her bir atom için çayır, dağılıp bozulan kayalardan bir başka atom çekip çıkarır.

Tek kesin gerçek, çayır canlılarının yaşamın iliğini daha kuvvetle emmeleri, hızlı yaşamaları ve sık sık ölmeleridir ki kayıplar kazançları aşmasın.

*   *   *

Bu çatlakların arasına burunlarını sokmak köklerin doğasında vardır. Y'nin ona babalık eden kayalıktan serbest kalması oralara yeni bir hayvanın gelip kendi kurallarını ve düzen anlayışını yerleştirmek için çayırı etkilemeye başladığı zamana rastlamıştı. Bir sığır sürüsü çayır çimlerini ters yüz etti ve böylece Y, buğday adı verilen bu yeni otlar vasıtasıyla her yıl baş döndürücü geziler yapmaya başladı.

Eskiden kalma bu çayırlar, barındırdığı bitki ve hayvanların çeşitliliği sayesinde canlı kalıyordu. Bu türlerin her biri yararlıydı çünkü aralarındaki toplu işbirliği ve rekabet çayırın sürekliliğini sağlıyordu. Fakat buğday çiftçisi sınıflandırma yapmaya bayılan biriydi, ona göre sadece buğday ve sığırlar yararlıydı. İşe yaramaz güvercinlerin, buğdaylar üzerine bir bulut gibi çöktüğünü gördü ve hemen gökyüzünü onlardan temizledi. Sonra bir de baktı ki tahtakuruları çalıp çırpmaya başlamış... Buna sinirlendi çünkü bu faydasız şeyler o kadar küçüktü ki, onları nasıl yok edecekti... Aşırı buğday ekimi yapılmış bereketli toprakların aşağılara doğru aşınıp gittiğini göremedi çünkü buralar sicim gibi yağan yağınurlara karşı korunmasız kalmıştı. Toprakların sürüklenmesi ve tahtakuruları buğday tarımını sona erdirdiğinde Y ve onun gibiler çoktan su havzasının en aşağılarına ulaşmıştı.

Buğday imparatorluğu çöktüğünde yeni yerleşimci, eski çayırların kitabından bir yaprak kopardı; yerleşimci artık tüm üretkenliğini hayvancılığa vermişti. Hayvanlarını azot dolu yoncalarla çoğaltıp bereketli arazisinin alt bölgelerini de derinlere kök salan mısır ekimine ayırdı.

Fakat yoncasını ve toprağın akıp gitmesini önleyecek diğer tüm yeni silahlarını, sadece var olan tarlalarını korumak için değil, sömüreceği yeni tarlalar için de kullandı çünkü onların da korunması gerekiyordu.

Neticede, yoncalara rağmen bereketli kara topraklar giderek seyreldi. Erozyon mühendisleri bereketli toprakları tutmak için barajlar ve teraslar inşa etti. Ordu mühendisleri setler ve bentler inşa ederek bu toprakların nehir tarafından sürüklenmesini engelledi. Nehirler toprağı sürüklemedi, ne var ki yatakları doldu taştı ve nehrin olağan seyri kısılıp kaldı. İşte bu yüzden mühendisler, devasa kunduz göletleri gibi havuzlar inşa etti ve Y de bunlardan birinin içine iniverdi. Böylece Y'nin kayalardan nehre olan yolculuğu kısa bir yüzyıl içinde tamamlanmış oldu.

Havuza vardığında Y'nin ilk işi su bitkileri, balıklar ve su kuşları arasında birkaç tur atmak oldu. Ancak mühendisler barajların yanı sıra su kanalları da inşa eder ve bilirsiniz buralardan tüm uzak tepelerin ve denizin ganimetleri iner gelir. Bir zamanlar, göçten dönen uzun kuyruklu düdükçünleri selamlasınlar diye rüzgâr çiçeklerini serpilten atomlar, şimdi yağlı balçığın içinde hareketsiz, afallamış bir şekilde tutsak.

Kökler hâlâ kayaların aralarına burunlarını sokup duruyor. Yağmurlar hâlâ tarlaları ıslatıyor. Geyik fareleri hâlâ pastırma yazından kalan yadigârları saklıyor. Güvercinleri topluca yok eden yaşlı beyler hâlâ kanat çırpan sürülerin şanlı hikâyelerini anlatıyor. Beyaz siyah renkli bufalolar[99] kırmızı renkli ağıllara bir girip bir çıkarak seyyah atomlara bedava gezilerin fırsatını sunuyor.

Güvercine Anıt*

Yok olup gitmiş bir türü yad etmek için ona bir anıt diktik. Bu anıt bizim kederimizi simgeliyor. Kederliyiz çünkü bir daha hiç kimse martta baharı selamlamak için gökyüzünü bir uçtan bir uca katedip Wisconsin'in tüm ağaçlıklarından ve tüm çayırlarından yenik düşmüş kış aylarını kovalayan galip kuş sürülerinin geçişini göremeyecek.

Bu yolcu güvercinleri gençlik yıllarından hatırlayan insanlar hâlâ hayatta. Gençlik yıllarında onların rüzgârıyla sarsılmış ağaçlar da hâlâ hayatta. Ancak bundan on yıl sonra onları sadece en yaşlı meşeler hatırlayacak ve yıllar sonra da onları derelerden tepelerden başka bilen kalmayacak.

Yolcu güvercinler kitaplarda ve müzelerde yer almasına her zaman yer alacak fakat onlar insanın bütün güç anlarına, bütün keyifli anlarına duyarsız, cansız kuklalardan ve resimlerden ibaret olacak. Kitap güvercinleri, bulutları yarıp gelip bir geyiği gezindiği yerlerden kaçıramaz ki, ya da upuzun ağaçlarla dolu ormanları kanatlarıyla alkış tufanına boğamaz ki... Kitap güvercinleri Minesota'nın yeni biçilmiş buğday tarlalarında kahvaltısını yapamaz, Kanada'nın böğürtlenleriyle akşam yemeğini yiyemez ki... Onlar mevsimlerin dürtüsünü bilemez; güneşin öpücüklerini, rüzgârın ve havanın kamçısını hissedemez ki... Onlar sonsuza kadar var olurlar ama hiç mi hiç yaşamadan.

Atalarımızın yiyip içtikleri, evleri, giyim kuşamları bize göre daha iyi değildi. Yaşamlarını iyileştirmek için gösterdikleri çaba bizi güvercinlerden mahrum bıraktı. Şu anda üzgün olmamızın sebebi belki de bu değiş tokuştan kazançlı çıktığımızdan emin olmayışımızdır. Endüstrinin nimetleri bize güvercinlerin

---

* Wyalusing State Park-Wisconsin'de bulunan Yolcu Güvercin anıtı, Wisconsin Society for Ornithology tarafindan dikilmiştir. Anıtın tahsis ediliş tarihi 11 Mayıs 1947'dir.

sağladığından daha çok konfor sağlıyor ama acaba bunlar baharın ihtişamına bir şey katıyor mu?

Darwin'in türlerin kökenine dair ilk işareti vermesinin üzerinden bir yüzyıl geçti. Şimdi bizler, bizden önceki nesiller kervanının hiç bilmediği bir şeyi biliyoruz: İnsan, upuzun evrim serüveninde diğer canlılarla hep birlikte yolculuk yapan bir yolcudur. Bu yeni bilgi bugüne kadar bize, diğer canlılarla bir akrabalık hissi vermiş olmalıydı; yaşamaya ve yaşatmaya dair bir istek vermiş olmalıydı; biyotik teşebbüsün büyüklüğü ve sürekliliği üzerine bir merak hissi uyandırmış olmalıydı.

Her şeyin ötesinde de bizler, Darwin'den bu yana geçen yüzyılda, bu macera gemisinin şu anda kaptanı olsak da, o geminin serüvenlerinin tek gayesinin biz olmadığımızı ve bu anlamda önceki varsayımlarımızın karanlıkta ıslık çalma gerekliliğinden kaynaklandığını öğrenmiş olmalıydık.

Bütün bunlar bize malum olmuş olmalıydı, diyorum. Ama korkarım ki bu henüz çoğu kişiye malum olmadı.

Bir türün bir diğer türün ölümüne yas tutması günümüzde yeni yeni başlıyor. Son mamutu katleden ilk insan türü Cro-Magnon sadece yiyeceği biftekleri, son yolcu güvercini vuran avcı sadece göstereceği mahareti düşünüyordu. Son deniz kuşunu[100] vuran denizciyse aslında hiçbir şey düşünmüyordu. Ama yolcu güvercinlerimizi yitiren bizler kaybımız için yas tutuyoruz. Bu, güvercinlerin değil de bizim cenazemiz olsaydı onlar bizim için pek yas tutmazdı. Bay DuPont'un naylon çoraplarında ya da Bay Vannevar Bush'un bombalarında değil,[101] işte bu gerçeğin altında bizim hayvanlara karşı üstünlük duygumuzun nesnel ispatı yatıyor.

* * *

Bir gökdoğan misali, sarp kayalığa tünemiş bu anıt, yıllar boyu geniş vadiyi seyredip duracak. Nice mart ayında kazların gelip

geçişini izlerken, tundrada daha temiz, daha serin ve daha yalnız suların olduğunu ırmağa anlatacak. Anıt, nice nisanda, erguvanların gelip gidişini ve nice mayısta meşelerin filizlenişini izleyecek. Gezinip duran orman ördekleri ıhlamur ağaçlarının kovuklu dallarını eşeleyip duracak; altın rengi çalı bülbülleri ırmaktaki söğütlerden altın rengi polenler dökecek. Büyük ak balıkçıllar ağustos aylarında bu bataklıklarda kurum kurum kurulacak. Uzun kuyruklu düdükçünler eylül aylarının semalarından ıslık çalıp duracak. Cevizler[102] ekim aylarının yapraklarına düşecek ve kasım aylarının ağaçlıklarına gürültüyle dolular yağacak. Ne var ki buralarda hiç güvercin uçmayacak; çünkü kayaya bronzdan oyulmuş bu uçamayan kuş hariç birtek güvercin bile kalmadı ki... Olsa olsa buradan geçen turistler anıtın üstündeki yazıtı okuyacak ama bu yazıt onların hayallerini coşturamayacak.

Ekonomiyi baş tacı etmiş edepli kişilerin bize söylediğine göre, yolcu güvercinlerin yasını tutmak yalnızca bir nostaljiden ibaret. Derler ki eğer güvercin avcıları onları yok etmeseydi de çiftçiler tarlalarını korumak için sonunda bunu yapmaya mecbur kalacaktı.

Bu geçerliliği olan o garip doğrulardan biri aslında, fakat ileri sürdükleri gerekçelerle değil.

Yolcu güvercin âdeta biyolojik bir fırtınaydı. Dayanılmaz şiddetteki iki karşıt güç arasında çakan bir şimşekti o; bunlar toprağın nimeti ve havanın oksijeniydi. Her yıl bu tüylü fırtına, kıtanın altını üstüne getirerek ormanın ve çayırların yüklü meyvelerini tüketip yaşam yolculuğu sırasında onları bedeninde yakarak gürledi durdu. Herhangi bir zincirleme tepkideki gibi, yolcu güvercinler de muazzam sayılarında meydana gelecek bir azalmayı hiçbir şekilde kaldıramazdı. Güvercin avcıları onların sayılarını azalttığı ve yeni yerleşimciler onlara yiyecek sağlayan alanları baltalarıyla tarumar ettiği zaman, onların

alevi hiç cızırtı yapmadan ve bir tutam bile duman çıkarmadan sönüp gitti.

Günümüzde meşeler hâlâ gövdelerini göklere doğru azametle uzatıyor fakat tüylü şimşekler artık yaşamıyor. Solucanlar ve ekin kurtları biyolojik görevlerini yavaşça ve sessizce yerine getirmek zorundalar; hani o bir zamanlar semalardan gök gürlemelerini indiren biyolojik görevi.

Bizleri hayrete düşüren güvercinin yok olup gitmesi değil, Babbitt öncesi[103] devirlerde binlerce yıl boyunca hayatta kalabilmiş olmasıdır.

* * *

Güvercin yaşadığı toprakları sevdi; kümelenmiş üzüme ve parıldayan kayın ağacına duyduğu yoğun arzuyla, mesafelere ve mevsimlere duyduğu hoşnutsuzlukla yaşadı. Wisconsin'in ona bedava vermediği her şeyi o, ertesi gün Michigan'da ya da Labrador'da yahut Tennessee'de aradı ve buldu. Onun aşkı hâlihazırda var olan şeylereydi ve bunlar bir şekilde bir yerlerde bulunuyordu; onları bulmak için sadece özgür semalara ihtiyaç vardı, bir de güvercin rüzgâra karşı kanatlarını çırpmaya şevk duymalıydı.

Bir zamanlar *var olmuş olanı* sevmek denen şey günümüzde yeni yeni başlıyor. Birçok insan bundan bihaber... Güvercinlerin de tamamı bundan habersiz. Amerika'yı tarih olarak görmek, kaderi bir oluş olarak anlamak, ceviz ağacını çağların durgun akışında koklamak- tüm bunlar bizim için mümkün- ve bunları başarmak sadece özgür semalar ister ve bir de kanatlarımızı rüzgâra karşı çırpmak için şevk. Bay Bush'un bombalarında ya da Bay DuPont'un naylonlarında değil de, işte bunlarda bizim hayvanlara göre üstünlüğümüzün nesnel kanıtı yatıyor.

Flambeau

Daha önce coşkun akan nehirde kanoya hiç binmemiş insanlar -kanonun arkasında duran bir rehber eşliğinde binenler dahil- böyle bir yolculuğun değerinin yepyeni bir deneyim ve sağlıklı egzersiz olduğunu söylemeye kalkarlar. Flambaeu'da iki üniversiteli gençle karşılaşıncaya kadar ben de böyle sanıyordum.

Akşam yemeğinin bulaşıkları yıkandıktan sonra nehir kıyısında oturup bir erkek geyiğin uzaktaki kıyıda su bitkileri bulma umuduyla suya batıp çıkışını seyrettik. Çok geçmeden geyik kafasını kaldırdı, kulaklarını havaya dikti ve birden saklanmak için sekerek gitti.

Böylesine korkmasının nedeni dönemecin köşesinden çıkıp geldi: bir kanonun içinde iki delikanlı. Bizi gözetledikten sonra bir iki kelime etmek için yavaşça sokuldular.

"Saat kaç?" ilk soruları oldu. Kol saatlerinin durduğunu ve hayatlarında ilk defa yanlarında saatlerini ayarlayabilecekleri ne bir saat, ne paydos zili ne de bir radyo olduğunu söylediler. Son iki gündür "güneş vaktine" göre yaşıyor ve bundan büyük bir heyecan duyuyorlarmış. Onlara kimse yemek getirmemişti; yiyeceklerini ya nehirden bulmuşlardı ya da aç devam etmişlerdi yollarına. Nehrin bir sonraki süratli kısmında gizlenmiş bir kaya olduğuna dair hiç bir trafik polisi düdük çalıp onları uyarmamıştı. Çadır kurup kurmama hakkında doğru bir karar veremediklerinde onları kuru tutacak sıcak bir yuva bulamamışlardı. Hiçbir rehber onlara hangi kamp alanının gece boyu tatlı bir esinti sunacağını, hangisinin gece boyu sivrisineklerle eziyete dönüşeceğini söylememişti. Hangi odunun iyi yanıp hangisinin dumandan başka bir şey çıkarmayacağını söyleyen de olmamıştı.

Bizim maceracı delikanlılar nehirde yollarına tekrar koyulmadan önce öğrendik ki, bu seyahatlerinin sonunda gidip orduya katılacaklarmış. Şimdi *amaçlarını* anlamıştık. Bu yolculuk,

onların özgürlüğü ilk ve son tadışları olacaktı... Biri kampüs diğeri kışla, iki sıkıyönetimin arasında bir perde arası olacaktı bu onlar için. Yabanıl alanlarda yapacakları yolculuğun yalınlığı çok heyecan vericiydi ama bu, sadece onlar için yepyeni bir deneyim olduğu için değil, hata yapma özgürlüğüne sahip oldukları için güzeldi. Yabanıl alanlar onlara hayatlarında ilk defa yaptıkları zekice ve aptalca işlerin hem mükâfatını hem de cezasını tattırmıştı... Bunlar ormanda yaşayan her insanın her gün karşı karşıya kaldığı fakat medeniyetin binlerce güvenlik sağladığı davranışlardı. Bu delikanlılar, işte böyle düşündüğümüzde, 'kendi başlarınaydılar'.

Belki her genç insan, bu benzersiz özgürlüğün anlamını öğrenmek için, yabanıl alanlarda gezmeli...

Ben küçük bir çocukken babam arayıp bulduğumuz en gözde kamp yerlerini, balık avladığımız yerleri, gittiğimiz ağaçlıkları 'neredeyse Flambeau kadar güzel' diye anlatır dururdu. Bu efsanevi akarsuda kendi kanomla seyahat etmeye başladığımda bir nehir olarak beklentilerimi karşıladığını gördüm fakat yabanıllıkta son günlerini yaşıyordu. Yeni yeni küçük evler, mesire yerleri ve anayol köprüleri, uzayıp giden doğal alanları gittikçe daha küçülen parçalara ayırıyordu. Flambeau'dan aşağı seyahat etmek farklı farklı izlenimler arasında zihninizin kesintiye uğradığı bir deneyimdi. Yabanıl doğada olduğunuzun hayalini zihninizde kurar kurmaz bir sandal iskelesi gözünüze ilişiyordu ve ardından da kulübe sakinlerinin şakayıklarının[104] yanı sıra ilerliyordunuz.

Şakayıkları salimen geçtikten sonra nehir yatağından zıplayarak geçen bir erkek geyik yeniden yabanıllığın lezzetine varmamıza yardımcı oluyordu ve nehrin bir sonraki coşkun yeri bu lezzete ekleniyordu. Ama bu sefer de, aşağı taraflardaki bir göletin yanında, suni kütüklerden yapılmış bir kulübe karşımıza dikiliyordu... Yapay malzemeden çatısıyla, 'Bide-A-Wee'[105]

tabelasıyla ve öğleden sonralarının briç oyunu için rustik tarzda çardağıyla bize dik dik bakıyordu.

Paul Bunyan[106] gelecek nesilleri düşünemeyecek kadar meşgul bir adamdı, fakat gelecek nesiller eski kuzey ormanlarının neye benzediğini görsünler diye bir bölgenin muhafaza edilmesini isteseydi büyük olasılıkla Flambeau'yu seçerdi. Zira burada beyaz çam ağacının en iyisiyle akçaağaç, sarı huş ağacı ve Kanada çamının en iyisi aynı arazide hep birlikte yetişiyordu. Bu çamların ve kerestesi sert ağaçların zengin birlikteliği eskiden de nadirdi şimdi de. Kerestesi sert ağaçların bereketli toprağında yetişen Flambeau çamları o kadar kocaman, o kadar değerli ve kütükleri iyi sürükleyen bir akarsuya o kadar yakındı ki... Dev ağaç köklerinin çürümüş kısımlarından da anlaşılacağı gibi, erken bir vakitte kesilmişlerdi. Sadece kusurlu çamlar hayatta kalabilmişti ama bugün onlardan epeycesi ayakta ve Flambeau'nun ufuk çizgisinde, artık geçmişte kalan günleri yadeden yeşil anıtlar olarak dimdik duruyorlar.

Sert ağaçların tomrukçuluğu çok daha sonraları başladı. Esasen, son büyük sert ağaç şirketi, kereste taşıyan son demiryolunun 'çelik raylarını' on yıl önce 'söküp attı.' Günümüzde bu şirketten geriye kalan tek şey, o hayalet şehirde bir 'arsa ofisi' ve kelleşmiş toprakları umut dolu yerleşimcilere satıp duruyor. Böylelikle Amerikan tarihinde bir devir kapanmış oldu: Kesip yok ettikten sonra çekip gitme devri.

Tıpkı bir kır kurdunun terkedilmiş bir alanda didik didik leş araması gibi Flambeau'nun tomrukçuluk sonrası ekonomisi kendi geçmişinin artıklarıyla ayakta duruyor. 'Ucuzcu' hamur odunu kesimcileri, gözden kaçmış tek tük küçük Kanada çamlarını bulmak için kesim sonrası harabeye dönmüş alanları talan ediyor. Taşınır hızarları olan bir ekip, büyük miktarda kerestenin nehirden taşındığı zafer günlerinden kalma batmış tomrukları bulmak için nehir yatağını tırmıklarla tarıyor. Bu

çamura batmış ağaç cesetler eskiden yükleme yapılan kıyılara sıra sıra çıkartılıyor. Hepsi de mükemmel durumda, hatta bazıları çok değerli çünkü bugün artık kuzey koruluklarında böyle çamlar yok. Kesici aletler aksedir ağaçlarının bulunduğu bataklık alanları tarıyorlar, onları da geyikler adım adım izliyorlar ki düşürdükleri dalların üstündekileri soyup soğana çevirsinler. Herkes ve her şey işte bu artıklardan geçimini sağlıyor.

Tüm bu leşyiyicilik silsilesi öylesine güzel işler ki, modern yaşamı seven bir rençper ağaç kütüklerinden bir kulübe yapacağı zaman, Idaho veya Oregon'da arta kalan odunlardan yapılmış ve Wisconsin ağaçlıklarına vagonlarla taşınmış yapay kütükleri kullanır. Bu olayla karşılaştırıldığı zaman, Newcastle'a taşınan o meşhur kömürlerle inceden alay edilmesi hafif kalır.[107]

Yine de, ta Paul Bunyan'ın zamanından beri nehir, birkaç bölgede hâlâ değişmemiş olarak, öylece duruyor. Şafak vakti, motorlu kayıklar daha güne başlamadan, orada hâlâ nehrin sesini duyabilirsiniz. Yer yer ağaçları kesilmemiş bölgeler var... Şans eseri buralar hükümete ait. Üstelik, hâlâ hayatta kalabilmiş yaban hayata da rastlanıyor: Nehirde çizgili turna, levrek ve mersinbalıkları var; bataklık derelerde testere gagalı ördekler, esmer ördekler ve orman ördekleri üreyip duruyor; havada balık kartalları, kel kartallar ve kuzgunlar geziniyor. Her yerde geyik var hatta sayıları çok fazla... Ben sadece iki günde ortada dolaşan elli iki tane geyik saydım. Flambeau'nun üst yakasında hâlâ bir iki kurt gezinip duruyor ve burada ağaçsansarı gördüğünü iddia eden bir de avcı var, 1900 yılından beri Flambeau'dan hiç ağaçsansarı kürkü çıkmamasına rağmen.

Eyalet Doğa Koruma Müdürlüğü[108] 1943'te, Wisconsin'in gençlerinin yararlanması için, bu eskiden kalma yabanıl alanları temel alıp nehrin elli millik bir uzantısını doğal alana çevirmeye başladı. Bu doğal uzantı, eyalet orman bölgesinin içinde yer alıyor. Ancak nehir kenarlarında ormanlık alan olmayacak,

oralardan da mümkün olduğunca az yol geçecek. Yavaş yavaş ve sabırlı bir şekilde -bazen pahalıya mal olsa da- Doğa Koruma Müdürlüğü arazi satın alıyor, bu arazilerdeki kulübeleri ortadan kaldırıyor ve gereksiz yolları savuşturuyor... Yani diyebiliriz ki müdürlük, zamanı mümkün olduğunca eski orijinal yabanıllığa doğru geriye çeviriyor.

Paul Bunyan için en iyi kalitedeki beyaz çamların[109] yetişmesine olanak sağlayan Flambeau'nun kaliteli toprakları, benzer şekilde Rusk eyaletinde de, son yıllarda, mandıra endüstrisinin gelişmesine olanak sağladı. Bu mandıracılar, bölgesel enerji şirketleri tarafından teklif edilenden daha ucuz elektrik istedi... Böylece Kırsal Elektrik Kurumu (REA) kooperatifini[110] kurdular ve 1947'de, elektrik üretimi için bir güç barajı kurulmasını talep ettiler. Böylece baraj, inşa edildiğinde, kano yapılacak suların restorasyonu dahilindeki elli millik uzantının alt yakasını kırpacaktı.

Keskin ve şiddetli bir siyasi savaş başladı. Yasama Meclisi çiftçilerden gelen baskılara karşı duyarlıydı ancak yabanıl alanların değerinden bihaberdi... Meclis yalnızca Kırsal Elektrik Kurumu'nun barajını kabul etmekle kalmadı aynı zamanda Doğa Koruma Komisyonu'nu enerji bölgeleriyle ilgili gelecekteki tüm söz haklarından yoksun bıraktı. Öyle görünüyor ki, Flambeau'nun geriye kalan kano yapılabilecek yegâne suları ve eyaletin geriye kalan her bir vahşi nehir uzantısı gün gelecek enerji üretimine koşulacak.

Belki de torunlarımız, hayatlarında hiç vahşi nehir görmedikleri için, şarkı söyleyen sularda bir zamanlar kano yapıldığına hiç özlem duymayacaklar.

Illinois ve Iowa

Illinois Otobüs Yolculuğu

Bir çiftçiyle oğlu bahçelerindeki yaşlı bir doğu kavağını ağacın içine doğru testereleyip duruyor. Ağaç o kadar büyük ve yaşlı ki, kütüğü testerelerken tuttukları kısım sadece testerenin iki ucunda kalan otuz santimlik parçası.

Bu ağaç, bir zamanlar çayırlık denizinde bir cankurtarandı. Belki de George Rogers Clark[111] onun altında kamp yapmıştı; bufalolar gölgesinde öğlen uykusuna dalmış, bir taraftan da kuyruklarıyla sinekleri kovalamışlardı. Her bahar telaşlı güvercinler tünemişti üstüne... Bu ağaç Eyalet Üniversitesi'nin[112] en iyi tarih kütüphanesidir fakat yılda bir kez çiftçinin evinin pencere kafesini pamuk içinde bırakıyor. Bu bahsettiğim iki gerçeğin sadece ikincisi önem arz ediyor.

Eyalet Üniversitesi çiftçilere, Çin karaağaçlarının pencere kafeslerini pamukla tıkamadığını dolayısıyla onların doğu kavaklarına tercih edildiğini söyler. Üniversite ayrıca, vişne konserveleri, Bang hastalığı, kırma mısırlar ve çiftlik evini güzelleştirme üstüne ahkâm kesip durur. Üniversitenin çiftlikler hakkında bilmediği tek şey ise nereden geldikleridir. Görevi Illinois'yi soya fasulyeleri için güvenilir bir yer yapmaktır.

Şu anda, vaktiyle atlar ve faytonlar için açılmış yolda, saatte 60 mil hız yapan bir otobüste gidiyorum. Uzayıp giden beton yol, arazilerin çitleri neredeyse yol kenarlarına devrilecek hale gelinceye kadar genişlemiş de genişlemiş. Traşlanmış yol kenarları ve her an devrilecekmiş gibi duran çitlerin arasındaki dar çim şeritte, bir zamanların Illinois'sinden artakalanlar büyüyor: çayırlar...

Otobüste kimse bu kalıntı alanları görmüyor. Endişeli bir çiftçi -endişeli, çünkü gübrelere ödediği fatura gömlek cebinden fırlamış- lupinlere, japon tırfıllarına ya da Baptisyalara boş boş bakıp duruyor... Hani şu bir zamanlar çayır havasından çekip alıp kendi bereketli kara topraklarına nitrojen pompalayan bitkilere. Çiftçi bunları, içinde büyüdükleri zıpçıktı ayrıkotlarından ayırt edemiyor. Eğer ona neden onun mısırları yüz kile[113] ederken, çayırsız eyaletlerin mısırlarının sadece otuz kile ettiğini soracak olsam, muhtemelen Illinois toprakları daha iyi diye bir cevap verir. Eğer ona bu çitleri saran dimdik uzamış beyaz renkli, bezelyeye benzeyen çiçeklerin adını sorsam, bilmiyorum dercesine başını sallar. Onun gözünde sadece bir ot işte…

Sınırları çayır sedef otlarıyla[114] pırıl pırıl parlayan bir mezarlıktan geçiyoruz. Başka hiçbir yerde sedef otu kalmamış; köpek papatyaları ve eşek marulları modern manzara için gereken sarı temayı sağlıyorlar. Ve sedef otları sadece ölülerle sohbet ediyor.

Açık pencereden, kalbimi heyecanlandıran uzun kuyruklu düdükçünün ötüşünü duyuyorum. Onun ataları, bir zamanların uçsuz bucaksız ama şimdi unutulmuş çiçek bahçelerinde omuzlarına kadar batmış halde güçlükle yürüyen bufaloları takip etmişti. Bir erkek çocuk, kuşu gözetleyip babasına, bak su çulluğu diye işaret ediyor.

* * *

Yol levhasında, 'Yeşil Nehir Toprak Koruma Bölgesine giriyorsunuz'[115] yazıyor. Küçük harflerle kimlerin müşterek çalıştığı yazılmış üzerine... Fakat harfler hareket halindeki otobüsten okunamayacak kadar küçük. Bu liste, doğa korumada kimin kim olduğunu gösteren bir isim listesi olmalı.

Levha özenle boyanmış ve bir dere yatağındaki çayırda duruyor; çayır çimenleri o kadar kısa ki burada golf oynayabilirsiniz. Hemen yakınında eski, kuru bir dere yatağının zarif kavisi

var. Yeni dere yatağı, âdeta bir cetvelle çizilmiş gibi dümdüz açılmış... Vilayet mühendisi tarafından, akış hızlı olsun diye buradaki 'kavis' yok edilmiş. Arka tarafta görünen tepede, tesviye eğrili şerit ekim yapılmış; erozyon mühendisi tarafından, akışın hızını kesmek için buraya 'kavis' verilmiş. Suyun bu kadar nasihate aklı bayağı karışmış olmalı.

* * *

Bu çiftlikteki her şey bankaya gelecek paraların büyüsüne kaptırmış kendini. Çiftlik ve içindeki binalar gıcır gıcır boyalı, her yer çelik ve beton kaynıyor. Ahırın üstüne yazılmış bir tarih çiftliğin kurucularını yad ediyor. Çatı yıldırımsavarlarla dopdolu, rüzgârgülü yeni yaldızıyla gurur duyuyor. Domuzlarda bile muteber bir eda var.

Ağaçlık alandaki yaşlı meşelerin bir sorunu yok. Ortada ne bir çit, ne fundalık yer, ne ekilmemiş toprak, ne de beceriksiz bir çiftçilik görüntüsü var. Mısır tarlasında besili sığırlar var ama muhtemelen hiç bıldırcın yok. Çitler ensiz ve daracık çimen şeritleri üzerinde duruyor; her kim ki tarlasını dikenli tellere bu kadar yakın sürmüşse, 'İsraftan kaçın' diyor olmalı.

Derenin altındaki çayırlıkta, sellerle gelen çerçöp, çalılık yerlerde yığılmış. Dere kıyıları dımdızlak kalmış; Illinois toprakları parça parça koparak nehirden tarafa doğru ilerlemiş. Parça parça iri kanaryaotu kaplı bölgeler derenin taşıyamayıp attığı alüvyonlu yerlere işaret ediyor. Bütün bunların altından kim kalkacak? Bu ne zamana kadar sürecek?

* * *

Anayol mısır, yulaf ve yonca tarlaları boyunca gergin bir şerit gibi uzayıp gidiyor. Otobüs kilometreler boyu bereketli yolları işaretliyor, yolcular konuşuyor da konuşuyor. Ama ne hakkında? Sadece beyzbol, vergiler, damatlar, filmler, motorlu taşıtlar ve cenazeler hakkında... Süratle giden otobüsün camlarından

dışarı bakıp da akıp giden o muhteşem Illinois manzaraları hakkında asla konuşmuyorlar. Zaten Illinois'nin ne bir başlangıcı, ne tarihi, ne sığ, ne derin suları, ne de yaşam ve ölüm gelgitleri var. Onlar için Illinois sadece bilinmeyen limanlara yelken açtıkları bir denizden ibaret.

Çırpınan Kırmızı Bacaklar

İlk izlenimlerimi hatırlamaya çalıştığımda hep şunları merak ederim: Acaba büyümek denen şey, aslında küçülme süreci değil midir? Yetişkinlerin çocuklarda eksik olduğunu söyleyip durduğu şu deneyim denen şey, aslında temel öğelerin yaşamın her gün artan saçmalıklarıyla giderek seyrelmesi değil midir? En azından şundan eminim: Yaban hayatı ve onunla uğraşım hakkındaki ilk izlenimlerim biçim, renk ve atmosfer olarak çok canlı. Yarım yüzyıllık profesyonel yaban hayatı deneyimim bunu ne yok edebildi ne de ondan iyisini karşıma çıkardı.

Avcılığa can atan birçoklarına olduğu gibi, bana da genç yaşımda tek namlulu bir av tüfeği ve tavşan avlamak için izin verilmişti. Kışın bir cumartesi sabahı en sevdiğim tavşan arazisine giderken farkettim ki, buz ve karla kaplı göl, rüzgâr jeneratörünün kıyıdan sıcak su boşalttığı yerde 'hava deliği' oluşturmuştu. Bütün ördekler güneye gideli çok olmuştu. İşte o zaman kuşbilimle ilgili ilk hipotezimi oluşturdum: Bu bölgede eğer dişi veya erkek bir ördek kaldıysa eninde sonunda bu hava deliğine dalacaktı. Tavşanlara olan iştahımı az da olsa bastırdım, buz tutmuş çamurun içindeki su biberlerinin üstüne oturdum ve bekledim.

Tüm öğleden sonra bekledim... Her karga geçişinde, çalışan yel değirmeninin her romatizmal iniltisinde soğuğu daha da hissederek bekledim. Sonunda güneş batarken batıdan yalnız bir esmer ördek çıkıp geldi, havada şöyle bir daire bile çizmeden kanatlarını hazırladı ve aşağıya doğru hızla indi.

Atışımı hatırlayamıyorum. Hatırladığım tek şey, ilk vurduğum ördek pat diye buzlu kara düşüp tepinen kızıl bacaklarıyla karnı yukarıda öylece yatarken hissettiğim tarif edilemez duygularımdı.

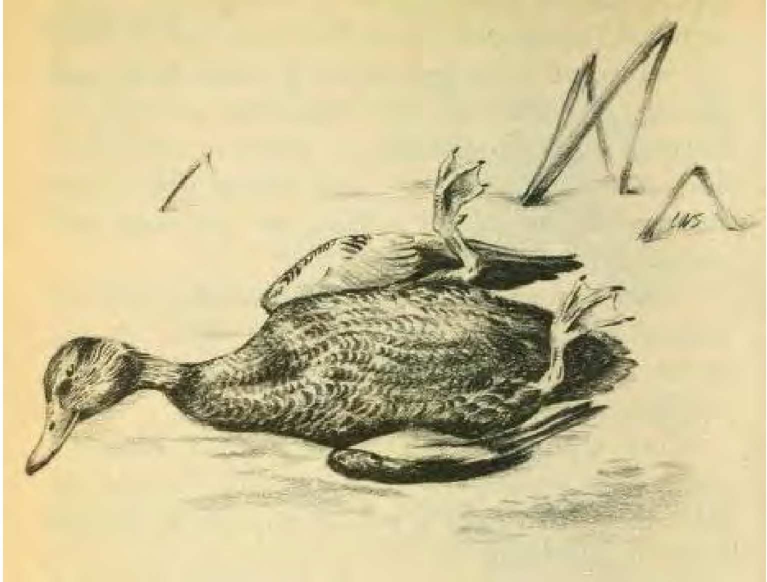
Babam bana av tüfeğini ilk verdiğinde bana bununla keklik avlayabileceğimi, fakat onları ağaçlarda vurmamamı söylemişti. Ona göre atış talimi yapmak için yeterince büyümüştüm.

Köpeğim keklikleri ağaca doğru sürmede iyiydi. Ağaçtaki kekliği kesin vurabilecekken bundan vazgeçip uçan çaresiz bir kekliğe ateş etmek benim etik yasalarda ilk deneyimim oldu. Şeytan dürtmesi, ağaçta duran bir kekliğin dürtmesiyle karşılaştırıldığında çok hafif kalırdı.

Keklik avlayamadan geçirdiğim ikinci mevsimin sonlarında bir gün, titrek kavak çalılıklarının arasında yürüyordum. Büyük bir keklik sol tarafımdan gürültüyle havalandı, kavakların üzerinden uçarak arkama geçti ve kararlı bir şekilde, sedir

ağaçlarının bulunduğu yakındaki bataklığa yöneldi. Bu bir keklik avcısının hayal ettiği cinsten dönerek yapılan atıştı, yağan tüyler ve altın rengi yapraklarla birlikte kuş, tepetaklak cansız yere yuvarlandı.

Bugün size kanadından vurduğum o ilk kekliğin yattığı yerin haritasını çizebilirim... Her bir kırmızı kuş üzümü kümesinin, her bir mavi renkli yıldızpatının süslediği o yosun tutmuş yerin haritasını. Sanırım kuş üzümlerine ve yıldızpatlarına şu an duyduğum büyük sevgi işte o günden kalma bir şey.

Arizona ve New Mexico

Zirve

Benim Arizona'ya ilk kez gidip yaşadığım zamanlar Beyaz Dağ[116] denen yer, at binicilerinin dünyasıydı âdeta. Dağ, birkaç ana güzergah dışında, yük arabaları için fazla engebeliydi. Arabalar işlemezdi burada. Bir yerden bir yere yürüyerek gitmenin de imkânı yoktu... Çok büyük bir yerdi burası; çobanlar bile at binerdi. Herhangi bir vasıta söz konusu olamayacağı için, 'Zirve' olarak bilinen, ve koca bir vilayet toprakları genişliğindeki yayla sadece atlılara kalırdı: Atlı kovboylara, atlı çobanlara, atlı orman memurlarına, atlı avcılara ve nereden gelip nereye gideceği belirsiz ve belli bir sınıfa ait olmayan atlı insanlara... Hani her zaman sınır bölgelerinde karşınıza çıkan kişiler... Ulaşım araçlarına bölgenin kendisinin karar verdiği bu farklı aristokrasiyi şimdiki neslin anlaması biraz zor.

Kuzey bölgelerine iki gün uzaklıktaki demiryolu kasabalarında böyle bir şey söz konusu değildi. Oralara yürüyerek, eşek sırtında, beygirle, at arabasıyla, yük vagonu, personel vagonu veya yataklı vagonla seyahat seçeneği vardı. Bu ulaşım seçeneklerinin her biri sosyal bir sınıfa karşılık geliyordu; kendine özgü bir şiveyle konuşan, kendine özgü giysiler giyen, kendi yöresel yemeklerini yiyen ve kendi mekânlarında ahkâm kesen kişilerdi bunlar. Onları ortak paydada buluşturan yegâne şey, hepsi bakkala borçlu olduğu halde hepsinin Arizona tozu ve Arizona güneşi denen müşterek servete sahip olmalarıydı.

Düzlüklerden ve yüksek ovalardan güneye, Beyaz Dağ'a doğru gidildikçe, kendilerine özgü ulaşım vasıtalarını kullanmaları imkânsızlaştıkça bu sosyal sınıflar birer birer yok oluyordu ve nihayet 'zirve'de atlılar dünyaya hükmetmeye başlıyordu.

Tabii ki Henry Ford'un devrimi bunların hepsini ortadan kaldırdı. Günümüzde uçaklar sayesinde sıradan insanlar göklere bile hâkim oluyor.

* * *

Kışın dağın tepesi atlılara bile geçit vermiyordu zira yağan karlar yükseklerdeki çayırlarda kalın bir tabaka halinde yığılıyor, yukarılara çıkılan patikaların bulunduğu dar vadiler silme karla doluyordu. Mayıs ayında her kanyon buz gibi taşkın akan sularla gümbürdüyordu ama hemen sonrasında, eğer atınızın yarım gün boyunca dizine kadar çamura batmış vaziyette tırmanmaya gücü yetiyorsa zirveye ulaşıyordunuz.

Dağın eteğindeki küçük köyde her bahar, yükseklerdeki tenhalara ilk akın eden atlı olmak için gizli bir rekabet sürer giderdi. Çoğumuz bunu denedik ama hiçbirimiz durup da bunun nedenini sorgulamadık. Söylentiler kulaktan kulağa yayılırdı. Birinci gelen bir çeşit "atlının ışık halesi" takıyordu başına. Çünkü o "yılın adamı" oluyordu.

Hikâye kitaplarında yazanların aksine, dağlara bahar öyle çabucak gelmezdi. Ilık havaların yerini sık sık şiddetli rüzgârlar alırdı, koyunlar ta dağa çıktıktan sonra bile... Kasvetli gri renge bürünmüş dağ çayırları bir yana, havanın daha da soğuk olduğu manzaralarla karşılaştım, orada burada sızlanıp duran koyunları, postları dolu ve karla kaplanmış yarı donmuş kuzuları gördüm. Neşeli fındıkkıran kuşları bile bu bahar fırtınalarına sırtlarını dönüp tahammül etmeye çalışırdı.

Kaç yaz günü varsa, dağların da ruhu yazın öyle çeşit çeşitti. En içi geçmiş atlı bile, atı da dahil olmak üzere, bu ruh hallerinin hepsini iliğine kadar hissetmiştir.

Güzel bir sabah dağlar, sizi taze çimenlerin ve çiçeklerin üzerinde yuvarlanmaya davet ederdi (sizin gibi çekingen olmayan atınız eğer dizgini sıkı tutamadıysanız işte aynen öyle yapmıştır). Her bir canlı varlık şarkı söyler, cıvıldar

CHARLES W.
SCHWARTZ

ve tomurcuklanırdı. Bunca ay fırtınalar yüzünden tarumar olmuş o ulu çamlar ve köknarlar güneşi yüce bir vakarla içlerine çekerdi. İfadesiz yüzlerine karşın çıkardıkları sesler ve kuyruklarıyla duygularını dışa vuran püskül kulaklı sincaplar, zaten bildiğiniz şeyi size bıkıp usanmadan söylerlerdi: Hayatınızda hiç böylesine nadir bir gün, böylesine dolu dolu bir yalnızlık yaşamamışsınızdır.

Hemen bir saat sonra, fırtınanın habercisi bulut kümeleri güneşi kapatabilirdi. O zamana kadarki cennetiniz de birazdan indirecek yıldırımların, yağmurların ve dolunun altında siner kalırdı. O kara kasvet, âdeta fitili ateşe verilmiş bir bomba gibi, havada asılı kalırdı. Atınız her yuvarlanan çakıl taşından, her çatırdayan daldan ürküverirdi. Yağmurluğunuzu çözüp çıkarmak için eyeri çevirdiğinizde irkilir, burnundan solur, sarsılırdı; sanki kıyamet fermanını siz açıp okuyacakmışsınız gibi. Ne zaman ki birinin gök gürültüsünden korkmadığını duysam içimden şöyle geçiririm: Demek ki temmuz ayında hiç Dağ'a çıkmamış.

Gök gürültüleri müthiş korkutucudur fakat daha da korkutucu olan şey, yıldırım kayalara çarpınca dumanlı kıvılcımlarla kulağınızın yanından vızıldayarak geçen ince kaya parçalarıdır. Çok daha korkutucu olan da yıldırımlar bir çamı darmaduman edince havada uçuşan küçük odun parçalarıdır. Bir keresinde hatırlıyorum da, 4,5 metre boyunda parıldayan beyaz bir parça tam ayağımın dibinde toprağa saplanmıştı ve orada öylece kalıp bir diyapazon gibi vınlamıştı.

Korkulardan kurtulmanın[117] başlıca yolu, yoksul yaşam olmalı.

* * *

Dağın tepesi geniş bir çayırlıktı ve bir ucundan bir ucuna gezinti yapmak yarım gününüzü alırdı. Sakın bu çayırlığı zihninizde etrafı çamlarla çevrili büyük bir çim amfi tiyatro gibi resmetmeyin. Çayırlığın kıyıları, her biri birbirinden farklı sayısız

girinti, oyuntu, burun, kiriş, boynuz ve parklarla kıvrılıp tırtıklanmıştı. Hiçkimse bunların hepsini birden bilemezdi ama günlük gezintilerde karşınıza şans eseri yeni bir tanesi çıkıverirdi. 'Yeni' diyorum çünkü çiçeklerle bezeli bu oyuntulardan birine giren insan şöyle bir duyguya kapılırdı: Eğer daha önce buralara birisi ayak bastıysa ister istemez ya bir şarkı söylemiştir ya da bir şiir yazmıştır.

Böylesine inanılmaz bir manzarayı keşfetmiş olmanın yarattığı duygu, dağlardaki kamp alanlarında bulunan titrek kavakların dayanıklı kabuklarına kazılmış yazılara aslında bir açıklama getirmektedir... Bu gördükleriniz, kabuklara kazılmış baş harflerinin, o günün tarihinin ya da sığır damgalarının silsilesidir. Bu işaretlerde, herhangi bir günde, *Homo texanus*'un tarihini ve kültürünü okuyabilirsiniz. Bunları antropolojinin sıkıcı terimleriyle değil de, baş harflerinden tanıyıverdiğiniz o fikir babalarından birinin kişisel kariyeri olarak okuyabilirsiniz. Yaptığı at ticaretiyle seni hezimete uğrattığı oğlundan ya da bir zamanlar dans ettiğin kızından tanıyıverirsiniz onu. İşte tam şuracıkta, 1890'larda kazdığı, nişanını değil de adının sadece baş harflerini görüyoruz. Kuşkusuz dağlara tek başına, seyyah bir sığırtmaç olarak ilk geldiği zaman kazmıştı bunu. Sonra da on yılın ardından baş harflerine ek olarak bir de nişanını kazımış. Aradan geçen zamanda o artık 'tam donanımlı' muteber bir vatandaş olup çıkmış... Elde ettikleri de azla yetinerek, biriktirerek ve belki de biraz marifetle oluvermiş. Sonra da, daha birkaç yıl önce kazılmış olan kızının baş harfleriyle karşılaşıyorsunuz: Hanımefendinin kalbini kazanmakla birlikte bunca malın mülkün de varisi olmak isteyen abayı yakmış bir genç tarafından kazılmış bu.

Yaşlı adam artık hayatta değildi. Hayatının son yıllarında ona heyecan veren tek şey banka hesabı ve sürülerine, büyükbaş hayvanlarına dair tuttuğu çeteleydi. Titrek kavak onun da gençken dağlardaki baharın ihtişamını hissettiğini ortaya çıkardı.

Dağın tarihi sadece titrek kavağın kabuğunda değil dağdaki yerleşim yerlerinin isimlerinde de yazılıydı. Hayvancılık yapılan yerleşim yerlerinin isimleri müstehcen, nükteli, alaycı veya duygulu olabilir ama bunlar nadiren banaldir. Genelde bu isimler yeni gelenleri meraka düşürecek derecede ince anlamlar taşır ve bunların bütünü yerel folkloru oluşturan hikâyeler ağını oluşturur.

Örneğin 'Kemikli Bahçe' diye bir yer vardı... Çan çiçeklerinin uzun zaman önce ölmüş ineklerin yarı gömülü kafataslari ve dağılmış omurgaları üzerinden kemerler çizdiği harikulade bir çayırlık alandı bu. 1880'lerde Texas'ın ılıman vadilerinden buraya yeni gelen ahmak bir sığır çobanı, dağdaki yaz mevsiminin cazibesine aldanıp sürüsünü dağdaki kuru otlarla kışlatmaya kalkışmıştı. Kasım ayının fırtınaları baş gösterince de atıyla bata çıka kaçmışlardı oradan, ama inekler arkada kalmıştı.

Bir de 'Mavi Campbell' diye bir yer vardı... Eskiden bir sığır çobanının gelin getirdiği, Mavi Nehir'in kaynak yerlerinden biriydi burası. Kayalardan, ağaçlardan fenalık geçiren kadının burnunda bir piyano tüttü. Beklendiği üzere hemen bir piyano, hem de Campbell marka bir piyano getirtildi. Bölgede piyanoyu taşıyacak yalnızca tek bir katır ve katırın üzerine böyle bir yükü dengelemek gibi insanüstü bir işin üstesinden gelebilecek tek bir balyacı vardı. Sonuçta piyano saadet getirmedi ve kadın oradan kaçıp gitti. Bu hikâye bana anlatıldığında çiftlik kulübesi çoktan kütükleri sarkmış bir harabe yığınıydı.

Bir başka yer de 'Frijole Cienega'dır.[118] Çam ağaçlarıyla etrafı duvar gibi örülmüş bataklık bir çayır araziydi burası... Bir vakitler yolcuların gece kamp yapmak için kullandığı küçük bir ahşap kulübe vardı orada. Yazılı olmayan örf ve âdetlere göre, böyle bir mülk sahibinin, gitmeden önce geride un, domuz iç yağı ve fasulye bırakması gerekiyordu; oradan geçerken

konaklayanların da hâlihazırda stokta bulunanlara takviye yapması bekleniyordu. Fakat bir keresinde talihsiz bir yolcu fırtınaya yakalanmış ve bir hafta boyunca kulübede mahsur kalmıştı. Ne var ki bulduğu tek şey fasulyeydi. Misafirperverlikte böylesi bir ihlal de, bir yerleşim yerinin adı olarak tarihe kaydedilmek için yeterince önemli sayılmıştı.

Son olarak da 'Cennet Çiftliği' diye bir yer vardı... Haritadan bakıldığında yavan bir yere benziyordu fakat zorlu bir yolculuğun ardından oraya varıldığında tamamen farklı durumla karşılaşıyordunuz. Burası yüksek bir tepenin en uzak tarafında, varlığını gizli saklı sürdürüyordu, cennet olmaya layık her yer gibi. Buranın yemyeşil çayırlarından aşağı doğru bol alabalıklı bir akarsu kıvrıla kıvrıla akardı. Bu çayıra bir aylığına bırakılan bir at o kadar şişmanlardı ki, yağmur suyu sırtında birikinti oluştururdu. Cennet Çiftliği'ni ilk ziyaretimden sonra kendi kendime şöyle dedim: Zaten buraya başka ne isim konabilirdi ki?

* * *

Birkaç kere fırsat çıkmasına rağmen Beyaz Dağ'a bir daha hiç gitmedim. Turistlerin, yolların, bıçkıhanelerin ve tomruk taşıyan raylı yolların oraları ne hale getirdiğini görmesem daha iyi olacak. Şimdi duyuyorum da, ilk kez 'zirve'ye çıktığımda henüz doğmamış olan gençler oranın ne kadar muhteşem bir yer olduğundan bahsedip duruyorlar. Bu sözlere katılıyorum ama bir türlü dile getiremediğim bir kuşkuyla.

Bir Dağ Gibi Düşünmek[119]

Bağırdan yükselen derin bir haykırış, bir kanyon duvarından öteki kanyon duvarına yankılanarak dağın eteklerine doğru kayıyor ve gecenin karanlığına karışıyor. Bu duyduğunuz, vahşi ve isyânkar bir kederin, nefretin dünyanın tüm güçlüklerine karşı patlayışıdır.

Yaşayan her canlı -belki bir o kadar da cansız- bu çağrıya kulak verir. Bu haykırış geyik için kendisinin avlanabileceğine bir uyarı; çam ağacı için geceyarısı yaşanacak boğuşmalar ve karın üzerine dökülen kan; kır kurdu için kurttan artık kalan geyik etinin vaadi; sığırtmaç için bankaya borçlanma tehlikesi; avcı içinse kurt dişinin kurşuna meydan okumasıdır. Fakat bu apaçık ve ani umutlarla korkuların altında sadece dağın kendisinin bildiği çok daha derin bir anlam yatar. Yalnızca bir dağ, bir kurdun ulumasını tarafsızca dinleyecek kadar uzun yaşamıştır.

Bu gizli anlamı çözümleyemeyenler yine de onun varlığından haberdardır çünkü bu, kurtlar ülkesinin her yerinde hissedilir; üstelik bölgeyi diğer tüm bölgelerden ayırır. Bu gizli anlam, geceleri kurtların sesini duyan ve gündüzleri izlerini süren herkesin tüylerini ürpertir. Görünürde kurt olmasa bile, yüzlerce ufak tefek olayın altında bu anlam saklıdır: Yük beygirinin geceyarısı kişnemesinde, yuvarlanan kayaların takırtısında, kaçan bir geyiğin sıçrayışlarında ve ladin ağaçlarının altına düşen gölgelerde hissedersiniz onu. Sadece eğitilemez bir acemi, kurtların varlığını yokluğunu hissetmeyi başaramaz ya da dağların kurtlar hakkında gizli bir fikre sahip olduğu gerçeğini anlayamaz.

Benim bu durum üzerine kanaatim, bir kurdu ölürken gördüğüm günden beri sürüyor. Eteklerinde çalkantılı bir nehrin dirsek yaparak aktığı, yüksek bir çevrekayanın üzerinde öğle yemeğimizi yiyorduk. Bir şey görmüştük. Bunun bir dişi geyik olduğunu düşündük. O şiddetli akıntının sığ yerinden geçiyordu ve göğsü köpükler içindeydi. Kıyıdan bize doğru tırmanıp kuyruğunu silkelediğinde yanıldığımızı fark ettik: Bu bir kurttu. Yarım düzine kurt daha -ki görünüşe bakılırsa bunlar büyümüş kurt yavrularıydı- söğütlerin arasından aniden çıktı ve hepsi kuyruklarını sallayarak, birbirlerini oyundan ısırarak bize hoşgeldin der gibi bir araya toplandılar. Derken kelimenin

tam manasıyla bir kurt yığını bizim kanyon duvarının dibindeki düzlüğün ortasında acıyla kıvranıp tarumar oluverdi.

O günlerde bir kurdu öldürmemek diye bir şey düşünülemezdi. Birkaç saniye içinde kurt sürüsüne kurşun yağdırmaya başladık. Bunu nişan almaksızın heyecanla yapıyorduk çünkü sarp bir tepeden aşağı doğru atışın nasıl hedefleneceği her zaman kafa karıştırır. Tüfeklerimiz boşaldığında anne kurt yerdeydi ve bir kurt yavrusu geçit vermez kaygan kayalara doğru bacağını sürüklüyordu.

Kurdun yanına vaktinde yetiştik ve gözlerinde keskin bir yeşil alevin sönmekte olduğunu gördük. İşte o zaman anladım -ve o günden beri iyi biliyorum ki- o gözlerde bana alışılmadık gelen bir şey vardı. Sadece onun ve dağın bildiği bir şey... O zamanlar gençtim ve hep tetiği çekme arzusuyla doluydum; daha az kurdun daha fazla geyik anlamına geleceğini düşünüyordum, hiç kurdun kalmaması da avcılara bir cennet demekti. Ama o yeşil alevin söndüğünü görünce anladım ki ne kurt ne de dağ bu düşünceden yanaydı.

* * *

İşte o zamandan beri, birçok eyaletin birbiri ardısıra kurtların kökünü nasıl kuruttuğuna şahit oldum. Kısa süre önce kurtları yok edilmiş birçok dağın çehresini seyrettim ve dağların güneye bakan yüzlerindeki yamaçların yeni geyik patikalarıyla kırışıp kaldığını gördüm. Geyiklerin yiyebileceği her bir çalının ve taze sürgünlerin önce cansızlaştığını sonra yok olup gittiğini izledim. Yiyebildikleri her ağacın yapraklarının bir atın semeri yüksekliğine kadar yok edildiğini gördüm. Böyle bir dağ, sanki biri Tanrı'nın eline yeni bir budama makası vermiş de onu diğer tüm işlerden menetmiş gibi bir hal alır. En sonunda artan sayıları yüzünden aç kalıp ölen geyik sürülerinin kemikleri, kurumuş adaçayı bitkileriyle birlikte ağarır ya da yükseklerde sıralanmış ardıç ağaçlarının altında ufalanır durur.

Şimdi öyle sanıyorum ki, nasıl bir geyik sürüsü kurtların karşısında ecel terleri döküyorsa dağ da geyiklerin karşısında aynı ecel terlerini döküyor. Ve belki de daha anlamlı bir sebepten dolayı... Zira kurtlar tarafından alaşağı edilen bir erkek geyiğin yerini iki üç yıl içinde yenileri alıyorsa, birçok geyik tarafından alaşağı edilen bir bölgenin yenilenmesi yıllar boyu mümkün olmayabilir.

Aynı durum inekler için de geçerli. Merasını kurtlardan temizleyen çoban, yaşam alanına sığsınlar diye sürüyü azaltmakla yükümlü olan kurdun görevini üstlendiğini fark edemez. Yani bir dağ gibi düşünmeyi öğrenememiştir. İşte tam da bu yüzden kurak arazilerimiz ve geleceğimizi alıp götürüp denizlere boşalttığımız nehirlerimiz var.

Hepimiz güvenlik, refah, konfor, uzun ömür ve sakin bir hayat derdindeyiz. Bunlara sahip olmak için geyik, çevik bacaklarıyla; çoban, tuzak ve zehirle; devlet adamı, kalemiyle; birçoğumuz da makinelerle, oylarımızla ve paramızla savaşıyoruz. Fakat bunların hepsi bizleri aynı sonuca götürüyor: günümüzde barışa.[120] Bunda başarıya ulaşıldı tabii ve bu belki de tarafsız düşüncenin bir gerekliliği. Ancak fazla emniyetli davranmak uzun vadede tehlikeli olabiliyor. Belki de Thoreau'nun, 'Dünyanın

kurtuluşu yabanıllıkta yatar'[121] özdeyişinin arkasındaki anlam budur. Belki de, dağların uzun zamandır bildiği ama insanların bihaber olduğu, bir kurdun ulumasındaki gizli anlam budur.

Escudilla

Arizona'da hayat, ayağınızın altında çayırotları,[122] yukarıda gökyüzü ve ufuk çizgisinde de Escudilla ile çevrelenmişti.

Dağın kuzeyine doğru bal rengi ovalardan geçerdiniz. Nereye bakarsanız bakın her an Escudilla gözünüze çarpardı.

Doğuya doğru, ağaçlarla kaplı platoların karmaşasında dolaşırdınız. Her küçük ormanlık arazinin, bol güneşiyle, ardıç ağaçlarının kokusuyla ve alakargaların gevezelikleriyle samimi, kendine özgü bir dünyası vardı. Ama yüksekteki bir tepeye çıkınca, birden bire uçsuz bucaksız enginlikte bir benek oluverirdiniz. Bu enginliğin kıyısında da Escudilla uzanırdı.

Güneye doğru, Mavi Nehir'in girift kanyonları uzanırdı. Buralar ak kuyruklu geyikler, yabani hindiler ve daha da yabani sığırlarla dopdoluydu. Ufuk çizgisinin üzerinden size el sallayan arsız bir erkek geyiği gözünüzden kaçırdığınızda ve merakınızı gidermek için aşağıdaki manzaraya baktığınızda uzaktaki masmavi dağı, Escudilla'yı görürdünüz.

Batıya doğru, Apache Milli Ormanı'nın ötesinde dalga dalga yükselen ağaçları görürdünüz. Ağaçların arasından geçerken planlar yapıp araziyi hayalimizde muntazam parçalara ayırarak bu upuzun çamları olası kereste yığınlarına çevirirdik; defterimize de bu hayalî yığınların notunu alırdık. Notları tutan gezgin, nefes nefese kanyona çıktığında not defterindeki sembollerin uzaklığı ile terli parmakları, akasya dikenleri, geyik sineği sokmaları ve paylayan sincapların yakınlığı arasında garip bir uyumsuzluk sezerdi. Ancak bir sonraki tepede, yeşil çamlar denizinin üzerinden esen soğuk rüzgâr bütün şüphelerini uçurup götürürdü. Uzaktaki kıyıda Escudilla uzanırdı.

Dağ sadece işimizi ve eğlencemizi sınırlamakla kalmıyor iyi bir akşam yemeği bulma girişimlerimizi bile engelliyordu. Kış akşamlarında sık sık nehir düzlüklerinde bir yeşilbaş ördeği pusuya düşürmeye çalışırdık. Uyanık sürüler pembemsi batıda, çelik mavisi kuzeyde dönüp dolaşıp sonra da Escudilla'nın mürekkep karasının içine doğru kaybolup giderlerdi. Eğer kanatlanıp geri gelseler kalın tavamızda pişecek şişman bir erkek ördeğimiz olurdu. Eğer görünmezlerse domuz pastırması ve fasulyeye talim ederdik.

Aslında ufuk çizgisinde Escudilla'yı göremediğiniz sadece tek bir yer vardı, o da Escudilla'nın kendi tepesiydi. İşte orada dağı göremezdiniz ama dağı hissedebilirdiniz. Bunun nedeni, büyük ayıydı.[123]

İhtiyar Kocaayak, bir soyguncu barondu[124] ve Escudilla da onun şatosuydu. Her bahar ılık rüzgârlar karları eritmeye başladığında, bizim boz ayı kayalardaki kış uykusu ininden sürünerek çıkar ve dağdan aşağıya inerken bir ineğin kafasını parçalardı. Karnını doyurduktan sonra sarp kayalıklarına geri döner ve orada dağ sıçanı, yabani tavşan, böğürtlen ve köklerle beslenerek sakin bir yaz geçirirdi.

Bir keresinde onun avladığı hayvanlardan birini görmüştüm. İneğin kafatası ve boynu, sanki bir yük katarıyla kafa kafaya çarpışmış gibi, lapa haline gelmişti.

Aslında yaşlı ayıyı hiç kimse görmemişti ama çamurlu bahar aylarında sarp kayalıkların dibinde onun akıl almaz izlerini görebilirdiniz. Bunları görmek en külyutmaz sığırtmaçları bile ayının varlığının bilinciyle doldururdu. Atlarıyla nereye doğru giderlerse gitsinler dağı görürlerdi ve dağı görmek onlara hep ayıyı hatırlatırdı. Kamp ateşinin etrafındaki sohbetlerde de hep biftek, *bailes*[125] ve ayının sözü edilirdi. Kocaayak yılda sadece bir ineğin ve birkaç kilometrekare işe yaramaz kayalık arazinin hak sahibi olarak görüyordu kendini ama onun kişiliği tüm bölgeye nam salmıştı.

O günler, bu ineği bol yöreye, ilk kez kalkınmanın geldiği günlerdi. Kalkınmanın da çeşit çeşit temsilcileri vardı.

Bunlardan biri, ilk kez kıtalararası gezen bir otomobil sürücüsüydü. Sığırtmaçlar, yolları terbiye eden bu kişiyi anlamışlardı, o da aynen herhangi bir vahşi at terbiyecisi gibi havalı havalı konuşup duruyordu.

Bir diğer kişi, söylediklerini anlamasalar da dinleyip süzdükleri siyah kadifeler içindeki tatlı hanımefendiydi... Boston aksanıyla, onları kadının seçme ve seçilme hakkıyla ilgili aydınlatmaya gelmişti.

Ardıç ağaçlarına teller yerleştirip kasabayla anında mesajlaşmayı sağlayan telefon teknisyenine de hayretler içinde bakmışlardı. Yaşlı bir adam, bu kablonun kendisine bir parça domuz pastırması getirip getiremeyeceğini sormuştu.

Bir bahar günü, kalkınmacılar bir başka temsilci daha gönderdi... Kendisi hükümete çalışan bir avcıydı ve hükümet hesabına katledeceği ejderhaların peşine düşmüştü... Denebilir ki o işçi tulumu kılığında bir nevi Aziz George'du. Katledilmesi gereken herhangi bir zararlı hayvan olup olmadığını sordu. Evet, büyük ayı vardı.

Avcı katırını yükleyip Escudilla'ya doğru yola koyuldu.

Bir ay içinde adam geri döndü... Katırı, taşıdığı ağır postun altında sendeleyip duruyordu. Kasabada, içinde postun kurutulabileceği büyüklükte sadece bir tane ahır vardı. Avcı, kapanla yakalamayı, zehirlemeyi ve bildiği bütün hileleri denemişti ama hiçbiri işe yaramamıştı. Daha sonra içinden sadece ayının geçebileceği dar bir geçite sicimli bir tüfek düzeneği kurup beklemişti. Kalan son boz ayı sicimin üzerine yürüyünce kendi kendini vurmuştu.

Aylardan hazirandı. Post çok kötü kokuyordu, yamalıydı ve hiçbir değeri yoktu. Son bozayının soyunu yad edecek bir anıt olarak geriye güzel bir post kalmalıydı ve onu bu hakkından

mahrum etmek ona bir hakaret olmuştu. Boz ayının geride bıraktığı tek şey, Ulusal Müze'de bir kafatası ve bilim adamları arasında kafatasının Latincedeki adının ne olduğuna dair bir tartışmaydı.

İşte bizler tam da bu gibi şeyler üzerinde düşünüp taşınmaya başladıktan sonra, şu kalkınma denen meselenin kurallarını kimin koyduğunu merak etmeye başladık.

* * *

En başından beri zaman, Escudilla'nın bazalta benzeyen hantal yapısını savurarak, bekleterek, toparlayarak aşındırıyordu. Zaman, emektar dağın üzerinde üç şey meydana getirmişti: ulu bir görünüş, ufak tefek hayvanlardan ve bitkilerden oluşan bir topluluk ve bir de boz ayı.

Boz ayıyı öldüren hükûmet avcısı Escudilla'yı inekler için güvenli bir yere dönüştürdüğünü biliyordu. Fakat sabah yıldızlarının topyekûn şarkı söyledikleri zamanlardan bu yana ayakta duran bu devasa, anıtsal yapının çan kulesini itip devirdiğini bilmiyordu.

Avcıyı buralara gönderen büro şefi, evrimin yapısını güya iyi bilen bir biyologdu; ne var ki çan kulelerinin de inekler kadar önemli olabileceği ona hiç malum olmamıştı. Ne inek diyarının yirmi yıl içinde bir turist cennetine döneceğini öngörebilmişti ne de ayılara bifteğe olduğundan daha fazla ihtiyaç duyulacağını...

Bu bölgede ayıları tamamen yok edelim diyen meclis üyeleri -ki, bunun için ödenek ayrılmasını kabul etmişlerdi- buralara ilk gelen öncülerin soyundandı. Üyeler, öncülerin üstün erdemlerine övgüler yağdırmaya yağdırıyordu ancak sınır bölgeleri böyle kalmasın diye de ellerinden geleni yapıyordu.

Ayının yok edilmesine boyun eğen biz ormancılar, o bölgede bir çiftlik sahibi tanıyorduk... Toprağı sürerken üzerinde Coronado kaptanlarından birinin isminin yazılı olduğu bir hançer bulmuştu. Altın hırsları ve din meselesi yüzünden yok yere Kızılderilileri öldüren İspanyolları sert bir dille eleştirmiştik o vakitler. Oysa bizler de, aklımızın ucuna dahi gelmemiş olsa bile, haklı sandığımız bir istilanın kaptanlarıydık.

Escudilla hâlâ tüm ihtişamıyla ufukta yükseliyor ama onu gördüğünüzde aklınıza bir ayı gelmiyor artık. O şimdi sadece bir dağdan ibaret.

Chihuahua ve Sonora

Guacamaja

Güzellik bilimi, doğa bilimlerinin ta karanlık çağlardan kalmış bir dalıdır. En iyi fizikçiler dahi onun denklemlerini henüz çözemedi. Örneğin herkes bilir ki, kuzey ormanlarındaki sonbahar manzarası şu üçünün toplamıdır: oradaki topraklar, rengi kırmızıya dönmüş akağaçlar ve yakalı orman tavukları.

Geleneksel bilimin penceresinden bakıldığında orman tavuğu, üç dönümün kütlesinin veya enerjisinin sadece milyonda birini temsil etmektedir. Ama orman tavuğunu bu manzaradan çekip çıkarırsanız geriye hiçbir şey kalmaz. İnsanı hareketlendiren muazzam bir çekim gücü kaybolur.

Kaybın tamamiyle bakanın gözünde olduğunu söylemek kolay ama bunu kabul edecek ciddi bir ekolog var mı? Bu kişi iyi bilir ki önemi çağdaş bilimin terimleriyle açıklanamayacak derecede büyük bir ekolojik ölüm meydana gelmiştir. Bir filozof,[126] bu ölçülemeyen özü, maddesel şeylerin *numenonu* olarak adlandırmıştır. Bu, *fenomene* taban tabana zıttır, zira fenomenler düşünülüp tahmin edilebilir; bu en uzaktaki yıldızın savrulması ve dönemeçleri bile olsa.

Orman tavuğu kuzey ormanlarının, mavi alakarga ceviz koruluklarının, Kanada alakargası yosunlu bataklıkların, Meksika çamı[127] da ardıç ağacı bayırlarının numenonudur. Kuşbilimle ilgili metinlerde bu gerçekler yazmaz. Her ne kadar sezgileri kuvvetli bilimadamları için bilindik şeylerse de, sanırım bunlar bilimin ilgi alanına daha yeni yeni giriyor. Her ne olursa olsun, şu anda ben Sierra Madre'nin numenonunun keşfedildiğini kayıt altına alıyorum: Kalın gagalı papağan.

Kalın gagalı papağan sadece bir keşif, çünkü çok az kimse onun uğrak yerlerini ziyaret etmiştir. Oralara gidildiğinde de yalnızca körler ve sağırlar onun dağ hayatındaki ve manzarasındaki rolünü algılamakta başarısız olur. Aslında cıvıldaşan kuş sürüleri çevrekayalardaki tüneklerini bırakıp şafak vaktinin semalarında bir çeşit sabah talimi yapmaya başladıklarında daha kahvaltınızı bitirmemişsinizdir. Sürüler, turna filoları gibi dönüşler yapıp helezonlar çizerken yüksek sesle -sizin de merak ettiğiniz- soruyu tartışırlar. Bu soru, kanyonların üzerinden usulca yaklaşan yeni günün, öncekilerden daha mavi veya daha altın sarısı olup olmadığıdır. Konu üzerine oy kullanıp berabere

kaldıktan sonra sürüler, ayrı gruplar halinde yüksek tepelere çekilip kahvaltılarını ederler: üstelik bu tam bir ziyafettir.[128] Ve seni henüz görmediler.

Fakat kısa bir süre sonra kanyondan dışarıya dik yokuşu çıkmaya başladığınızda tahminen bir mil ötedeki keskin gözlü bir papağan, oflaya puflaya yoldan tırmanan bu garip yaratığı fark eder. Oysa ona göre buralardan yalnızca geyik, aslan, ayı veya hindinin geçiş izni bulunmaktadır. İşte o anda papağan kahvaltısını unutuverir. Bağırışlarla, feryatlarla birlikte tüm çete kanatlanıp sana doğru uçmaya başlar. Onlar tepende daireler çizerken, keşke bir papağan sözlüğüm olsaydı diye hevesle içinden geçirirsin. Benden istedikleri, benim gibi lanet birinin buralara ne diye geldiği mi acaba? Veya bir kuşlar ticaret odasından bekleneceği gibi, diğer tüm zaman ve yerlerle kıyaslandığında onların kasabasının, havasının, yurttaşlarının ve görkemli geleceklerinin değerini bilip bilmediğimden mi emin olmak istiyorlar? Bu iki durumdan biri veya ikisi birden doğru olabilir. Ve o zaman, yol inşa edildiğinde acaba ne olacak sorusu aklınızda hüzünle şimşek gibi çakar... Bu gürültülü karşılama komitesi, av tüfeğini takınıp gelmiş turistleri ilk defa karşıladığında acaba ne olacak diye düşünürsünüz.

Çok geçmeden anlarsınız ki, Sierra sabahının olağan hoşluklarına bir ıslıkla bile yanıt veremeyecek kadar duygusuz ve kendini ifade etmekten yoksun birisiniz. Ve üstelik ormanda henüz açılmamış daha o kadar çok çam kozalağı var ki! O zaman hadi kahvaltımızı bitirelim! Bu defa çevrekayanın dibindeki bir ağaca yerleşip, size gizlice en uca gelip aşağı bakma fırsatı verebilirler. Burada ilk defa renkleri görürsünüz: kırmızı sarı apoletli, siyah miğferli, kadife yeşili üniformalar, bir çamdan ötekine gürültüyle akın eder; ama her zaman düzenli bir şekilde ve çift sayılarla. Sadece bir keresinde beşli -ya da çift sayılardan oluşmayan- bir grup görmüştüm.

Yuva yapan çiftlerin, eylülde beni selamlamış bu kuşlar kadar yeri göğü inletip inletmediğini bilmiyorum. Eylülde dağda papağan olup olmadığını da bilmiyorum ama er geç öğreneceğiz. Adamakıllı bir kuşbilimci olacaksam, elbette ki seslerini tanımlamaya çalışmalıyım. Sesleri, görünüşte mavibaşlı alakarganınkine[129] benziyor fakat Meksika çamlarının müziği bulundukları kanyonların puslu havası gibi yumuşak ve nostaljikken Guacamaja'nın müziği daha yüksekten ve keskin bir mizahın coşkusuyla dopdolu çıkıyor.

Duyduğuma göre, baharda çiftler yüksek ama ölü çam ağaçlarında ağaçkakan deliği arar ve kısa süreli bir inzivayla ırksal görevlerini yerine getirir. Fakat bir ağaçkakanın oyduğu delik ne kadar büyük olabilir ki? Guacamaja –ki yerliler ahenklice papağan diyorlar- bir güvercin büyüklüğündedir ve böyle küçücük bir deliğe nasıl sığabilir ki? Acaba kendi güçlü gagasıyla, sığdığı yeri biraz daha mı genişletiyor? Yoksa bu bölgelerde bulunduğu söylenen imparator ağaçkakanın oyduğu deliklere mi giriyor? Cevabı bulma görevini gelecekte buralara gelecek bir kuşbilimciye bırakıyorum.

Yeşil Lagünler

Yabanıl bir alana asla geri dönmemek bilgece bir davranıştır, zira oradaki zambaklar ne kadar parlaksa birilerinin onları yaldızladığı o kadar aşikârdır. Geri dönmek sadece gezinizi berbat etmekle kalmaz aynı zamanda güzel bir anınızı da karartır. Işıltılı bir macera sadece akıllarda sonsuza dek parlaklığını korur. İşte bu yüzden erkek kardeşimle kanoyla 1922'de keşfettiğimizden beri bir daha asla Kolorado Deltası'na gitmedim.

Görebildiğimiz kadarıyla delta, Hernando de Alarcón[130] 1540'ta ayak bastığından beri öylece unutulmuş duruyordu. Onun gemilerine liman olduğu söylenen nehir ağzında kamp yaptığımızda haftalardır ne bir insana ne bir ineğe ne bir balta izine ne de bir tahta perdeye rastlamıştık. Bir keresinde kimbilir kimin yaptığı ve belki de netameli bir iş için açılmış eski bir at arabası yolundan geçtik. Bir keresinde de bir konserve kutusu bulduk, sanki kıymetli bir kapmış gibi üzerine atladık.

Deltada şafak, Gambel bıldırcınlarının ıslıklarıyla dopdoluydu... Kampın üzerine sarkan meskit ağaçlarına tünemişlerdi. Güneş önce Sierra Madre'nin üzerinden yüzünü gösterir, sonra etrafı sivri doruklarla çevrilmiş o yüz millik uçsuz bucaksız ve dümdüz bir kâseye benzer yabanıllığın üzerine yönelirdi.

Haritada nehir deltayı iki kısma ayırıyordu. Hâlbuki nehir hem hiçbir yerde hem de her yerdeydi çünkü nehir yüz tane yeşil lagünden hangisinin Körfez'e en hoş ve en yavaş ulaşılan yolu sunduğuna bir türlü karar veremiyordu. Bu yüzden nehir hepsini dolaşıyordu ve biz de onunla birlikte dolaşıyorduk. Nehir bölündü ve tekrar birleşti, kıvrıldı ve döndü, dolana dolana hayran olduğumuz ormanlardan geçti, daireler çizdi, hoş ağaçlıklarda oyalandı, yolunu kaybetti ve bundan da memnuniyet duydu, tabii biz de. Oyalanmanın ne demek olduğuna dair bir son söz: Gidin ve özgürlüğünü denizde yitirmeye pek isteksiz bir nehirle birlikte yolculuk yapın.

"Bana sakin sularda eşlik etti" sözü,[131] kanomuzla yeşil lagünlerde gezene kadar, sadece bir kitapta geçen bir ifadeydi. Eğer Davut bu ilahiyi yazmamış olsaydı, biz kendimizinkini yazmak durumunda kalabilirdik. Sakin sular zümrüt yeşili rengindeydi ve bu rengi ona belki de su yosunları veriyordu ama sebep her neyse sular yemyeşildi işte. Meskit ve söğüt ağaçlarından yemyeşil bir duvar, kanalı ilerideki dikenli bozkırdan ayırıyordu. Her bir kıvrımda, ilerideki göletlerde duran büyük ak balıkçılları görüyorduk... Beyaz birer heykel misali kendi beyaz yansımalarıyla eşleşiyorlardı. Karabatak sürüleri, sıçrayan tekir balıklarını yakalama umuduyla siyah başlarını suyun üstünde sürüyordu; kılıçgagalar, boz düdükçünler ve küçük sarıbacaklar tek ayakları üstünde su içindeki kum setlerinde uyukluyordu; yeşilbaşlar, yaban ördekleri ve çamurcunlar panik halinde göğe doğru fırlıyordu. Kuşlar havalanıp az ileride küçük bir bulut halinde bir araya toplanıyor, orada kalmakla geri dönmek arasında tartışıyorlardı. Bir alay büyük ak balıkçıl, en uzaktaki yeşil söğüt ağacına inerken, erken gelen bir kar fırtınası gibi görünüyordu.

Tüm bu kuş ve balık bolluğu yalnızca biz insanlar için değildi. Suda yarı batmış bir kütüğe dümdüz uzanmış, pençesi de

tekir balığı avlamaya hazır vaziyette bir doru vaşağa sıkça rastlardık. Rakun aileleri gördükleri su böceklerini yiyerek sığ sularda, bata çıka yürürdü. Kır kurtları küçük tepelerden bizi seyrederdi... Nadiren de olsa sakatlanmış bir sahil kuşu, ördek veya bıldırcınla çeşitlendirdikleri meskit tanelerinden oluşan kahvaltılarına kaldıkları yerden devam etmek için bekleyip dururlardı. Nehrin her sığ geçitinde katır geyiği patikaları görülüyordu. Hep bu geyik yollarını inceler dururduk, çünkü ümidimiz deltanın hâkimi, muhteşem jaguar *el tigre*'nin izlerine rastlayabilmekti.

Ne postunu ne de tüyünü gördük ama onun kişiliği tüm yabanıl doğayı sarmıştı; yaşayan hiçbir hayvan onun olası varlığını

unutamazdı zira dikkatsizliğinin bedelini hayatıyla öderdi. Hiçbir geyik, *el tigre* korkusundan, etrafı koklayarak kolaçan etmeden bir çalılığın etrafında dönemez, meskit ağacının altındaki kabukları kemirmek için duramazdı. Hiçbir kamp ateşi onun hakkında konuşulmadan sönmezdi. Hiçbir köpek, sahibinin ayaklarının dibinden uzağa kıvrılıp yatamazdı; hiç kimsenin 'kediler kralının' hâlâ geceye hükmettiğini, o yırtıcı pençeleriyle bir öküzü devirebileceğini ve o dişlerinin bir giyotin gibi kemiği etten ayırabileceğini köpeğe söylemesine gerek yoktu.

Artık delta günümüzde inekler için, muhtemelen, güvenli bir yer haline getirilmiştir, maceraperest avcılar için de sonsuza kadar yavan bir yer... Artık korkularımızdan kurtulduk[132] ama yeşil lagünlerin ihtişamı da çekip gitti.

Amritsar'ın akşam yemeğinin dumanı ta burnuna kadar geldiğinde, Kipling bu kokuyla ilgili bir kanıya varmış olmalı.[133] Çünkü hiçbir şair bu yemyeşil toprakların odun kömürünün ne şarkısını söylemiş ne de koklamıştır. Çoğu şair taş kömürü kokusuyla durumu idare etmiş olmalı.

Deltada sadece meskit odunu tüter zira mis kokulu yakacakların şahıdır o. Yüzlerce kez kırağı ve sel sularında kırılganlaşmış, binlerce kez güneş ışığında pişirilmiş bu eski zamanlardan kalma ağaçların boğumlu ve kemikleşmiş kısımları, her kamp yerinde kullanılmaya hazır bekler durur... Alacakaranlığı mavi renkli dumanıyla boyamaya, çaydanlığa şarkı söyletmeye, ekmeği pişirmeye, bir tencere bıldırcını kızartmaya, insanların ve diğer tüm canlıların iliğini kemiğini ısıtmaya hazırdır bu odunlar. Kalın tavanın altına bir kürek dolusu meskit odun kömürü attığınız zaman, sakın o civarda oturmaya kalkmayın zira hemen önünüzde kızarmakta olan bıldırcınları bile ürkütecek bir çığlık atarak olduğunuz yerden fırlamanız işten bile değildir. Meskit odun kömürü yedi canlıdır.

Yemeğimizi mısır bölgesinde[134] beyaz meşenin odun kömürüyle pişirmiştik, tencerelerimizi kuzey ormanlarında çamla karartmıştık, karacanın kaburgasını Arizona'da ardıç ağacının odun kömürüyle kızartmıştık... Yine de deltanın meskit odun kömürüyle bir yavru kazı kızartana dek mükemmeli bulamamıştık.

Bu kazlar en iyi şekilde kızartılmayı hak ediyordu zira onlar bir hafta boyunca bizden yakayı kurtarabilmişti. Her sabah Körfez'den iç kesimlere süzülüp gelen bu geveze topluluğu izliyorduk. Onlar sonra da tok karna ve sessizce geri gidiyordu. Kim bilir hangi yeşil lagündeki hangi ender yiyecek onları bu maceraya sürüklüyordu? Yere inişlerini izleyebilmek ve kondukları yerlerde ziyafet sofralarını görebilmek umuduyla kamp yerimizi durup durup kazlara doğru yaklaştırdık. Bir sabah saat sekiz sularında topluluğun, daireler çizerek, sıralarını bozarak, yan yatarak, âdeta akağaç yaprakları gibi savrularak yere inişlerini gördük. Sürüler birbiri ardına gelmeye başladı. En sonunda da buluşma yerlerini keşfettik.

Ertesi sabah yine aynı saatte, sıradan bir göletin kıyısında pusuya yattık; kum setinin üstü kazların bir önceki günden kalma izleriyle doluydu. Epeyce acıkmıştık çünkü kamp yerinden bu yana uzunca bir yol katetmek zorunda kalmıştık. Kardeşim kızarmış söğüş bıldırcın yiyordu; bıldırcını tam ağzına götürecekken havadan gelen gürültülü kuş sesleriyle olduğumuz yerde kalakaldık. Yiyeceği bıldırcın bekleye dursun, kaz sürüsü havada gelişigüzel dönüp durmaya, kendi aralarında tartışmaya, aşağı inme konusunda tereddüt etmeye daldılar, en sonunda da karaya indiler. Söğüş bıldırcın, silahlar konuşunca kumlara gömülüverdi ve yiyebileceğimiz tüm kazlar çırpınarak kumun üzerine uzandı.

Daha da fazlası gelmeye devam etti ve yere kondu. Köpeğimiz yattığı yerde heyecandan titriyordu. Ara ara bıldırcınımızı yerken siperden onları gözetleyip tatlı sohbetlerini dinliyorduk.

Bu kazlar buradaki çakıllı kumlara bayılıyordu.[135] Sürünün biri karnını doyurup gittiğinde hemen başka bir sürü geliyor ve leziz taşların tadına bakıyordu. Yeşil lagünlerdeki milyonlarca çakıl taşından bu kumların üzerindekiler onlara cazip geliyordu. Çakıllardaki bu farklılık, kazların[136] kırk mil seyahat etmesine değiyordu. Tabii bizim için de uzun bir yürüyüşe...

Deltada avlayacak bol miktarda küçük av hayvanı vardı. Durduğumuz her kamp yerinde birkaç dakikalık atışın ardından ertesi gün yiyeceğimiz bıldırcınları ağaca asıyorduk. Lezzetli olması için av hayvanının buz gibi havada en az bir gece ipte asılı kalması gerekiyordu... Bu onun bir meskit ağacında tünemesinden meskit kömüründe kızarmaya kadar geçen süredir.

Bütün av hayvanları inanılmaz derecede tombuldu. Her geyik öylesine yağlıydı ki omurgası boyunca oluşmuş çukurlar, biriktirebilsek küçük bir bakraç su ederdi... Tabii sırtından toplamamıza izin verseydi. Vermez elbette.

Tüm bu bolluğun kaynağı nereden geliyor diye aradığımızda onu hemen yanıbaşımızda bulurduk. Her meskit ve her kekik ağacı[137] tohumlarla dopdoluydu. Kurumuş çamur düzlüklerde büyüyen mevsimlik otların kepçe kepçe toplanabilecek hububat benzeri tohumları vardı. Sesbanyaya benzer öbek öbek baklagil vardı; eğer bunların arasından yürüyecek olsanız cepleriniz kabuklu taneciklerle dolup taşardı.

Calabasilla da denen koca bir yaban kavunu öbeği görmüştüm; çamurdan bir düzlüğün birkaç dönümünü kaplıyordu. Geyikler ve rakunlar donmuş meyveleri ısırıp tohumlarını ortalığa saçmıştı. Güvercinler ve bıldırcınlar da bu ziyafetin üzerinde, olgunlaşmış bir muzun tepesindeki meyve sinekleri misali kanat çırpıyorlardı.

Bıldırcınların ve geyiklerin yedikleri bize nasip olmadı ama bu şölen gibi yabanıl alanda onların apaçık mutluluklarına ortak olduk. Onların yaşadıkları festival havası bize de geçmişti;

hepimiz bu ortak bollukta ve birbirimizin esenliğinde cümbüş yaptık. Toprakların neşesine dair böylesine bir duyarlılığı hiçbir yerleşim yerinde hissettiğimi hatırlamıyorum.

Deltada kamp kurmak hep zevk ve eğlenceden ibaret değildi. Önemli bir sorunumuz vardı, o da su meselesiydi. Lagünler tuzluydu, bulabildiğimizde de nehir suyu içilemeyecek derecede çamurluydu. Her yeni kampta yeni bir kuyu kazdık. Fakat çoğu kuyunun suyu Körfez'den gelen tuzlu suydu. Zor da olsa, tatlı suyu bulabilmek için nereleri kazmamız gerektiğini öğrendik. Yeni bir kuyu hakkında şüpheye düşersek köpeğimizi arka ayaklarından sarkıtıyorduk. Eğer suyu kana kana içerse, bu bizim için kanomuzu sahile çekip, ateş yakıp, çadırımızı kurabileceğimize işaret ediyordu. Sonra bıldırcınımız tavada cızırdarken ve güneş San Pedro Martir'in arkasından tüm ihtişamıyla batarken biz de bütün dünyayla barışık oturmaya başlıyorduk. Bulaşıkları yıkadıktan sonra da günümüzü yad edip gecenin içinden gelen sesleri dinlemeye koyuluyorduk.

Ertesi gün ne yapacağımıza dair hiç plan yapmıyorduk çünkü gün doğmadan neler doğacağını çok iyi öğrenmiştik; yani yabanıl alanlarda daha kahvaltınızı dahi etmeden sizi başka taraflara çekecek yepyeni ve önüne geçilmez bir şeyler olabiliyordu. Tıpkı nehir gibi özgürce dolaşabiliyorduk.

Delta'da planlı programlı gezmek hiç de hafife alınacak bir iş değildir. Ne zaman daha geniş bir görüş mesafesi için bir doğu kavağına tırmansak bunun ayırdına varıyorduk. Manzara insanı uzunca bir süre seyretmekten caydıracak kadar geniş bir alana yayılıyordu. Bu durum özellikle de kuzeybatıya doğru bakarken geçerliydi çünkü o tarafta Sierra'nın eteklerinde beyaz bir ışık, ebedi bir serap misali öylece asılı duruyordu. İşte orası 1829 yılında Alexander Pattie'nin[138] susuzluktan, yorgunluktan ve sivrisineklerden öldüğü büyük tuz çölüydü. Pattie'nin bir planı vardı: Kaliforniya'ya deltayı geçerek ulaşmak.

Bir keresinde yeşil bir lagünden daha yeşil bir lagüne taşınma planı yaptık. Bu yemyeşil lagünün orada olduğunu biliyorduk çünkü tam üzerinde bir su kuşu dönüp duruyordu. Oraya gitmek için 300 metrelik bir funda papatyası ormanını geçmek gerekiyordu ki bunlar inanılmaz sıklıkta büyüyüp gitmiş, mızrağa benzer uzun çalılıklardı. Sel suları sipsivri çalıları eğip bükmüş, çalılar da mızraklı bir Makedon alayı gibi karşımıza dikilerek oradan geçişimize mâni olmuştu. Ağzımızı sıkı tutarak yavaşça geri çekildik, tabii kendi lagünümüzün daha güzel olduğuna bir şekilde kendimizi ikna ederek.

Bir funda papatyası alayı labirentine yakalanarak kimseden duymadığımız büyük bir tehlike atlatmıştık. Ne var ki dikkatli olmamız için uyarıldığımız tehlike de başımıza gelmemişti. Kanomuzla sınır bölgeden yolculuğa başladığımızda, ani ölümlerle ilgili dehşetli kehanetler işitmiştik. Bize söylenenlere göre, bizimkinden daha sağlam bir kano, körfezden nehre kadar dalgalarla köpüren bir su duvarıyla, gelgitlerle alt edilmişti. Med dalgaları hakkında konuştuk, dalgaların üstesinden gelebilmek için ayrıntılı planlar hazırladık hatta med dalgalarını rüyalarımızda bile gördük; tepesinde cirit atan yunuslarla ve yunuslara çığlık çığlığa eşlik eden martılarla birlikte. Nehrin ağzına ulaştığımızda kanomuzu bir ağaca astık ve iki gün boyunca bekledik ama med dalgaları bizi hayal kırıklığına uğrattı, hiç ortalıkta görünmediler.

Deltada yer isimleri olmadığından orada ilerledikçe bazı yerlere kendimiz isim vermeye başladık. Lagünlerden birine 'Rillito' adını verdik ve işte tam burada gökyüzünde beyaz kuşlar gördük. Sırtüstü öylece uzanıyor, kasım güneşinde vücudumuzu ısıtıyor, başımızın üzerinden yükselen bir akbabaya aylak aylak bakıyorduk. Akbabanın çok ilerisinde gökyüzünde aniden, bir görünüp bir kaybolarak beyaz benekleriyle dönüp duran bir çember belirdi. Borazana benzer hafif bir ses bize bu gelenlerin

deltalarını teftiş edip pek beğenen turnalar olduğunu haber verdi. O zamanlar kendi kendime edindiğim bir ornitoloji bilgim vardı; renkleri çok beyaz olduğu için onların Amerikan turnaları[139] olduğunu düşünmek beni mutlu etmişti. Şüphesiz ki onlar sandhill turnalarıydı fakat bu çok da önemli değil. Önemli olan bizim bu yabanıl alanlarımızı, var olan en yabanıl kuşlarla paylaşıyor olmamızdı. Bizler ve onlar mekân ve zamanın en ücra süratlerinde ortak bir yaşam alanı bulmuştuk. Hepimiz Buzul Çağı'na geri dönmüştük. Eğer yapabilseydik borazan gibi sesleriyle verdikleri selama aynı şekilde karşılık verirdik. Şimdi uzun yılların ötesinden, onların gökyüzündeki dairesel uçuşları hâlâ gözlerimin önüne geliyor.

* * *

Bütün bunlar çok uzaklarda ve çok uzun zaman önceydi. Şimdi duyuyorum da yeşil lagünlerde artık kavun[140] yetiştiriliyormuş. Eğer gerçekten öyleyse, kavunların tadı tuzu yerinde olsa gerek.

İnsanoğlu hep sevdiğini tüketir; işte biz öncüler de yabanıl alanlarımızı tükettik. Kimileri 'buna mecburduk' diyor. Eğer öyleyse, yabanıl alanları olmayan bir ülkede tekrar genç olmayacağım için çok memnunum. Bize bahşedilen kırk tane özgürlük, haritada bakir bir yer kalmadıysa ne işe yarar ki?

Gavilan'ın Şarkısı

Bir nehrin şarkısı denince suların kayalar, kökler ve akıntılar üzerinde oynaşırken bıraktığı müziği anlarız.

Rio Gavilan'ın işte böyle bir şarkısı var. Bu, dans eden dalgacıklarla, batı çınarının, meşenin ve çamın yosunlu köklerinin arasından akan rengarenk sularla konuşan hoş bir müziktir. Bu müziğin bir de faydası vardır: Suların şırıltısı dar kanyonu öylesine doldurur ki, su içmek için tepelerden aşağı inen geyikler ve hindiler, ne insanın ne atların ayak seslerini duyar. Bir sonraki dönemeçte etrafa dikkatlice bakın çünkü burası size bir atış bahşedebilir ve bu şekilde sizi yükseklerdeki ovalara zorlu bir tırmanıştan kurtarabilir.

Suların şarkısını herkes duyabilir ancak bu tepelerde öyle herkesin duyamayacağı bir başka müzik daha vardır. Onun birkaç notasını dahi duyabilmek için öncelikle buralarda uzun süredir yaşıyor olmak ve tabii tepelerin, nehirlerin de dilini bilmek gerekir. Daha sonra sakin bir gecede, kamp ateşi sönerken ve Pleiades takımyıldızı çevrekayaların üzerine tırmandığında, sessizce oturup bir kurdun ulumasını bekleyin ve görüp anlamaya çalıştığınız her şeyi iyice bir düşünün. Belki o zaman duyabilirsiniz onu; nabzı hep atan bu engin armoniyi... Bu şarkının nağmeleri binlerce tepenin üzerinde yazılıdır, notaları bitkilerin ve hayvanların yaşamları ve ölümleridir; ritimleri anları ve yüzyılları birbirine bağlamaktadır.

Her nehrin hayatı kendi şarkısını söyler fakat uzun süredir çoğu nehirde bu şarkının pek bir ahengi kalmamıştır. Hor

kullanımlar yüzündendir bu. Aşırı otlatma öncelikle bitkileri ve toprağı bozmakta; tüfek, tuzak ve zehir ise büyük kuşları ve memelileri tüketmektedir. Yollarıyla, turistleriyle bir park veya orman düşünelim. Parklar yabanıl alanlara özgü müziği insanlar duysun diye kurulur; ancak onlar bu müziği tam duymaya hazırlandığında, geriye müzik değil gürültü kalmıştır.

Bir zamanlar, bir nehrin yaşam düzenini bozmadan etrafında yaşayabilmiş insanlar vardı. Gavilan bölgesinde binlercesi birarada yaşamış olmalı, çünkü her yerde onların kalıntılarına rastlıyorsunuz. Herhangi bir kanyonda hangi açıklık alana doğru çıkarsanız çıkın, kendinizi küçük kayalık teraslara ya da birinin tepesi bir diğerinin taban seviyesinde olan kontrol bentlerine tırmanırken buluyorsunuz. Her bendin ardında küçük bir toprak parçası vardır, belli ki buralar bir zamanlar ya bir tarla ya da bir bahçeydi ve hemen bitişiğindeki dik yamaçlara düşen yağmurlarla sulanıyordu. Kayalıkların tepesinde, bir gözetleme kulesinin taştan temellerini bulabilirsiniz. Muhtemelen burada bir yamaç çiftçisi yukarıdan benek benek görünen arazileri için nöbet tutuyordu. Evde kullandıkları suyu da nehirden taşımış olmalı. Muhtemelen hiçbir evcil hayvanı yoktu. Hangi ekinleri ekti? Ne kadar zaman önce? Bunların şimdi bir parçacık açıklamasını, çiftçinin küçük tarlalarında bir zamanlar kök tutmuş üç yüz yıllık çam, meşe ve ardıç ağaçlarında buluyoruz. Belli ki bu olaylar o en yaşlı ağaçların yaşından daha da önceydi.

Geyikler, bu küçük terasların üzerinde uzanmayı sever. Ne de olsa kayalardan arınmış, meşe yapraklarıyla döşenmiş ve çalılarla perdelenmiş bir yatağa sahiptirler. Geyik, eğer rahatını bozacak biri olursa, bentten yukarıya bir zıplayışla onun görüş alanının dışına çıkıverir.

Bir gün, arkamdan itekleyen uğultulu bir rüzgârın yardımıyla böyle bir bende tırmanarak üzerinde yatan bir erkek geyiğe yanaştım. Geyik, kökleri eski taş duvarları sarıp sarmalamış

yüce bir meşenin gölgesinde oturuyordu. İlerideki altın rengi çayırotlarına karşı, geyiğin boynuzları ve kulakları bir silüet halinde görünüyordu... Çayırotlarındaki bir soforadan[141] yeşil bir sap büyümüştü. Bütün bu manzara, parçaları özenle yerleştirilmiş bir tablo gibi dengeliydi. Fırlattığım ok geçip gitti ve Kızılderililerden kalma yıkıntı kayalıkta paramparça oldu. Geyik dağdan aşağıya doğru, parlak beyaz kuyruğuyla bana veda edip giderken anladım ki, o ve ben kinayeli bir hikâyenin oyuncularıydık. Çamurdan tekrar çamura, bir taş devrinden diğer taş devrine, fakat sonsuza dek sürecek bir kovalamaca bu! Düşünüyorum da iyi ki geyiği vuramadım... Şu anda bahçem dediğim yerde koca bir meşe büyüdüğünde, umarım onun yere dökülen yapraklarında uyuyan geyikler olur; umarım avını gizlice izleyen, ıskalayan ve bahçeye o duvarı kimin çektiğine hayıflanan avcılar olur.

Bir gün benim geyiğimin parıldayan kaburgalarına ateş eden biri olacak. Sakar bir dana, meşe ağacının altındaki yatağına uzanıp altın renkli çayırotlarını[142] çiğneyip duracak, ta ki onların yerini işe yaramaz otlar alana kadar. Sonra bir yağmurla gelen seller eski su bendini yıkacak ve sürüklediği kayaları aşağıdaki nehir boyunca uzanan turistlerin geçtiği bir yola yığacak. Traktörler, dün üzerinde kurt izleri gördüğüm eski bir patikadan toz kaldıracak.

Gavilan, üstünkörü bakan biri için uçurumların, tehlikeli yamaçların bol olduğu, zor ve taşlı bir arazidir. Oradaki ağaçlardan ne çitler için kazık ne de kereste tomruğu çıkar çünkü ağaçlar fazla boğumludur ve arazi meracılık için çok diktir. Fakat eskiden bu terasları yapanlar aldanmamıştı; deneyimlerinden yola çıkarak Gavilan'ın bereketli bir arazi olduğunu biliyorlardı. Bu eğri büğrü meşeler ve ardıçlar her yıl yabanıl hayvanların eşeleyip yiyeceği taze filizler verir. Geyikler, hindiler ve pekariler,[143] âdeta bir mısır tarlasındaki danalar gibi, günlerini

bu filizleri, lezzetli ete dönüştürmekle geçirir. Bu altın renkli çimenler, dalga dalga tüylerinin altında, çiçek soğanı ve patates dolu bir yeraltı bahçesini gizliyor... Burada yabani patates de görmek mümkün. Tombul bir Mearns bıldırcınının yuvasında topladığı ekinleri bir görün, burada bir yeraltı yiyecek herbaryumu bulacaksınız. Bunların hepsi çıplak zannettiğiniz kayalık araziden kazınmıştır. Bu yiyecekler, bitkilerin o fauna denen büyük bedenden pompaladığı itici güçtür.

Her bölgenin, oradaki insanların lezzetli pişirmeyi bildiği özel bir yiyeceği vardır. Gavilan tepeleri kendi gastronomik ideallerini şu tavsiyede bulur: Taze otlarla beslenmiş bir geyiği kasım ayından önce, ocak ayından da sonra olmayacak şekilde avla. Onu yedi ayazlı ve yedi güneşli gün boyunca bir meşe ağacına as. Daha sonra sırtın altındaki içyağının içinden filetoyu

çıkart ve onu enine dilimle. Sonra her bir dilimi tuz, biber ve unla yoğur. Dilimleri meşe odun kömürlerinin üzerindeki kalın tavaya sırala... Tava, dumanı tüten ayı yağı ile dolu olsun. Dilimlerin rengi döner dönmez tavadan al. Yağın içine çok az un serp, üzerine buz gibi su, sonra da süt dök. Buharları tüten bir ekşi mayalı ekmek üzerine bir dilim et yerleştir ve her ikisini de sosa batır.

Verdiğim bu tarif semboliktir. Erkek geyik dağlarda uzanmaktadır ve bu altın renkli sos da, onun günlerini en sonuna kadar dolduran güneş ışığıdır.

Yiyecek, Gavilan'ın şarkısında bir döngüdür. Tabii sadece sizin yiyeceğiniz yemeği kastetmiyorum... Bu meşenin de yiyeceğidir ki o da erkek geyiği besler, erkek geyik de pumayı besler, puma da bir meşenin altında can verir ve sonra da avını besleyecek meşe palamutlarının içine tekrar geri gider. Bu, meşelerden başlayıp sonra tekrar meşelere geri dönen birçok yiyecek döngüsünden biridir. Çünkü meşe, nehre adını veren atmacayı besleyen alakargayı da besler; meşe hazırladığınız sosa yağı sağlayan ayıyı, bitki bilimi dersinizi veren bıldırcını, sizden her gün paçayı kurtaran hindiyi de besler. Bütün bunların ortak amacı Gavilan'ın kaynağından akan suların Sierra Madre'nin hantal bedeninden, bir başka meşe büyüsün diye, bir parça daha toprak koparmasına yardım etmektir.

Bitkilerin, hayvanların ve toprakların -yani büyük bir orkestranın çalgılarının- yapısını incelemekle görevlendirilmiş insanlar vardır. Bu insanlara profesör denir. Onların her biri bir çalgı seçer ve yaşamını onu parçalarına ayırıp, tellerini ve ses çıkaran bölümlerini incelemekle geçirir. Çalgıyı parçalara ayırma işlemine araştırma denir. Çalgının parçalara ayrıldığı yere üniversite adı verilir.

Bir profesör kendi çalgısının tellerini koparabilir, ama başkasınınkini asla! Ve eğer çalgısının müziğini dinliyorsa bunu

dostlarına ve öğrencilerine hiçbir zaman itiraf etmemelidir. Zira herkes, çalgının yapımı bilimin, arınonisinin tespiti de şairlerin alanıdır, diyen demir gibi değişmez tabularla kısıtlanmıştır.

Profesörler bilime, bilim de ilerlemeye hizmet eder. Bilim ilerlemeye öyle iyi hizmet eder ki, bütün geri kalmış topraklara ilerlemeyi yayma telaşında birçok karmaşık çalgının üzerine basılır ve bunlar kırılır. Teker teker parçalar şarkıların şarkısından kopar gider. Eğer profesör her bir aleti daha kırılmadan sınıflandırabilirse çok mutlu olur.

Bilim, dünyaya manevi olduğu kadar maddi katkılar da sunar. Onun büyük manevi katkısı nesnellik ya da bilimsel bakış açısıdır. Bu da gerçekler hariç her şeyden şüphe duymak demektir; gerçeklere sıkı sıkıya bağlı kalıp geriye kalan herşeyi akışına bırakmak demektir. Bilimin ortaya koyduğu gerçeklerden biri, her bir nehrin daha fazla insana, bütün insanlığın daha fazla icada dolayısıyla daha fazla bilime ihtiyaç duymasıdır. İyi bir hayat bu mantık silsilesinin sonsuza dek genişlemesine bağlıdır. Herhangi bir nehirdeki iyi bir hayatın onun müziğinin algılanmasına, müziğinin algılanmasının da onun korunmasına bağlı oluşu, henüz bilimin ele almadığı bir şüphe şeklidir.

Neyse ki bilim henüz Gavilan'a ulaşmadı, bu yüzden su samuru göletlerde elim sende oyunu oynuyor, kendi etrafında dönüyor ve yosunlu setlerin altından akan rengarenk suları kovalayıp duruyor. Fakat gün gelip de sellerin bu setleri Pasifik Okyanusu'na taşıyacağını veya avcının günün birinde alabalıkla yarışıp onu yeneceğini hiç düşünemez. Avcı, bilim insanı gibi, kendi hayat tarzından en ufak bir şüphe dahi duymamaktadır. O, Gavilan'ın sonsuza dek şarkı söyleyeceğini zannetmektedir.

Oregon ve Utah

Püsküllü Çayırın İstilası[144]

Tıpkı soyguncuların birbirlerine iltifat edip durmaları gibi bitki ve hayvan haşereleri arasında da dayanışma ve yardımlaşma vardır. Haşerelerden biri doğal bir engele takıldığında diğeri yetişip yeni bir yöntemle aynı engeli aşmaya çalışır. En sonunda her yöre ve her kaynak bu davet edilmemiş ekolojik misafirlerden nasibini alır.

Atların sayısının azalmasıyla zararsız hale gelen ev serçelerinin yerini, traktörlerin geldiği dönemde bolca çoğalan sığırcık kuşları alıyor. Batı sınırından öteye geçemeyen kestane ağacı hastalığını, Hollanda karaağaç hastalığı takip ediyor; bu hastalık batı sınırındaki karaağaçlara kadar yayılıyor. Ağaçsız ovalarla doğuya doğru ilerlemesi durdurulan beyaz çam kabarcık pası hastalığı, arka kapıdan yeni bir geçiş bularak şimdi Idaho'dan California'ya doğru Rocky'lerden aşağı iniyor.

Ekolojik kaçaklar ilk göçmenlerle gelmeye başladı. İsveçli bitkibilimci Peter Kalm,[145] Avrupalı otların çoğunun daha 1750'lerde New Jersey ve New York'ta yerleştiğini tespit etmiştir. Yeni yerleşimcilerin sabanları iyi bir fidelik hazırlar hazırlamaz hızlı bir şekilde yayıldı.

Diğer kaçaklar ise daha sonra Batı yakasından geldiler ve önceden hazırlanmış binlerce kilometre karelik fidelik buldular; buraları çiftlik hayvanlarının etrafta tepinip duran toynakları hazırlamıştı. Bu gibi durumlarda yayılma kayıt altına alınamayacak kadar hızlı gerçekleşiyordu yani birisi güzel bir bahar sabahı uyanıyor ve arazisini yeni bir otun istila ettiğini görüyordu. Dikkate değer bir olay da, dağlar arasındaki bölgenin ve kuzeybatı bayırlarının püsküllü çayır tarafından istilaya uğramış olmasıdır.

Bu yeni yerleşimciyle ilgili çok iyimser bir düşünceye kapılmış olabilirsiniz ancak püsküllü çayırın iyi bir çimenlik alan oluşturabilecek bir çim olmadığını söylemeliyim. Püsküllü çayır, çimen ailesinde, yeşil kirpi darı ya da yabani ot[146] gibi her sonbahar ölüp sonraki bahar tekrar fide veren yıllık bir ottur. Avrupa'da bu otun habitatı, sazlardan yapılmış çatılardaki çürümüş kamışlardır. Latincede çatı kelimesi *tectum*'dur, bu yüzden bu ota 'çatıların Bromu' denmiştir. Bir evin çatısında bile yaşamını sürdürebilen bir bitki kıtanın bu zengin ama kurak çatısında da yetişip gelişiyor.

Günümüzde kuzeybatı dağlarında yer alan bal renkli tepeler bu rengini, bir zamanlar oraları saran zengin ve faydalı çim topağından veya buğday çiminden değil, bu yerel otların yerini almış daha değersiz püsküllü çayırdan alır. Motosiklet kullanıcıları, akıp giden yollara bayılıp gözlerini uzaktaki zirvelere doğru kaldırdıklarından bu gerçeğin farkında değildir. Bilmezler ki, tepeler de rengi bozulmuş tenlerini ekolojik pudrayla kapatırlar.

Bir otun diğerlerinin yerini alması aşırı otlatmadan kaynaklanır. Kalabalık sürüler bayırları çiğneyip geçtiğinde aşınan toprakları birtakım yeni otlar kaplamalıydı. İşte bunu püsküllü çayır yaptı.

Püsküllü çayır yoğun öbekler halinde yetişir ve her bir sapın dikenli bir kısmı vardır, bu da sürülerin bu olgun bitkiyi yemesini engeller. Olgun püsküllü çayırları yemeye çalışan bir ineğin müşkül durumunu anlayabilmek için buralarda ayakkabınızla bir yürümeye çalışın. Püsküllü çayırlar ülkesindeki tarlalarda çalışan tüm işçiler uzun çizmeler giyerler. Yani buralarda naylon çoraplı birini pek göremezsiniz.[147]

Bu dikenli bitki, güz tepelerini sarı bir örtüyle kaplar, bu örtü ham pamuk gibi çabuk alev alır. Püsküllü çayırları yangından tamamen koruyabilmenin imkânı yoktur. Dolayısıyla adaçayı

ve üçdişli gül gibi iyi otlak bitkilerinin kalıntıları, bu yangınlarla birlikte daha yüksek kesimlere çıkıyor ve oralarda kış otlağı olarak pek işe yaramıyor. Geyik ve kuşlar için kışın korunak vazifesi gören çamların alt saçakları da ağacın daha üst kısımlarına taşınıyor.

Yaz aylarında buralara gelen bir turist bayırlardaki birkaç çalının yanmasını küçük bir kayıp gibi görebilir. Bilmez ki kışın, dağın yüksek kesimlerindeki karlar, sürüleri de av hayvanlarını da oralarda barındırmaz. Çiftlik hayvanları vadilerdeki çiftliklerde otlanabilir ama geyikler ve kızıl geyikler dağ eteklerinde yiyecek bulmak zorundadır, yoksa açlıktan ölür. Yaşanabilir kış alanları dardır ve kuzeye doğru ilerledikçe yaşanabilir kış alanları ile yaz alanları arasındaki büyük fark ortaya çıkar. O yüzden bayırlardaki üçdişli gül, adaçayı ve meşe kümeleri, püsküllü çayır yangınlarının hücumuyla süratle azalıp gidiyor, oysa bunlar bütün bu bölgede yaban hayatının ayakta kalmasında kilit rol oynar. Üstelik oraya buraya yayılmış bu çalılar makine gibi işleyen bir koruma sağlayarak altlarında yatan yerel çok yıllık çimenlere ev sahipliği yapar. Çalılar yandığı zaman, çiftlik hayvanları bu eskiden kalmış çimenleri tüketiverir. Avcılar ve sürü sahipleri, kış ayları otlaklarının sıkıntısını ilk önce kimin azaltacağını tartışırken diğer taraftan püsküllü çayırlar, üzerine tartışılacak pek fazla kış otlağı bırakmıyor.

Püsküllü çayır ufak tefek birçok rahatsızlığa sebep olur. Bunların çoğu, geyiklerin açlıktan ölmesi veya püsküllü çayırdan ineklerin ağızlarının yara olması gibi konulardan daha önemsizdir. Fakat yine de bunlardan bahsedilmelidir. Püsküllü çayır eski yonca tarlalarını istila eder ve hasatı bozar. Ördek yavrularının yukarı alanlardaki yuvaları ile aşağı bölgelerdeki akarsular arasında hayati gidiş gelişlerini baltalar. Kereste alanların alt sınırlarını işgal eder ve böylece hem çam fidelerinin nefesini tıkar hem de daha yaşlı ağaçları ani yangınlarla tehdit eder.

Küçük bir rahatsızlık bir keresinde benim başıma geldi. Bu olay California'nın kuzey sınırındaki 'giriş limanı'na ulaştığımda, arabamın ve bagajımın bir karantina memuru tarafından arandığı sırada oldu. Memur, California'nın turistleri karşılamaktan memnun olduğunu, fakat bagajımda bitki veya hayvan haşeresi olup olmadığına bakmak zorunda olduğunu kibarca açıkladı. Ona ne haşeresi diye sordum. Bana muhtemel bahçe ve meyve bahçesi dertlerinden oluşan uzun bir listeyi sayıp döktü fakat hâlihazırda ayağının dibinden her yöndeki uzak tepelere uzanan sapsarı püsküllü çayır örtüsünden hiç bahsetmedi.

Sazan, sığırcık kuşu ve devedikeni için söylendiği gibi, püsküllü çayır musallat olmuş bölgelerde bir gereksinim uydurulur ve işgalci faydalı bulunur. Örneğin yeni filizlenmiş püsküllü çayırlar, tüketildiği sürece iyi otlaktır veya öğlen yediğiniz kuzu pirzolası, güzel bahar günleri boyunca püsküllü çayırlarda beslenmiştir ya da püsküllü çayırlar erozyonu azaltır ki aksi takdirde, onların bulunduğu otlak alanlar aşırı otlatmaya maruz kalırdı. (Bu ekolojik çocuk masalı uzun uzun düşünmeye değer.[148])

Batılılar püsküllü çayırı tahammül etmek zorunda oldukları fena fakat gerekli bir şey mi, yoksa toprak kullanımında eski hataları düzeltmeye yarayacak bir olay olarak mı görüyor... İşte bunu anlamak için ipuçlarını dikkatlice dinledim. Genelde umutsuz bir tavır olduğunun farkına vardım. Henüz, ne yabanıl bitki ve hayvanların korunmasından gurur duyuluyor ne de hasta topraklara sahip olmak bizlere utanç veriyor. Bizler konferans salonlarında ve yazdığımız kitaplarda doğa korumanın don kişotlarıyız fakat yüz yirmi dönüm arazimizde[149] elimizde bir mızrağımız dahi yok.

Manitoba

Clandeboye

Korkarım eğitim denen olgu, bir şeyi görmeyi öğrenirken bir diğerine gözümüzü kapatmak anlamına geliyor.

Çoğumuzun gözümüzü kapattığı konulardan biri bataklıkların önemidir. Ne zaman özel rica üzerine bir konuğu Clandeboye'ye götürsem bu konuda ne kadar haklı olduğumu görüyorum. Çünkü konuğum bu bataklığı sadece diğer bataklık yerlerle kıyaslamaya kalkıp seyretmesi daha ıssız ve yapış yapış balçıktan dolayı yolunu bulması daha zor bir yer olduğunu söylüyor.

Bu çok garip, çünkü herhangi bir pelikan, gökdoğan, çamur kuşu veya batı batağanı Clandeboye'nin yerinin çok ayrı olduğunun farkındadır. Yoksa neden burayı diğer bataklıklara tercih etsinler ki? Yoksa neden bu yere davetsiz misafirliğim, hanelerine tecavüz olarak değil de bir çeşit kozmik uygunsuzluk olarak onları gücendirsin ki?

Sanırım bunun sırrı şu: Clandeboye'nin sadece mekânda değil zamanda da yeri çok ayrıdır. Sadece duyduklarına tarih deyip olaylara eleştirel bakamayanlar 1941'in tüm bataklıklara aynı anda geldiğini farz ederler. Fakat kuşlar daha iyi bilirler. Güneye göçen bir pelikan sürüsü Clandeboye üzerinde yükselen bir çayır meltemi duyuversin, derhâl jeolojik geçmişte buralara indiklerini hissederler; onlar için buralar geleceğin en acımasız saldırılarına karşı koyacakları bir sığınaktır. Çok eskiden olduğu gibi, o acayip homurdanmalarla kanatlarını açarlar, görkemli daireler çizerek geçmişte kalan bir çağın onları bekleyen birikintilerine doğru yol alırlar.

Oraya daha önceden başka sığınmacılar da çıkmış gelmiş, her birinin ilerleyen zamanın marşında bir soluk almak için

kendine has bir yöntemi var. Maskeli sumrular şen çocuklar misali çamur düzlüklerde çığlık atıyor... Sanki çekilen buzullardan gelen ilk soğuk dalga, yiyecekleri golyan balıklarının sırtını titretiyor. Bir sıra Kanada turnası, turnaların güvenmedikleri ve korktukları şeyler her ne ise, onlara meydan okurcasına borazan gibi sesleriyle bağırıp çağırıyor. Küçük bir kuğu konvoyu, kuğuluğa özgü ne varsa yitip gittiğine sızlanarak bir koydan sessiz bir saygınlıkla geçiyor. Bataklığın büyük bir göle açıldığı yerde fırtınanın yıktığı bir doğu kavağının ucundan bir gökdoğan, önünden geçen su kuşlarına neşeyle eğiliyor. Ördek etiyle tıka basa doymuş olmasına rağmen bağrışan çamurcunları korkutmak onu eğlendiriyor. Şimdiki çayırların yerinde Agassiz Gölü'nün[150] bulunduğu o eski günlerde de onun akşam yemeğinden sonraki eğlencesi işte aynen böyleydi.

Bu yabanıl yerdeki canlıların davranışlarını sınıflandırmak kolaydır çünkü her biri duygularını apaçık belli eder. Fakat Clandeboye'de aklından geçenleri bir türlü okuyamadığım bir sığınmacı var; çünkü o davetsiz insanları hiç hoş görmez. Bırakın başka kuşlar tulum giymiş insanlara güven duymaya devam etsinler ama bir batı batağanından bunu beklemeyin! Kenardaki sazlıklara dikkatlice sokulsam da tek görebildiğim şey, o sessiz sedasız suya dalarken bir anlığına yakaladığım gümüşsü parıltısı olur ve sonra uzak kıyıdaki sazlıklı perdenin arkasından, kendi soyundan olanları birşeylere karşı uyarmak için küçük bir çan sesi çıkarır. Peki neye karşı?

İşte bunu hiçbir zaman tahmin edemedim, zira bu kuşla insanoğlu arasında bir tür engel bulunuyor. Konuklarımdan biri kuş listesinde, batağan kelimesinin üzerine bir çizgi çekti; onun yerine çıkardığı çan sesini heceleyerek "krik krik" veya buna benzer anlamsız bir şey yazdı. Adam bu seste, bir kuş sesinden daha fazla bir şeyler olduğunun ayırdına varamamıştı... Aslında bu seste gizli bir mesaj vardı. Bu mesajın sahte hecelerle

yorumlanması değil de dilimize çevrilmesi ve anlaşılması gerekiyordu. Ne yazıktır ki ben de, mesajı tercüme edebilmekte veya anlayabilmekte en az bu adam kadar biçareydim... Hâlâ da öyleyim.

Bahar ilerledikçe bu çan sesi daha da belirginleşir; şafak vakti ve alacakaranlıkta suların her tarafından bu çınlama sesleri yükselir. Vardığım sonuç da şudur: Genç batağanlar artık sudaki kariyerlerine başlamış durumdalar ve batağan felsefesi hakkında ebeveynlerinin anlattığı dersi dinliyorlar. Fakat bu okul sahnesini görebilmek hiç de kolay bir şey değil.

Bir gün, boylu boyunca bir misk faresinin evinin bulunduğu çamurlara uzandım. Kıyafetlerim etrafın rengine bürünürken gözlerim de bataklığın ilmini emdi. Bir dişi kızılbaş patka, pembe gagalı ve yeşilimsi altın tüylü yavrularıyla önümden konvoy halinde geçtiler. Bir Virjinya su kılavuzu geçerken neredeyse burnumu fırçalayacaktı. Bir küçük sarıbacağın ıslık çalarak konduğu göletin üzerinden bir pelikan gölgesi süzüldü. İşte o an anladım ki küçük sarıbacak sadece ayağını kaldırarak benim bütün beynimi vererek yazabileceğim şiirden çok daha güzel bir eser yaratıyor.

Bir vizon, arkamdan kayarak burnu havada kıyıya çıktı. Saz çit kuşları, hasırsazlarındaki bir noktaya sürekli uçup duruyor, oradan da yavru kuşların yaygarası duyuluyordu. Güneşin altında tam uyuklamak üzereydim ki açık sulardan, bir kuşun başında parıldayan yabanıl bir kırmızı göz ortaya çıktı. Ortalığı tamamen sessiz bulunca gümüş vücudu belirdi; ince bir torpido biçimindeki bedeni, bir kaz kadar büyüktü. Ne zaman ve nereden geldiğini fark edemeden ikinci bir batağan belirdi; batağanın geniş sırtında gümüş rengi iki tane yavrusu onun kanatlarıyla sarıp sarmalanmış seyahat ediyordu. Ben nefesimi toparlayana kadar hepsi birlikte bir kıvrımdan döndüler. Ve şimdi sazlıkların arkasından berrak ve alaycı bir şekilde gelen o çan sesini duydum.

Tarih bilinci bilimin ve sanatın sahip olabileceği en kıymetli armağan olmalıdır ancak ikisinden de bihaber olan bu batağanın bizden daha fazla tarih bilgisi olduğunu sanıyorum. Batağanın bulanık, ilkel beyninin Hastings Savaşı'nı kimin kazandığına dair hiçbir fikri yoktur ama zaman savaşını kimin kazandığını hissediyor gibidir. Eğer insan ırkı da batağan ırkı kadar eski olsaydı onun çağrısının anlamını daha iyi kavrayabilirdik. Birkaç bilinçli neslin bile bize ne gibi gelenekler, gurur, kibir ve erdemler getirdiğini hele bir düşünün! İnsanın ortaya çıkışının çağlar öncesinden var olan bu kuşa acaba nasıl bir ilelebet hayatta kalma kibri yön veriyor.

Her ne olursa olsun batağanın ötüşü, kendine özgü bir yetkiyle, bu bataklık alanın korosuna hükmeder ve tüm sesleri bir araya toplar. Belki de, çok eski zamanlardan kalma bir yetkiyle, o batonunu tüm biyota için sallıyor. Çağların ardından sular daha düşük seviyelere çekilirken, göl kıyısı dalgaları bataklık üstüne bataklık için sığ kayalıklar oluştururken, bu dalgaların ritim ölçüsünü kim tutuyor? Kışın misk fareleri aç kalmasın, bataklıklar ölü kamışlarla sarıp sarmalanmasın diye güneş ışığını ve havayı emme görevini kim hint irmiğine ve hasırsazına veriyor? Gündüzleri kuluçkaya yatan ördeklere sabrı öğütleyen, geceleri ise yağmacı vizonlardaki kana susamışlığı kışkırtan kimdir? Büyük mavi balıkçılın mızrağı için kesinliği ve doğanın yumruğu için hızı kim cesaretlendiriyor? Bütün bu yaratıklar onca görevi bizim duyabileceğimiz uyarılar olmadan yaptığından, hiç uyarılmadıklarını farz ederiz; onların becerileri doğuştandır ve görevlerini kendiliğinden yerine getirirler deriz. Zaten yaban hayatında yorgunluk diye bir şey bilinmez ki, diye düşünürüz. Belki de yorgunluğun ne demek olduğunu sadece batağanlar bilmez; belki de tüm yaratıklara, eğer hayatta kalmak istiyorlarsa her birinin durmaksızın beslenmek ve savaşmak, çoğalmak ve ölmek zorunda olduğunu hatırlatan batağandır.

Bir zamanlar Illinois'ten Athabasca'ya kadar uzanan çayırların bataklık alanları şimdi kuzeye doğru çekiliyor. İnsanlar bataklık alanda yaşamını sürdüremiyor, bu yüzden bataklık alansız yaşaması gerekiyor. Kalkınma denen şey, çiftlik alanların ve bataklıkların, yabanıl olanın ve evcil olanın karşılıklı hoşgörü ve uyum içerisinde varolabileceğine bir türlü katlanamıyor.

İşte bu yüzden, tarak makinesi ve bentlerle, kiremit döşeyerek ve ateşe vererek mısır yetiştirilen toprakları sömürüp kuruttuk, şimdi de buğday yetiştirmeye başladık. Bu nasıl meydana geldi derseniz, mavi göl yeşil batağa dönüşür; yeşil batak topaklı çamur olur; topaklı çamur da buğday tarlası olur.

Günün birinde hendekler kazılarak suyu pompalanmış bataklığım, tıpkı bugünün ve dünün unutulup yılların altına gömüleceği gibi, buğday tarlasının altında unutulup gidecek. Geriye kalan en son golyan balığı en son sularda en son gezintisini yapmadan, balıkçınlar Clandeboye'ye hoşçakal diyecekler, kuğular bembeyaz asaletleri ile gökyüzüne doğru döne döne uçup gidecek ve turnalar da borazan seslerinin müziğiyle bir daha dönmemek üzere elveda diyecekler.

Bölüm 3

Sonuç

Doğa Koruma Estetiği

Aşkları ve savaşları hesaba katmazsak, çok az sayıda girişim bu denli çoşkuyla, birbirinden bu derece farklı bireyler tarafından ve bu kadar büyük bir heves ve fedakârlıkla gerçekleşir... Bahsettiğim şey, açık havada rekreasyon diye bilinen doğada vakit geçirme etkinlikleridir. Genel kanıya göre insanların doğaya dönmesi iyi bir şeydir. Fakat bunun iyiliği nerede yatmaktadır ve insanları buna yöneltmek için neler yapılabilir? Bu sorular hakkındaki düşünceler karmakarışıktır ve sadece doğayı en umursamaz kişiler bu soruların üzerinde durmaz.

Rekreasyon, kırsalı şehirlerden uzaklaştıran demiryollarının, şehirde yaşayanları *yığınlar halinde* kırsala taşımaya başladığı önceki Roosevelt[151] döneminde adı konmuş bir sorun olarak karşımıza çıktı. İnsanlar farketmeye başladı ki, şehir dışına bu akın arttıkça kişi başına düşen huzur, tenha yerler, yaban hayatı ve manzara azalıyor; bunlara ulaşmak için daha uzaklara gitmek gerekiyor.

Otomobil bu bir zamanların yerel yerleriyle sınırlı müşkül durumu düzgün yolların ulaştığı en uzak noktalara kadar götürdü; bir zamanlar sizin birkaç dönüm arazinizde bolca bulunan rekreasyon alanlarını kentsel kesimlerden uzaktaki bölgelerde kıtlaştırdı. Ama yine de buraların bulunup çıkarılması gerekiyordu. Âdeta güneşten çıkan iyon ışınları gibi, hafta sonu tatilcileri her kasabadan her tarafa yayılıp ısı ve aşınmaya yol açarak seyahat ediyorlar. Turizm endüstrisi, bu iyon ışınlarını daha da hızla, daha da ileriye götürebilmek için konaklama sağlıyor. Dere tepe her yere asılmış reklam panoları, hâlihazırda istila edilen yerlerin hemen ötesindeki yeni dinlenme yerlerinin, av bölgelerinin, balık tutulacak göllerin nerelerde olduğunun sırrını herkese açıyor. Bürolar şehirlerden uzak yeni bölgelerde yollar inşa ediyor ve yolların ivme kazandırdığı bu gidişe tamamen

hâkim olabilmek için bu bölgelerde daha çok arazi satın alıyor. Makineler el değmemiş doğayı tarumar edip duruyor; ormancılık, makineleri kullanma sanatı haline geliyor. Şimdi bu bayağılıklar silsilesinin en uç noktası da karavanlardır. Ağaçlık alanlarda, dağda bayırda, sadece gezmekten ve golf oynamaktan gelecek yararın peşinde olanlar için şimdiki durum hoşgörülebilir. Ancak daha fazlasının peşinde olanlar için rekreasyon, insanı tüketen bir arayış ve aradığını tam olarak elde edemeyiş süreci haline geldi... Makineleşmiş toplumun büyük düş kırıklığı bu.

Arabalı turistlerin yaylım ateşi altında yabanıl alanların gittikçe azalması sadece yerel bir konu değildir; Hudson Körfezi, Alaska, Meksika, Güney Afrika şu anda bu durumda, Güney Amerika ve Sibirya ise sırada bekliyor. Mohawk boyunca işitilen davul seslerinin yerini şimdi, dünyanın tüm nehirleri boyunca işitilen korna sesleri almıştır. *Homo Sapiens* artık kendi asma ve incir ağacının altında oyalanmak gibi ufak tefek işlerle uğraşmıyor. O arabasının benzin deposuna, yeni çayırlara doğru çağlar boyu yol almış sayısız yaratığın hareket kuvvetini dolduruyor. O karınca gibi bütün kıtalarda cirit atıyor.

Bunun adı Açık Havada Rekreasyon'dur... Hem de Son Model.

Peki şimdi rekreasyoncunun kim olduğunu ve neyin peşinde olduğunu öğrenelim. Birkaç örnek bize bunu gösterecek.

Öncelikle ördeklerin yaşadığı herhangi bir bataklığa göz atın. Etrafında çepeçevre park etmiş arabalar göreceksiniz. Bataklığın her bir sazlık köşesinde toplumun önemli bir kişisi çömelmiştir; tüfeği hazır vaziyettedir ve bir ördek vurmak için tetiği çekecek parmağı, her türlü eyalet veya kamu yararına kanunu, gerektiğinde delmek üzere, kaşınmaktadır. Hâlihazırda tıka basa doymuş olması onun Tanrı'nın verdiği av etine açgözlülüğünü hiç gölgelemez.

Civardaki ağaçlık alanlarda toplumun bir başka önemli kişisi gezinmekte, nadir bulunan eğrelti otunun veya göçten yeni

gelmiş çalıbülbülünün izini sürmektedir. Onun avlanma tarzı hırsızlık ya da yağmalama gerektirmediğinden öldürerek avlananı küçümser, sanki gençliğinde kendisi böyle avlananlardan biri değilmiş gibi.

Yakındaki bir tatil yerinde bir başka doğa âşığı vardır, huş ağacının kabuğuna kötü şiirler yazan cinsten biridir bu. Her yerde sadece eğlence olsun diye arabasını sürenler vardır... Rekreasyondan tek anladıkları katettikleri yol olduğu için bir yaz boyunca milli parkların her türünü gezmişlerdir; şimdi de Meksiko City'ye, yani güneye doğru araba sürmektedirler.

Son olarak da profesyoneller var; sayısız doğa koruma kuruluşu yoluyla, doğa peşinde koşan insanlara ne istiyorsa veren ya da onlara verilebilecek ne varsa onları istemelerini sağlayan kişiler bunlar.

Neden bu kadar çeşitlilik içeren kişiler tek bir grup halinde ele alınıyor diye soran olabilir. Çünkü her biri kendi çapında bir avcıdır. Ve neden herbiri kendini doğa korumacı olarak adlandırıyor diye de sorulabilir. Çünkü avladığı yabanıl şeyler elinden kurtulmuştur ve ümit etmektedir ki birkaç kanunun sihirbazlığıyla, ödeneklerle, bölgesel planlarla, bölümlerin yeniden organizasyonlarıyla ya da başka türlü topluca taleplerle, hepsi yerli yerinde dursun.

Rekreasyondan genellikle ekonomik bir kaynak olarak söz edilir. Senato kurulları halkın bu yolda milyonlarca para harcadığını, bu rakamlara gayet hürmetkâr bir tavırla bize anlatır. Rekreasyonun gerçekten de ekonomiyle alakalı bir yönü vardır; balık tutulan bir gölün kenarındaki bir kulübe ya da bir bataklıkta bir ördek avcısının tuttuğu yer, bitişik arazideki çiftliğin tamamı kadar pahalı olabilir.

Rekreasyonun etik bir tarafı da vardır. Bozulmamış yerlerin kapışılmasında uyulacak kanunlar ve buyruklar yavaş yavaş gelişmektedir. Artık 'açık havada uyulacak görgü kuralları' diye bir

şey var. Gençliğe fikirler aşılıyoruz. 'Avcı olmak ne demektir' sorusunun yanıtını kâğıda basıyoruz, bir kopyasını bu inancı yaymaya bir dolar ödeyecek kişilerin duvarına asıyoruz.

Ancak şurası açıktır ki, ekonomi ve etikle ilgili bulgular itici gücün sebepleri değil sonuçlarıdır. Doğaya bağlanmak istiyoruz çünkü bundan zevk alıyoruz. Tıpkı bir operada olduğu gibi, ekonomi denen çark, tesisler yaratmak ve bunları idame ettirmek için döner durur. Tıpkı bir operada olduğu gibi, profesyonel kişiler hizmetleri yaratıp sürdürerek geçimlerini sağlar ama her ikisi için de temel güdünün (*raison d'etre*) ekonomik nedenler olduğunu söylemek pek doğru olmaz. Pusudaki ördek avcısı ve sahnedeki opera sanatçısı, donanımları birbirini tutmasa da aynı şeyi yapmaktadır. Her biri yaşam sahnesinde öteden beri günlük hayatta var olan bir dramı yeniden canlandırmaktadır. Her ikisinin de yaptığı, son bir tahlil yapmak gerekirse, estetik alıştırmalardır.

Açık havada rekreasyonla ilgili kamu politikaları tartışmalı konulardır. Eşit derecede dürüst vatandaşlar, kaynaklar temelinin ne olduğuna ve onu korumak için ne yapılması gerektiğine dair karşıt görüşlere sahiptir. Böylece Yabanıl Doğa Derneği[152] şehirlerden uzak bölgelerde yollar olmasın derken Ticaret Odası yolları daha da uzatmak istemektedir; her ikisi de bunu rekreasyon adına istemektedir. Av hayvanı yetiştiricisi şahinleri vurur ve kuş sever onları, sırasıyla, tüfekle avcılık ve dürbünle avcılık adına korur. Bu tür gruplar çoğu zaman birbirine kısa ve çirkin adlar takar... Aslına bakılırsa her iki taraf da rekreasyon sürecinin farklı bir bileşenini göz önünde bulundurmaktadır. Bu bileşenler *özellikleri veya nitelikleri bakımından büyük farklılık gösterir.* Var olan bir politika biri için doğruyken diğeri için yanlış olabilir.

Bu yüzden, bileşenleri ayırmak ve her birinin ayırt edici özelliklerini veya niteliklerini incelemek, zamanında yapılmış bir hareket olacaktır.

Bunların en basit ve en bariz olanlarından, doğa insanının arayıp, bulup, yakalayıp sonra da evine getireceği fiziksel nesnelerden başlıyoruz. Bu kategoride av hayvanı ve balık gibi yabanıl ürünler ile hayvan kafaları, hayvan derileri, fotoğraflar ve numuneler gibi başarının sembolleri veya yadigârları bulunur.

Bütün bu bahsedilenler *av ödülü*[153] fikrine dayanır. Av ödüllerinin verdiği veya vermesi gereken zevk, hem onları aramakta hem de bulmakta yatar. Bir av ödülü, ister bir kuşun yumurtası, birkaç alabalık, bir sepet dolusu mantar, bir ayının fotoğrafı, bir yabani çiçeğin sıkıştırılmış numunesi, isterse de bir dağın zirvesindeki taş yığınına tıkılmış bir kâğıt parçası olsun, o bir *sertifikadır.* Bu bulduğunuz şey, onun sahibinin bir yerlere gidip bir şeyler yaptığını; üstesinden gelmenin, zekâyla altetmenin veya mülke indirgemenin asırlık ustalığında, hüner, kararlılık veya farkları görebilme deneyimine sahip olduğunu beyan eder. Av ödülüyle bağlantılı bu çağrışımlar genellikle onun fiziksel değerinin çok ötesindedir.

Fakat av ödülleri, onların büyük miktarlarda takibine tepkileri bağlamında farklılık gösterirler. Av hayvanı ve balık ürünlerinden alınan verim, hayvanın üretilmesi veya yönetimi yoluyla arttırılabilir; böylece her avcıya daha fazla av ya da daha fazla avcıya eşit sayıda av verilebilir. Son on yıl içinde, yaban hayatı yönetimi diye bir meslek ortaya çıktı.[154] Bazı üniversitelerde bu mesleğin teknikleri öğretiliyor, daha büyük ve daha iyi yaban hayvanı ürünleri için araştırmalar yapılıyor. Ancak aşırıya kaçıldığında ürünlerin arttırılması, alınan verimin azalmasını beraberinde getirir. Av hayvanlarının veya balığın idaresinde aşırıya kaçılması av ödülünü yapaylaştırarak onun birim değerini düşürür.

Örneğin üretme çiftliğinde yetiştirilmiş bir alabalığın aşırı avlanılmış bir akarsuya salıverildiğini düşünelim. Akarsu doğal olarak alabalık üretemez hale gelmiştir. Atıklar suları kirletmiş,

ormansızlaştırma ve ormansız alanların içine girilmesi akarsuları ısıtmış, kumun çamurun sulara sürüklenmesine yol açmıştır. Hiçkimse bu alabalığın Rocky dağlarının tepelerindeki yönetim altında olmayan bir akarsuda yakalanmış tamamen yabani bir alabalık kadar değerli olduğunu iddia edemez. Bu yetiştirme balığın estetik çağrışımları, yakalanması beceri gerektirse bile, daha değersizdir. (Bir yetkilinin açıklamasına göre, balığın ciğeri üretme çiftliğinde verilen gıdalarla öyle tahrip olmuştur ki, bu durum balığın erkenden öleceğinin belirtisidir.) Oysa aşırı avlanılmış birkaç eyalet şu anda neredeyse tamamen bu insan eliyle üretilen alabalığa bel bağlamıştır.

Her tür yapaylıkla karşı karşıyayız ancak toplu kullanım arttıkça bu durum doğa koruma tekniklerinin tamamını yapay olana doğru itekleyip tüm av ödülü değerlerini de aşağıya çekecektir.

Bu pahalı, yapay ve savunmasız alabalığı korumak için, Doğa Koruma Komisyonu alabalıkların yetiştirildiği üretme çiftliğine gelen bütün balıkçıllları ve balıkçınları, ayrıca alabalıkların salıverildiği akarsuda yaşayan bütün testere gagalı ördekleri ve su samurlarını öldürmeye kalkıyor. Balıkçılar belki bir yabanıl hayvanın diğeri için feda edilmesinde pek bir kayıp görmezler ama kuşbilimciler hüsrana uğramaya hazırlar. Yapaylaştırma işletmeleri, aslına bakılırsa bir başka hayvanın pahasına -hatta daha ileri rekreasyon pahasına- balıkçılığa girişmiş, bütün vatandaşlara ait olan sermaye birikiminden sadece bir vatandaşa hisse vermiştir. Kuralların çiğnendiği buna benzer biyolojik işler[155] av hayvanı yönetiminde de hüküm sürer. Yabani ürünlerin istatistiklerinin uzun süredir tutulduğu Avrupa'da, yırtıcı hayvanların av hayvanlarıyla takasının 'kur oranını' bile biliyoruz. Böylece Saxony'de, her yedi av kuşu başına bir şahin avlanır; her üç küçük av hayvanı başına da herhangi türden bir yırtıcı hayvan avlanır.

Hayvan yapaylaştırma işletmelerini genellikle bitki örtüsüne gelen zarar takip eder. Geyiğin ormanlara zarar vermesi buna bir örnektir. Bu durumu Almanya'nın kuzeyinde, kuzeydoğu Pennsylvania'da, Kaibab'da[156] ve adı pek duyulmamış daha onlarca yerde görebilirsiniz. Her bir durumda, doğal düşmanlarından yoksun kalmış aşırı sayıda geyik, beslendikleri bitkilerin hayatta kalabilmesine veya çoğalabilmesine imkân tanımamaktadır. Avrupa'da kayın, akağaç ve porsuk ağacı; doğu eyaletlerinde Kanada porsuk ağacı ve aksedir; batıda dağ maunu ve Meksika kayagülü, yapaylaştırılmış geyikler nedeniyle tehdit altında olan geyik yiyecekleridir. Yabani çiçeklerden ormandaki ağaçlara kadar bitki örtüsünün terkibi gittikçe zayıfladı; neticede gıdasız kalan geyikler bodurlaştı. Bugün ormanlık alanlarda, o feodal kalelerin duvarlarında gördüğünüz iri erkek geyikler kalmadı artık.

İngiliz fundalıklarında, kekliklerin ve sülünlerin sayılarının azaltılması sırasında fazlasıyla korunan tavşanlar yüzünden ağaçların çoğalması engelleniyor. Birçok tropikal adada flora ve fauna, et ihtiyacı ve avcılık için getirilen keçiler tarafından tahrip ediliyor. Onları avlayan doğal yırtıcılardan yoksun kalıp yaşam alanlarında beslendikleri bitkilerin yok olmasından dolayı memelilerin birbirine verdiği zararı hesaplamak kolay değildir. Hatalı ekolojik yönetimin değirmen taşları arasında kalan tarımsal ürünler, sadece bitmek bilmeyen tazminatlar ve dikenli teller bedeline kurtarılır.

O halde şöyle genelleyebiliriz: Kitlesel kullanım, av hayvanı ve balık gibi organik olan av ödüllerinin kalitesini seyreltir; ayrıca bu, avlanmayan hayvanlara, doğal bitki örtüsüne ve çiftlik ürünleri gibi kaynaklara zarar verir.

Aynı seyrelme ve zarar, fotoğraf gibi dolaylı av ödüllerinin getirisinde pek göze çarpmaz. Daha açık konuşmak gerekirse, her gün on ayrı turist kamerasıyla fotoğrafı çekilen bir manzara

-fotoğraf çekme oranı 100'e bile çıksa- herhangi bir zarar görmez. Kamera endüstrisi yabanıl doğa üzerinde birkaç zararsız parazitten biridir.

O halde av ödülü olarak izi sürülen iki grup fiziksel nesnenin kitlesel kullanımına tepkilerde temel farklar buluyoruz.

Şimdi de rekreasyonun daha güç algılanan ve daha karmaşık olan başka bir bileşenini düşünelim: doğada bir başına olma duygusu. Bunun az bulunurluk değeri kazanıyor olması -ki bu değeri bazı kişiler yoğun olarak hisseder- yabanıl doğa tartışmasıyla doğrulanıyor. Yabanıl doğa taraftarları, milli parkların ve ormanların gözetimini elinde bulunduran karayolları ofisleriyle bir uzlaşmaya vardı. Taraflar, yol olmayan bölgelerin resmî koruma alanı olması konusunda anlaştı. Açılan bir düzine yabanıl alanın bir tanesi resmen 'yabanıl doğa' olarak ilan edilebilir ve yollar sadece kenarından geçirilebilir. Daha sonra bu alanın 'benzersiz' diye reklamı yapılır -ki gerçekten de öyledir. Kısa süre içinde yürüyüş yolları tıklım tıklım dolar, Sivil Koruma Birlikleri'nin[157] çalışabilmesi için buralar süslenir püslenir ve beklenmedik bir yangın burasının ikiye bölünmesini gerekli kılar. İtfaiyecileri taşımak için de bir yol yapılır. Reklamların neden olduğu izdiham, rehberlerin ve yük taşıyıcıların ücretlerini artırabilir; derken biri çıkıp yabanıl doğa politikalarının demokratik olmadığını keşfeder. Ya da ilk başta resmen 'yabanıl' diye nitelendirilen bir iç bölgenin yeniliğine sessiz kalan yerel Ticaret Odası, turistlerden gelen paranın tadını alır. Sonra da yabanıl doğa olsun olmasın, daha çok para gelsin ister.

Kısacası yabanıl alanların az bulunurluğu meselesi -tabii tanıtım ve promosyondan da fazlasıyla etkileniyorlar- onların daha da azalmasını engelleyecek her tür planlı programlı çabayı boşa çıkarıyor.

Artık şurası kaçınılmaz bir gerçek: Kitlesel kullanım bir başına kalma fırsatını düpedüz sulandırıyor; yani yollardan, kamp

alanlarından, yürüyüş yollarından ve dinlenme yerlerinden bahsederken rekreasyon kaynakları 'gelişiyor' dersek bu bileşen bağlamında yanlış düşünmüş oluruz. Kitleler için bu gibi konaklama yerleri katkıda bulunma ya da yaratma açısından hiçbir şeyi geliştirmemektedir. Tam tersine, bütün bunlar pişmiş aşa su katmak demektir.

Şimdi de sıra, bir başına olma bileşenini, o çok belirgin ve sade bileşenle, 'temiz hava ve manzara değişikliği' olarak nitelendirebileceğimiz bileşenle kıyaslamaya geldi. Kitlesel kullanım bu değeri ne bozar ne de cansızlaştırır. Milli Park'ın kapısını çalan bininci turist bile ilk gelen turistle aynı havayı teneffüs etmiş olur, burayı pazartesinin iş sendromuyla aynı şekilde kıyaslar. Hatta doğal alanlara topluca yapılan saldırının bu zıtlığı iyice pekiştirdiği bile söylenebilir. O halde şöyle söyleyebiliriz: Temiz hava ve manzara değişikliği bileşeni av ödülü olarak çekilen bir fotoğrafa benzer, yani bu bileşen kitlesel kullanıma herhangi bir yara almadan karşı koyar.

Şimdi diğer bir bileşene, doğadaki süreçlerin algılanması bileşenine gelelim. Karaların ve üzerinde yaşayan canlıların eriştiği karakteristik yapıların (evrim) ve varoluşlarını sürdürmelerinin (ekoloji) süreçleridir bunlar. 'Doğanın çalışılması' denen bu olgu, kendini üstün sanan kişilere biraz korku salsa da, doğayı algılayabilmeye doğru kitlesel aklın ilk safhasını oluşturur.

Algılamanın en olağanüstü özelliği, hiçbir doğal kaynağın tüketilmesini veya seyrelmesini gerektirmemesidir. Örneğin bir şahinin avının üstüne ani saldırısı kimilerince evrimin acıklı bir dramı olarak algılanır. Kimilerine göreyse bu saldırı insanın tenceresine bir tehdittir. Bu acıklı hikâyeye peş peşe yüz defa şahit olabilirsiniz ama avcınınkine bir kez şahit olursunuz, çünkü avcı bu saldırıya av tüfeğiyle karşılık verir.

Doğayı algılamayı teşvik etmek, rekreasyon mühendisliğinin yegâne yaratıcı tarafıdır.

Bu gerçek gayet önemlidir ve bu gerçeğin 'iyi yaşamayı' daha da iyileştireceği pek idrak edilmez. Daniel Boone[158] 'karanlık ve cenabet toprakların'[159] ormanlarına ve çayırlarına ilk adım attığında, 'Amerika'da doğal alanların' özünü kendine ait bir mülk olarak görmüştü. Tabii Boone böyle dememişti ama bizim şu anda peşinde olduğumuz şey onun bir vakitler bulduğu şeydi, ve burada nesnelerle ilgileniyoruz, isimlerle değil.

Ancak rekreasyon doğada olmak demek değildir, doğaya gösterdiğimiz tepkidir. Daniel Boone'un gösterdiği tepki sadece gördüklerinin kalitesine değil, onları gördüğü akıl gözünün kalitesine bağlıydı. Ekoloji bilimi akıl gözünde olumlu bir değişiklik yaratmıştır. Bu bilim dalı Boone'a sadece gerçekler olarak görünen şeylerin kökenlerini, işlevlerini ve Boone'un nitelik deyip geçtiği şeylerin mekanizmalarını ortaya koymuştur. Bu değişimi değerlendirmenin bir ölçütü yok ama günümüzün yetkin bir ekoloğuyla mukayese edildiğinde Boone'un gördüklerinin üstünkörü şeyler olduğunu rahatça söyleyebiliriz. Bitki ve hayvan topluluklarının inanılmaz çetrefilliliği, Amerika adını verdiğimiz organizmanın içsel güzelliği -ki o zamanlar her yer bakirdi- bugün Bay Babbitt[160] için nasıl görünmez ve anlaşılmazsa, o zamanlar Daniel Boone için de da aynı derecede görünmez ve anlaşılmazdı. Amerika'daki rekreasyon kaynaklarındaki yegâne esaslı gelişme, Amerikalıların doğayı algılama yetisinde meydana gelen gelişmedir. Rekreasyon adı altında yücelttiğimiz diğer bütün işler, en iyi ihtimalle, yabanıl alanlardaki seyreltme sürecini geciktirme ya da maskeleme girişimleridir.

Hiç kimse bu söylediklerimden Babbitt'in, ülkesini 'görmeden' önce doktorasını ekoloji bilim dalında yapması gerektiği sonucunu çıkarmamalı. Bilakis doktora yapmak yüzünden o, bu işin gizemleri karşısında bir cenaze kaldırıcısı kadar duyarsızlaşabilir. Algılama da, aklın bütün hakiki hazineleri gibi,

özelliğini kaybetmemiş sonsuz küçük parçacığa bölünebilir. Şehirdeki bir arazideki otlardan sekoya ağaçlarından edindiğimiz dersin aynısını alabiliriz. Bir çiftçi, güney denizlerinde araştırma yapan bir bilim adamına lütfedilmeyen bilgiyi ineklerini otlattığı çayırlarda bulabilir. Kısacası doğayı algılama denen şey, unvanlarla ya da parayla satın alınabilecek bir şey değildir; algılamayı uzaklarda olduğu gibi arka bahçenizde de öğrenebilirsiniz, üstelik doğayı henüz az algılamış kişi de, çok algılamış kişi kadar bilgisini faydaya dönüştürebilir. Algılama arayışı olarak, rekreasyon koşuşturması yersiz ve gereksizdir.

Son olarak beşinci bir bileşen var: çiftçilik hissi. Doğa korumayı elleriyle değil kullandığı oylarla yerine getiren doğa insanı bu histen bihaberdir. Bu his sadece, eğer doğa algısı kuvvetli birisi, toprakların yönetimine sanatsal bir anlayış uygularsa fark edilir. Bir başka deyişle onun zevki, av için para sarfedemeyecek kadar yoksul olan arazi sahiplerine mahsustur ve bir de keskin bir göz ile ekolojik bir akla sahip arazi yöneticilerine... Bu manzarayı görmek için epeyce para sarfetmiş turist, bu hissi tamamen kaçırır. Aynı şey araziyi kiralayan bir avcı ya da oradaki av hayvanlarına bakan emir kulu için de geçerlidir. Rekreasyon alanlarını kamu yerine özel işletmelere vermeyi tercih eden hükûmet, vatandaşlarına sunmak istediğinin büyük bir bölümünü farkında olmadan kendi memurlarına verir. O halde bana şöylesi daha mantıklı görünüyor: Biz, ormancılar ve av hayvanları yöneticileri, yabani ürünlerin çiftçisi olarak belki de maaş almak yerine, üste para ödemeliyiz.

Ürün yetiştirmede tattığımız çiftçilik hissinin yetiştirilen ürün kadar önemli olabileceği, tarım alanında bir dereceye kadar anlaşılmış olmasına rağmen, doğa koruma alanında henüz anlaşılamamıştır. Amerikalı avcılar, İskoçya'nın kırlarında ve Almanya'daki ormanlarda yoğun olarak gözlenen av hayvanı yetiştiriciliğini[161] pek beğenmezler ve bu konuda da haklıdırlar.

Ama Amerikalı avcılar, Avrupalı arazi sahibinin av hayvanı yetiştirirken geliştirdiği çiftçilik hissini tamamen gözardı eder. Bizde böyle bir şey henüz yok. Bu çok önemli. Çiftçiyi bir ormanlık alan yaratmaya ikna edebilmek için para desteği sağlamamız ya da av hayvanı yetiştirmeye ikna edebilmek için giriş makbuzu sağlamamız gerektiği sonucuna vardığımızda şunu kabul ediyoruz: Yabanıl alanlarda çiftçiliğin zevkleri henüz ne çiftçiye ne de bizlere malum olmuştur.

Bilim adamlarının nükteli bir sözü vardır: Birey oluş, soy oluşun tekrarıdır.[162] Demek istedikleri şudur: Her bir bireyin gelişimi o ırkın evrimsel tarihinin tekrarıdır. Bu durum fiziksel şeyler için olduğu kadar zihinsel şeyler için de geçerlidir. Av ödülü avcısı, mağara adamının yeniden doğuşudur. Av ödülü avcılığı gençliğin ayrıcalığıdır... ırksal olsun bireysel olsun, özür dileyecek hiç bir şey yoktur.

Modern zamanların resminde endişe verici olan şey ise hiç büyüyemeyen av ödülü avcısıdır; doğada bir başınalık, doğa algısı ve çiftçilik hissi onun benliğinde gelişmemiş, belki de kaybolmuştur. O, kendi arka bahçesini görmeyi öğrenmeden kıtalarda cirit atan, hep tüketen fakat hiçbir zaman doğada hoşnutluklar yaratmayan motorize karıncadır. Ona göre rekreasyon mühendisi yabanıl alanları seyreltmekte, av ödüllerini yapaylaştırmakta ve bunları kamuya hizmet sunduğuna dair samimi bir inançla yapmaktadır.

Av ödülü rekreasyoncusu tuhaf haller içindedir ki bunlar esasen pek farkedilmeyen bir şekilde kendini mahvetmesine neden olmaktadır. O, zevkli vakit geçirebilmek için egemen olmalı, işgal etmeli ve el koymalıdır. Dolayısıyla şahsen göremediği yabanıl alanların onun için bir değeri yoktur. Dolayısıyla şu evrensel faraziye oluşmuştur: Kentlerden uzaktaki kullanılmayan bölgeler topluma hiçbir hizmet sunmaz. Hayal gücünden yoksun insanlar için, harita üzerindeki boş alanlar, işe yaramaz

ıssız yerlerdir; oysa başkaları için buralar en değerli bölgelerdir. (Benim Alaska'daki payım, oraya hiç gitmeyeceğim diye benim için değersiz mi? Kuzey kutbunun çayırlarını, Yukon'un kaz otlaklarını, Kodiak ayısını ya da McKinley'nin ardındaki koyun meralarını göreyim diye bir yola mı ihtiyacım var?)

Kısacası öyle görünüyor ki, doğada rekreasyonun henüz gelişmemiş düzeyi kendi kaynak-tabanını tüketmektedir. Daha yüksek düzeyler, en azından bir dereceye kadar, toprağı ya da yaşamı yıpratmadan kendi tatminlerini yaratır. Doğa algısında benzer genişleme olmadan doğaya giden yolların genişlemesi, bizleri rekreasyon sürecinin nitel yenilgisiyle tehdit etmektedir. Rekreasyonel gelişme, güzel doğaya yollar açmak değil hâlâ güzelleşememiş insan aklını doğa algısına açmak demektir.

Amerikan Kültüründe Yaban Hayatı

İlkel insanların kültürü genelde yaban hayatına dayalıdır. Dolayısıyla Kızılderililer sadece bufalonun etinden faydalanmakla kalmamıştır; bufalo onların mimarisini, giyim kuşamını, dilini, sanatını ve dinini de büyük ölçüde belirlemiştir.

Medeni insanların kültürel temeli başka yerlere uzanır ancak bu kültür yine de yabanıl köklerinin bir kısmını muhafaza etmiştir. Ben burada, köklerde var olan bu yabanıllığın değerinden bahsedeceğim.

Kültürü ölçüp tartmak mümkün değildir dolayısıyla böyle bir konuyla vakit kaybetmeyeceğim. Şunu söylemekle yetineceğim: Herkesin kabul edeceği üzere avcılıkta, geleneklerde ve yaşantılarda, yabanıl unsurlarla temasımızı yenileyen kültürel değerler bulunmaktadır. Bu değerlerin üçe ayrıldığını söylemeyi göze alabilirim.

Öncelikle, bizlere kendi farklı milli kökenlerimizi ve evrimimizi hatırlatan, bir başka deyişle, tarihe dair farkındalığımızı

arttıran her yaşantıda bir değer bulunmaktadır. Bu farkındalığa, en doğru ifadeyle 'milliyetçilik' diyebiliriz. Ben buna bizim durumumuzda, başka bir kısa isim olmadığından 'nostalji değer'[163] adını veriyorum. Örneğin izci bir çocuk rakun kürk şapka takıp patikanın aşağısındaki söğüt çalılıklarında *Daniel Boone'culuk* oynamaya gider. Amerikan tarihini yeniden canlandırmaktadır. Çocuk bu durumda, bugünün karanlık ve kanlı gerçekleriyle yüzleşmeye kültürel anlamda hazırdır. Başka bir çiftçi çocuğu, etrafa fena halde misk faresi kokusu yayarak sınıfa girer. Kahvaltıdan önce, kurduğu tuzaklarla meşgul olmuştur. Kürk ticareti maceralarını yeniden canlandırmaktadır. Bireyde olduğu gibi toplumda da, birey oluş, soy oluşun tekrarıdır.

İkincisi, bizlere toprak-bitki-hayvan-insan gıda zincirine olan bağımlılığımızı ve biyotanın ana yapısını hatırlatan her yaşantıda bir değer bulunmaktadır. Medeniyet, bu en temel insan-yeryüzü ilişkisini alet ve aracılarla öylesine darmadağın etmiştir ki, bu ilişkiye dair farkındalık gitgide azalmaktadır. Sanayiyi destekleyenin ne olduğunu unutarak sanayinin bizi desteklediğini zannediyoruz. Bir zamanlar eğitim topraktan uzaklaşmıyor, toprağa doğru yol alıyordu. Bebeğin uyku tulumunun etrafına sarmak için eve tavşan postu getirmeyle ilgili çocuk tekerlemesi, halk hikâyelerimizde, bir zamanlar avcılık denen şeyin insanın ailesini beslemek ve giydirmekten başka bir şey olmadığını hatırlatan pek çok uyarıdan biridir.

Üçüncüsü, etik sınırlamaların deneyimlendiği ve topluca 'avcılık' adı verilen her yaşantıda bir değer bulunmaktadır. Yaban hayatının kovalamasında kullandığımız araçlar bizden daha hızlı gelişiyor; avcılık, bu teçhizatın kullanımında gönüllü bir sınırlama oluyor. Avcılığın amacı, yabanıl unsurları kovalarken becerinin rolünü çoğaltıp kullandığımız aletlerin rolünü azaltmaktır.

Yaban hayatı etiğinin en garip erdemlerinden biri, genellikle avcının davranışlarının alkışlanacağı ya da kınanacağı bir üst sahnenin olmayışıdır. Eylemleri ne olursa olsun, bu eylemler avcıya bir izleyici kitlesi tarafından değil, kendi vicdanı tarafından dikte ettirilir. Bu gerçeğin önemi öylesine büyüktür ki abartılması anlamsız olacaktır.

Etik bir yasaya gönüllü olarak uymak, avcının kendisine olan saygısını artırır ama unutulmamalıdır ki, bu yasayı kasıtlı olarak hiçe saymak avcıyı yozlaştırır ve ahlakını bozar. Örneğin tüm avcılık yasalarının ortak paydası, hayvan etinin israf edilmemesidir. Oysa bugün herkesin bildiği bir gerçek vardır ki, Wisconsin'deki geyik avcıları, yasalara uygun biçimde bir erkek geyik avlamaya çalışırken, her iki geyik başına en az bir dişi geyik veya bir yavru geyik öldürüp ağaçlık alanlarda bırakmaktadır. Bir başka deyişle avcıların neredeyse yarısı yasalarca avlanması uygun bulunan bir geyik öldürene kadar önlerine çıkan herhangi bir geyiği vurmuş oluyor. Öldürülmesi yasal olmayan hayvanların karkasları vuruldukları yerde bırakılıyor. Böyle bir geyik avı sadece toplumsal değerden yoksun değil; aynı zamanda başka yerlerde de avcılık ahlakının bozulmasına sebep oluyor.

O halde görünen o ki, nostalji deneyimleri ve insan-yeryüzü deneyimleri sıfır ya da artı değere sahipken etik deneyimler eksi değere de sahip olabiliyor.

O halde bu durum, doğayla köklerimize dair kabaca üç tür kültürel besin tanımlar. Bu, kültürümüzün beslendiği anlamına gelmez. Değerin edinilmesi hiçbir zaman kendiliğinden olan bir şey değildir; sadece sağlıklı bir kültür beslenip gelişebilir. Kültürümüz, bizlerin bugünkü açık havada rekreasyon biçimlerinden beslenir mi?

Öncü dönemde, avcılıkta nostalji değerinin özünü oluşturan iki düşünce ortaya çıkmıştı. Bunlardan ilki 'yükün hafif olsun'

diğeri de 'tek kurşun-tek geyik' düşüncesiydi. Öncünün yükü zorunluluklardan dolayı hafifti. Av sırasında tasarruflu davranır, isabetli vuruşlar yapardı çünkü makineli tüfek taktikleri için gereken ulaşım imkânlarından, nakit paradan ve silahlardan yoksundu. O halde şu iyi anlaşılmalıdır: Başlangıçta, her iki düşünce de bize zorla kabul ettirilmişti; biz bu zorunluluğu erdeme dönüştürdük.

Ancak daha sonraki gelişim aşamalarında bu düşünceler avcılık yasası haline, avcılıkta gönüllü bir kısıtlama haline geldiler. Özgüven, cesaret, avcılık ve nişancılık gibi göze çarpan Amerikan gelenekleri, bu iki düşünce üzerine kurulmuştur. Bu kurallar elle tutulamaz ancak bunlar soyut da değildir. Theodore Roosevelt[164] avcılıkta çok başarılıydı; bunun sebebi duvara pek çok av ödülü asmış olması değil, bu manevi Amerikan geleneklerini bir okul çocuğunun bile anlayabileceği kelimelerle ifade etmiş olmasıydı. Stewart Edward White'ın ilk dönem yazılarında, bu konuda daha ustaca ve daha doğru ifadeler bulunmaktadır. Böyle insanların bu maneviyatın farkında olarak ve gelişip serpilebileceği bir yapı oluşturarak kültürel değer yarattığını söylemek çok da yersiz olmaz.

Daha sonra, av malzemeleri satıcısı ortaya çıktı. Satıcı, Amerikalı doğa insanını bir yığın tertibatla donattı... Bütün bu tertibat, özgüvene, cesarete, avcılığa ve nişancılığa fayda sağlıyor diye sunuluyor ama çoğu zaman onların yerini almaya başlıyor. Aletler cepleri dolduruyor; boyundan, kemerden aşağı sarkıyorlar. Tertibatın fazlalığı hem arabanın bagajını hem de treyleri dolduruyor. Doğada kullanılacak her bir malzeme gittikçe hafifliyor, daha iyi hale geliyor, ancak bunların hepsini bir araya getirince ağırlığı tonları buluyor. Bütün bu tertibata sahip olabilmek için harcanan para inanılmaz rakamları buluyor ki, bu da 'yaban hayatının ekonomik değeri'ni temsil ediyor diye, gayet ciddi bir şekilde ilan ediliyor. Peki ya kültürel değerler?

Son olarak, ördek tuzağı düzeneğinin arkasında, çelikten yapılmış teknesinde oturan ördek avcısını düşünün. Pat pat diye yol alan bir motorlu kayık, avcıyı gizleneceği yere zahmetsizce getirmiştir. Eğer soğuk bir rüzgâr eserse onu ısıtacak bir konserve yiyecek hemen yanı başındadır. Geçmekte olan kuş sürülerine, satın aldığı bir ördek sesi flütünün[165] cezbedici nameleriyle seslenir; flütü kullanmayı evdeki gramofon kaydı derslerinden öğrenmiştir. Ördek tuzakları işe yarar... Elindeki flüte rağmen bir kuş sürüsü aşağı doğru inişe geçer. Kuşlar iki kez dönmeden onları vurmalıdır çünkü bataklık aynı teçhizatla donanmış ve her an kendisinden önce ateş edebilecek avcılarla dolup taşmaktadır. Avcının gizlendiği yer yetmiş metre uzaktadır çünkü namlunun ucundaki şok[166] uzak mesafeye ayarlıdır; reklamlarda Süper-Z mermilerinin[167] ve daha birçoklarının çok uzak mesafelere kadar gittiğini duymuştur. Kuş sürüsü birdenbire etrafa yayılır. Vurulan bir çift kuş bir yerlerde ölmek üzere çırpınarak düşer. Bu avcı şimdi kültürel değerleri benimsemiş mi oluyor? Yoksa sadece vizonları mı besliyor? Bir sonraki gizlenme yeri yaklaşık yetmiş beş metre uzaktadır. Bir adam başka türlü nasıl vurabilir ki? İşte bu son model ördek avlamadır. Bu gördüğünüz kamuya ait her alanda ve pek çok kulüpte tipik manzaradır. Yükte hafif olma düşüncesine, tek mermi geleneğine ne olmuştur?

Bunun basit bir cevabı yok. Roosevelt, modern tüfeği hor görmemişti; White, gayet rahat bir şekilde alüminyum kabı, ipek çadırı, kurutulmuş gıdaları kullanmıştı. Ama ne var ki bu mekanik destekleri ölçülü bir şekilde, yani onların esiri olmadan kullanmışlardı.

Ölçülü olmanın ne demek olduğunu ya da yasal ile yasal olmayan aletler arasındaki çizginin nerede başlayıp nerede bittiğini ben de pek bilmiyorum. Fakat aletlerin kökeninin, onların kültürel etkileriyle bağlantısı var görünüyor. Avcılıkta veya

doğada yaşamda kullanılan ev yapımı alet edevat, insan-yeryüzü ilişkisini bozmaktan çok iyileştirir; kendi oltasıyla alabalığı avlayan kişi, bir taşla iki kuş vurmuş olur. Ben de pek çok fabrika yapımı alet kullanırım. Ancak bunun bir sınırı olmalı zira parayla alınan avcılık malzemeleri avcılığın kültürel değerini zedeler.

Tüm av sporlarının ördek avcılığı kadar bozulduğu söylenemez. Hâlâ Amerikan geleneklerini savunanlar var. Belki de ok ve yay hareketinin ve doğanla avlanmanın yeniden diriltilmiş olması bu tepkiye bir başlangıçtır. Fakat açıkça görülüyor ki, daha fazla makineleşmeye doğru bir gidişat var; buna karşılık kültürel değerlerde ve özellikle nostalji değerler ve etik sınırlamalarda küçülme görülüyor.

Bana öyle geliyor ki Amerikalı avcının kafası karışmış durumdadır, başına ne geldiğinden pek haberi yok. Ona göre, daha büyük ve daha iyi aletler sanayi için iyiyse açık havada rekreasyon için de neden öyle olmasın ki? O, açık havada rekreasyonların esasen ilkel, atavistik olduğunun daha ayırdına varamadı; onların değerinin karşıt-değer olduğunu, aşırı makineleşmenin fabrikayı ormanlara ya da bataklıklara taşıyarak karşıtlıkları bozduğunu henüz anlayamadı.

Avcının, ona neyin yanlış olduğunu söyleyecek önderleri yok. Avcılık basını artık avı işlemiyor da, alet edavat satanların reklam panolarına dönüştü. Yaban hayatı yöneticileri avlayacak bir şeyler üretmekle o kadar meşgul ki avı vurmanın kültürel değerinden kaygı duyamayacak haldeler. Ksenofon'dan[168] Teddy Roosevelt'e kadar herkes, avcılığın değeri var dedi diye bu değerin yıkılamayacağı sanılıyor.

Makineleşmenin etkisi barut kullanılmayan avcılık üzerinde farklı sonuçlar doğurmuştur. Modern el dürbünü, kamera ve alüminyum kuş halkası, kuşbilimininin kültürel değerine herhangi bir zarar vermemiştir. Dıştan takılan motorlar

ve alimünyum kanolarla yapılan balıkçılıkta, avcılığa kıyasla, makineleşmenin şiddetinin daha düşük olduğu görülmektedir. Diğer taraftan motorlu taşıtlarla doğaya yapılan seyahatlerde, neredeyse her deliğe girildiği için, bunun pek bir anlamı kalmamıştır.

Av köpekleriyle ormanın iç bölgelerindeki tilki avı, kısmen etkili ama zararsız mekanize avcılığa çarpıcı bir örnektir. En nezih avlardan biridir bu; bu avın gerçek bir nostalji değeri havası vardır, burada insan-yeryüzü ilişkisinin en iyisini bulursunuz. Tilki kasıtlı olarak vurulmaz, dolayısıyla bu avda etik sınırlama uygulanmaktadır. Ancak şimdi de avımızı Ford marka arabalardan kovalıyoruz! Bugle Ann'in[169] sesi arabanın kornasına karışıp gidiyor! Ama hiç kimse mekanik bir av köpeği[170] icat edecek ya da köpeğin burnuna bir şok[171] sıkıştıracak gibi görünmüyor. Kimsenin gramofonla ya da bir başka zahmetsiz yolla köpek eğitimi vermesi beklenmiyor. Sanırım av köpekleri konusunda alet edavatçıların elinden artık bir şey gelmez.

Avcılıkla ilgili tüm rahatsızlıkları avcılık malzemesi icat edenlerin üstüne atmak pek doğru olmaz. Reklamcı fikirler yaratır ama bu fikirler ortaya çıkan fiziksel nesneler gibi masum değildir. Tabii her ikisinden de fayda çıkmayabilir. Bunların birinden özellikle bahsetmek gerekir: 'nereye gidelim' meselesi. İyi avlanma, iyi balık tutma yerlerinin bilgisi, kişinin çok özel bir servetidir. Bu köpeğiniz veya tüfeğiniz gibi bir şeydir; birine verecekseniz, bunu kişisel nezaketiniz gereği yaparsınız. Ama bu bilgiyi derginin avcılıkla ilgili sütunlarında yaymak bana garip gelen bir durumdur. Bu bilgiyi herkese bedava kamu 'hizmeti' olarak sunmak bana garip gelen bir başka durumdur. Şu anda 'doğa koruma' daireleri bile balıkların yem kaptıkları yeri veya ördek sürüsünün bir lokma yemek için konmaya cüret ettiği yeri önüne gelene söylüyor.

Tüm bu organize karışıklık, açık hava sporlarında çok kişisel olan bir unsuru kişisel olmaktan çıkarmıştır. Yasal ve yasal olmayan uygulamalar arasındaki sınırın ne olduğunu bilmiyorum ama 'nereye gidelim' hizmetinin tüm mantık sınırlarını aştığına inanıyorum.

Eğer belli bir yerde bolca avlanılabiliyor ya da balık tutulabiliyorsa, 'nereye gidelim' hizmeti daha fazla avcıyı oraya çekmek için kâfidir. Ama eğer öyle değilse reklamcı daha etkili yollara başvurmalıdır. Bunlardan biri balık piyangosudur. Bu piyangoda birkaç üretme çiftliği balığı işaretlenir, kazanan numarayı yakalayan balıkçıya ödül verilir. Bilim ve bilardo salonu tekniklerinin karışımı bu tuhaf yöntem, zaten tükenmiş pek çok gölde aşırı avlanmayı sağlıyor; pek çok köyün Ticaret Odası'na da o bölgeye ait olmanın gururunu yaşatıyor.

Profesyonel yaban hayatı yöneticileri kendilerini bu konulara uzak buluyorsa, bu onların boşa zaman harcadıklarını gösterir. Üretim mühendisi de, satıcı da aynı kefeye konmalıdır; her ikisi de aynı hatayı yapar.

Yaban hayatı yöneticileri, av hayvanlarının çevresini değiştirerek doğal ortamlarında onları üretmeye, böylece avcılığı sömürü olmaktan çıkarıp ürün almaya dönüştürmeye çalışıyorlar. Eğer bu dönüşüm gerçekleşirse kültürel değerleri nasıl etkileyecek? Şunu kabul etmeliyiz ki nostalji değer tadı ve herkes sömürebilir düşüncesi tarihsel olarak bağlantılıdır. Daniel Boone'un,[172] bırakalım yaban hayatından ürün almayı, tarımdan ürün almaya bile tahammülü yoktu. Belkide 'taşralı'[173] avcıların yaban hayatından ürün alma fikrine geçme konusunda bu derece gönülsüz olması onların nostalji değer miraslarının bir dışavurumudur. Muhtemelen bu tür ürün almaya direniyorlar çünkü bu durum nostalji değer geleneğinin bir bileşeniyle, serbest avlanımayla bağdaşmıyor.

Makineleşme, tahrip ettiği nostalji değerlerin yerini alabilecek hiçbir kültürel seçenek sunmaz; böyle bir seçenek en

azından benim karşıma çıkmadı. Yaban hayatından ürün alma veya yönetme nostalji değere bir seçenek olabilir; buna yabanıl hayvancılık denebilir ve bu, bana göre, eşit değere sahip bir seçenektir. Yaban hayatı ürünleri için arazilerin yönetimi diğer herhangi bir çiftçilik türüyle aynı değere sahiptir. Bu yönetim, insan-yeryüzü ilişkisinin bir anımsatıcısıdır; ayrıca etik sınırlamaları içerir; böylece, yırtıcı hayvanları kontrol altında tutmadan yapılan av hayvanlarının yönetimi, üst düzeyde etik kısıtlama gerektirir. O halde şu sonuca ulaşabiliriz: Av hayvanı yetiştirme bir değeri (nostalji değeri) azaltır fakat diğer ikisini artırır.

Eğer bizler doğa sporlarını, muazzam güçlü makineleşme süreciyle tamamen durağan bir geleneğin arasındaki çatışma alanı olarak görüyorsak o zaman kültürel değerlerin hali içler acısıdır gerçekten. Fakat bizim spor kavramımız neden cihazlarımızla aynı oranda gelişemiyor? Belki de kültürel değerlerimizin kurtuluşu ancak bize itici gelenin benimsenmesiyle gerçekleşebilir. Örneğin ben bunun tam zamanı olduğunu düşünüyorum. İşlerin gidişatının ne yönde olacağının tespitini avcılara bırakıyorum.

Son on yıl, örneğin, yepyeni bir spor türünü açığa çıkardı. Bu tür yaban hayatına zarar vermiyor, aletleri onlara yenik düşmeden kullanıyor, özel arazi problemlerinin üstesinden geliyor ve belli bir birim alanın insan taşıma kapasitesini büyük ölçüde arttırıyor. Bu spor türünde valiz sayısı kısıtlaması yok, av sezonu diye de birşey tanımaz. Eğitmenlere ihtiyaç vardır ama av bekçilerine yoktur. Yüksek kültürel değerlere sahip yeni bir avcılık çağrısı yapar. Bahsettiğim bu spor, yaban hayatı araştırmasıdır.

Yaban hayatı araştırması profesyonel papazlık olarak başladı. Araştırılması daha zor ve daha fazla çaba gerektirecek sorunlar hiç kuşkusuz profesyonel ellere bırakılmalı ancak her seviyeden

amatörün ilgilenebileceği türden sorunlar vardır. Mekanik icatlar alanında araştırma, uzun zamandır amatörlere kadar inmiştir. Biyolojik alanda amatörlerce yapılan araştırmanın spor değeri yeni yeni farkedilmeye başlanmıştır.

Böylelikle, amatör kuşbilimci Margaret Morse Nice[174] kendi arka bahçesinde ötücü çinteleri inceledi. Nice, kuş davranışları üzerine dünya çapında tanınmış bir otorite oldu ve kuşlarda toplumsal yapılanmayı profesyonel olarak araştıran pekçok öğrenciyi geçti. Bankacı Charles L. Broley[175] zevk için kartalları halkaladı. O ana kadar bilinmeyen bir gerçeği keşfetti: Bazı kartallar kışın güneyde yuva yapar ve sonra kuzeydeki ağaçlık alanlara tatil yapmaya gider. Manitoba düzlüklerinde buğday çiftçiliği yapan Norman ve Stuart Criddle kardeşler,[176] çiftliklerindeki havyan ve bitkileri inceleyip yerel botanikten yaban hayatı döngülerine kadar her konuda tanınmış birer otorite oldular. New Mexico dağlarında çobanlık yapan Elliott S. Barker, pumalar üzerine yazılmış en iyi iki kitaptan birinin yazarıdır.[177] Kimsenin size bu insanların eğlenerek çalıştıklarını söylemesine izin vermeyin. Onlar sadece, en eğlenceli uğraşın bilinmeyeni görmek ve onu çalışmak olduğunu fark etmişti.

Şu anda birçok amatörün anladığı şekliyle kuşbilim, memeli hayvanlar bilimi ve botanik, bu alanlarda amatörlere açık birçok uğraşla kıyaslanınca çocuk oyunu gibidir. Bunun nedenlerinden biri biyoloji eğitiminin (yaban hayatının eğitimi dahil) tüm yapısı, araştırmalarda profesyonel tekelleşmenin devam etmesine yöneliktir. Amatörlere tek tanınan fırsat, profesyonellerin hâlihazırda bildiklerini doğrulamak için hayali keşif yolculuklarına çıkmalarıdır. Oysa gençlerin duymaya ihtiyacı olan şey, kendi gemilerinin kaptanı ve denizler gibi de özgür olmalarıdır.

Bana göre, yaban hayatını araştırma sporlarının teşvik edilmesi yaban hayatı yönetimi mesleğinin yüz yüze olduğu en

önemli meseledir. Yaban hayatının, şu anda sadece birkaç ekolog tarafından görülebilen ama tüm insanlık için önem taşıyan bir başka değeri daha var.

Şimdi biliyoruz ki hayvan populasyonlarının, tek tek bireylerin farkında olmayıp yine de yerine getirdiği toplu davranış biçimleri bulunuyor. Dolayısıyla bir tavşan döngüden habersizdir fakat döngü için bir araçtır.

Bizler tek tek bireylerde ya da kısa zaman dilimlerinde, bu davranış biçimlerinin farkına varamayız. Tek bir tavşanı yoğun bir şekilde araştırmak döngü hakkında bize hiçbir bilgi vermez. Döngü kavramı, hayvan toplulukları hakkında on yıllarca süren araştırmalardan doğar.

Bu durum, akıllara endişe verici bir soruyu getiriyor: İnsan nüfusunun da, tek tek bireylerin farkında olmayıp yine de yerine getirdiği davranış biçimleri mi var? Çeteler ve savaşlar, kargaşalar ve devrimler bununla açıklanabilir mi?

Birçok tarihçi ve felsefeci bizim toplu davranışlarımızı tek tek bireylerin iradesinin ortak sonucu olarak yorumlamakta ısrar eder. Bütün diplomasi, bir siyasi grubun özelliklerinin onurlu bir kişinin özelliklerini taşıdığını varsayar. Diğer yandan bazı ekonomistlere göre tüm toplum, süreçlerin elinde oyuncak olmuştur ve bizlerin de bu konudaki bilgisi, büyük ölçüde, *ex post facto*'dur.[178]

Bizim toplumsal süreçlerimizin tavşanlarınkinden daha iradeli bir yapıya sahip olduğunu farz etmek, akla yatkın bir düşüncedir fakat şunu farz etmek de akla yatkındır: Bir tür olarak biz insanların toplu davranış biçimlerimiz var; bizler bu davranış biçimleri hakkında hiçbir şey bilmiyoruz çünkü şartlar onları henüz hiç harekete geçirmemiştir. Anlamlarını yanlış yorumladığımız başka davranış biçimlerimiz de olabilir.

İnsan nüfusunun davranış temelleri hakkındaki bu şüpheli durum, var olan tek benzer şeye -gelişmiş hayvanlara- karşı

müstesna bir ilgi ve değer verilmesini teşvik eder. Errington ve diğer araştırmacılar, bu hayvan analogların kültürel değerlerine dikkat çekmiştir.[179] Yüzyıllar boyunca bu bilgi hazinesi bizim için erişilmezdi, çünkü onu nerede ve nasıl arayacağımızı bilmiyorduk. Günümüzde ekoloji, kendi problemlerimizle kıyaslamak için bize hayvan popülasyonlarını araştırmayı öğretiyor. Biyotanın bazı küçük parçalarının nasıl çalıştığını öğrenerek tüm mekanizmanın nasıl işlediğini tahmin edebiliriz. Bu daha derin anlamları algılama ve onlara eleştirel olarak değer biçme yeteneği, geleceğin avcılığıdır.

Özetlemek gerekirse yaban hayatı bir zamanlar bizi besledi ve kültürümüzü şekillendirdi. Yaban hayatı hâlâ, işten arta kalan zamanlarımızda bize haz veriyor. Fakat bizler bu hazları modern makinelerle hasat etmeye kalkıyor dolayısıyla yaban hayatının değerinin bir kısmını da yok ediyoruz. Oysa yaban hayatının hazlarını modern bir zihniyetle hasat etmek sadece zevk değil bilgelik de verecektir.

Yabanıl Doğa

Yabanıl Doğa, insanoğlunun medeniyet diye adlandırdığı yapay eseri çekiçlediği hammaddedir.

Yabanıl doğa hiçbir zaman homojen bir hammadde olmamıştı. Her zaman çok çeşitliydi, dolayısıyla da birbirinden farklı pek çok eser ortaya çıkmıştı. Nihai ürünlerdeki bu farklılıklar, kültürler olarak bilinir. Dünya kültürlerinin zengin çeşitliliği, yabanıl alanlardaki zengin çeşitliliği yansıtır; kültürlerin çeşitliliğine hayat veren de zaten bu olmuştur.

İnsan ırkının tarihinde ilk kez, iki değişim birden meydana geliyor. İlki yerkürenin yaşanabilir bölgelerindeki yabanıl doğanın tükeniyor olması, diğeriyse modern ulaşım ve sanayileşme sebebiyle kültürlerin dünya çapında birbirine karışıyor olmasıdır. Bunların ne birini ne de ötekini engelleyebiliriz ve belki de engellenmemeli, fakat akıllara şöyle bir soru geliyor: Acaba meydana gelen değişimlerde bazı iyileştirmeler yaparak -aksi takdirde yok olacak- bir kısım değerler korunabilir mi?

İşinin başında kan ter içindeki işçiye göre, örsün üzerindeki hammadde nasıl alt edilmesi gereken bir düşmansa yabanıl doğa da öncüler[180] için tıpkı böyle bir düşmandı.

Ama sükûnet halinde bir işçiye göre –eğer bir an için dünyasına filozofça bakabilecekse- bu aynı hammadde sevilmesi ve değer verilmesi gereken bir şeydir, çünkü onun hayatını tanımlayan ve ona anlam veren şey işte bu hammaddedir. Şimdi bir çağrıda bulunmak istiyorum: yabanıl doğadan geriye kalan ne varsa -tıpkı müzedeki eserler gibi- korunması için bir çağrı bu... Çünkü günün birinde kültürel miraslarının kökenini görmeyi, hissetmeyi ya da çalışmayı isteyebilecek olanların bilgiye ulaşabilecekleri başka bir yol yok.

Kalıntı Alanlar

Amerika'yı çekiçle işlerken kullandığımız pek çok yabanıl öğe çoktan yok oldu dolayısıyla herhangi bir uygulamalı programda korumaya alınacak birim bölgeler, boyut ve yabanıllık dereceleri bakımından epey çeşitlilik gösterecektir.

Artık hiç kimse uzun otlu çayırları[181] bir daha göremeyecek, oysa eskiden buralardan geçip giden öncülerin üzengilerini bu çayır çiçekleri denizi sarıp sarmalıyordu. Çayır bitkilerinin tür olarak sağ kalabileceği, gözden ırak kimi yerlerdeki arazi parçalarını bulmak için bir şeyler yapmalıyız. Eskiden, yüzlerce bu türden bitki vardı... Çoğu da eşi bulunmaz güzellikteydi. Bu bahsettiğim toprakların şimdiki sahiplerinin bunlardan hiç mi hiç haberi yok.

Fakat kısa otlu çayırlar -ki Cabeza de Vaca[182] bufaloların karınlarının altından bakınca ta ufuk çizgisine kadar etrafı görebiliyordu- birkaç 30.000 dönümlük noktada hâlâ mevcut... Her ne kadar buralar koyunlar, büyükbaş hayvanlar ve kuru tarım yapan çiftçiler tarafından acımasızca yok edilmiş olsalar da. Eğer kırk dokuzcular[183] eyalet meclis binalarının duvarlarında anılmaya layık görüldülerse görkemli hicretlerinden manzaraların da birkaç milli çayır rezervinde[184] anılması iyi olmaz mı?

Geriye kalan kıyı bölgesi çayır alanlarından bir blok Florida'da diğeri ise Texas'ta bulunuyor fakat petrol kuyuları, soğan tarlaları ve narenciye bahçeleri git gide bunların üstüne üstüne yürüyor... Tabii sondaj makinesi ve buldozerlerle kuşanmış olarak… Bu bir son çağrıdır.

Artık hiç kimse ne Göller Bölgesi eyaletlerinin bakir çam ormanlarını ne kıyı bölgelerdeki ovaların iğne yapraklı ormanlarını, ne de devasa sert ağaçları bir daha görebilecek. İnsanlar artık bunların birkaç dönümlük örnekleriyle yetinmek zorunda kalacaklar. Fakat hâlâ, üç bin dönümlük akağaç ve Kanada çamlarından oluşan alanlar yer yer mevcut; ayrıca benzer

Appalachian sert ağaç bölgeleri var, güneyde sert ağaç bataklıkları, selvi bataklıkları ve Adirondack ladini bölgeler de var. Bu son kısımların kimileri olası kesimlerden, kimileri olası turist yollarından kurtulmuş durumdalar.

Yabanıl doğanın en hızlı tüketilen kategorilerinden biri kıyı şeritleridir. Sayfiye evleri ve turistik yollar her iki okyanus kenarında da yabanıl kıyıları yok etmiş durumda ve şu anda Superior Gölü, Büyük Göller bölgesindeki en son yabanıl sahil şeridini de kaybediyor. Hiçbir yabanıl doğa tarihle bu derecede iç içe geçmemiştir, hiçbiri tamamen yok olmanın eşiğine bu denli gelmemiştir.

Rocky Dağlarının doğusunda kalan bütün Kuzey Amerika topraklarında, yabanıl doğa olarak resmî koruma altına alınmış tek bir geniş alan var: Minnesota ve Ontario'daki Quetico-Superior Uluslararası Parkı. Göller ve nehirler mozaiğinden oluşmuş bu muhteşem kano bölgesinin büyük bir kısmı Kanada'da yer alır -ve Kanada'nın kararıyla bu bölge daha da geniş bir alanı kaplayabilir- fakat bu bölgenin bütünlüğü son zamanlardaki iki gelişme nedeniyle tehlike altında: deniz uçaklı balık tutma alanlarının artması ve bölgenin Minnesota'ya ait kısmının hepten bir Milli Orman mı yoksa kısmen Eyalet Ormanı mı olacağı konusundaki yargı tartışması. Bütün bölge bazı güçler tarafından el konma tehlikesiyle karşı karşıya ve yabanıl doğanın taraftarları arasındaki bu üzücü zıtlaşma, gücün olmadık kişilerin eline geçmesiyle sonuçlanabilir.

Rocky Dağlarını kaplayan eyaletlerde, alanları üç yüz bin dönüm ile bir milyon beş yüz bin dönüm arasında değişen bazı Milli Orman alanları, yabanıl doğa olarak ayrıldı ve bu bölgeler yollara, otellere ve doğaya zarar verecek diğer kullanımlara kapatıldı. Milli parklarda da aynı kural geçerli fakat henüz buraların sınırları tayin edilmedi. Toplu olarak, bu federal bölgeler yabanıl doğa programının belkemiğini oluşturuyor ancak bu

bölgeler kâğıt üzerinde emniyette görünseler de durum pek öyle değil. Turistik yollar açılsın diye yerel baskılar yüzünden yabanıl alanlar yer yer kırpılıp duruyor. Orman yangınları kontrol altına alınsın diye de varolan yolların uzatılması konusunda sürekli baskılar var ve bu yollar da yavaş yavaş anayol haline geliyor. Başıboş Sivil Koruma Birliği kampları[185] yeni ve çoğu zaman da hiç gereği olmayan yolların yapılmasına sebep oldu. Savaş zamanında kereste yokluğu yolların uzatılmasını, yasal olsun ya da olmasın askeri bir gerekliliğe dönüştürdü. Şu anda da birçok dağlık alanda, bu alanların daha önceden yabanıl doğa olarak tayin edilmiş olmasına bakılmaksızın, kayak merkezlerinin ve kayakçılar için otellerin reklamı yapılıp duruyor.

Yabanıl doğaya en sinsice saldırılardan biri de, bu alanlardaki yırtıcı hayvanların kontrol altına alınmaya çalışılmasıdır. Bu da şöyle oluyor: Belli bir yabanıl alanda bulunan aslanlar ve kurtlar, büyük av hayvanlarını korumak için yok ediliyor. Böylelikle, büyük av hayvanlarından oluşan sürülerin -özellikle de geyikler ve kızıl geyiklerin- sayısı oradaki bitki örtüsünü bozacak derecede artıyor. Bu durumda da avcılar, geyik fazlalığını avlasınlar diye teşvik edilmelidir, ancak günümüzün modern avcıları arabalarından fazla uzaklaşamıyor; dolayısıyla avcıların av hayvanı fazlalığına ulaşması için yeni bir yol inşa edilmesi gerekiyor. İşte her fırsatta bu süreçle yabanıl doğa bölünüp duruyor ve hâlâ da bu bölünme devam ediyor.

Yabanıl alanların Rocky Dağları sistemi, güneybatının ardıç ağacı topluluklarından, "Oregon'un yuvarlandığı uçsuz bucaksız ormanlara"[186] kadar çok çeşit orman tiplerini içinde barındırır ama bu alanlardaki çorak bölgeler yabanıl alanlar sisteminde hiç hesaba katılmaz. Belki de bunun sebebi 'manzara' tanımını yalnızca göllerle ve çam ağaçlarıyla sınırlayan şu gelişmemiş doğa estetiği anlayışımızdır.[187]

Kanada ve Alaska'da hâlâ uçsuz bucaksız bakir topraklar var.

Bunlar,

adsız insanların adsız nehirlerde dolaştığı
ve garip vadilerde yapayalnız öldüğü topraklar.[188]

Bu el değmemiş alanların bazı kısımları, örnek olarak koruma altına alınabilir ve öyle de yapılmalıdır. Bu alanların çoğunun ekonomik kullanım açısından pek fazla bir değeri bulunmaz hatta hiç değeri yoktur. Bu alanları korumak için önceden tasarlanmış hiçbir planlamaya gerek olmadığını, bu yabanıl alanların yeterli bir bölümünün her halukârda hayatta kalacağını iddia edenler olacaktır elbette. Ancak yakın tarihimiz böylesine rahatlatıcı varsayımları yalancı çıkarıyor. Yabanıl alanlardan parçalar hayatta kalsa bile, bu topraklar üzerinde yaşayan faunaya ne olacak? Ağaçlık bölgelerde yaşayan karibular,[189] değişik türlerde yaban koyunları, kusursuz orman bufaloları, kıraç alanların boz ayıları, tatlısu ayıbalıkları ve balinalar daha şimdiden tehlike altındalar. Kendine has faunası yok olmuş yabanıl alanların ne anlamı var ki? Yeni kurulmuş olan Kuzey Kutbu Enstitüsü,[190] Kuzey Kutbu atıklarının sanayileştirilmesi uygulamasını başlattı, bu yabanıl alanı zarara uğratacak harika fırsatları da beraberinde getirerek. Bu bir son çağrıdır... Kuzey'in bu en uzak bölgesi için bile.

Kanada ve Alaska'nın ne derecede kendi fırsatlarını görüp bunların peşinden gideceği herkesin tahmin edebileceği bir meseledir. Öncüler sonsuza dek öncü kalmak istemez ve genellikle öncülüğün sürdürüleceği her çabayla dalga geçerler.

Rekreasyon için Yabanıl Doğa

Geçim uğruna verilen fiziksel mücadele, yüzyıllar boyunca ekonominin bir gerçeğiydi. Bu mücadeleye gerek kalmayınca, içgüdülerimiz bizi atletik sporlar ve oyunlar aracılığıyla bunu korumaya yöneltmiştir.

İnsanlar ve hayvanlar arasındaki fiziksel mücadele de, aynı şekilde, ekonominin bir gerçeğiydi; şu anda bu mücadele, avlanma ve balık tutma olarak korunuyor.

Halka açık yabanıl alanlar, her şeyden önce, bu bölgelere yapılan yolculukla öncülerin sahip olduğu bazı ilkel becerilerin, avcılık imkanlarıyla devam ettirilmesine aracılık ediyor.

Bu becerilerin bazıları genel bir dağılım gösterir; bazı ayrıntılar Amerika'ya uyarlanmıştır ama esasen bu tür etkinliklere dünyanın her yerinde rastlanır. Avcılık, balık tutma, sırt çantasıyla yürüyerek seyahat buna birkaç örnektir.

Ancak bunlardan ikisi, tıpkı bir ceviz ağacı[191] gibi, yalnızca Amerika'ya özgüdür. Bunlar başka yerlerde taklit edilmedi değil ama şimdiki mükemmel hallerine sadece bu kıtada ulaştılar. Biri kanoyla diğeriyse yük hayvanları katarıyla seyahat etmek. Her ikisi de hızla azalıyor. Hudson Körfezi'nde yaşayan Kızılderilinizin artık bir motorlu teknesi, dağcınızın da artık Ford marka bir arabası var. Eğer geçimimi bir kanodan ya da bir yük beygirinden sağlamak zorunda kalsaydım ben de aynısını yapardım çünkü bunların her ikisi de çok eziyetli işler. Ancak avlanmak için yabanıl doğaya giden bizler bunların yerini alan motorlu araçlarla yarışa zorlanınca hayal kırıklığına uğruyoruz. Kanonuzu bir yerden bir yere motorlu sandal sesleri arasında taşımak ya da atınızı yazlık bir otelin çayırlarına çıkarmak ne kadar anlamsız bir şey. Böyle olmasındansa evde oturmak daha iyidir.

Yabanıl alanlar her şeyden önce kutsal yerlerdir; bu alanlar -özellikle kanoyla veya sırt çantalarıyla yürüyerek yapıldığında- bakir doğada yolculuk denen ilkel sanatın icra edildiği yerlerdir.

Sanıyorum ki bazı kimseler bu ilkel sanatları yaşatmanın önemli olup olmadığını tartışmak isteyecektir. Ama ben bunu tartışmayacağım çünkü bunun önemli olduğunu ya ruhen biliyorsunuzdur ya da yaşlandıkça anlamışsınızdır.

Avrupa'da avcılık ve balıkçılık yapanlar, koruma denen hususun -bizim ülkemizde olduğu gibi- yabanıl doğanın korunmasından geçeceği bilgisinden yoksunlar. Avrupalılar, eğer bunları savuşturabiliyorsa ormanda ne kamp yaparlar ne yemek pişirirler ne de kendi işlerini görürler. Yapılacak işleri av hayvanlarını sürenler ve uşaklar yapar dolayısıyla bu tür avcılık bir piknik havası taşır... Bir şeylere öncülük etmenin havası yoktur burada. Maharetin göstergesi büyük ölçüde av hayvanının vurulması ya da balığın tutulmasıyla sınırlandırılmıştır.

Bazı insanlar yabanıl alanlarda avcılığı 'demokratik değil' diye kötülüyorlar çünkü onlara göre bu alanların rekreasyonel boyutu golf sahaları ya da turist kamplarıyla karşılaştırıldığında yetersiz kalıyor. Bu görüşteki temel yanlış, toptan üretim felsefesini, toptan üretime karşı koyacak bir duruma uyguluyor olmasıdır. Rekreasyonun değeri avdan eli boş dönmeyle ölçülmez. Rekreasyon, yabanıl doğadaki deneyimlerin yoğunluğu ve işe gittiğimiz diğer günlerden *farkı* nispetinde değerlidir. Bu ölçütler göz önüne alındığında, yabanıl doğaya motorlu taşıtlarla yapılan yolculuklar son derece yavan kaçar.

Mekanize olmuş rekreasyon daha şimdiden ormanlık ve dağlık bölgelerin onda dokuzunu kaplamıştır. Azınlıklara biraz saygımız varsa geriye kalan onda biri de yabanıl doğaya tahsis edilmelidir.

Bilim için Yabanıl Doğa

Bir organizmanın en önemli özelliği kendi kendini yenileme yetisidir; bunun adı sağlıktır.

Kendini yenileme sürecinde insan müdahalesine ve kontrolüne maruz kalan iki organizma vardır. Bunlardan biri insanın kendisidir (tıp ve halk sağlığı), diğeri ise topraktır (tarım ve doğa koruma).

Toprak sağlığını kontrol altında tutma çabaları pek de başarılı olamadı. Şimdi genel hatlarıyla bilinen şudur: Toprağın verimliliğini kaybetmesi, meydana geldiği süreden daha önce akıp gitmesi ve su sistemlerinde anormal sellerin ya da anormal su kıtlıklarının başgöstermesi toprağın hasta olduğuna işaret eder.

Diğer düzensizlikler vaka olarak geçiyor ama toprağın hasta olduğunun belirtileri olarak henüz kabul edilmiyor. Koruma çabalarına rağmen ortada görünen bir neden olmadan bitki ve hayvan türlerinin yok olması; kontrol altında tutma çabalarına rağmen ortalığı zararlı böceklerin istila etmesi, eğer başka açıklaması yoksa, toprak organizmasındaki hastalığın belirtileri olarak görülmelidir. Bunların her ikisi de, normal evrimsel olaylar diye gözardı edilmeyecek sıklıkta meydana geliyor.

Toprak hastalıkları üzerine bir durum değerlendirmesi şu gerçeği yansıtıyor: Bu hastalıklara uyguladığımız tedaviler hâlâ büyük ölçüde yerel düzeyde kalıyor. Böylece toprak, verimliliğini kaybettiğinde, onu ya gübreliyoruz ya da en iyi ihtimalle flora ve faunasını değişikliğe uğratıyoruz. Bunu yaparken de, yabanıl flora ve faunanın vaktiyle bu toprağın oluşmasını sağladığı, şu anda da muhafazası için önemli olduğu gerçeğini hiç gözönüne almıyoruz. Örneğin yakın zaman önce iyi tütünün, anlaşılmayan bir nedenden ötürü, yabani kanaryaotu ile önceden yapılan toprak düzenlemesine bağlı olduğu keşfedildi. Böyle umulmadık birbirine bağlılık zincirlerinin doğada yaygın olabileceğinin hiç farkında değiliz.

Çayır köpekleri, tarla sincapları veya fareler zararlı denecek derecede çoğalınca onları zehirliyoruz ama bu istilanın sebebini araştırırken zehirlediğimiz hayvanların ötesini göremiyoruz. Hayvanların yarattığı sorunların çarelerinin de yine hayvanlarda bitmesi gerektiğini varsayıyoruz. Bilimin en son bulguları, kemirgen istilasının gerçek nedeninin bitki topluluğundaki

dengesizlikler olduğunu gösteriyor ama bu ipucuna ilişkin çok az araştırma yapılıyor.

Birçok ağaçlandırma alanında, eskiden üç ya da dört kütüklü ağaçların büyüyebildiği topraklarda artık bir ya da iki kütüklü ağaçlar yetişiyor. Neden? Meseleye kafa yoran ormancılar sorunun ağaçtan değil, belki de toprağın mikro-florasından kaynaklandığını ve üstelik toprağın florasını onarmanın onu tahrip etmekten çok daha fazla zaman alacağını biliyor.

Birçok koruma uygulaması çok yüzeysel vaziyette. Taşkın setlerinin taşkınların sebepleriyle hiçbir ilişkisi yok. Kontrol bendi ve setler, erozyonun nedenleriyle uzaktan yakından ilgili değil. Av hayvanı ve balık stoklarını koruma amaçlı sığınak ve balık üretme çiftlikleri, stokların neden kendi kendilerini koruyamadığını açıklamaz.

Genel olarak bulguların gidişatından şunu anlıyoruz: Toprağın hastalığında, aynı insan vücudunda olduğu gibi, semptomlar bir organda başgösterip hastalığın sebebi diğer bir organda bulunabilir. Şu anda doğa koruma olarak adlandırdığımız uygulamalar, büyük ölçüde, biyotik ağrıların lokal olarak dindirilmesidir. Ağrıların dindirilmesi gereklidir fakat bunlar tedaviyle karıştırılmamalıdır. Toprağın doktorluğu sanatı kuvvetli bir şekilde uygulanıyor fakat toprak sağlığı bilimi henüz daha doğmadı.

Toprak sağlığı bilimi, öncelikle, sağlıklı toprakların bir organizma olarak nasıl kendi sağlığını sürdürdüğüne dair bir tabloya, yani norm veri tabanına ihtiyaç duyar.

Mevcut iki norm var. Bunlardan biri, yüzyıllardır insan işgaline rağmen toprak fizyolojisinin büyük ölçüde normal kalabildiği yerde görülür. Ben böyle bir tek yer biliyorum, o da kuzeydoğu Avrupa. Bu bölgeyi çalışmayacağımızı hiç sanmıyorum.

Diğer norm ise -ve en mükemmel olan norm- yabanıl doğadır. Paleontoloji, yabanıl doğanın çağlar boyu kendi kendini

muhafaza ettiğine, onu oluşturan türlerin nadiren yok olduğuna veya sayılarının hiç kontrolden çıkmadığına ve havanın ve suyun, toprağı, taşındığı hızla veya daha hızlı bir şekilde yeniden oluşturduğuna dair birçok bulgu sunmuştur. O halde yabanıl doğa, toprak sağlığı çalışmalarında bir laboratuvar olarak, umulmadık derecede büyük önem taşımaktadır.

Montana'nın fizyolojik yapısı Amazon'da incelenemez; önceden kullanılmış ve hiç kullanılmamış toprakların karşılaştırmalı çalışmaları için her bir biyotik bölge kendi öz yabanıl doğasına ihtiyaç duyar. Yabanıl doğa araştırma alanlarındaki aksak bir sistemi kurtarmak için tabii artık çok geç. Üstelik bu kalıntı alanların birçoğu, her yönden normalliklerini sürdürebilmek için fazlasıyla küçük. Büyüklüğü üç milyon dönümü kaplayan milli parklar bile kendi doğal yırtıcı hayvanlarını muhafaza edebilecek veya çiftlik hayvanlarının taşıdığı hayvan hastalıklarını engelleyecek kadar geniş değildir. Bu yüzden Yellowstone[192] kurtlarını ve pumalarını kaybetti; bu da kızıl geyiklerin oradaki bitki örtüsüne zarar vermesine neden oluyor. Bu durum özellikle kışlık otlaklar için geçerli. Bir yandan da, boz ayıların ve dağ koyunlarının sayısı azalıyor. Koyunların sayısındaki azalma hastalıklardan kaynaklanıyor.

En geniş yabanıl alanlarının dahi dengesi kısmen bozulurken çayır bitki örtüsünün, onun yerini alan tarımsal bitki örtüsüyle kıyaslayınca neden kuraklığa daha dayanıklı olduğunu keşfetmek için J. E. Weaver sadece birkaç dönüm bakir alana ihtiyaç duydu.[193] Weaver çayır türlerinin, kendi kök sistemlerini toprağın bütün kademelerini kaplayacak şekilde dağıtarak yeraltında bir "takım çalışması" yaptığını keşfetti. Oysa tarımsal döngüyü oluşturan türler bir katmana fazla yüklenip bir diğerini ihmal ediyor ve böylece birikimli bir zarar meydana geliyordu. Weaver'ın araştırmalarından tarım bilimiyle ilgili önemli bir ilke ortaya çıktı.

Aynı şekilde Togrediak[194] için de, eski arazilerdeki çamların neden el değmemiş orman topraklarındaki çamların boyutuna ve rüzgâra dayanıklı yapılarına erişemediğini keşfetmesi için birkaç dönüm bakir alan gerekti. Bakir alanlardaki çamların kökleri eski köklerin kanallarını takip ediyordu ve bu nedenle daha derine inebiliyordu.

Birçok durumda, eğer sağlıksız alanlarla karşılaştırabileceğimiz bakir alan yoksa, sağlıklı topraklardan ne derecede iyi performans bekleyeceğimizi hiç bilemeyiz. Dolayısıyla güneybatıya ilk seyahat edenlerin çoğu dağdaki nehirlerin aslen temiz olduğunu anlatır, yalnız bundan biraz şüphe duymak gerekir, çünkü onlar bu yerleri, tesadüfen, en uygun mevsimlerde görmüş olabilir. Erozyon mühendislerinin temel veri tabanları yoktu, ta ki Chihuahua, Sierra Madre'de -Kızılderililerin korkusundan hiç otlatılmamış veya kullanılmamış alanlarda- benzer nehirlerin süt gibi bir renk aldığı keşfedilinceye kadar... Yosunlar, nehir kenarlarında suyun kıyısına kadar uzanır. Arizona ve New Mexico'daki benzer nehirlerin birçoğu yosunsuz, topraksız, iri kaya parçalarıyla kaplı yerlerden akar fakat bu alanlar ağaçsız değildir. Sınırın her iki yakasındaki hasta toprakların iyileştirilmesine bir norm olarak, Sierra Madre'nin yabanıl doğasının bir uluslararası deneme istasyonu tarafından korunması ve hakkında çalışılması, düşünmeye değer iyi bir komşuluk ilişkisi girişimi olacaktır.

Kısacası, büyük olsun küçük olsun, tüm mevcut yabanıl alanların, toprak biliminde normlar açısından değerli olduğu söylenebilir. Rekreasyon olanakları bu alanların yegâne, hatta başlıca işe yarar yönü bile değildir.

Yaban Hayatı için Yabanıl Doğa

Milli parklar, büyük etobur hayvanların soyunu devam ettirebilme ihtiyacına cevap vermez; örneğin boz ayının riskli haline,

parklar sisteminin de daha şimdiden kurtlardan yoksun oluşuna bir bakın. Bu parklar dağ koyunlarının yaşaması için de yeterli değil... Çoğu sürünün sayıları azalıyor.

Bunun sebepleri bazı durumlarda net olarak anlaşılırken bazı durumlarda hiç anlaşılamıyor. Parklar, kurt gibi geniş yaşam alanı ihtiyacı içindeki türler için kesinlikle çok küçük yerlerdir. Bilinmeyen nedenlerden ötürü birçok hayvan türünün, bağımsız topluluklar olarak gelişemediği görülüyor.

Yabanıl doğa faunası için mevcut bir alanı genişletmenin en uygun yolu, genellikle milli parkların etrafını çeviren milli ormanların yabanıl kısımlarının tehdit altındaki türlerin yaşayacağı parklar olarak işlev görmesidir. Bu alanların bu şekilde işlev görmediği, boz ayıların haline bakınca trajik bir şekilde ortaya çıkıyor.

1909 yılında, batıyı ilk kez gördüğümde, her büyük dağlık bölgede boz ayılar vardı. Buralarda bir doğa koruma memuruna rastlamadan aylarca seyahat edebilirdiniz. Bugün hemen 'her çalının arkasında' bir çeşit doğa koruma memuru var; ancak yaban hayatı büroları artadursun, bizim bu en görkemli memeli hayvanımız, durmaksızın Kanada sınırına doğru çekiliyor. Amerika Birleşik Devletleri'ne ait topraklarda resmi olarak bildirilen 6.000 boz ayının 5.000 tanesi Alaska'da bulunuyor. Sadece beş eyalette boz ayı bulunuyor. Boz ayılar Kanada'da ve Alaska'da yaşamlarını sürdürsünler bu yeterlidir, diye sanki açıkça söylenmemiş bir anlayış var. Benim için bu hiç de yeterli değil. Alaska ayıları farklı bir türdür. Boz ayıları Alaska'ya göndermek mutluluğu cennete göndermek gibi bir şeydir, kimse oraya gitmeyebilir.

Boz ayıları korumak, yollara ve çiftlik havyanlarına izin verilmeyeceği -veya çiftlik hayvanlarının vereceği zararın telafi edilebileceği- bir dizi geniş alan gerektirir. Sağa sola dağılmış hayvan çiftliklerinin tamamını satın almak böyle alanları

yaratmanın tek yoludur. Fakat arazi satın almaya ve takas etmeye dair geniş yetkileri olmasına rağmen doğa koruma büroları aslında bu amaca yönelik hiçbir şey başaramadılar. Duyduğum kadarıyla Orman Müdürlüğü, Montana'da bir adet boz ayı alanı yaratmış, ama ben Utah'da dağlık bir bölge biliyorum ki burada Orman Müdürlüğü koyun endüstrisini destekliyor, hem de bölgenin eyaletteki son boz ayıları barındırmasına rağmen.

Daimi boz ayı yaşam alanları ve daimi yabanıl alanlar, aynı problemin iki değişik ifade şeklidir. Her ikisine de heves duyabilmek için uzun vadeli bir doğa koruma anlayışı ve tarihsel bir bakış açısı gerekiyor. Sadece evrimin tantanalı gösterisini görebilenlerin onun sahnesine yani yabanıl doğaya veya onun olağanüstü başarısı olan boz ayılara değer vermesi ümit edilir. Fakat eğitim gerçekten insanları eğitiyorsa zamanla, eski batıdan kalan emanetlerin yeni batıya anlam ve değer katacağını anlayan daha çok kişi olacak. Geleceğin henüz doğmamış gençleri Lewis ve Clark'ın[195] izinde Missouri'den yukarılara keşfe çıkacak ya da James Capen Adams'la[196] Sierra'lara tırmanacak ve sırasıyla her nesil şu soruyu soracak: Büyük beyaz ayı nerede? Doğa korumacılar doğaya bakmazken yok olup gitti demek çok hüzünlü bir cevap olacak.

Yabanıl Doğayı Savunanlar

Yabanıl doğa, küçülebilen ama genişleyemeyen bir kaynaktır. Doğanın işgali belli alanlarda, rekreasyon için, bilim için, veya yaban hayatı için yararlı bir hâle getirme gayesiyle durdurulabilir veya değişikliğe uğratılabilir fakat kelimenin tam anlamıyla yeni bir yabanıl alan yaratmak imkânsızdır.

O halde her yabanıl doğa programı, bu gibi alanlarda küçülmelerin asgariye indirildiği bir artçı destek hareketidir. Yabanıl Doğa Topluluğu[197] 'Amerika'da yabanıl doğadan geriye kalanları korumak amacıyla 1935'te kurulmuştur.

Ancak böyle bir topluluğa sahip olmak yetmez. Doğa koruma bürolarının tamamında yabanıl doğaya gönül vermiş kişiler olmadıkça bu topluluk, yeni istilaları olsa olsa iş işten geçtikten sonra öğrenecektir. Dahası, yabanıl doğaya gönül vermiş militan vatandaşlardan oluşan bir azınlık, ülkenin dört bir köşesinde tetikte olmalı ve acil durumlarda harekete hazır olmalıdır.

Yabanıl doğanın şimdi Karpatlar ve Sibirya'ya kadar çekildiği Avrupa'da, bu konuları düşünen her doğa korumacı kayıplar için hayıflanıyor. Doğal alanlar konusunda lüks içinde olmaya neredeyse diğer bütün medeni ülkelerden daha az yeri olan İngiltere'de bile, birkaç küçük yarı yabanıl alanı korumak için -gecikmiş bile olsa- güçlü bir hareket var.

Yabanıl doğanın kültürel değerini görebilme yeteneği, son tahlilde, entelektüel bir alçakgönüllülük meselesine indirgeniyor. Toprakla bağını koparmış sığ fikirli modern insan, neyin önemli olduğunu çoktan bulduğunu sanıyor; böyleleri, siyasi yönden olsun ekonomi yönünden olsun, bin yıl sürecek imparatorluklardan[198] dem vuruyor. Bütün tarihin, tek bir başlangıç noktasından olmak üzere peşpeşe yapılan gezilerden oluştuğunu -ve bu noktaya insanın, başka kalıcı değerler ölçüsü arayışında tekrar tekrar geri döndüğünü- sadece bir bilim insanı takdir eder. İşlenmemiş yabanıl doğanın insan girişimini tanımladığını ve anlamlandırdığını sadece bir bilim insanı bilir.

Etik Dizi

Etik alanın genişlemesi aslında ekolojik evrimin bir sürecidir ve etik genişleme konusu bugüne dek yalnızca filozofların ilgi alanına girmiştir. Bu sürecin aşamaları hem ekolojik hem de felsefi açıdan tanımlanabilir. Ekolojik açıdan etik, var olma mücadelesinde hareket özgürlüğüne getirilen bir kısıtlamadır. Felsefi açıdan etik, sosyal davranışın, antisosyal davranıştan farklılaşmasıdır. Bunlar, aynı şeyin iki farklı tanımıdır. Etiğin genişlemesi, birbirine karşılıklı olarak bağımlı bireylerin veya toplulukların işbirliği yolları geliştirmelerinden kaynaklanır. Ekologlar bunu simbiyoz olarak adlandırır. Politika ve ekonomi, önceleri herkese açık rekabet mekanizmalarının etik içerikli işbirliği mekanizmaları ile kısmen yer değiştirdiği, gelişmiş simbiyozlardır.

İşbirliği mekanizmalarının karmaşıklığı, nüfus yoğunluğu ve aletlerin verimliliği ile artmıştır. Örneğin, mamutlar çağında taş ve sopaların antisosyal kullanımlarının tanımlanması, motor çağında kurşunların ve reklam panolarının antisosyal kullanımlarının tanımlanmasından daha kolaydı.

Etik, ilk başta bireyler arası ilişkileri ele aldı. Musa'nın On Emir'i bunun bir örneğidir. Etik alana daha sonra birey ile toplum arasındaki ilişkiler dahil oldu. Altın Kural[199] bireyi topluma entegre etmeye çalışırken, demokrasi de toplumsal organizasyonu bireye entegre etmeye çalışır.

Ancak, insanın toprakla ve üzerinde yaşayan hayvanlar ve bitkilerle ilişkilerini ele alan bir etik hâlâ yoktur. Toprak, Odise'nin köle kızları gibi, hâlâ bir mülk olarak görülmektedir. Toprakla olan ilişki hâlâ tümüyle ekonomiktir ve bu ilişki insana yükümlülükler getiren değil ayrıcalıklar sağlayan bir ilişkidir.

Etiğin insanın çevresindeki bu üçüncü unsuru kapsayacak biçimde genişlemesi, kanıtları doğru değerlendirdiysem, evrimsel bir olasılık ve ekolojik bir gerekliliktir. Bu, etiğin

evriminde üçüncü aşamadır. İlk iki aşama zaten önceden tamamlanmıştır. Hezekiel ve Yeşaya'nın yaşadığı günlerden beri düşünürler toprağın yağmalanmasının yalnızca uygunsuz değil, aynı zamanda yanlış olduğunu ileri sürmüştür. Ancak toplum onların bu inanışını henüz onaylamamıştır. Ben günümüzdeki doğa koruma hareketine bu tür onaylamaların embriyosu olarak bakıyorum.

Etik, yeni ve karmaşık ekolojik durumlara ya da toplumsal yararı ortalama birey tarafından kolayca anlaşılamadığı için ertelenmiş ekolojik sorunlara bir yol gösterici olarak değerlendirilebilir. Bu gibi durumları çözmede bireye hayvani içgüdüleri yol gösterici olur. Bu durumda etik, olasılıkla, oluşumunu sürdüren bir topluluk içgüdüsüdür.

Topluluk Kavramı

Günümüze dek gelişmiş her tür etiğin tek bir dayanak noktası vardır: Bu dayanak, bireyin karşılıklı olarak birbirine bağımlı parçalardan oluşan bir topluluğun üyesi olmasıdır. İçgüdüleri bireyi o topluluk içindeki yeri için rekabete, etik anlayışı ise bireyi (belki de bu rekabete meydan verecek) işbirliği yapmaya sevk eder.

Toprak etiği, topluluğun sınırlarını karaları, suları, bitki ve hayvanları, yani tüm toprağı kucaklayacak şekilde genişletir.

Bunda anlaşılmayacak bir şey yoktur: zaten özgürlükler ülkemize ve cesurlar yurdumuza olan sevgimizi ve yükümlülüğümüzü milli marşımızı söylerken haykırmıyor muyuz?[200] Tabii ki öyle, ama neyi ve kimi seviyoruz? Elbette ki erozyonla akarsulardan aşağı indirdiğimiz toprağı değil. Elbette ki türbinleri çalıştırması, teknelerin üzerinde yüzmesi ve atık suların boşaltılması dışında bir işlevi olmadığını düşündüğümüz suları değil. Elbette ki gözümüzü bile kırpmadan topluca yok ettiğimiz bitkileri değil. Elbette ki en kalabalık ve en güzel türlerinin çoğunu

ortadan kaldırdığımız hayvanları değil. Toprak etiği tabii ki bu 'kaynakların' değiştirilmesini, yönetilmesini ya da kullanılmasını engelleyemez ancak onların varlıklarını sürdürme haklarını, en azından bazı bölgelerde ve doğal hallerinde varlıklarını sürdürme haklarını doğrular.

Kısacası toprak etiği, *Homo sapiens*'in rolünü toprak topluluğunun fatihliğinden onun sade bir üyesi ve vatandaşına çevirir. Bu, hem topluluk üyelerine hem de topluluğun kendisine saygı duymak anlamına gelmektedir.

İnsanlık tarihinde, -öyle umuyorum ki- fatihlik rolünün sonuçta kişinin kendi kendini yok etmesi anlamına geldiğini öğrendik. Neden? Çünkü böyle bir rolde üstü kapalı olarak söylenmek istenen şey, fatihin *ex cathedra*[201] olarak, topluluk saatinin nasıl düzenli işlediğini, topluluk yaşamı içinde neyin ve kimin değerli olduğunu, neyin ve kimin değersiz olduğunu bildiğidir. Ancak her zaman bunların hiçbirini bilmediği ortaya çıkar ve bu nedenle fetihleri, en sonunda, kendi kendini yenilgiye uğratır.

Biyotik topluluk içinde de buna paralel bir durum vardır. Hz. İbrahim tam olarak toprağın ne işe yaradığını biliyordu: Toprak, Hz. İbrahim'in ağzına süt ve bal aksın diye vardı. Şu anda ise, eğer bu konuda eğitim aldıysak bu varsayıma o kadar da kesin gözüyle bakamıyoruz.

Bugün sıradan bir vatandaş, topluluk saatinin nasıl düzenli işlediğini bilimin bildiğini varsayar; bilim insanı ise bunu bilmediğinden bir o kadar emindir. Bilim insanı, biyotik mekanizmanın işleyişinin hiçbir zaman tam olarak anlaşılamayacak kadar karmaşık olduğunu bilir.

İnsanın biyotik bir ekibin yalnızca bir üyesi olduğu gerçeği, tarihin ekolojik açıdan yorumuyla ortaya çıkar. Bugüne kadar yalnızca insan girişimleri açısından açıklanan birçok tarihsel olay, aslında hep insanla toprak arasındaki biyotik

etkileşimlerdi. Gerçekleri, toprağın üzerinde yaşayan insanlar kadar, toprağın özellikleri de güçlü bir şekilde belirlemişti.

Örneğin Mississippi Vadisi'ndeki yerleşimi ele alalım. [Amerikan] İhtilalini izleyen yıllarda, üç grup vadinin kontrolünü ele geçirmek için birbiriyle çekişiyordu: Kızılderililer, Fransız ve İngiliz tüccarlar ve Amerikan yerleşimcileri. Tarihçiler, koloniyel dönemde Kentucky'nin şeker kamışı tarlalarına doğru göçün sonuçlarını belirleyen o hassas dengede, Detroit'deki İngilizler, terazinin Kızılderililer kefesine biraz daha fazla ağırlık koysaydı neler olabilirdi diye merak ederler. Artık, buradaki şeker kamışı tarlalarının, yerleşimcilerin sığır, pulluk, ateş ve baltalarıyla temsil edilen güçlerinin karışımına maruz kalarak mavi ot[202] haline gelmiş olması gerçeği üzerinde düşünmenin zamanı geldi. Ya bu karanlık ve kanlı ortamda, topraktaki bitkiler, bu güçlerin etkisiyle değersiz sazlıklara, çalılıklara veya yabani otlara dönüşseydi ne olurdu? Boone ve Kenton[203] buralarda yaşayabilir miydi? Ohio, Indiana, Illinois ve Missouri'ye insanlar akın akın gider miydi? Louisiana satın alımı[204] gerçekleşebilir miydi? Yeni eyaletler birleşip tüm kıtanın birliği sağlanabilir miydi? İç Savaş çıkar mıydı?

Tarih sahnesinde Kentucky yalnızca bir cümleydi. Bize çoğunlukla bu dramda insan oyuncuların ne yapmaya çalıştıkları anlatılır ama bize bu insanların başarılarına ya da başarısızlıklarına, işgal edilen topraklara uygulanan kuvvete toprağın tepkisinin neden olduğu pek anlatılmaz. Kentucky örneğinde, mavi otun nereden geldiğini bile bilmiyoruz, yerel bir tür mü yoksa Avrupa'dan gelen kaçak bir yolcu mu hiçbir fikrimiz yok.

Bu şeker kamışı topraklarını, cesur, becerikli ve azimli yerleşimcilerin Güneybatı'ya geldikten sonraki haliyle karşılaştırmak gerekir. Toprakların istilası sonucu bu yörelere ne mavi ot ne de bir başka hor kullanıma dayanıklı bitki gelmiştir. Bu

bölge, sürülerin otlatılması sonucu, birçok değersiz çalı, çimen ve zararlı otla kaplanmış ve kararsız bir yapıya dönüşmüştür. Bitki türlerindeki her azalma toprak kaybına yol açarken, erozyondaki her artış bitkilerin daha da azalmasına neden olmuştur. Bugün varılan nokta, yalnızca toprak ve bitkilerin durumunun değil, aynı zamanda orada yaşamını sürdüren hayvan topluluklarının da durumunun gittikçe kötüye gidiyor olmasıdır. İlk yerleşimciler bunu beklemiyordu: bazıları New Mexico bataklıklarında bunu hızlandırmak için hendekler bile kazmıştı. İlerlemesi o kadar yavaş ki, bölge sakinlerinden ancak pek azı bunun farkındadır. Hatta bu mahvolmuş manzarayı renkli ve büyüleyici bulan -gerçekten öyledir ama 1848'deki durumuna neredeyse hiç benzemez- bir turist için neredeyse görünmezdir.

Aynı topraklara daha önce bir kez daha 'ilerleme' gelmişti ama oldukça farklı sonuçlarla. Kolombus öncesi dönemde, Pueblo Kızılderilileri Güneybatı'ya yerleşmişti, ama çiftlik hayvancılığıyla uğraşmamışlardı. Uygarlıkları yok oldu ama toprakları yok olduğu için değil.

Kızılderililerin yaşadığı bölgelerde, otlaktan yoksun bölgelere yerleşenler toprağa zarar vermemek için, basit bir çözüm bularak hayvanları otlağa götürmek yerine, otları hayvanların önüne getirmişlerdir. (Bu derin bir bilgeliğin ürünü müdür, yoksa yalnızca şans eseri midir, bilemiyorum.)

Kısacası, bitkilerin birbirlerinin yerine geçmesi tarihin akışını değiştirmiştir; ilk yerleşimciler bu değişikliklerle, iyi ya da kötü, toprağın neleri miras aldığını gösterdiler. Tarih hiç bu bakış açısıyla anlatılmış mıydı? Toprağın bir topluluk olduğu kavramı entelektüel yaşantımıza iyice girdiğinde tarih böyle anlatılacaktır.

Ekolojik Bilinç

Doğa koruma, insanla toprak arasında bir uyum durumudur. Neredeyse bir yüzyıldır yapılan propagandaya karşın, doğa koruma hâlâ bir salyangoz hızıyla ilerlemektedir. Bu konuda ilerleme hâlâ sağa sola mektup yazmak ve orada burada konuşmalar yapmaktan ileri gidemiyor. Kırk yılı geride bırakmamıza karşın attığımız her ileri adımda iki adım geriye gidiyoruz.

Bu ikileme verilecek olağan cevap, 'daha fazla doğa koruma eğitimi'dir. Kimse buna karşı çıkmayacaktır. Ama yalnızca eğitim *hacminin* mi artırılması gerekiyor? Eğitimin *içeriğinde* de bazı eksikler yok mudur?

Bu eğitimin içeriğini kısaca özetlemek zordur ama anladığım kadarıyla içerik temelde şöyledir: Yasalara uyun, doğru oy kullanın, bazı örgütlere üye olun ve kendi toprağınız için kârlı olan korumacılığı uygulayın; hükûmet gerisini halledecektir.

Kayda değer birşeyler başarmak için oldukça basit bir formül değil mi? Neyin doğru neyin yanlış olduğunu tanımlamıyor, hiçbir yükümlülük getirmiyor, özveri çağrısında bulunmuyor, var olan değerler felsefesinde hiçbir değişiklik gerektirmiyor. Toprağın kullanımı açısından yalnızca kişisel çıkarların kollanmasını teşvik ediyor. Böyle bir eğitim bizi ne kadar ileriye götürebilir ki? Belki de bir örnek verirsek bu soruyu kısmen cevaplamış oluruz.

1930'a gelindiğinde, ekolojik bakımdan kör olanlar dışında herkes güneybatı Wisconsin'de üsttoprağın denize doğru kaydığını açıkça görüyordu. 1933'te çiftçilere, eğer birtakım iyileştirici önlemlerin beş yıl boyunca uygulanmasını kabul edecek olurlarsa, gerekli makine ve malzemelerin yanında bunların uygulamasının da Sivil Koruma Birlikleri tarafından yapılacağı söylendi. Bu öneri yaygın olarak kabul gördü ama beş yıllık sözleşme süresi bittiğinde uygulamalar genelde unutuldu. Çiftçiler yalnızca kendileri için hemen ve görünür ekonomik yarar sağlayan uygulamaları sürdürmeye devam ettiler.

Bu durum, kuralları eğer çiftçiler kendileri yazarlarsa daha çabuk öğrenebilirler düşüncesine yol açtı. Bu düşünceye paralel olarak, Wisconsin Yasama Meclisi 1937'de Toprak Koruma Bölge Yasası'nı[205] çıkardı. Bu yasa özünde çiftçilere şunu bildiriyordu: *Eğer toprağın kullanımı konusunda kendi kurallarınızı yazarsanız biz de kamu olarak size ücretsiz teknik servis sağlar, kullanmanız için ödünç olarak özel makineler veririz. Her bölge kendi kurallarını hazırlayabilir ve bunlar yasa gücünde olacaktır.* Hemen hemen tüm bölgeler, önerilen yardımı alabilmek için örgütlendi. Ancak aradan on yıl geçmesine rağmen, *bölgelerden hiçbiri tek bir kural bile kaleme almamıştır.* Erozyona engel olacak biçimde şeritler halinde ekim, otlak ve meraların iyileştirilmesi ve toprağın kireçlenmesi uygulamalarında belirgin ilerlemeler sağlanmasına karşın koruluk alanların otlağa dönüşmemesi için çitle çevrilmeleri ve dik yamaçların pullukla sürülmemesi konularında hiçbir ilerleme sağlanamamıştır. Kısacası, çiftçiler kendilerine bir şekilde yarar sağlayan iyileştirici uygulamaları seçerken toplum yararına olup da kendilerine görünür bir kazanç sağlamayan uygulamaları gözardı etmişlerdir.

Neden hiç kural yazılamadığı sorulduğunda, toplumun henüz bu kuralları desteklemeye hazır olmadığı, kurallardan önce eğitimin gelmesi gerektiği cevabı veriliyor. Ama şu anda yürürlükte olan eğitimde, kişisel çıkar sağlayan uygulamalar hariç toprağa karşı hiçbir yükümlülüğe değinilmiyor. Ortaya çıkan net sonuç, daha fazla eğitimimiz olmasına karşın daha az toprağımız, daha az sağlıklı ormanlarımız ve 1937'deki kadar çok sayıda sel baskınlarımız olmasıdır.

Bu gibi durumların şaşırtıcı yönü şudur: Kişisel çıkarların ötesindeki yükümlülüklere, bu tür kırsal toplum girişimlerinde, yolların, okulların, kiliselerin ve beyzbol takımlarının iyileştirilmesi gibi konular tartışmasız olarak giriyor. Ama toprağa

düşen suyu iyileştirmek veya çiftlik topraklarının güzelliğini ve çeşitliliğini muhafaza etmek gibi alanlarda ne toprağa yükümlülüklerimiz söz konusu oluyor ne de bunlar ciddiyetle tartışılıyor. Toprak kullanımı etiğini, aynen yüz yıl önceki toplumsal etikte olduğu gibi, kişinin ekonomik çıkarları belirliyor.

Özetlemek gerekirse biz, çiftçiye toprağını kurtarması için en uygun neyi yapabiliyorsa onu yapmasını söyledik, o da ancak bu kadarını yapabildi. Yüzde yetmiş beş eğimli bir yamacı ağaçlardan temizleyip orayı sığırları için otlağa dönüştüren, o yamacın taşının, toprağının, yağmur sularıyla çevre derelere sürüklenmesine neden olan bir çiftçi (başkaca bir uygunsuzluğu yoksa), hâlâ toplumun saygın bir üyesi olarak kabul görüyor. Tarlasına kireç dökse de, eğimli arazide ekim yapsa da, Toprak Koruma Bölgesi'nin tanıdığı ayrıcalıklardan ve sağladığı tüm kazançlardan hâlâ yararlanabiliyor. Toprak Koruma Bölgesi aslında harika bir toplumsal makine ama bu makinenin silindirleri tekliyor çünkü çabucak başarı elde etmenin peşinde koşarken çiftçilere toprağa karşı yükümlülüklerinin gerçek boyutunu anlatmada çok ürkek ve tedirgin davrandık. Bilinçlenme olmadan yükümlülüklerin bir anlamı olmaz. Şu anda karşı karşıya olduğumuz sorun, toplumsal bilinçlenmenin insanlardan toprağa doğru genişlemesi sorunudur.

Düşünce sistemimizde, bağlılıklarımızda, duygularımızda ve inançlarımızda içsel bir değişim olmadan, etik konusunda hiçbir zaman önemli değişiklikler elde edilememiştir. Doğa korumacılığın bu temel davranış biçimlerini henüz etkilememiş olması, felsefenin ve dinin hâlâ bu konudan habersiz olduğu gerçeğinde yatmaktadır.[206] Doğa korumacılığını basitleştirmeye çalışırken, onu önemsizleştirdik.

Toprak Etiği Yerine Geçenler

Tarihin mantığı karnı acıkıp ekmek istediğinde ona bir taş uzatırsak o taşın ne denli ekmeğe benzediğini anlatmakta oldukça

güçlük çekeriz. Şimdi sizlere toprak etiği yerine geçen taşlardan bazılarını anlatacağım.

Bütünüyle ekonomik nedenlere dayalı doğa koruma sistemlerinde temel bir eksiklik vardır, bu da toprak topluluğunu oluşturan unsurların bir çoğunun ekonomik değeri olmamasıdır. Yabani çiçekler ve ötücü kuşlar buna örnek olarak verilebilir. Wisconsin'deki 22.000 tür yerel bitki ve hayvanın yüzde beşinden fazlasının satılabileceği, yenebileceği, yem olarak kullanılabileceği ya da başka bir ekonomik değere dönüştürülebileceği kuşkuludur. Her şeye rağmen bu canlılar biyotik topluluğun birer üyesidir ve eğer bu topluluğun dengesi bütünlüğüne bağlıysa -ki ben öyle olduğuna inanıyorum, bu varlıkların yaşamlarını sürdürmeye hakları vardır.

Eğer bu ekonomik olmayan kategorilerden biri tehdit altındaysa ve varsayalım biz de o kategoriyi seviyorsak onu ekonomik açıdan önemli göstermek için bahaneler uydururuz. Yüzyılın başlarında, ötücü kuşlar yok olmak üzereydi. Kuşbilimciler,

kuşların böcekleri kontrol altında tutmamaları durumunda böceklerin bizi yiyecekleri sonucuna götüren pek de inandırıcı olmayan bir kanıtla onların imdadına yetişti. Bu kanıtın geçerli olabilmesi için ekonomik bir faydaya işaret etmesi gerekiyordu.

Bugün bütün bu çözümden uzak yaklaşımlar insana acı veriyor. Hâlâ bir toprak etiğimiz yok, ama yine de hiç değilse kuşların, bize ekonomik bir çıkar sağlayıp sağlamadıklarına bakılmaksızın, biyotik haklar gereği, varlıklarını sürdürmeleri gerektiğini kabul etme noktasına daha fazla yaklaştık.

Yırtıcı memeliler, yırtıcı kuşlar ve balıkçıl kuşlar açısından bakıldığında da paralel bir durum söz konusudur. Bir zamanlar biyologlar, bu hayvanların güçsüzleri öldürerek av hayvanlarının sağlığını koruduğu, kemirgenleri çiftçilerin yararına kontrol altında tuttukları ya da yalnızca 'değersiz' türleri avladıkları yolundaki kanıtları fazlasıyla ön plana çıkarıyordu. Burada da kanıtların geçerli olabilmeleri için ekonomik değerlerinin olması gerekiyordu. Yırtıcıların da topluluğun üyeleri olduğu ve gerçek ya da hayal ürünü hiçbir kişisel çıkarın, menfaatler uğruna onları yok etmeye hakkı olmadığı şeklindeki dürüst düşünceleri şunun şurasında birkaç yıldır duyuyoruz. Ne yazık ki bu aydın görüş boş laftan öteye gidememiştir. Tarlalarda yırtıcıların yok edilmesi mutlulukla sürdürülmektedir: Çok yakında, Kongre, Doğa Koruma Büroları ve birçok eyaletteki yasama meclisi kararları yüzünden, orman kurtlarının yok edilişine tanık olacağız.

Aksedir, şimal çamı, selvi, kayın ve Kanada çamı gibi bazı ağaç türleri, çok yavaş büyüdükleri veya kerestelerinin satış değerinin düşük olması gerekçesiyle ekonomi görüşlü ormancılar tarafından saf dışı bırakılmışlardır. Ormancılığın ekolojik açıdan daha gelişmiş olduğu Avrupa'da ticari değeri olmayan ağaç türlerinin, yerel orman topluluğunun bir üyesi olarak kabul edilip belli ölçülerde korunması gerekmektedir. Üstelik, (kayın

ağacı gibi) bazı türlerin, toprağın bereketini artırma açısından değerli işlevleri olduğu ortaya çıkarılmıştır. Orman ve onu oluşturan ağaç türlerinin, floranın ve faunanın birbirine karşılıklı olarak bağımlılığı doğal kabul edilmiştir.

Bazen sadece türler ve gruplar değil bütünüyle biyotik topluluklar ekonomik değerden yoksun olabilir: bataklıklar, kumullar ve 'çöller' buna örnek olarak gösterilebilir. Bu gibi durumlarda bulduğumuz çare, bunların sığınak alanları, anıt alanlar ya da parklar olarak korunmasını hükümete havale etmektir. Bu toplulukların içinde yer yer daha değerli özel araziler bulunur, bu da işleri zorlaştırmaktadır. Hükümetin, dağınık durumdaki parsellere sahip olamayacağı ya da onları kontrol edemeyeceği açıktır. Bunun açık sonucu ise, bunlardan bazılarını diğer araziler uğruna yok olmaya terk etmiş olmamızdır. Arazi sahibi ekolojik duyarlılığa sahip olsa, çiftiğine ve içinde bulunduğu topluluğa çeşitlilik ve güzellik katan böyle arazilerin makul bir oranının koruyucusu olmaktan gurur duyardı.

Bazı durumlarda, bu 'işe yaramaz' alanların kâr sağlamayacağı varsayımının yanlışlığı ortaya çıkmıştır ama ne yazık ki buralar bozulup gittikten sonra. Şimdilerde bazı bataklıkları tekrar sulandırma çabaları örnek bir olaydır.

Amerikan doğa korumacılığında, özel arazi sahiplerinin başarısız oldukları her gerekli işi hükümetin sırtına yüklemek şeklinde açık bir eğilim vardır. Ormancılık, otlak yönetimi, toprak idaresi, milli parkların ve doğal alanların korunması, balık çiftliklerinin yönetimi, göçmen kuşların yönetimi ve daha birçok konuyu, hükûmetin sahiplenmesi, yürütmesi, sübvanse etmesi veya düzenlemesi, günümüzde oldukça yaygınlaştı. Hükûmet eliyle doğa korumacılığındaki bu gelişmelerin büyük çoğunluğu uygun, mantıklı ve bir kısmı da kaçınılmazdır. Bunu uygun bulmadığımı söyleyemem çünkü yaşamımın çoğunu bu uğurda çalışarak geçirdim. Yine de yanıtlamamız

gereken birçok soru var: Girişimin en son boyutu nedir? Vergi esasları, sonuçta oluşacak dallanıp budaklanmaları kaldırabilecek midir? Hükûmetin doğa korumacılığı hangi noktada, kendi boyutlarını aşarak yetersiz kalmaya başlayacaktır? Tüm bunların cevabı, eğer varsa tabii, toprak etiğinde veya özel toprak sahiplerine daha fazla yükümlülükler getiren başka güçlerde yatmaktadır.

Sınai toprak sahiplerinin, özellikle kerestecilerin ve hayvancılıkla uğraşanların, hükûmetin toprak mülkiyet hakkı ve yönetmelikleri karşısında uzun uzun yakınma eğilimi var, ancak -göze çarpan istisnalar dışında- bunun görünen tek alternatifi olan, kendi topraklarının korumacılığını kendilerinin gönüllü olarak uygulamasına da pek istekli değildirler.

Özel toprak sahiplerinden, toplum yararına ama kâr getirmeyen bir iş yapmaları istendiğinde avuçlarını açarak karşılık veriyorlar. Eğer yaptığı iş ona parasal yük getiriyorsa, bu adil ve uygundur ama eğer yalnızca ileri görüş, açık fikirlilik ya da zaman ayırmayı gerektiriyorsa, bu konu en azından tartışmaya açık olacaktır. Son yıllarda toprak kullanımı sübvansiyonlarındaki büyük artışı, hükûmetin kendisinin doğa korumacılık eğitimi için açtığı toprak ofisleri, ziraat fakülteleri ve diğer hizmetler gibi kurumlara bağlamak gerekir. Saptayabildiğim kadarıyla, bu kurumlarda toprağa yönelik etik yükümlülükler konusunda hiçbir şey öğretilmemektedir.

Özetle, sadece ekonomik çıkar güden bir doğa koruma sistemi umutsuzca tek yanlıdır. Böyle bir sistem, toprak topluluğu içindeki ticari değeri olmayan ama aslında (bildiğimiz kadarıyla) o topluluğun sağlıklı işleyebilmesi için gerekli olan unsurları gözardı etmeye ve devre dışı bırakmaya eğilim gösterir. Bence bu sistem büyük bir gafletle, biyotik saatin ekonomik açıdan değerli parçalarının, ekonomik değeri olmayan parçalar olmaksızın işlevlerini sürdüreceklerini varsayar. Bu sistem, hükûmete,

başa çıkamayacağı kadar büyük, karmaşık ve dağınık birçok görevi havale etme eğilimindedir.

Özel arazi sahiplerine yüklenecek etik yükümlülükler, bu durumları ortadan kaldırabilecek en elle tutulur çaredir.

Toprak Piramidi

Toprakla olan ekonomik ilişkiyi tamamlayacak ve rehberlik edecek bir etik anlayış, toprağın biyotik bir mekanizma olduğuna ilişkin düşünsel bir görüntünün varlığını baştan kabul eder. Yalnızca görebildiğimiz, hissedebildiğimiz, anlayabildiğimiz, sevebildiğimiz ya da inanabildiğimiz şeylerle etik bir ilişki içinde olabiliriz.

Doğa koruma eğitiminde yaygın olarak kullanılan imge 'doğanın dengesidir.' Burada ayrıntılarına girilmesi çok uzun sürecek nedenler yüzünden, bu imge, toprak mekanizması hakkında ne kadar az şey bildiğimizi tam olarak anlatmakta yetersiz kalmaktadır. Daha doğru olan imge, ekoloji tarafından kullanılan, biyotik piramittir. Öncelikle bu piramidi toprağın sembolü olarak genel hatlarıyla anlatıp sonra da toprağın kullanımı açısından bazı anlamlarını ortaya koyacağım.

Bitkiler güneşten enerji soğururlar. Bu enerji, biyota olarak adlandırılan bir devrenin içinde akar; biyota katmanlardan oluşmuş bir piramitle temsil edilebilir. Bu piramidin en alttaki katmanı topraktır. Toprağın üstünde bitki katmanı, bitkilerin üstünde böceklerin katmanı, böceklerin üstünde kuşlar ve kemirgenler katmanı vardır. Bu şekilde katmanlar, iri etoburların bulunduğu tepe noktasına varana dek çeşitli hayvan gruplarıyla sürer gider.

Bir katmanın türleri, nereden geldikleri ya da neye benzedikleri açısından değil, ne yedikleri bakımından birbirlerine benzerler. Her katman, kendisinin bir altındaki katmana beslenme ve diğer hizmetler bakımından bağlı olup kendisinin bir

üstündeki katmana da beslenme ve diğer hizmetleri sunar. Piramitte yukarıya doğru çıktıkça her katmanın nüfusu bir alttakine göre azalır. Dolayısıyla her etoburun yüzlerce avı, bu avların beslenmesi için binlerce av daha, milyonlarca böcek, sayısız bitki vardır. Sistemin piramide benzeyen biçimi, tepe noktasından tabana doğru olan bu sayısal genişlemeyi yansıtır. İnsanlar; hem ot hem de et yiyen ayılar, rakunlar ve sincaplarla ara bir katmanı paylaşır.

Yiyecek ve diğer hizmetler için başkalarına bağımlı olmaya besin zinciri adı verilir. Böylece, toprak-meşe-geyik-Kızılderili biçimindeki zincir, büyük ölçüde toprak-mısır-sığır-çiftçi biçimine dönüşmüştür. Biz dahil her tür, birçok zincirin bir halkasıdır. Geyik, meşeden başka yüzlerce bitki, sığır mısırdan başka yüzlerce bitki yer. Böylece ikisi de yüzlerce değişik zincirin halkalarıdır. Piramit, karmaşık oluşu nedeniyle sanki düzensizmiş izlenimi veren bir zincirler yığınıdır. Ancak sistemin dengesi, onun oldukça organize bir yapısı olduğunu kanıtlar. Sistemin işlemesi, değişik parçalarının arasındaki işbirliği ve rekabete bağlıdır

Başlangıçta, yaşam piramidi bodur ve kalın, besin zincirleri de kısa ve basitti. Evrim, katman üzerine katman, halka ardına halka eklemiştir. İnsan, piramitin boyuna ve karmaşıklığına eklenen binlerce unsurdan biridir. Bilim bir çok şeyden kuşku duymamıza yol açmıştır ama en azından bir şeyden emin olmamızı sağlamıştır: Evrimin eğilimi, biyotayı ayrıntılandırmak ve çeşitlendirmektir.

O halde, toprak deyince aklımıza yalnızca bildiğimiz toprak gelmesin; Toprak, toprak, bitki ve hayvanların oluşturduğu bir devrenin içinden akan bir enerji kaynağıdır. Besin zincirleri bu enerjiyi yukarılara ileten yaşayan kanallardır; ölüm ve çürüme bu enerjiyi toprağa geri döndürür. Bu bir kapalı devre değildir; bir miktar enerji çürüme sırasında dağılır, bir miktarı

havadan emilerek geri gelir, bir kısmı topraklarda, turbalarda, yaşlı ormanlarda depolanır; ancak bu böylece hep sürüp giden bir devredir, tıpkı yavaş yavaş çoğalan bir yaşam döner sermayesi gibi. Yağmur sularının yamaçtan aşağı akması sırasında toprağın sürüklenmesiyle net bir kayıp oluşur ama bu normal olarak çok küçük boyuttadır ve kayaların aşınmasıyla dengelenir. Sürüklenen toprak denizlerde birikir ve jeolojik zaman süreci içinde yükselerek yeni kara parçaları ve yeni piramitler oluşturur.

Enerjinin yukarı doğru akışının hızı ve niteliği bitki ve hayvan topluluklarının yapılarının ne kadar karmaşık olduğuna bağlıdır. Tıpkı bir ağacın özsuyunun yukarı doğru akışının ağacın hücre düzeninin ne denli karmaşık olduğuna bağlı olması gibi. Bu karmaşıklık olmasaydı normal dolaşım büyük olasılıkla gerçekleşemezdi. Yapı, hem türlerin karakteristik sayıları hem de karakteristik çeşit ve işlevleri anlamına gelir. Toprağın karmaşık yapısıyla bir enerji birimi olarak onun düzgün işleyişi arasındaki karşılıklı bağımlılık durumu, toprağın en temel özelliklerinden biridir.

Devrenin bir parçasında herhangi bir değişiklik meydana geldiğinde, diğer birçok parçanın bu değişikliğe uyum sağlaması gerekir. Meydana gelen değişiklik mutlaka enerjinin akışını engelleyecek ya da yönünü değiştirecek anlamına gelmez. Evrim, uzun bir kendi içinde oluşan değişimler dizisidir. Bunun açık sonucu da, akış mekanizmasını ince ayrıntılarla donatıp devreyi daha da uzatmak olmuştur. Ancak evrimsel değişiklikler genelde yavaş ve yereldir. İnsanın icat ettiği aletler, değişimlerin bugüne kadar görülmemiş bir şiddette, süratte ve kapsamda meydana gelmesine yol açmıştır.

Değişikliklerden biri, flora ve faunanın bileşimlerinde meydana geliyor. Büyük yırtıcı hayvanlar piramidin tepe noktasından aşağı atılıyor ve tarihte ilk kez besin zinciri uzayacağı

yerde kısalıyor. Başka bölgelerden gelen evcilleşmiş türler yabanıl olanların yerini alıyor ve yabanıl türler yeni yaşam alanlarına yerleşiyor. Flora ve faunada dünya çapında belli noktalarda yoğunlaşmalar sonucunda bazı türler normal yaşam biçimlerini terk ettikleri için zararlılar haline geliyor, bazılarıysa yok oluyor. Bu tür sonuçlar nadiren önceden görülebiliyor; bunlar yapı içindeki önceden kestirilemeyen ve çoğunlukla fark edilemeyen değişimleri temsil ediyor. Tarım bilimi, yaygın olarak, yeni zararlıların ortaya çıkması ile onları kontrol altında tutacak yeni tekniklerin bulunması arasındaki bir yarıştır.

Diğer bir değişiklik, enerjinin bitki ve hayvanların içinden geçerek toprağa geri dönmesine ilişkindir. Verimlilik, toprağın enerjiyi alma, depolama ve açığa çıkarma yeteneğidir. Tarım ise topraktan gereğinden fazlasını alarak veya üstyapıdaki yerli türlerin yerine büyük ölçüde evcilleştirilmiş türleri getirerek ya akış kanallarının düzenini bozabilir ya da birikmiş enerjiyi tüketebilir. Birikimi tükenen ya da bu birikimi yerinde tutan organik maddeleri tükenen toprak, oluşmasından daha hızlı bir biçimde akıp gider. İşte erozyon budur.

Sular da, toprak gibi, enerji devresinin bir parçasıdır. Endüstri, suları kirleterek ya da barajlarla onların yolunu keserek enerjinin dolaşımı için gereken bitki ve hayvanları devre dışı bırakabilir.

Taşımacılık da bir diğer temel değişikliğe yol açıyor: Bir bölgede yetişen bitki ve hayvanlar bir başka bölgede tüketilip orada toprağa geri dönüyor. Taşımacılık, kayaların ve havanın içinde depolanmış enerjiyi çekiyor ve bu enerjiyi başka yerlerde kullanıyor; böylece bahçemizi, ekvatorun öte yakasındaki guano kuşlarının oradaki denizlerin balıklarından azar azar toplayarak biriktirdiği azot ile gübreliyoruz. Dolayısıyla önceleri yerel olan ve kendi kendine yeten devreler, dünya çapında belli noktalarda kümeleniyor.

İnsanın işgalleri için bu piramidin değiştirilme süreci depolanmış enerjiyi açığa çıkarır. Bu da sık sık, başlangıç dönemlerinde, yabanıl ve evcil bitki ve hayvan yaşamlarının aldatıcı bir bolluğa ulaşmasına yol açar. Biotik sermayenin bu şekilde piasaya sürülmesi ise şiddet karşısındaki cezaların görünmezliğine veya ertelenmesine yol açar.

*　　　*　　　*

Toprağın bir enerji devresi olarak basit bir taslağı, üç temel düşünceyi yansıtıyor:

(1) Topraklar deyince aklımıza yalnızca bildiğimiz toprak gelmemelidir.

(2) Yöreye özgü bitki ve hayvanlar enerji devresini açık tutar; diğerleri tutabilir de tutmayabilir de.

(3) İnsan faaliyetleriyle gelen değişiklikler evrimsel değişikliklerden farklıdır ve istenenden ya da tahmin edilenden daha farklı sonuçlar doğurur.

Bu düşünceler, toplu olarak, iki temel konuyu gündeme getirir: Toprak yeni düzene uyum sağlayabilir mi? Arzu edilen değişiklikler daha az şiddet uygulayarak gerçekleştirilebilir mi?

Biyotalar, şiddetli değişimlere dayanabilme kapasiteleri açısından farklılıklar gösterir. Örneğin şu anda Batı Avrupa, Sezar'ın orada bulduğundan çok farklı bir piramide sahiptir. Bazı iri hayvanlar yok olmuştur; bataklık ormanlar çayırlara ya da tarlalara dönüşmüştür; bir kısmı zararlı olan birçok yeni bitki ve hayvan türemiştir; kalan yerli türler ise dağılım ve sayı açısından büyük ölçüde değişmiştir. Yine de, toprak hâlâ yerli yerindedir ve ithal gıdalar yardımıyla hâlâ verimlidir, sular hâlâ olağan biçimde akmaktadır, yeni yapı işleyişini ve varlığını sürdürüyor görünmektedir. Görünürde, devreyi durduran ya da bozan hiçbir şey yoktur.

Öyleyse Batı Avrupa dayanıklı bir biyotaya sahiptir; içindeki süreçler güçlü, esnek ve zorlamalara karşı dirençlidir. Değişiklikler ne kadar şiddetli olursa olsun piramit, insanlar için ve diğer birçok yerli tür için yaşamaya elverişli yeni bir *modus vivendi*[207] geliştirmiştir.

Japonya'da kökten değişimlerin biyotada herhangi bir düzen bozukluğu olmadan gerçekleştiği bir örnektir.

Diğer birçok uygar bölge ve uygarlığın henüz yeni ulaşmaya başladığı bazı bölgeler ise, ilk belirtilerinden ileri derecede ziyanlara kadar, biyotada bozuklukların değişik aşamalarını sergilemektedir. Ön Asya ve Kuzey Afrika'da, ileri derecede bozulma olmuştur ancak bu bozulmalara iklim değişikliği de yol açmış olabileceği için tam teşhis konulamamaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nde biyotadaki bozulmaların derecesi yerel değişiklikler göstermektedir. Güneybatı, Ozark bölgesi ve güneyin bazı bölgeleri en kötü durumda iken, New England'da ve Kuzeybatı'da bozulma en az düzeydedir. Toprağın daha iyi kullanımı daha az gelişmiş bölgelerde düzen bozulmasını hâlâ durdurabilir. Meksika'nın bazı bölgelerinde, Güney Amerika'da, Güney Afrika'da ve Avustralya'da şiddetli ve hızla artan bir bozulma süregelmektedir ancak olasılıkları değerlendirebilmem mümkün değil.

Neredeyse dünyanın her yerinde görülen bu toprak bozulmaları, bir hayvanın hastalığına benzer. Hiçbir zaman tümüyle bozulma ya da ölüm görülmez. Toprak, daha düşük düzeyde bir karmaşıklıkla ve insanları, bitkileri ve hayvanları barındırma kapasitesi azalmış olarak, bir şekilde kendini iyileştirir. Günümüzde 'fırsatlar diyarı' olarak görülen birçok biyotada aslında toprağı sömüren bir tarım anlayışı süregelmektedir, yani bu biyotalar barındırma kapasitelerini çoktan aşmıştır. Bu anlamda, Güney Amerika'nın büyük bölümünde bir nüfus fazlası vardır.

Çorak bölgelerde, toprağı iyileştirme çalışmalarıyla, zararların oluşma sürecini dengelemeye çalışıyoruz. Ancak bu iyileştirme projeleri genellikle beklenenden daha kısa ömürlü oluyor. Bizim Batıda, içlerinde en iyisi bir yüz yıl bile dayanmayabilir.

Tarih ve ekolojinin sunduğu birleşik kanıt bir genel sonucu destekler görünüyor: İnsan faaliyetleriyle gelen değişimlerin şiddeti ne kadar düşük olursa, piramidin buna başarılı bir biçimde yeniden uyum sağlaması olasılığı o kadar yüksektir. Toprağa verilen zararın şiddeti de, insan nüfusunun yoğunluğuna göre değişir; daha yoğun bir nüfus biyotada daha şiddetli bir dönüşüme sebep olur. Bu bakımdan, eğer Kuzey Amerika nüfus yoğunluğunu sınırlamanın bir yolunu bulabilirse toprağın süreklilik şansı Avrupa'nınkine oranla daha büyük olur.

Ancak varılan bu sonuç, nüfus yoğunluğunda sonsuz bir artışın yaşamı sonsuz zenginleştireceğini varsayan -çünkü yoğunlukta küçük bir artışın insan yaşamını zenginleştirdiği varsayılmıştır- günümüz felsefesine ters düşer. Ekoloji, nüfus yoğunluğunun sınırsız artışı gibi bir şeye asla taraftar olamaz. Nüfus yoğunluğunun tüm getirileri gittikçe azalan kazançlar kanununa bağlıdır.

İnsanlar ve toprak için denklem ne olursa olsun, bunun tüm terimlerini öğrenmiş olmamıza imkân yoktur. Beslenmede mineral ve vitamin konularında son buluşlar, üst devrede şüphe götürmez bağımlılıkları ortaya çıkarmıştır: Toprakta bazı maddelerin son derece az miktarlarda varlığı bile bitkiler için bu toprağın, hayvanlar için de bu bitkilerin değerini belirlemektedir. Peki, ya aşağı devre? Ya korunmalarını artık estetik bir lüks olarak gördüğümüz, yok olan türler? Onlar toprağın oluşmasına katkıda bulunmuşlardı; kim bilir toprağın bakımı için daha hangi yönlerden vazgeçilmezdirler? Profesör Weaver, toz çanağının[208] bozulmuş, çorak topraklarında, toprağın tekrar toparlanmasını sağlamak için bozkır çiçeklerinin kullanılmasını öneriyor;[209]

kim bilir günün birinde turnaları ve akbabaları, su samuru ve boz ayıları hangi amaçlar için kullanacağız?

Toprak Sağlığı ve A-B Bölünmesi

Öyleyse, toprak etiği, ekolojik bir bilincin varlığını ve bu da toprağın sağlığı için bireysel yükümlülüklere olan inancı yansıtır. Sağlık, toprağın kendisini yenileme kapasitesidir. Doğa koruma ise bu kapasiteyi anlamak ve muhafaza etmek için gösterdiğimiz çabadır.

Doğa korumacıların aralarındaki uyuşmazlık dillere destan olmuştur. Yüzeysel olarak bakıldığında bu durumun sadece kafaları karıştırdığı sanılabilir ancak ayrıntılı ve özenli bir araştırma, birçok uzmanlık alanında ortak tek bir bölünme olduğunu gösterir. Her uzmanlık alanında, bir grup (A) toprağı bildiğimiz toprak olarak görüp işlevini de ticari malların üretimi olarak ele alırken diğer grup (B) toprağı bir biyota, işlevini de daha geniş bir şey olarak görmektedir. Ancak bu işlevin ne kadar geniş olduğu hâlâ bir tartışma ve karışıklık konusudur.

Benim alanım olan ormancılıkta, selülozu en temel orman ürünü olarak algılayan A grubu, ağaçları lahana gibi yetiştirmekten gayet mutludur. Toprağa şiddet uygulamaktan kendini alıkoymaz; ideolojisi bilimsel tarımdır. B grubu ise, ormancılığı bilimsel tarımdan temelde farklı görür çünkü yapay bir ortam yaratmaktansa doğal çevrenin yönetimini benimsemiştir. B grubu, prensip olarak doğal üremeden yanadır. Kestane ağacı gibi türlerin yok olmasından ve beyaz çam gibi türlerin tehdit altında olmasından, ekonomik açıdan olduğu kadar biyotik açıdan da kaygı duyar. Ormanların, yaban hayatı, rekreasyon, havzalar ve doğal yaşam alanları gibi bir dizi ikincil işlevi için de kaygılanır. Bana öyle geliyor ki B grubu, içinde ekolojik bir bilincin heyecanını hissetmektedir.

Yaban hayatı alanında da benzer bir bölünme vardır. A grubu için temel ürünler avcılık ve ettir. Üretimin kıstası sülün ve alabalık sayısına eklenen sıfırlardır. Birim maliyetler izin verdiği ölçüde, yapay üreme geçici olduğu kadar kalıcı bir çözüm olarak da kabul edilebilir. Öte yandan B grubu, birtakım biyotik yan konular hakkında endişe duyar. Bir av hayvanı yemi üretmenin yırtıcı hayvanlar açısından maliyeti nedir? Egzotik türlere daha mı çok bel bağlamalıyız? Yaban hayatı yönetimi, zaten av hayvanı olarak ümitsiz durumdaki kır tavuğu gibi, nesli azalan türleri nasıl eski haline döndürecek? Yaban hayatı yönetimi, tehdit altındaki yabani kuğu ve Amerikan turnası gibi nadir türlere nasıl yardımcı olacak? Yönetim ilkeleri yabani çiçekleri kapsayacak biçimde genişletilebilir mi? Bana göre, burada da, ormancılıktaki gibi benzer bir A-B bölünmesi sözkonusudur.

Daha geniş bir alan olan tarımda da, söz söylemeye pek yetkin değilim ama benzer bölünmeler olduğu görülmektedir. Bilimsel tarım, ekoloji ortaya çıkmadan önce etkin bir biçimde gelişmekteydi dolayısıyla ekolojik kavramların anlaşılması biraz zaman alacak gibi. Ayrıca çiftçiler, tekniklerinin doğası gereği, biyotayı ormancılardan ya da yaban hayat yöneticilerinden daha radikal bir biçimde değiştirmek zorundadır. Bununla birlikte, tarımda birtakım hoşnutsuzluklar yaşanmaktadır ve bu durum 'biyotik çiftçilik' denen yeni bir görüşe katkıda bulunmaktadır.

Belki de bunların en önemlisi, ağırlığın çiftlik ürünlerinin yiyecek değeri açısından bir ölçüt olmadığı konusunda ortaya çıkan yeni kanıttır. Verimli toprağın ürünleri hem nitelik hem de nicelik bakımından üstün olabilir. İthal gübreler ile destekleyerek tükenmiş topraklardan bol miktarda ürün alabiliriz ancak bu, besin değerini artırabileceğimiz anlamına gelmez. Bu o kadar geniş ve dallanıp budaklanmış bir konudur ki, açıklamaları daha yetkili ağızlara bırakmalıyım.

'Organik çiftçilik' denen o pek sevilmeyen tarım, her ne kadar bir kültün işaretlerini taşısa da, yine de, toprağın flora ve faunasının önemi üzerine ısrarcılığıyla biyotik yola girmiş demektir.

Tarımın ekolojik esasları, toprak kullanımı ile ilgili diğer alanlarda da olduğu gibi, toplum tarafından fazla bilinmemektedir. Örneğin, sadece birkaç eğitimli insan, son yıllarda teknik alandaki muhteşem ilerlemelerin kuyularla değil pompalarla ilgili olduğunun ayrımındadır. Bunlar da, her dönümde gitgide azalan verimlilik düzeyini artırmada en düşük seviyede faydalı olabilmiştir.

Bu bölünmelerin tümünde aynı temel çelişkilerin tekrarlandığını görmekteyiz: fetheden insanın karşısında biyotik vatandaş olan insan, kılıcını bileyen bilim karşısında evrenine ışık tutan bilim, insanın kölesi ve hizmetçisi olan toprak karşısında kolektif bir organizma olarak toprak. Bu nazik zamanda, Robinson'un Tristram'dan[210] beklentisini, jeolojik zamandaki türlerden *Homo Sapiens*'e rahatlıkla uyarlayabiliriz.

İstesen de istemesen de,
Sen bir kralsın Tristram, zamanın sınadığı
Pek az insandan biri olarak, gittiğinde
Bıraktığı dünya eskisi gibi olmayanlardansın.
Ardında kalanlara bir iz bırak.

Görünüm

Toprakla etik bir ilişkinin toprağa sevgi, saygı ve hayranlık duymadan ve toprağın değerini bilmeden olabileceği, benim için anlaşılır bir şey değil. Değerle tabii ki salt ekonomik değeri kastetmiyorum; felsefi anlamda değerden bahsediyorum.

Bir toprak etiğinin evriminin önündeki en büyük engel, eğitim ve ekonomik sistemlerimizin, yoğun bir toprak bilinci

yaratmaya yönelmek yerine bundan gittikçe uzaklaştıkları gerçeğidir. Modernliğiyle övünen insan, pek çok aracı ve sayısız teknolojik alet nedeniyle topraktan kopmuştur. Modern insanın toprakla hiçbir yaşamsal bağlantısı kalmamıştır; onun için toprak yalnızca, şehirlerin arasında kalmış ekili alanlardır. Onu bir günlüğüne bu topraklara gönderseniz eğer, o alan golf oynayabileceği ya da 'manzarası' güzel bir yer değilse sıkıntıdan patlar. Eğer tarım ürünleri toprakta değil de hidroponik, yani topraksız ortamda, yetiştirilebilseydi bu tam ona göre bir şey olurdu. Dahası o, ahşap, deri, yün ve diğer doğal ürünleri kullanmak yerine bunların sentetik benzerlerine bayılıyor. Kısacası o büyüdü ve artık toprağa 'sığamıyor.'

Toprak etiği için neredeyse aynı derecede ciddi bir engel de, çiftçilerin toprağı, bir rakip, kendilerini baskı altında tutan, köleleştiren bir efendi gibi görmeleridir. Teorik olarak, çiftçiliğin makineleşmesi, çiftçinin zincirlerini kırmalıdır, ama bunun gerçekten böyle olup olmadığı tartışılır.

Toprağın ekolojik olarak anlaşılmasının koşullarından biri ekolojiden anlamaktır, ki bu hiçbir şekilde 'eğitimle' eş kapsamlı değildir. Aslında, yüksek eğitim çoğunlukla ekolojik kavramları kasten gözardı etmektedir. Ekolojinin öğretilmesi için dersin adında ekoloji sözcüğünün geçmesi gerekmez; hatta bu dersler coğrafya, botanik, bilimsel tarım, tarih veya ekonomi de olabilir. Gerçekten de bu böyle olmalıdır ama dersin adı bir tarafa, ekoloji eğitimi hemen hiç verilmemektedir.

Toprak etiği, bu 'modern' eğilimlere açıkça başkaldıran azınlıklık dışında kalanlar için ümitsiz bir vaka olarak görülebilir.

Bir toprak etiği için gereken evrim sürecini başlatabilmek için yerinden oynatılması gereken 'temel taş' şudur: Toprağın uygun kullanımını yalnızca ekonomik bir sorun olarak görmekten vazgeçin. Her sorunu, ekonomik uygunluğun yanı sıra etik ve estetik olarak doğruluğu açısından da inceleyin. Bir

eylem biyotik topluluğun bütünlüğünü, dengesini ve güzelliğini koruduğunda doğru, aksi takdirde yanlış bir eylemdir.

Toprak için nelerin yapılıp nelerin yapılamayacağının sınırlarını ekonomik elverişliliğin belirlediğini söylemeye gerek bile yok. Bu her zaman böyleydi ve böyle de sürüp gidecektir. Ekonomik deterministlerin topluca hepimizin boynuna taktığı ve artık kurtulmamız gereken hatalı boyunduruk, toprak kullanımının *tümünü* ekonominin belirlediği inancıdır. Ancak bu kesinlikle doğru değildir. Toprakla olan ilişkilerin büyük çoğunluğunu oluşturan sayısız eylem ve davranışı, toprağı kullananların keseleri değil de, beğenileri ve tutkuları belirlemelidir. Toprakla olan ilişkilerin büyük bölümü paraya değil de zamana, ileriyi görmeye, beceriye ve inanca yapılan yatırıma bağlı olmalıdır. Bir toprak kullanıcısı, eğer düşünüyorsa, vardır.

Ben toprak etiğini kasıtlı olarak toplumsal evrimin bir ürünü gibi gösterdim çünkü böyle etik gibi önemli bir konunun 'yazıldığı' vaki değildir. Sadece çok yüzeysel düşünen bir tarih öğrencisi Musa'nın On Emir'i 'yazdığını' varsayar; On Emir düşünen bir toplumun zihninde gelişmiştir ve Musa bir 'seminer' için bunun değişime açık bir özetini yazmıştır. Değişime açık diyorum çünkü evrim hiç durmaz.

Toprak etiğinin evrimi entelektüel olduğu kadar duygusal bir süreçtir. Doğa korumacılığında iyi niyetler hakim olsa da yapılanlar boşa gitmekte, hatta tehlikeli sonuçlar doğurmaktadır, çünkü toprağa ya da toprağın ekonomik kullanımına dair ciddi bir anlayış eksikliği bulunmaktadır. Etik alanın sınırları bireyden topluluğa doğru ilerledikçe, entelektüel içeriğinin arttığı herkesçe bilinen bir gerçektir.

Her etik için aynı işleme mekanizması söz konusudur: Doğru eylemler toplumsal beğeniyle karşılanır, yanlış eylemler de toplumsal kınama alır.

En geniş anlamıyla, bugünkü sorunumuz davranışlar ve uygulamalardır. Elhamra Sarayı'na buharlı kazmaçlarla yeniden şekil veriyoruz ve katettiğimiz mesafeyle gururlanıyoruz. Küreğimizi artık elimizden biraz zor bırakırız; esasında bu küreğin iyi tarafları da yok değil ama onu başarıyla kullanabilmek için daha nazik ve daha nesnel kriterlere gereksinimimiz bulunmaktadır.

Türkçe Baskı için Çevirmenin Notları

1. Aldo Leopold Vakfı (Aldo Leopold Foundation), Aldo ve Estella Leopold'un beş çocuğu tarafından 1982 yılında kurulmuştur. Vakfın ağ erişim sayfası Leopold üzerine kapsamlı tarihsel, arşiv ve bibliyografik bilgi içermektedir. Vakfın çalışmalarının yürütüldüğü Leopold Merkezi (The Leopold Center), Amerika Birleşik Devletleri Yeşil Yapılar Konseyi (U.S. Green Building Council) tarafından, Platinum LEED ® Certification ile ödüllendirilmiştir. Leopold Merkezi bir "net sıfır enerjili bina" olup enerjinin nasıl daha verimli kullanılabileceğini gözler önüne sermektedir. Bkz. http://www.aldoleopold.org/Visit/leopoldcenter.shtml
2. Bkz. https://www.aldoleopold.org/Programs/lel.shtml
3. Bu bilgi notlarının hazırlanışında, Dr. Curt Meine'nin editörlüğünü yaptığı *Aldo Leopold: A Sand County Almanac & Other Writings on Ecology and Conservation* başlıklı kitabın "Notlar" bölümüne; Dr. Jennie Farber Lane, Sharon Reilly, Fletcher Clark ve Carson Main'in alan bilgilerine (kişisel iletişim kurarak); ve Wenhui Hou'nun hazırladığı, *A Sand County Almanac*'ın Çince baskısında yer alan İngilizce/Latince bitki ve hayvan türleri listesine sıkça başvurdum.
4. Aldo Leopold, Yale Üniversitesi'nden mezun olduktan hemen sonra New Mexico'da (eyaletin kuzey bölümünde) genç bir orman denetçisi olarak profesyonel kariyerine başladığı sırada Estella Bergere ile tanışıp evlendi. Estella, İspanya'dan göçüp New Mexico'ya yerleşmiş bir aileden gelmekteydi. Çiftin beş çocuğu oldu ve her biri doğa korumanın çeşitli alanlarında yükselerek önemli görevler üstlendi.
5. Shack olarak bilinen bu arazi (Leopold Farm) Madison-Wisconsin'de, Baraboo ilçesi yakınındadır. Leopold ve ailesinin 1935-1948 yılları arasında yaklaşık 48.000 ağaç diktikleri ve toprak onarımının simgesi haline geldiği için günümüzde ziyaretçi akınına uğrayan bu arazi Aldo Leopold Vakfı tarafından korunup yönetilmektedir. Vakıf, Aldo Leopold'un mirasını çesitli etkinliklerle sürdürmektedir. Bkz. http://www.aldoleopold.org/

"Türkçe Baskı için Çevirmenin Notları" bölümündeki açıklamalar Ufuk Özdağ tarafından hazırlanmıştır. Aldo Leopold: A Sand County Almanac & Other Writings on Ecology and Conservation *(Ed. Curt Meine, The Library of America, 2013) başlıklı kitabın "Notes" (Notlar) bölümünden kullanılan bir kısım açıklamalar, burada ilgili notların sonuna "Meine 2013" ibaresiyle dahil edilmiştir (Copyright © 2013 by Literary Classics of the United States, Inc., New York, N.Y. All rights reserved). Sözü edilen bu notların İngilizceden çevirisi U. Özdağ tarafından yapılmıştır.*

6. Mikrotin, Microtinae altfamilyasına aittir (şimdi Arvicolidae). Yabani sıçan, misk faresi ve tarla faresi bu grupta yer alır. Meine 2013.
7. İsteklerden ve korkulardan kurtulmak] Franklin Delano Roosevelt'in 6 Ocak 1941 tarihli "State of the Union Address"de ileri sürdüğü, insanın dört temel özgürlüğünden ikisi. Meine 2013.
8. 1861-1865 yıllarını kapsayan Amerikan İç Savaşı.
9. Leopold burada tavşan populasyonu döngüleri ve meşe doğum yılları arasındaki ilişkiyi tartışmaktadır. Tavşan populasyonlarının on yılda bir doruk noktasına geldiklerinden ve çevrenin bu populasyonu taşıma kapasitesinin yok olduğundan bahsetmektedir. Meşe fidesinin büyüyebilmek için tavşanlardan uzak kalması gerekmektedir.
10. Bu alan kuzeybatıya göç rotası üzerinde bulunmaktaydı. Batıya seyahatlerden ileri gelen ekolojik düzen bozulmasıyla bahsi geçen meşe büyüyebilmişti. Dolayısıyla, Leopold'un burada bahsettiği, ağacın büyümesini sağladığı için faydalı bir ekolojik düzen bozulmasıdır (disturbance ecology).
11. 1929 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde borsanın çökmesiyle başlayan Büyük Buhran (Great Depression) 1930'lu yıllarda etkisini sürdürerek 20. yüzyılın en yaygın ekonomik buhranı olarak tarihe geçmiştir.
12. Amerika Birleşik Devletleri'nin orta eyaletlerinde 1930'lu yıllarda meydana gelen şiddetli kum fırtınaları, topraklarda ekolojik ve tarımsal zarara yol açmıştır ve Toz Çanağı (Dust-Bowl) yılları olarak bilinir.
13. Leopold aynı anda meydana gelen iki ekolojik bozulmadan bahsetmektedir; bu dönemde hem içki kaçakçısı, içki imalathanesi için meşe ağaçlarını kesiyordu hem de yöredeki sulak alanlar kurutuluyordu.
14. Leopold burada, Amerika Birleşik Devletleri'nde, New Deal döneminde kurulan şu federal doğa koruma kuruluşlarını ima etmiştir: Civilian Conservation Corps (CCC, 1933), Soil Conservation Service (SCS, 1935), Tennessee Valley Authority (TVA, 1933). Meine 2013.
15. Leopold, "baş hızarcı" sözü ile eşi, Estella'yı kastetmiştir; diğer "hızarcılar" Leopold'un çocuklarıdır.
16. Babbittçi] Sinclair Lewis'in (1885-1951) *Babbitt* (1922) adlı romanındaki George F. Babbitt gibi maddiyata önem verip dönemin değerlerini benimseyen. Meine 2013.
17. Amerika Birleşik Devletleri'nde Milli Ormanlar sistemi (National Forest System), 1891 yılında yürürlüğe giren Land Revision Act ile kurulmuştur.
18. Wisconsin'de eyalet ormanı yetkisi veren 1910 tarihli bir anayasa değişikliği, 1915'te Wisconsin Yüksek Mahkemesi tarafından geri çevrilmişti (State ex rel. Owen v. Davis). Aynı yıl içinde vali Emanuel L. Philip (1861 1925), Wisconsin Yasama'sına yolladığı mesajda şöyle demiştir: "Bu toprakları yeniden ormanlaştırma ... kötü bir iş teklifidir ve mükellefin sırtında ağır bir yüktür." Meine 2013.
19. Bu dönemde ormancılıkta gerileme yaşandığı için geyik nüfusunda büyük düşüş olmuştur.

20. Bkz. Charles Richard Van Hise'nin (1857-1918) yazdığı *The Conservation of Natural Resources in the United States* (1910) adlı kitap. Jeoloji profesörü Van Hise, 1903-1918 yılları arasında Wisconsin Üniversitesi rektörlüğü görevinde bulunmuştur. Meine 2013.
21. Wisconsin eyaletinde Dane County.
22. 1890 tarihinde, Wisconsin Üniversitesi, Agricultural Experiment Station'da görev yapan Stephen Moulton Babcock (1843-1931), sütün içindeki yağ miktarını tespit eden bir yöntem buldu; onun "süt cihazları" süt endüstrisi için büyük önem taşıdı. 1940 tarihinde Wisconsin plakalarına "Amerika's Dairyland" sloganı eklendi. Meine 2013.
23. Arbor Day
24. Leopold "the march of empire" ifadesiyle, hızla büyüyen ülkesine gönderme yapmaktadır.
25. *American Sportsman*, avcılık üzerine dergidir.
26. Leopold, bu İç Savaş yıllarında, insanın en temel meselesi insan ve toprak ("man-land") ilişkisi olması gerekirken, insanın toprakla bağının kalmadığını ima etmiştir.
27. Wisconsin'in ilk büyük bilim insanı olarak kabul edilen doğa bilimci ve yazar Increase Allen Lapham (1811-1875) 1848'de Wisconsin Doğa Tarihi Derneği'ni (Wisconsin Natural History Association) kurmuştur.
28. Leopold, kereste elde etmek için kurulan ağaç çiftliklerinden bahsetmektedir.
29. İskoç asıllı Amerikalı naturalist, doğa yazarı ve yabanıl doğa savunucusu John Muir (1838-1914) Amerika'da "Milli Parkların Atası" olarak bilinir; Kaliforniya'nın özellikle Sierra Nevada bölgesi üzerine yazdığı eserleri geçmişte olduğu gibi günümüzde de geniş bir okuyucu kitlesiyle buluşmaktadır. Muir tarafından kurulmuş olan Sierra Club Amerika'nın en önemli doğa koruma derneklerinden biridir. Muir'in çocukluk yılları Wisconsin'de geçmiştir.
30. Leopold "alegori" sözüyle, bir meşe ağacının tüm tarihinin bu üç aletle ortaya çıktığını söyleyerek büyük resme dikkat çekmektedir.
31. Leopold, bahsettiği külleri bahar aylarında gübre olarak kullanacağını ima etmektedir. Küller toprağa girip belki de bir başka ağacı besleyecek ve kendisine geri dönecektir. Bir başka deyişle, Leopold doğadaki döngüden bahsetmektedir.
32. Phi Beta Cappa, Amerikan üniversitelerinde insanî bilimler ve fen bilimlerinde üstün başarıyı teşvik etme amacını güden topluluktur. Topluluk 1776 yılında kurulmuştur ve Amerika'nın en köklü akademik onur topluluğudur. Leopold bu iyi eğitim almış bayan tiplemesiyle esasen eğitim sisteminin doğa farkındalığına dair hiçbir eğitim vermediğini ima etmektedir.
33. Leopold burada "as a crow flies" deyimini kullanarak iki nokta arasındaki dümdüz çizgiyi ima etmiştir. Leopold, eğer belli bir noktayı hedeflemişlerse, kazların en kestirme ve dümdüz hat üzerinden uçtuklarını söylemektedir.

34. Leopold Wisconsin'in tarım öncesi dönemlerde yaygın olarak görülen yüksek çayır (tall-grass prairie) bitki örtüsüne değinmektedir. Günümüzde bu bitki örtüsü büyük ölçüde yok olmuştur.
35. Kasım 1943 tarihinde gerçekleştirilen Kahire Konferansı'nda Winston Churchill, Chiang Kai-shek ve Franklin Roosevelt, "Japonya'yla savaş halinde olan Birleşmiş Milletler'inkilerle uyumlu olacak şekilde" işbirliği kararı aldılar. Meine 2013.
36. Bkz. Jonathan Carver (1710-1780) tarafından yazılan *Travels through the Interior Parts of North America in the Years 1766, 1767, 1768* (1778). Meine 2013. Jonathan Carver, kuzey Amerika'nın erken dönem kâşiflerindendir.
37. John Muir] Bkz. 29. not.
38. John Muir bu eseri 1913 yılında yayımlamıştır. John Muir'in tüm eserlerine tam metin olarak http://www.sierraclub.org/john_muir_exhibit/writings/ adresinden ulaşılabilmektedir.
39. Leopold çiftliği (Leopold farm) "shack"in bulunduğu arazidir.
40. Işığın yoğunluğu Amerika'da ayak-mumla ölçülür (Foot-candle).
41. Leopold'un bu yazıyı yazdığı dönemde, shack arazisinde toprak onarımı devam ediyordu dolayısıyla çullukların dansı için uygun alan mevcuttu.
42. Gün batımında, kendi gölgelerinin çulluğun performansını etkilememesi için Leopold "doğu" vurgusunu yapmıştır.
43. Uzun kuyruklu düdükçün (upland plover) göçmen bir kuştur. Göç yolları Arjantin ve Wisconsin arasındadır. Kuru ve açık otlaklarda yaşarlar (bkz. *The Sibley Guide to Birds.* David Allen Sibley. New York; Knopf, 2000).
44. Bu kuşun kanat kapama hareketi gümüşi bir renk ortaya çıkarır.
45. Leopold burada, Kızılderililerin beyazlar gelmeden önce arazilerin bölünüp satın alınması gibi bir kavramı bilmediklerini ima etmektedir.
46. Pampa, Arjantin'de bir bölgedir. Bu bölge, Wisconsin'deki otlak alanlarla benzerlik gösterir.
47. Leopold "siyah beyaz renkli bufalo" ifadesiyle, bir zamanlar sayısı milyonları bulan bufalonun ortadan kaldırılmış olmasını eleştirmektedir.
48. Leopold göçmen kuş olmadıkları için sülünlerin çevreye uyumlarının uzun kuyruklu düdükçünlere göre daha zayıf olduğunu ima etmektedir.
49. Leopold bu dönemde kurutulan sulak alanları kastederek uzun kuyruklu düdükçünün habitatının yok edilişini eleştirmektedir.
50. Leopold uzun kuyruklu düdükçün popülasyonunun 1900'lerde avcılar tarafından neredeyse yok edildiğine dikkat çekmektedir. Düdükçünlerin göçleri güz ve bahar aylarını hatırlattığı için, orijinal metinde yer alan "timepiece" ifadesi mevsim simgesi olarak çevrilmiştir.
51. Leopold'un bahsettiği tür, Scolopacidae familyasındandır (teeter-snipe).

52. Leopold'un kitabının 1947 yılında Alfred A. Knopf'a yolladığı halinin başlığı *Great Possessions* [Büyük Zenginlikler] idi. Leopold daha sonra kitabına *A Sand County Almanac* başlığını koymuştur.
53. Leopold'un bahsettiği, büyük mavi balıkçıldır (Ardea herodias).
54. Leopold, hicivle karışık, insanların kanaryaotunun farkına varacaklarını çünkü polenlerinin onlarda astım ya da bahar nezlesi gibi olumsuz etkiler yarattığını söylemektedir.
55. Haziran ayında bol miktarda çiçek açan büyük bir tür ağaçtır.
56. Leopold burada aynı metafora devam ediyor: İnsanlar yalnızca arabaları savrulunca bu ağacı fark etmektedir.
57. Orijinal metinde Silphium diye geçen bu çiçek Silphium laciniatum'dur.
58. Leopold, Wisconsin Üniversitesi-Madison kampüsünden ve civarında yer alan çiftlik arazilerinden söz etmektedir. Bölge kalkındıkça biyoçeşitlilik azalmıştır. Leopold'un geri kalmış çiftlik (backward farm) olarak tanımladığı diğer çiftlik arazileri kendi kır evinin de (shack) yer aldığı arazilerdir.
59. Leopold burada, dolaylı olarak, eğitim sisteminde ekoloji eğitimi verilmeyişini eleştirmektedir.
60. Leopold "clean-farming" ifadesini kullanmıştır.
61. Haziran 1832'de Black Hawk, 1.000 kişilik Sauk ve Fox savaşçılarından ve sivillerden oluşan grubun geri çekilişine, Illinois'in kuzeyinden günümüzün Roxbury, Wisconsin yakınındaki Wisconsin Nehri'ne kadar liderlik etti. 21 Temmuz 1832'de Henry Dodge'nin komutasındaki milis kuvvetleri ile karşılaşıp, Wisconsin Heights olarak bilinen savaşta vuruştular. Meine 2013.
62. Leopold'un bahsettiği nehir, akarken sürekli değişime uğrayan Wisconsin Nehri'dir. Nehir akarken kenarlarda birikerek oluşan kumluk alanlarda, bir tür sulak alan bitkisi olan kısa Eleocharis (spikerush) bitkisi büyümektedir.
63. Leopold'un bahsettiği bitki ironweed'dir.
64. Adams Vilayeti Ohio'da yer alır.
65. 1930'lar çiftçilerin iflas ettiği Toz Çanağı (Dust Bowl) yıllarıdır.
66. Leopold'un bahsettiği bitki, Ceanothus americanus'dur (New Jersey tea bush).
67. Leopold'un bahsettiği tür, kızıl kuyruklu şahindir (red-tailed hawk).
68. Leopold'un bahsettiği kavak türü, Populus tremuloides'dir (popple).
69. Böğürtlen yaprakları, kekliğin sevdiği bir besindir.
70. Leopold burada *ex post facto* ifadesini kullanmıştır.
71. Leopold, Amerikan Bağımsızlık Bildirisi'ndeki (Declaration of Independence) "Bütün insanlar eşit yaratılmışlardır" ifadesine gönderme yapmaktadır.

72. Leopold bu arazide gerçekleştirdiği toprak onarımını ve diğer eylemlerini imzası olarak düşünmektedir.

73. Leopold'un burada bahsettiği türler, Dryocopus pileatus (pileated woodpecker) ve Dendrocopos villosus'dur (hairy woodpecker).

74 "Oak gall" meşe ağacı uru olarak çevrilmiştir.

75. Leopold'un sözünü ettiği böcek, gall-wasp'dır.

76. Arılar, belli bir yere uçarken, havada düz bir çizgi oluşturur. Leopold orijinal metinde 'lining up' ifadesini kullanarak hicivle karışık bir benzetme yapmıştır; arı avcıları da, kovanlı ağaçlara süratle gitmek için, düz bir çizgi oluşturur.

77. Çam ağaçları, kiraz veya meşe gibi kerestesi sert ağaçların aksine, enerjisini bir yıl önce depolar. Depoladığı bu enerjiyi bir sene sonra kullanır.

78. Kuşlar sığır etinin yağından hoşlanırlar.

79. Leopold "All that glitters is not gold" özdeyişine bir gönderme yaparak baştankaraların uzaktan parlayan sığır eti yağı ile kolayca tuzağa düştüklerini ima etmektedir.

80. Leopold'un bahsettiği baykuş, Aegolius acadicus'tur [saw-whet owl].

81. Baykuşun, sindiremediği kemik, tüy gibi nesneleri içeren kusmuk.

82. Manhattan'da bir gökdelen olan Flatiron binasının keskin köşelerindeki rüzgâr akımları, New York üzerine rehber kitaplarda ve kartpostallarda, özellikle kadınların eteklerini havalandırdığı için konu ediliyordu. Meine 2013.

83. Leopold, üçüncü emir ifadesiyle Tevrat'a gönderme yapmaktadır.

84. Leopold'un bu yazıda bahsettiği turnalar Kanada turnalarıdır (Sandhill crane). Leopold, Wisconsin Üniversitesi'nden öğrencileriyle birlikte Kanada turnalarının popülasyonlarını arttırmaya yönelik kapsamlı çalışmalar gerçekleştirmiştir. Dünyada var olan on beş tür turnanın görülebileceği ve Dr. George Archibald tarafından kurulan Uluslararası Turna Vakfı (International Crane Foundation) bu bölgede yer almaktadır.

85. Leopold burada eosen (Eocene) kelimesini kullanmıştır.

86. Bkz. Bengt Berg (1885-1967) tarafından yazılan *To Africa with the Migratory Birds* (1930) adlı kitabın ikinci bölümü. Kitap ilk olarak *Med tranorna till Afrika* (1922) başlığıyla İsveç'te yayımlanmıştır. Meine 2013.

87. Baraboo Tepeleri, nadir kaya, bitki ve hayvan türleri bakımından, Nature Conservancy tarafından "Son Muhteşem Yerler" den biri olarak belirlenmiştir.

88. Leopold burada "colt" ifadesini kullanmıştır. Bir sonraki satırda erkek turna anlamına gelen "roan mare" ifadesinden dolayı bu kelime "tay" olarak çevrilmiştir.

89. Leopold'un sözünü ettiği çim, Calamagrostis canadensis, Kuzey Amerika'ya özgü bir çimdir (bluejoint grass).

90. Sivil Koruma Birliği (Civilian Conservation Corps [CCC]), Franklin D. Roosevelt'in önderlik ettiği New Deal programıyla 1933 yılında kurulmuştur. Bu organizasyon, bir taraftan ülkenin doğal kaynaklarını koruma amacını güderken diğer taraftan da işsiz gençlere iş olanakları sağlamıştır. Leopold bu organizasyonu, doğa korumaya tam anlamıyla hizmet etmediği için eleştirmektedir.
91. Leopold'un Sand Counties diye bahsettiği bu bölge esasen Sauk County'dir. Ancak Leopold, bu bölgede toprakların kumlu olduğunu vurgulamak için "Sand County" terimini kullanmıştır.
92. Sivil Koruma Birlikleri] Bkz. 90. not.
93. Big Flats, New York'un Chemung bölgesinde bir kasabadır.
94. Leopold'un sözünü ettiği bitki, Lupinus perennis'dir.
95. Leopold'un sözünü ettiği ettiği serçe türü, Spizella pallida'dır (clay-colored sparrow).
96. Bu türe özgü, ince ses.
97. Leopold'un sözünü ettiği çimen demeti, Sporobolus'dur.
98. Leopold burada "the Fates" ifadesini kullanmıştır.
99. Beyaz siyah renkli bufalolar] Bkz. 47. not.
100. Leopold'un bahsettiği deniz kuşu Alcidae'dir (auk).
101. Naylon çoraplar, Pierre S. du Pont'un (1870-1954) yönettiği DuPont şirketi tarafından üretilmeye başlandı. Vannevar Bush (1890-1974), savaş zamanı Bilimsel Araştırma ve Geliştirme Ofisini yönetti. Bu kuruluş, atom bombası da dahil olmak üzere, birçok yeni teknolojide askeri ve bilimsel işbirliğini denetledi. Meine 2013.
102. Leopold'un sözünü ettiği ağaç, Amerikan cevizidir (hickory).
103. Babbitt öncesi] Bkz. 16. not.
104. Leopold'un sözünü ettiği süs bitkisi, Paeonia albiflora'dır (peony).
105. İskoççа, "burada biraz konakla" anlamına gelir. Konukevleri ve oteller için kullanılan ortak addır. Meine 2013.
106. Efsanevi bir oduncudur. Muhtemelen Québec yerlilerinin ve ormancıların halk hikâyelerinden doğan Paul Bunyan öyküleri 20. yüzyılın ilk yıllarında James MacGillivray'ın (1873-1952) ve William Laughead'in (1882-1958) yazılarıyla popüler olmuştur. Meine 2013.
107. Leopold, burada anlattığı olay için, lüzumsuz işler yapmak anlamına gelen "taking coal to Newcastle" deyimine gönderme yapmıştır.
108. State Conservation Department
109. Leopold'un sözünü ettiği çam, Pinus strobus'dur (cork pine).
110. 1935'te New Deal (Yeni Görüş) döneminde kurulan Kırsal Elektrik Kurumu (Rural Electrification Administration), yerel kooperatiflere kredi vererek kırsal kesimde elektriğe mali destek sağlamıştır. Meine 2013.

111. George Rogers Clark (1752-1818) Amerikan Bağımsızlık Savaşı sırasında, kuzeybatı cephesinde, en yüksek rütbeli subay olarak bilinir.

112. Eyalet tarafından desteklenen ve genellikle teknik bir alanda eğitim veren yüksek okul (State College).

113. Leopold'un kullandığı ölçü "bushel," kile olarak çevrilmiştir (40 litrelik hububat ölçüsü).

114. Leopold'un bahsettiği bitki, Lithospernum canescens'dir (puccoon).

115. Leopold'un burada bahsettiği, "Green River Soil Conservation District"dir.

116. Beyaz Dağlar Arizona'nın doğu bölgesinde, New Mexico sınırı yakınında yer alır (White Mountains).

117. Leopold, dört özgürlükten (Four Freedoms) biri olan "freedom from fear" sözünü kullanarak Franklin D. Roosevelt'in 1941 yılındaki "State of the Union" başlıklı konuşmasına gönderme yapmaktadır.

118. İspanyolcada Fasulye Baharı anlamına gelir. Meine 2013.

119. Ekosistemin tüm unsurlarının birbirleriyle sıkı ilişkisini görüp takdir etmek anlamındaki "bir dağ gibi düşünmek" ifadesi Leopold'a ait olup bu ifadeyi ilk kez *Bir Kum Yöresi Almanağı*'nda kullanmıştır. Aldo Leopold'un modern çevreciliğe etkisinin ele alındığı ve 2011 yılında gösterime giren belgesel *Green Fire (Yeşil Alev)*, "Bir Dağ gibi Düşünmek" yazısı üzerine kurgulanmıştır.

120. günümüzde barışa] sahte veya belirsiz bir emniyet güvencesi. (Anglikan *Book of Common Prayer*'dan alınan bu "peace in our time" ifadesi genellikle İngiliz Başbakan Neville Chamberlain ile ilişkilendirilir. Chamberlain bu sözü, 30 Eylül 1938'de Sudetenland'ı Almanya'ya devreden Münih Anlaşması'nı imzaladıktan sonra Londra'ya dönüşünde söylemiştir.) Meine 2013.

121. Ünlü Amerikalı filozof, doğa bilimci ve yazar Henry David Thoreau'nun (1817-1862) ses getiren bu sözü "Walking" (Yürüyüş) adlı yazısında geçmektedir. Yazı ilk kez, yazarın ölümünden sonra, *The Atlantic Monthly*'de Haziran 1862'de yayımlanmıştır.

122. Leopold'un bahsettiği çayırotları Bouteloua'dır (grama).

123. Leopold'un sözünü ettiği tür, boz ayı olup Amerikada "grizzly bear" olarak bilinir (Ursus horribilus).

124. Leopold burada "robber-baron" ifadesini kullanmıştır. Robber-barron sözü, Amerika Birleşik Devletlerinde ondokuzuncu yüzyılın sonlarında acımasız ve etik olmayan yollarla zengin olan işadamları için kullanılmıştır.

125. Bu kelime (*bailes*) İspanyolcada 'danslar' anlamına gelir. Meine 2013.

126. Immanuel Kant (1724-1804) *Saf Aklın Eleştirisi*'nde (1781) ve diğer eserlerinde numenon kavramını ortaya atmıştır. Meine 2013.

127. Leopold'un bahsettiği tür, Pinus cembroides'dir. Meksika ve Amerika Birleşik Devletleri'nin güneybatısında, piñonero veya pinyon pine olarak adlandırılır. Meine 2013.

128. Burada, "oyster on the half shell" deyimini anımsatan "pine-seed-on-the-half-shell" ifadesi, "ziyafet" olarak çevrilmiştir.

129. Leopold'un bahsettiği alakarga, Gymnorhinus cyanocephalus'dur (piñon jay).

130. Hernando de Alarcón, 16. yüzyılda yaşamış bir İspanyol denizcidir. Baja California yarımadasına yaptığı erken dönem keşif gezisiyle adını duyurmuştur.

131. Leopold, Tevrat'ta yer alan 23. ilahiden, "He leadeth me by still waters" sözlerini kullanmıştır.

132. Leopold, Franklin D. Roosevelt'in 'freedom from fear' sözüne gönderme yapmaktadır.

133. Leopold, Rudyard Kipling'in *Collected Verse*'e (1907) yazdığı önsöz niteliğindeki şiiri, "The Fires"ı, anımsıyor olabilir zira bu şiiri kendi *Kişisel Notdefteri*'ne taşımıştır. Kipling, Nisan 1914'te *The Geographical Journal*'da yayımlanan "Some Aspects of Travel" (Seyahatin Bazı Yönleri) başlıklı yazısında kereste dumanının gücünü övmektedir. Meine 2013.

134. Leopold, "corn belt" ifadesini kullanarak yaygın olarak mısır yetiştirilen Orta Amerika'yı kastetmiştir.

135. Leopold, kazların sindirim için çakıl ve taş yutmalarına referans vermektedir.

136. Leopold'un burada bahsettiği kaz türü, Chen hyperborea, kuzey Amerika'ya özgüdür (snow goose).

137. Thymus vulgaris (prosopis pub) güneybatı Amerika'ya özgü küçük ağaçtır (tornillo).

138. Bkz. *The Personal Narrative of James O. Pattie, of Kentucky* (1831); eser kürk avcısı James Ohio Pattie (1804-c. 1850) tarafından yazılmıştır (Babası, Sylvester, Kaliforniya çölünü geçerken yere yığılıp ölmüştü.) Meine 2013.

139. Leopold'un bahsettiği tür, Grus americana'dır (whooping crane).

140. Leopold'un bahsettiği tür, Cucumis Melo'dur (cantaloup).

141. Leopold'un bahsettiği tür, Sophora secundiflora'dır (mescal).

142. Leopold'un bahsettiği çayırotları, Bouteloua'dır (grama).

143. Leopold'un bahsettiği tür (Pecari angulatus), Meksika ve güneybatı Amerika'da yarı çöl bölgelerde yaşayan domuz benzeri yabanıl hayvandır (javelina).

144. Leopold'un bu yazıda ele aldığı bitki, Bromus tectorum'dur (cheat grass).

145. Pehr Kalm (1716-1779) kâşif, bitkibilimci ve naturalisttir. İsveçli bitki bilimci Carl Linnaeus'un en önde gelen takipçilerinden biri olarak bilinir. Kalm, *En Resa til Norra America* (Travels into North America) başlığıyla yayımlanan kitabında Yeni Dünya'nın flora ve faunasını anlatmaktadır.

146. Leopold'un bahsettiği ot, Digitaria'dır (crabgrass).

147. Leopold burada hicivle karışık "naylon çoraplar araba kapılarının basamaklarına ve beton kaldırımlara aittir" demiştir.

148. Leopold, "ecological-ring-around-the-rosy" ifadesini kullanarak bir çocuk oyununa değinip mizah yapmıştır.

149. yüz yirmi dönüm arazimizde] Leopold burada konuşma dilinde "uzakta" veya "kıraç topraklarda" anlamına gelen "the back forty" ifadesini kullanmıştır. 1785 tarihli "Land Ordinance" hükümlerince, batıdaki kamu arazileri, satış ve yerleşim için düzenli parçalara bölünmüştü. Ortaya çıkan ölçüm sisteminde, "a quarter of a quarter-section" yüz yirmi dönümlük (kırk akre) parsel ediyordu. Meine 2013.

150. En son Buzul Çağı'nın sona erdiği dönemde, günümüzde Manitoba, Minnesota, Kuzey Dakota, Ontario ve Saskatchewan topraklarının bazı bölümlerini kaplayan krater gölü. Meine 2013.

151. Theodore "Teddy" Roosevelt, Jr. (1858-1919) Amerika Birleşik Devletleri'nin 26. başkanıdır. 1905 yılında Birleşik Devletler Orman İdaresini (U.S. Forest Service) kurmuştur. Onun başkanlık yaptığı dönemde, orman rezervleri büyük bir artış göstermiştir.

152. Wilderness Society

153. Bu yazıda sıkça geçen "trophy" kelimesi av ödülü olarak çevrilmiştir.

154. Leopold bu meslek dalının ortaya çıkmasında başrolü oynamıştır. 1933 yılında yayımladığı *Game Management* (Av Hayvanı Yönetimi) başlıklı kitap bu alanda yazılmış ilk kitaptır.

155. Leopold burada "biological wildcatting" ifadesini kullanarak av hayvanı sayılarını arttırma uğruna yırtıcıların insan eliyle yok edildiğini ima etmektedir.

156. Arizona'da Coconino ve Mohave'nin bulunduğu bölgedir.

157. Sivil Koruma Birlikleri] Bkz. 90. not.

158. Amerikalı öncü, halk kahramanı Daniel Boone (1734-1820), 1784 yılında yayımlanan maceralarıyla daha yaşarken bir efsane olmuş, maceraları James Fenimore Cooper'ın *Leatherstocking*'i dahil, yüzlerce kurgusal esere konu olmuştur.

159. Daniel Boone, günümüz Kentucky'sine ilk kez 1767'de bir av seyahati sırasında gitti. 1775'te de Sycamore Shoals Antlaşması'nın görüşmelerinde yardımları oldu. Bu antlaşmayla Cherokee, günümüz Kentucky ve Tennesseesinde bulunan kabile topraklarını Transylvania Şirketine sattı. O zamandan beri Kentucky, Cherokee reisi Dragging Kanoe'ya atfedilen "karanlık ve cenabet topraklar" sözüyle anılır. Meine 2013.

160. Babbitt] Bkz. 16. not.

161. Leopold burada, av hayvanlarının sınırlı bir bölgede tutulmasıyla arazilerin iyi yönetildiğinden bahsetmektedir.

162. Leopold burada "ontogeny repeats phylogeny" demiştir.

163. Leopold burada eski değerleri çağrıştıran "split-rail value" ifadesini kullanmıştır.

164. Theodore Roosevelt] Bkz. 151. not.

165. Leopold, "factory caller" ifadesini kullanarak, avcının, para vererek çarşıdan aldığı ördek sesi flütüne rağbet ettiğini vurgulamaktadır.

166. Ticari markalı bir ayarlanabilir av tüfeği şoku (polychoke). Meine 2013.

167. Bir tüfek cephanesi markası. Meine 2013.

168. Yunan tarihçi, yazar ve filozof (Xenophon) (c. 430-354 İÖ).

169. MacKinlay Kantor tarafından yazılan *The Voice of Bugle Ann* [Bugle Ann'in Sesi] (1935) adlı romanın, bir av köpeği olan ana karakteri. Roman 1936 yılında filme çekilmiştir. Meine 2013.

170. Leopold'un burada bahsettigi av köpeği "foxhound"dur; çok hızlı olduğu için tilki avında kullanılır.

171. Bkz. 166. not.

172. Bkz. 158. not.

173. Leopold burada "one-gallus" ifadesini kullanmıştır.

174. Amerikalı kuş bilimci Margaret Morse Nice (1883-1974) ötücü çinteler (song sparrow) üzerine geniş bir araştırma yapmıştır ve *Studies in the Life History of the Song Sparrow* (1937) adlı kitabın yazarıdır.

175. Bankacı ve naturalist Charles L. Broley, 1000'in üzerinde kel kartalı (bald eagle) halkaladığı için bu türün üzerine geniş bilgi edinilmesini sağlamış ve "Eagle Man" olarak ün yapmıştır. Broley'in çalışmaları 1947'den sonra önem kazanmış ve Rachel Carson *Silent Spring*'de Broley'in DDT üzerine verilerini kullanmıştır.

176. Criddle ailesine mensup naturalist ve entomolog Norman Criddle (1875-1933) Kanada'nın batısında entomoloji alanında araştırmalarıyla sesini duyurdu. Manitoba Agricultural College tarafından şeref diploması ile ödüllendirildi. Natural History Society of Manitoba'nın 1925 1933 yılları arasında onursal başkanı oldu. Norman Criddle'ın kardeşi Stuart Criddle (1877-1971) ise çiftçiydi ve 1930'lu yıllarda getirildiği onursal av hayvanı koruyucusu görevini uzun yıllar devam ettirdi; 1968 yılında Brandon Üniversitesi tarafından şeref derecesiyle ödüllendirildi. Kardeşler, şu anki adıyla, Kuzey Amerika Kuş Fenoloji Programı (North American Bird Phenology Program) için kuşlara ait uzun süreli göç kayıtları tuttu.

177. Bahsi geçen kitap, *When the Dogs Bark "Treed": A Year on the Trail of the Longtails* (1946) adlı kitaptır. Meine 2013.

178. Leopold'un kullandığı ifade "olayın vukuundan sonra" anlamına gelmektedir.

179. Yaygın arazi araştırmalarında Paul L. Errington (1902 1962), misk faresinin populasyon ekolojisinde yoğunluğa bağlı özellikleri göstermeye çalışmıştır. Aşırı çoğalma stresi altında, misk faresinin kendi davranışları (vizonun predasyonu değil) populasyonları kontrol altında tutmuştur. "Predation ve Vertebrae" *(Quarterly Review of Biology* 21.2-3 [1946]) adlı yazıda Errington, ulaştığı sonuçların, "varolma çabasında, doğal testlerin acımasızlığında ve

predasyonun doğasında geleneksel görüşlerin değiştiğini" gösterdiğini belirtmiştir. Daha sonra, *Of Man and Marshes* (1957) adlı kitapta Errington, "insanın ve misk farelerinin stres altında vahşileşmeye ortak eğilimleri temel görünmektedir" demiştir. Meine 2013.

180. Leopold'un, Amerikalı öncülerin yabanıl alanları "tüketmiş" olmasını şiddetle eleştirisine dair, bu kitapta bkz. "Yeşil Lagünler", s.155.

181. Eskiden Amerika Birleşik Devletleri'nin orta eyaletleri boydan boya uzun otlu çayırlarla (tall-grass prairie) kaplıydı. Günümüzde Kansas, Minnesota, Güney Dakota, Iowa ve Oklahoma'da kalıntı alanlar mevcuttur.

182. Cabeza de Vaca, 16. yüzyılda yaşamış İspanyol kâşif. Amerika'nın güneybatısında sekiz yıl boyunca keşiflerde bulunduktan sonra 1537 yılında İspanya'ya dönüp *Naufragios* adlı kitabı yayımlamıştır.

183. Leopold burada 'forty-niners' ifadesini kullanmış ve 1849 yılında ülkenin doğusundan büyük kitleler halinde Kaliforniya'ya altın aramaya gidenlere değinmiştir (California gold rush).

184. Leopold'un buradaki ifadesi "national prairie reservation"dır.

185. Başıboş Sivil Koruma Birliği kampları] Bkz. 90. not.

186. Bkz. William Cullen Bryant'ın (1794-1878) ilk kez 1817'de yayımladığı "Thanatopsis" adlı eserinin 52-53. satırları. Meine 2013.

187. Leopold'un doğa estetiği felsefesi klasik anlamda göze estetik gelmeyen bölgeleri de kapsar (örneğin bataklık alanlar). Bkz. "Sulak Alana Ağıt" (Marshland Elegy). Bu yazıda Leopold, estetik olmayan bir alana estetik beğeni sağlayacak öğe olarak Kanada turnalarını ele almıştır.

188. Robert W. Service'in (1874-1958) *Ballads of a Cheechako* (1909) adlı kitabında bulunan "To the Man of the High North"un sondan bir önceki iki dizesi. Meine 2013.

Where nameless men by nameless rivers wander
and in strange valleys die strange deaths alone.

189. Kuzey Amerika ren geyiği.

190. Leopold'un bahsettiği enstitü, Arctic Institute'dur.

191. Leopold'un sözünü ettiği ağaç Amerikan cevizidir (hickory).

192. Amerika Birleşik Devletleri'nde Wyoming, Montana ve Idaho'ya yayılan Yellowstone Milli Parkı, 1871 yılında kurulmuştur ve yaygın kanıya göre dünyanın ilk milli parkıdır.

193. Nebraska Üniversitesinde bitki ekolojisi profesörü John Ernest Weaver (1884-1966), yerli çayır bitkilerinin kökleri ve tarımsal ürünlerle ilgili birçok yayın yapmıştır. Bkz. *The Ecological Relations of Roots* (1919) ve *Development and Activities of Crop Plants: A Study in Crop Ecology* (1922). Meine 2013.

194. Togrediak'ın hatalı bir kelime olma ihtimali bulunmaktadır. Leopold A Sand County Almanac yayımlanmadan vefat ettiği için düzeltme yapamamıştır. Meine 2013.

195. Amerikalı kâşifler, Meriwether Lewis (1774-1809) ve William Clark (1770-1858) 1804 yılında, Thomas Jefferson tarafından görevlendirilerek o zamanlar Louisiana toprakları olan Amerika'nın batısını bir baştan bir başa geçmiştir (Mississippi Nehri üzerindeki St. Louis'den Pasifik okyanusuna kadar olan hat). Bu keşif seferi günümüzde "Lewis and Clark expedition" olarak bilinir.

196. James Capen Adams ("Grizzly Adams") (1812-1860), Kaliforniya'nın dağlık bölgelerinde boz ayıları ve diğer yabanıl hayvanları eğitmesiyle ün yapmıştır. Theodore H. Hittell tarafından yazılan *The Adventures of James Capen Adams*, bu öncünün yaşamını mercek altına almaktadır. Adams'ın yaşamı, The Life and Times of Grizzly Adams (2007) olarak beyazperdeye de uyarlanmıştır.

197. 1935 yılında kurulan The Wilderness Society'nin sekiz kurucusunun arasında Aldo Leopold da bulunmaktadır.

198. Nazi propagandasında, Üçüncü İmparatorluk (Third Reich) bazen, "Tausendjähriges Reich" veya bin yıl sürecek imparatorluk olarak nitelendiriliyordu. Meine 2013.

199. Altın Kural, İncil'de "Sana nasıl davranılmasını istiyorsan başkalarına öyle davran" öğretisidir.

200. Amerikan Milli Marşı'nın sözlerinden.

201. ex-cathedra: Kilisenin bahşettiği tam yetkiyle.

202. Mavi ot (bluegrass), Kentucky'nin orta bölgelerinde yetişen bir çimen türüdür.

203. Daniel Boone için bkz. 158. not. Simon Kenton (1755-1836) Kentucky'ye yerleşen ilk Amerikalı öncülerdendir.

204. Amerika, 1803 yılında Fransızlardan, Kanada sınırından Karayipler'e inen 885.000 milkarelik Lousiana bölgesini on beş milyon dolara satın almıştır.

205. Soil Conservation District Law.

206. Günümüzde çevre felsefesi ve ekoteoloji gibi disiplinlerarası alanlardaki gelişmeler Leopold'un bu öngörüsünü doğrulamıştır.

207. Yaşam biçimi.

208. toz çanağının] Bkz. 12. not.

209. Profesör Weaver ... öneriyor] Bkz. 193. not.

210. Edwin Arlington Robinson (1869-1935), Amerikalı şair. E. A. Robinson'un Kral Arthur dönemine ait romanslardan hareketle yazdığı şiir üçlemesinin sonuncusu, *Tristram* (1928), Pulitzer ödülü almıştır.

Bir Kum Yöresi Almanağı*'nda Adı Geçen Bitki ve Hayvan Türleri*

Bu listedeki Türkçe adlar A Sand County Almanac*'ın Çince baskısında yer alan ve Çinceye çevirmen Wenhui Hou tarafından düzenlenmiş olan İngilizce/Latince bitki ve hayvan türleri listesi kullanılarak hazırlanmıştır. Türkçede karşılığı bulunmayan türler için Latince adına dayanarak Türkçe ad verilmiştir.*

İNGİLİZCE	LATİNCE	TÜRKÇE
alder	Alnus	kızılağaç
alfalfa	Medicago sativa	yonca
angleworm (earthworm)	Lumbricus	solucan
ant	Formicidae (family)	karınca
Antennaria	Antennaria	kediayağı
apple	Malus	elma
asparagus	Asparagus officinalis	kuşkonmaz
aspen	Populus tremuloides	titrek kavak
Atlantic salmon	Salmo salar	somon balığı
auk	Alcidae	bir tür deniz kuşu
avocet (American)	Recurvirostra americana	kılıçgaga (Amerikan)
banana	Musa	muz
Baptisia	Baptisia	Baptisya
barred owl	Strix varia	çizgili baykuş
bass	Micropterus	levrek
basswood	Tilia americana	ıhlamur (Amerikan)
beaver	Castor canadensis	kunduz
beech	Fagus	kayın ağacı
beechnut (tree)	Fagus grandifolia	Amerika kayını
begonia	Begonia	begonya
bitterbrush	Purshia tridentata	üçdişli gül
bittersweet	Celastrus scandens	yaban yasemini
black duck	Anas rubripes	esmer ördek
blackberry	Rubus	böğürtlen
blue aster (blue wood aster)	Symphyotrichum cordifolium	yıldızpatı
blue jay	Cyanocitta cristata	mavi alakarga
blue winged teal	Anas discors	mavi kanatlı çamurcun

bluebell	Mertensia virginica	çan çiçeği (Virginia)
bluebill	Aythya affinis	mavi gagalı ördek (Amerikan)
bluebird	Sialia sialis	mavi kuş
bluejoint grass	Calamagrostis canadensis	Kanada çimi
bluestem	Agropyron smithii	kır ayrığı
bobcat	Lynx rufus	doru vaşak
bottle gentian	Gentiana andrewsii	gensiyana
bramble	Rubus idaeus	böğürtlen çalısı
briar	Rubus	yaban gülü
brook (trout)	Salvelinus fontinalis	dere alabalığı
brown miller (moth)	Lepidoptera (order)	güve
buck (male deer)	Odocoileus virginianus	erkek geyik
buckwheat	Fagopyrum esculentum	karabuğday
buffalo	Bison bison	bufalo
bulrush	Scirpus	hasırsazı
bunchgrass	Gramineae (family)	çim topağı
bur oak	Quercus macrocarpa	palamut meşesi (ağacı)
burro deer	Odocoileus hemionus	katır geyiği
bush clover	Lespedeza	Japon tırfılı
buzzard (bl. vulture)	Cathartes atratus	akbaba
cachinilla	Tessaria sericea	funda papatyası
cantaloup	Cucumis melo	kavun
cardamine	Cardamine	soğanlı suteresi
cardinal	Richmondena cardinalis	kardinal kuşu
cardinal flower	Lobelia cardinalis	kardinal çiçeği
carp	Cyprinus carpio	sazan balığı
catalpa	Catalpa speciosa	katalpa
cattail	Typha latifolia	su kamışı
cheat grass	Bromus tectorum	püsküllü çayır
cherry	Prunus	kiraz
chestnut	Castanea	kestane
chickadee	Parus atricapullus	baştankara
chinch bug	Blissus leucopteris	tahtakurusu
chinese elm	Ulmus parvifolia	Çin karaağacı
chipmunk	Tamias striatus	çizgili sincap
chub	Hybopsis	(tatlı su) kefali
clay-colored sparrow	Spizella pallida	kil renkli serçe
cliff-rose	Cowania mexicana	Meksika kayagülü
clover	Trifolium	yonca

coffeeweed	Leguminosae (family)	sesbanya
compass plant	Silphium laciniatum	silfiyum (pergel otu)
coneflower	Compositae (family)	koni çiçeği
cony	Ochotona princeps	yabani tavşan
coon	Procyon lotor	rakun
coot	Fulica americana	su tavuğu (Amerikan)
cork pine	Pinus strobus	beyaz çam
cormorant	Phâlâcrocorax auritus	karabatak
com	Zea mays	mısır
cottontail	Silvilagus floridanus	pamuk kuyruklu tavşan
cottonwood	Populus deltoides	doğu kavağı
cougar (puma)	Felis concolor	puma
coyote	Canis latrans	kır kurdu
crabgrass	Digitaria	yabani ot
cranberry	Vaccinium macrocarpon	yaban mersini
crayfish	Cambarus	kerevit
crow	Corvus brachyrhynchos	karga
cutleaf Silphium	Silphium laciniatum	Silfiyum (pergel otu)
cypress	Taxodium distichum	selvi ağacı
dandelion	Taraxacum officinale	karahindiba
deer (whitetail)	Odocoileum virginianus	geyik
deermouse	Peromyscus maniculatus	geyik faresi
dewberry	Rubus villosus	böğürtlen
dog-fennel	Eupatorium capillifolium	köpek papatyası
dogwood (WB red oiser)	Cornus stolonifera	kızılcık ağacı
dolphin	Delphinidae (family)	yunus balığı
dove	Columbidae (family)	güvercin
draba	Draba	kaya çiçeği
dragon head	Physostegia virginiana	Virjinya ballıbabası
duckhawk (peregrine)	Falco peregrinus	gökdoğan
duckweed	Lemna	su mercimeği
eagle (bald eagle)	Heliaeetus leucocephalus	kartal (kel kartal)
earthworm	Lumbricus	yersolucanı
egret	Casmerodius albus	büyük ak balıkçıl
el tigre (jaguar)	Felis onca	jaguar
Eleocharis (spikerush)	Eleocharis	Eleokaris (saçlı su çimi)
elk	Cervus elaphus	kızıl geyik
elm	Ulmus	karaağaç
English sparrow	Passer domesticus	ev serçesi

falcon	Falcon	doğan
fern	Pteridophyta (order)	eğreltiotu
field sparrow	Spizella pusilla	tarla serçesi
fig	Ficus	incir
fir	Abies	köknar
flowering spurge	Euphorbia corollata	sütleğen
Forster's tern	Sterna forsteri	maskeli sumru
fox (a wild canid)	Canidae (dog family)	tilki
fox sparrow	Passerella iliaca	büyük serçe (Amerikan)
foxtail (green foxtail)	Setaria	yeşil kirpi darı
fringed gentian	Gentiana crinita	gensiyana
frog	Anura	kurbağa
fruit-fly	Drosophila	meyve sineği
Gambel quail	Lophortyx gambelii	Gambel bıldırcını
geranium	Geranium (Pelargonium)	sardunya
goat	Capra	keçi
godwit	Limosa hamaestica	çamur kuşu
goldenrod	Solidago	altınbaşak
goldfinch	Spinus tristis	saka kuşu
goose	Branta	kaz
gopher	Citellus tridecemlineatus	tarla sincabı
goshawk	Accipiter gentilis	atmaca
grama (grass)	Bouteloua	çayırotu
grape	Vitis sps.	üzüm
grizzly bear	Ursus horribilis	boz ayı
grosbeak	Pheucticus ludovicianus	iri gagalı ispinoz
ground hemlock	Taxus canadensis	Kanada porsuk ağacı
ground squirrels	Citellus	tarla sincabı
grouse	Tetraonidae (family)	orman tavuğu
gull	Larus	martı
gyrfalcon	Falco rusticolus	akdoğan
hairy (woodpecker)	Dendrocopos villosus	ağaçkakan
hawk (red tailed)	Buteo (jamaicensis)	kızıl kuyruklu şahin
hawthorn	Crataegus	alıç
hazel (nut)	Corylus	fındık ağacı
hemlock (eastern hemlock)	Tsuga canadensis	Kanada çamı
hermit thrush	Hylocichla guttata	ardıç kuşu
heron	Ardea herodias	balıkçıl (büyük mavi balıkçıl)
hickory	Carya	ceviz ağacı (Amerikan)

holly	Ilex decidua	çobanpüskülü
horned owl	Bubo virginianus	boynuzlu baykuş
imperial woodpecker	Campephilus imperialis	imparator ağaçkakan
Indian pipe	Monotropa uniflora	yabani boru çiçeği
indigo bunting	Passarina cyanea	mavi kiraz kuşu
jackpine	Pinus banksiana	banks çamı
jacksnipe	Steganopus tricolor	küçük su çulluğu
jaguar	Felis onca	jaguar
javelina	Pecari angulatus	pekari
jay	Cyanocitta cristata	alakarga
Jersey (New) tea bush	Ceanothus americanus	kırmızı kök
jewel-weed	Impatiens	balzamin
joe-pye weed	Eupatorium purpureum	kum döken çiçeği
junco	Junco hyemalis	kara gözlü junko
juniper	Juniperus	ardıç ağacı
killdeer	Charadrius vociferus	çayır cılıbıtı
kinglet	Regulus	çalıkuşu
lead-plant	Amorpha canescens	yalancı çivit
leatherleaf	Chaemaedaphne calyculata	deri yapraklı çalı
Lespedeza	Lespedeza	Japon tırfılı
lilac	Syringa vulgaris	leylak
Linaria	Linaria canadensis	nevruz otu
lion	Felis concolor	aslan
locust (tree)	Robinia (Gladitsia)	akasya
lupine	Lupinus perennis	lupin
Lycopodium (club moss)	Lycopodiaceae (family)	kurtpençesi
lynx	Lynx canadensis	vaşak
mallard	Anas platyrhynchos	yeşilbaş (ördek)
mammoth	Mammuthus	mamut
maple	Acer	akağaç
marmot	Marmota flaviventris	dağ sıçanı
marsh wren	Cistothorus platensis	saz çit kuşu
marshhawk	Circus cyaneus	mavi doğan
marten	Marten americana	ağaçsansarı
meadow mouse	Microtus pennsylvanicus	çayır faresi
meadowlark	Sturnella magna	çayırkuşu
Mearns' quail	Cyrtonyx montezumae	Mearns bıldırcını
merganser	Mergus	testere gagalı ördek
mescal (bean)	Sophora secundiflora	sofora

mesquite	Prosopis juliflora (=chilensis)	meskit ağacı
milkweed	Asclepias	İpekotu
mimulus	Mimulus ringens	mimulus çiçeği
mink	Mustela vison	vizon
mole	Scalopus aquaticus	köstebek
moss	Bryophyte	yosun
mountain lion (puma)	Felis concolor	puma
mountain mahogany	Tsuga mertensiana	dağ maunu
mountain sheep	Ovis canadensis	yaban koyunu
mud-minnow	Umbra limi	golyan balığı
mullet	Mullidae (family)	tekir balığı
muskellunge	Esox masquimongy	çizgili turna balığı
muskrat	Ondatra zibethicus	misk faresi
nettle	Urtica dioica	ısırganotu
nighthawk	Chordeiles minor	çobanaldatan (Amerikan)
nightshade berry	Solanum nigrum	köpek üzümü
nutcracker	Nucifraga columbiana	fındıkkıran kuşu
nuthatch	Sitta	sıvacı kuşu
oak	Quercus	meşe ağacı
onion	Allium cepa	soğanlı su teresi
oriole	Icterus	sarı asma kuşu
osprey	Pandion haliaetus	balık kartalı
otter	Lutra canadensis	su samuru
owl	Strigidae (family)	baykuş
oyster-shell scale	Lepidosaphes ulmi	virgül kabuklu biti
partridge	Bonasa umbellus	keklik
pasque (flower)	Anemone patens	rüzgâr çiçeği
passanger pigeon	Ectopistes migratorjus	yolcu güvercin
pelican	Pelecanus erythrorhynchos	ak pelikan
peony	Paeonia albiflora	şakayık
pheasant	Phasianus colchicus	sülün
phlox	Phlox	nakil çiçeği
pickerelweed	Pontederia cordata	pontaderya
pileated woodpecker	Dryocopus pileatus	tepeli ağaçkakan
pine	Pinus	çam
pine weevil	Pissodes strobi	çam hortumlu böceği
piñon jay	Gymnorhinus cyanocephalus	mavibaşlı alakarga
piñonero (pinyon pine)	Pinus cembroides	Meksika çamı
plover (upland plover)	Bartramia longicauda	uzun kuyruklu düdükçün

poison ivy	Rhus toxicodendron	zehirli sarmaşık
popple	Populus tremuloides	kavak (Amerikan)
prairie chicken	Tympanuchus cupido	çayır tavuğu
prairie clover	Petalostemum sps	kır yoncası
prairie dog	Cynomys	çayır köpeği
prickly ash	Zan americanum	dikenli dişbudak
prothonotary warbler	Protonotaria citrea	çalı bülbülü
puccoon	Lithospernum canescens	sedef otu
purple ironweed	Vernonia	yavşan otu
pyrola	Pyrola asarifolia	pirola
quack-grass	Elytrigia repens	ayrıkotu
quail	Colinus virginianus	bıldırcın
rabbit	Sylvilagus floridanus	tavşan
raccoon	Procyon lotor	rakun
ragweed	Ambrosia	kanaryaotu
rail	Porzana carolina	sora suyelvesi
rainbow (trout)	Salmo gairdneri	gökkuşağı alabalığı
raven	Corvus corax	kuzgun
red birch	Betula nigra	ırmak huşu
red bunchberry	Cornus canadensis	Kanada kızılcığı
red dogwood	Cornus stolonifera	kızılcık
red pine	Pinus resinosa	kızıl çam
red shitepoke	Grus canadensis	Kanada turnası
red squirrel	Tamiasciurus hudonicus	kırmızı sincap
redhead	Aythya americana	kızılbaş patka
redwing	Agelaius phoeniceus	Ala kanatlı karatavuk
redwood	Sequoia sempervirens	sekoya ağacı
robin	Turdus migratorius	nar bülbülü
rough-legged hawk	Buteo lagopus	paçalı şahin
ruffed grouse	Bonasa umbellus	yakalı orman tavuğu
Russian thistle	Salsola kali	devedikeni
sage	Artemisia	adaçayı
sagittaria	Sagittaria latifolia	suoku
sago	Patamogeton sps.	hint irmiği
sandhill crane	Grus canadensis	Kanada turnası
sandwort	Arenaria	kum otu
saw-whet owl	Aegolius acadicus	küçük baykuş (Amerikan)
sawfly	Pristiphora erichsonii	testere sineği
screech owl	Otus asio	cüce baykuş

scrub oak	Quercus	yermeşesi
sedge	Cyperaceae (family)	sazlık
sheep (domestic)	Ovis aries	koyun
sheep-sorrel	Rumex acetosella	kuzukulağı
shooting-star	Dodecatheon meadia	çuha çiçeği
showy lady's-slipper	Orchis spectabilis	pembe orkide
shrike	Lanius luduvicianus	örümcekkuşu
side-oats grama	Bouteloua curtipendula	sarkaçotu
skunk	Mephitis mephitis	kokarca
smartweed	Polygonum sps	su biberi
smelt	Osmerus mordax	gümüş balığı
snipe	Capella gallinago	su çulluğu
snow goose	Chen hyperborea	kar kazı
song sparrow	Melospiza melodia	ötücü çinte
sowthistle	Sonchus	eşek marulu
soybean	Glycine max	soya fasulyesi
sparrow hawk (kestrel)	Falco sparverius	atmaca
sphagnum moss	Sphagnum	sfagnum
spiderwort	Tradescantia	telgraf çiçeği
sporobolus (a grass)	Sporobolus	çimen
spruce	Picea	ladin
squirrel	Sciurus	sincap
starling	Sturnus vulgaris	sığırcık kuşu
sturgeon	Acipenser fulvescens	mersin balığı (göl)
sugar maple	Acer saccharum	akçaağaç
sunflower	Helianthus	ayçiçeği
swallow	Hirundo	kırlangıç
swan	Olor columbianus	kuğu
sweet fern	Myrica asplenifolia	kaya eğreltisi
sycamore	Platanus occidentalis	batı çınarı
tamarack	Larix laricina	şimal çamı
tassel-eared squirrel	Sciurus aberti	püskül kulaklı sincap
teeter-snipe	Scolopacidae (family)	çulluk
thick-billed parrot	Rhynchopsitta pachyr hycha	kalın gagalı papağan
thrasher	Toxostoma rufum	kahverengi kamçılı kuş
thrush	Turdidae (family)	ardıç kuşu
tobacco	Nicotiniana tabacum	tütün
tornillo	Thymus vulgaris **(prosopis pub)**	kekik
towhee	Pipilo erythrophthalmus	uzun kuyruklu ispinoz kuşu

trailing arbutus	Epigaea repens	alıç
tree sparrow	Spizella arborea	ağaç serçesi
trefoil	Desmodium	su yoncası
trout	Salmo	alabalık
turkey	Meleagris gallopavo	hindi
twinflower	Linnaea borealis	küçük kuzey çiçeği
upland plover	Bartramia longicauda	uzun kuyruklu düdükçün
veronica	Veronica	yavşan otu
vetch	Vicia sps	burçak
vireo	Vireo	vireo kuşu
virginia rail	Rallus limicola	Virjinya su kılavuzu
wahoo	Euonymus atropurpureus	papaz külahı
western grebe	Aechmophorus occidentalis	batı batağanı
wheat	Triticum	buğday
wheatgrass	Agropyron	buğday çimi
whisky-jack (gray jay)	Perisoreus canadensis	Kanada alakargası
white cedar	Thuja occidentalis	aksedir
white pine	Pinus strobus	beyaz çam
whitetail (deer)	Odocoileus virginianus	ak kuyruklu geyik
whitethroat (sparrow)	Zonotrichia albicollis	ak boğazlı çinte
whooping crane	Grus americana	Amerikan turnası
widgeon	Anas americana (Anas penelope)	Amerikan ördeği
wild bean	Strophostyles	yaban baklası
wild bee	Apis mellifera	balarısı
wild lettuce	Lactuca canadensis	Kanada marulu
wild patato	Ipomoea pandurata	yabani papates
willet	Catoptrophorus semipalmatus	boz düdükçün
willow	Salix	söğüt
wolf	Canis lupus	kurt
wood duck	Aix sponsa	orman ördeği
woodcock	Philohela minor	çulluk
wren	Troglodytes aedon	çalıkuşu
yellow birch	Betula lutea	sarı huş ağacı
yellow warbler	Dendroica petechia	sarı ötleğen
yellow-legs	Totanus=Tringa flavipes	küçük sarıbacak
yew	Taxus	porsuk ağacı

Aldo Leopold'un Hayatına Dair

Amerikalı doğa korumacı Aldo Leopold (1887-1948) yirminci yüzyılda çevre etiği ve felsefesi alanlarında en etkili düşünürlerden biridir. Doğal alanların korunmasına ve doğadaki tüm türlerin koruma altına alınmasına yönelik önemli çalışmaları olmuştur. Kapsamlı çalışmalarını, yazdığı üç kitap ve yüzlerce makaleyle okurlarına ulaştırmışsa da, Leopold ülkesinde ve dünyada doğa koruma klasiği *Bir Kum Yöresi Almanağı*'nın (*A Sand County Almanac*) yazarı olarak ünlenmiştir. *Almanak*, Leopold'un doğa koruma tarihini derinden etkilemiş olan kırk yıllık kariyerinin en önemli ürünüdür. Burlington, Iowa'da dünyaya gelen Leopold, yaban hayatına ve yabanıl doğaya erken yaşlarda ilgi duymuştu. 1909 yılında Yale Ormancılık Okulu'ndan (Yale Forest School) master derecesiyle mezun olduktan sonra, Amerika Birleşik Devletleri Orman İdaresi (US Forest Service) bünyesinde henüz kurulan Arizona ve New Mexico milli ormanlarında kariyerine başlamıştır. Leopold, Amerika'nın güneybatısında bu kurum adına görev yaptığı on beş yıl boyunca, orman ve dağlık bölge ekolojisi, av hayvanlarının korunması, sulak alanlar yönetimi, yabanıl alanların savunması ve orman yönetimi hakkındaki yenilikçi çalışmalarıyla adını duyurmuştur. Leopold 1924 yılında Madison, Wisconsin'de, Orman Ürünleri Laboratuvarı'nın (Forest Products Laboratory) müdür yardımcılığı görevine getirilmiştir. 1928'de bu görevden ayrılarak av hayvanı yönetimi alanında çalışmalarına başlamıştır. Leopold 1933 yılında, bu alanda ilk eser olan *Game Management* (Av Hayvanı Yönetimi) başlıklı kitabı yayımlamıştır. Aynı yıl Wisconsin Üniversitesi'nde, bu yeni alanın ilk profesörü olarak göreve başlamış, ömrünün sonuna kadar bu görevde kalarak yaban hayatı ekolojisi ve yaban hayatı yönetimi biliminin gelişmesinde büyük rol oynamıştır. Doğal kaynakların yönetimine ekolojik anlayışı uyguladığı için Leopold'un çalışmaları, doğa korumaya kapsamlı bir yaklaşım sağlamıştır. Bozulmuş arazilerin onarımı üzerinde önemle duran Leopold'un, arazi yönetimi çalışmalarında en değerli mirası Wisconsin'de bulunan Coon Vadisi sulak alanları ve topraklarının geniş çaplı onarımına katkısıdır. 1930'lu yıllardan itibaren kaleme aldığı ve daha sonra *Bir Kum Yöresi Almanağı*'nda topladığı edebi yazıları, Leopold'un doğa eğitimine ve doğa koruma kültürüne verdiği büyük önemi göstermektedir. Derin ve çok katmanlı yazılardan oluşan bu kitabın en sonunda yer alan "Toprak Etiği" başlıklı yazı, modern çevre felsefesinde bir mihenk taşıdır. Günümüzde Leopold'un düşüncesi, ormancılık, yaban hayatı ekolojisi, toprak ve suların korunması, yabanıl doğanın korunması ve disiplinlerarası alanlar olan restorasyon ekolojisi, koruma biyolojisi, ekolojik ekonomi ve toplum kökenli koruma gibi alanlarda etkisini sürdürmektedir.

ALDO LEOPOLD BİBLİYOGRAFYASI

Aldo Leopold tarafından Yazılmış Kitaplar

Report on a Game Survey of the North Central States. Madison, WI: Democrat, 1931.

Game Management. 1933. New York: Scribner, 1933.

A Sand County Almanac and Sketches Here and There. New York: Oxford University Press, 1949.

Aldo Leopold'un Eserlerine (Makaleler, Ders Notları ve Günlük Yazıları) Editörlü Kitaplar

Round River: From the Journals of Aldo Leopold. Ed. Luna B. Leopold. New York: Oxford University Press, 1953.

The River of the Mother of God and Other Essays by Aldo Leopold. Ed. Susan L. Flader ve J. Baird Callicott. Madison: University of Wisconsin Press, 1991.

Aldo Leopold Southwest. Ed. David E. Brown ve Neil B. Carmony. Albuquerque: University of New Mexico Press, 1995.

For the Health of the Land: Previously Unpublished Essays and Other Writings by Aldo Leopold. Ed. J. Baird Callicott ve Eric T. Freyfogle. Washington, DC: Island, 1999.

The Essential Aldo Leopold: Quotations and Commentaries. Ed. Curt Meine ve Richard L. Knight. Madison: University of Wisconsin Press, 1999.

Aldo Leopold: A Sand County Almanac & Other Writings on Ecology and Conservation. Ed. Curt Meine. New York: Library of America, 2013.

Aldo Leopold Hakkında Yazılmış Kitaplar

Thinking Like a Mountain: Aldo Leopold and the Evolution of an Ecological Attitude toward Deer, Wolves, and Forests. Susan L. Flader. University of Wisconsin Press, 1974; 1994.

Companion to A Sand County Almanac: Interpretive and Critical Essays. Ed. J. Baird Callicott. Madison: University of Wisconsin Press, 1987.

Aldo Leopold, the Professor. Robert A. McCabe. Rusty Rock Press, Madison, Wisconsin, 1987.

Aldo Leopold: The Man and His Legacy. Ed. Thomas Tanner. Ankeny, Iowa: Soil & Water Conservation Society, 1987.

Aldo Leopold: His Life and Work. Curt Meine. University of Wisconsin Press, 1988; 2010.

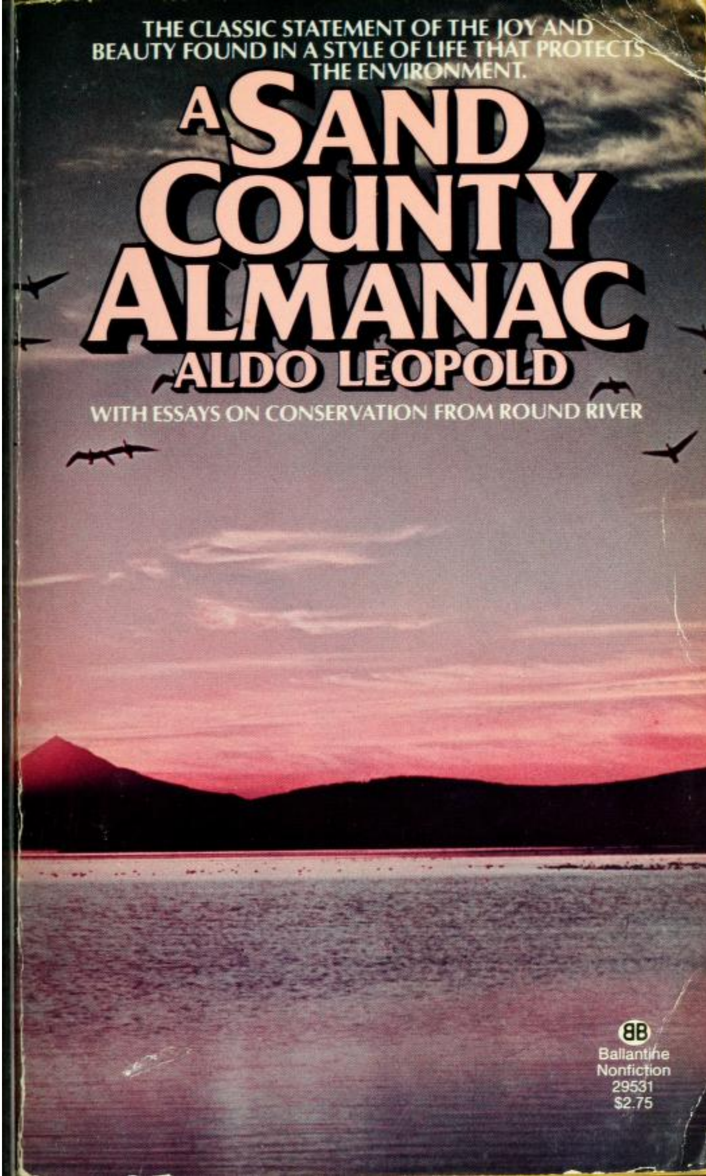
Aldo Leopold: A Fierce Green Fire. Marybeth Lorbiecki. Helena, MT: Falcon, 1996.

Aldo Leopold and the Ecological Conscience. Richard L. Knight ve Suzanne Riedel. New York: Oxford University Press, 2002.

Correction Lines: Essays on Land, Leopold, and Conservation. Ed. Curt Meine. Washington DC: Island, 2004.

Edebiyat ve Toprak Etiği: Amerikan Doğa Yazınında Leopold'cu Düşünce. Ufuk Özdağ. Ankara: Ürün Yayınları, 2005.

Aldo Leopold's Odyssey: Rediscovering the Author of A Sand County Almanac. Julianne Lutz Newton. Washington, DC: Island, 2006.

Özgün kitapta olan ama çeviride yer almayan bölümün çizim olan sayfalarını görsel şölene bir katkı olsun diye ekledim...

over-ripe mayapple, tells you here is a place. October sun on a hickory nut is irrefutable evidence of good country; one senses not only hickory but a whole chain of further sequences: perhaps of oak coals in the dusk, a young squirrel browning, and a distant barred owl hilarious over his own joke.

The taste for country displays the same diversity in aesthetic competence among individuals as the taste for opera, or oils. There are those who are willing to be herded in droves through 'scenic' places; who find mountains grand if they be proper moun-

tains with waterfalls, cliffs, and lakes. To such the Kansas plains are tedious. They see the endless corn, but not the heave and the grunt of ox teams breaking the prairie. History, for them, grows on campuses. They look at the low horizon, but they cannot see it, as de Vaca did, under the bellies of the buffalo.

In country, as in people, a plain exterior often conceals hidden riches, to perceive which requires much living in and with. Nothing is more monotonous than the juniper foothills, until some veteran of a thousand summers, laden blue with berries, explodes in a blue burst of chattering jays. The drab sogginess of a March cornfield, saluted by one honker from the sky, is drab no more.

the hundred may get a buck, and he is surprised. One out of five riflemen gets his buck. As an archer, therefore, and on the basis of our record, I indignantly deny the allegation of efficiency. I admit only this: that making archery tackle is an effective alibi for

being late at the office, or failing to carry out the ashcan on Thursdays.

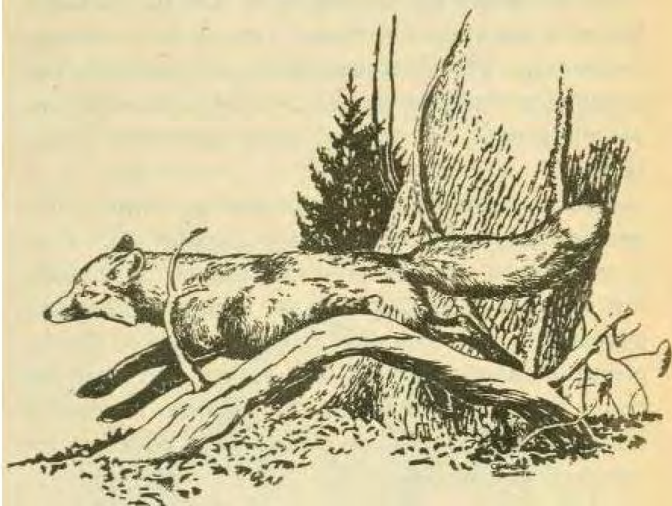
One cannot make a gun—at least I can't. But I can make a bow, and some of them will shoot. And this reminds me that perhaps our definition ought to be amended. A good hobby, in these times, is one that entails either making something or making the

peat bogs. The successive strata of peats, with their differing abundance of pollens, even record the weather; thus around 3000 B.C. an abundance of ragweed pollen indicates either a series of drouths, or a great stamping of buffalo, or severe fires on the prairie. These recurring exigencies did not prevent the survival of the 350 kinds of birds, 90 mammals, 150 fishes, 70 reptiles, or the thousands of insects and plants. That all these should survive as an internally balanced community for so many centuries shows an astonishing stability in the original biota. Science cannot explain the mechanisms of stability, but even a layman can see two of its effects: (1) Fertility, when extracted from rocks, circulated through such elaborate food chains that it accumulated as fast as or faster than it washed away. (2) This geological accumulation of soil fertility parallelled the diversifi-

rebuilding Florida for a ship canal, or Farmer Jones rebuilding a Wisconsin meadow for cow pasture, we are too busy with new tinkerings to think of end effects. That so many tinkerings are painless attests the youth and elasticity of the land organism.

One of the penalties of an ecological education is that one lives alone in a world of wounds. Much of the damage inflicted on land is quite invisible to laymen. An ecologist must either harden his shell and make believe that the consequences of science are none of his business, or he must be the doctor who sees the marks of death in a community that believes itself well and does not want to be told otherwise.

The government tells us we need flood control and comes to straighten the creek in our pasture. The engineer on the job tells us the creek is now

set the wastage in soil. In some regions, such as the dust bowl, the biotic stream has already shrunk below the point of navigability, and Paul's heirs have moved to California to ferment the grapes of wrath.

As for diversity, what remains of our native fauna and flora remains only because agriculture has not got around to destroying it. The present ideal of agriculture is clean farming; clean farming means a food chain aimed solely at economic profit and purged of all non-conforming links, a sort of *Pax Germanica* of the agricultural world. Diversity, on the other hand, means a food chain aimed to harmonize the wild and the tame in the joint interest of stability, productivity, and beauty.

Clean farming, to be sure, aspires to rebuild the soil, but it employs to this end only imported plants, animals, and fertilizers. It sees no need for the native flora and fauna that built the soil in the first place. Can stability be synthesized out of imported plants

discipline. I ask, though, whether a comprehension of the living animal and how it holds its place in the sun is not an equally important part. Unfortunately, the living animal is virtually omitted from the present

system of zoological education. In my own university, for example, we offer no course in ornithology or mammalogy.

Botanical education is in like case, except perhaps that the displacement of interest in the living flora has been not quite so extreme.

story behind yonder graveyard? If all the ragweed in this watershed were short, would that tell us anything about the future of floods in the stream? About the future prospects for bass or trout?

Many students would consider these questions insane, but they are not. Any amateur naturalist with

a seeing eye should be able to speculate intelligently on all of them, and have a lot of fun doing it. You will see, too, that modern natural history deals only incidentally with the identity of plants and animals, and only incidentally with their habits and behaviors. It deals principally with their relations to each other, their relation to the soil and water in which they

yards, for his polychoke is set for infinity, and the advertisements have told him that Super-Z shells, and plenty of them, have a long reach. The flock flares. A couple of cripples scale off to die elsewhere. Is this sportsman absorbing cultural value? Or is he just feeding minks? The next blind opens up at 75 yards; how else is a fellow to get some shooting? This is duck shooting, current model. It is typical of all public grounds, and of many clubs. Where is the go-light idea, the one-bullet tradition?

The answer is not a simple one. Roosevelt did not disdain the modern rifle; White used freely the aluminum pot, the silk tent, dehydrated foods. Somehow they used mechanical aids, in moderation, without being used by them.

I do not pretend to know what is moderation, or where the line is between legitimate and illegitimate

watches the skyline; the bird hunter watches the dog; the non-hunter does not watch.

When the deer hunter sits down he sits where he can see ahead, and with his back to something. The duck hunter sits where he can see overhead, and behind something. The non-hunter sits where he is comfortable. None of these watches the dog. The bird hunter watches only the dog, and always knows where the dog is, whether or not visible at the moment. The dog's nose is the bird hunter's eye. Many hunters who carry a shotgun in season have

If wild birds and animals are a social asset, how much of an asset are they? It is easy to say that some of us, afflicted with hereditary hunting fever, cannot live satisfactory lives without them. But this does

not establish any comparative value, and in these days it is sometimes necessary to choose between necessities. In short, what is a wild goose worth? I have a ticket to the symphony. It was not cheap. The dollars were well spent, but I would forgo the experience

ing blindly through any number of millions of years could quite account for why warblers are so beautiful. No mechanistic theory, even bolstered by muta-

tions, has ever quite answered for the colors of the cerulean warbler, or the vespers of the woodthrush, or the swansong, or—goose music. I dare say this boy's convictions would be harder to shake than those of many inductive theologians. There are yet many boys to be born who, like Isaiah, 'may see, and know,

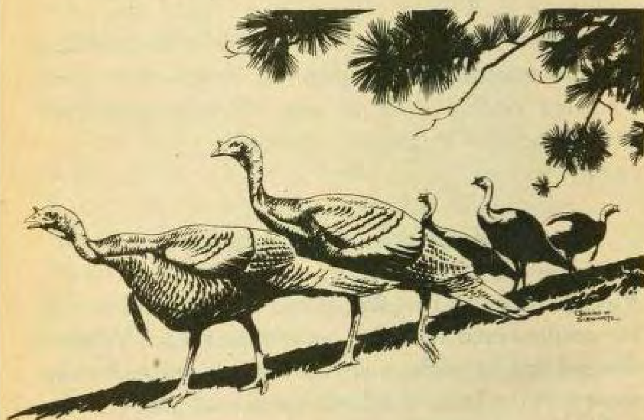

eral blocks of maple-hemlock of thousand-acre size; there are similar blocks of Appalachian hardwoods, of southern hardwood swamp, of cypress swamp, and of Adirondack spruce. Few of these tag-ends are secure from prospective cuttings, and fewer still from prospective tourist roads.

One of the fastest-shrinking categories of wilderness is coastlines. Cottages and tourist roads have all but annihilated wild coasts on both oceans, and Lake Superior is now losing the last large remnant of wild

scene, but the skill is world-wide. Hunting, fishing, and foot travel by pack are examples.

Two of them, however, are as American as a hickory tree; they have been copied elsewhere, but they were developed to their full perfection only on this continent. One of these is canoe travel, and the other is travel by pack-train. Both are shrinking rapidly. Your Hudson Bay Indian now has a put-put, and your mountaineer a Ford. If I had to make a living by canoe or packhorse, I should likely do likewise, for both are grueling labor. But we who seek wilderness travel for sport are foiled when we are forced to

compete with mechanized substitutes. It is bootless to execute a portage to the tune of motor launches, or to turn out your bell-mare in the pasture of a summer hotel. It is better to stay home.

Wilderness areas are first of all a series of sanctuaries for the primitive arts of wilderness travel, especially canoeing and packing.

I suppose some will wish to debate whether it is important to keep these primitive arts alive. I shall not debate it. Either you know it in your bones, or you are very, very old.

European hunting and fishing are largely devoid of the thing that wilderness areas might be the means of preserving in this country. Europeans do not camp, cook, or do their own work in the woods if they can avoid doing so. Work chores are delegated to beaters and servants, and a hunt carries the atmosphere of a picnic, rather than of pioneering. The test of skill is confined largely to the actual taking of game or fish.

There are those who decry wilderness sports as 'undemocratic' because the recreational carrying ca-

hatchery where it was raised, and all mergansers and otters inhabiting the stream in which it is released. The fisherman perhaps feels no loss in this sacrifice of one kind of wild life for another, but the ornithologist is ready to bite off ten-penny nails. Artificialized management has, in effect, bought fishing at the expense of another and perhaps higher recreation; it has paid dividends to one citizen out of capital stock belonging to all. The same kind of biological wildcatting prevails in game management. In Europe, where wild-crop statistics are available for long pe-

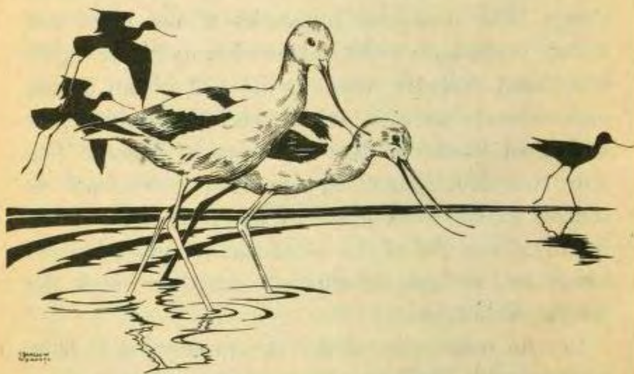
riods, we even know the 'rate of exchange' of game for predators. Thus, in Saxony one hawk is killed for each seven game birds bagged, and one predator of some kind for each three head of small game.

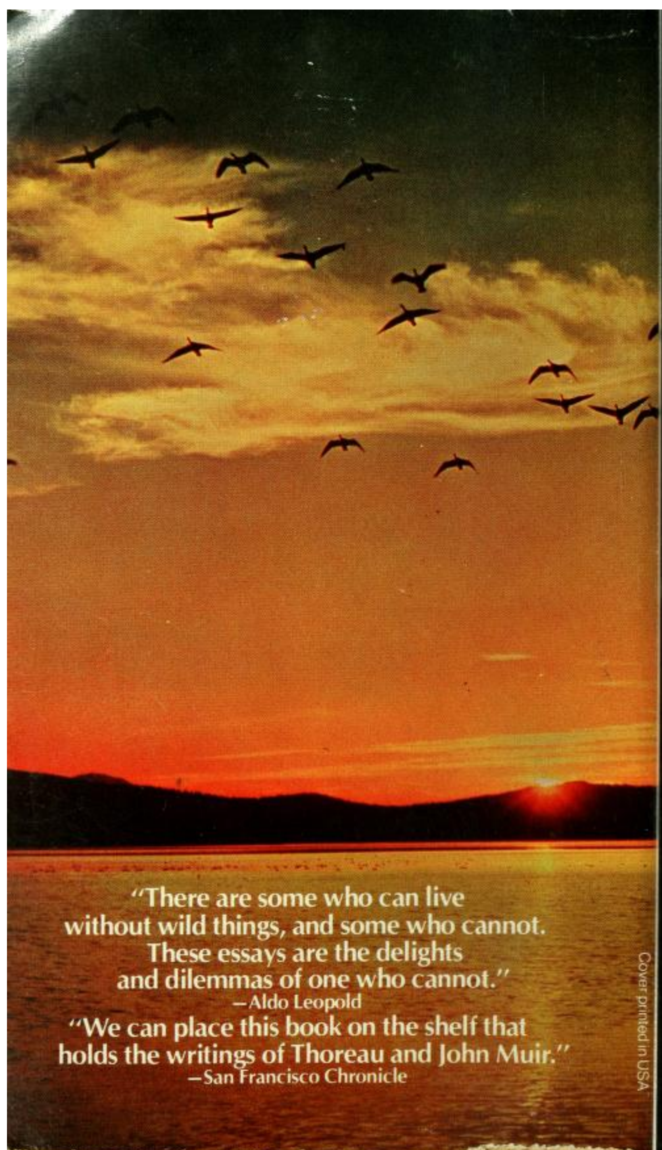
Damage to plant life usually follows artificialized management of animals—for example, damage to forests by deer. One may see this in north Germany, in northeast Pennsylvania, in the Kaibab, and in dozens of other less publicized regions. In each case over-abundant deer, when deprived of their natural enemies, have made it impossible for deer food plants to survive or reproduce. Beech, maple, and yew in Europe, ground hemlock and white cedar in the eastern states, mountain mahogany and cliff-rose in the West, are deer foods threatened by artificialized deer. The composition of the flora, from wild flowers to forest trees, is gradually impoverished, and the deer

callous as an undertaker to the mysteries at which he officiates. Like all real treasures of the mind, perception can be split into infinitely small fractions without losing its quality. The weeds in a city lot convey the same lesson as the redwoods; the farmer may see in his cow-pasture what may not be vouchsafed to the scientist adventuring in the South Seas. Perception, in short, cannot be purchased with either learned degrees or dollars; it grows at home as well as abroad, and he who has a little may use it to as good advantage as he who has much. As a search for perception, the recreational stampede is footless and unnecessary.

There is, lastly, a fifth component: the sense of husbandry. It is unknown to the outdoorsman who works for conservation with his vote rather than with

"There are some who can live
without wild things, and some who cannot.
These essays are the delights
and dilemmas of one who cannot."
—Aldo Leopold
"We can place this book on the shelf that
holds the writings of Thoreau and John Muir."
—San Francisco Chronicle
Cover printed in USA

ALDO LEOPOLD
Bir Kum Yöresi Almanağı

"Toprağı bizim de ait olduğumuz bir topluluk olarak görmek... İşte ben *Bir Kum Yöresi Almanağı*'nın bu evrensel mesajını sevdim. Dünyanın neresinden olursanız olun topraklarınızı koruyun, onarın, iyileştirin diye seslenen bu değerli kitabı yediden yetmişe okumalıyız. Çünkü biz 'Vatan toprağı kutsaldır, kaderine terk edilemez' sözü kalbimize işlenmiş bir milletiz."

Hayrettin Karaca, TEMA Vakfı Kurucu Onur Başkanı

"Yaşamı boyunca ekoloji, arazi kullanımı, tarihi ve etiği üzerine sürdürdüğü çalışmalardan yola çıkarak Aldo Leopold şu sonuca vardı: Medeniyetin en yüksek görevi 'bir toprak parçasını bozmadan üzerinde yaşayabilmenin' yolunu bulmaktır. Bu ideal, yirminci yüzyılın en büyük düşünürlerinden biri tarafından dile getirilmiştir ve bizler içinde bulunduğumuz yüzyılda bu ideale sımsıkı sarılmalıyız."

Wellington B. Huffaker, IV, Aldo Leopold Vakfı Direktörü

ISBN 978-975-491-363-7